

સર્વે હિત પ્રગટક સંસ્થાને સ્થાપીત.

શ્રી ભાગ્યોદય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં જોડાસાસ દેવકર દ્વેએ
અપ્રુ. કે આડીઆ-અમદા-૧૧૬

આર્થિક સહાય.

અંધમાત્રાના " જાગૃત શુભાશિ " મા જાગૃત્યા પત્રીથી સં. ૧૯૭૭
અગ્રાદ વદ ૦)) મુદ્રીમાં નીચે મુજબની આર્થિક સહાય અંધમાત્રાના
એટ ફંડ ખાતે આજ્ઞા સહિત સ્વીકારવામા આવી છે.

૫૦૦) જણી મળીદ.ક કચનદાક, મુંબઈ	તા. ૧૭-૮-૨૧
૧૦) દેવાઈ કારીમાઈ જાપુમાઈ, નરિયાદ	૧૧-૧-૨૧
૧૦) દાકાબાઈ કમ્બુમાઈ મોલી, અમદાવાદ	૧૫-૧-૨૧
૧૦) મનમીરલા જલેગમણ, અદમદનવા	૨-૪-૨૧
૧૧) મોલીમાઈ હવરાન, વનો	૪-૧૧-૨૦
૧) હરેક મોમામાઈ ધાંડજમાઈ, કોલકામ નવ દિવાલ નરમેકા	૬-૩-૨૧ ૧૫-૪-૨૧
૫) દસાવદાઈ કમ્બુમાઈ અલી, અમલ	૨૮-૮-૨૧
૫) કેરાવદાઈ લાલદાઈ, બોલીમિયા	૫-૭-૨૧
૧૧) દાદાઈ દેવણ, જામવણ	૩-૧-૨૧
૧) મળીદાઈ મુદાબીદાઈ, પુના	૭-૧-૨૧
૨) કસાવદાઈ મિલીદાઈ, જાગા	૧૩-૧-૨૧
૨) શી સી નામદાઈ મુલન	૧૭-૧-૨૧
૨) મનાપાપ મનમીદુનદાઈ, મુનવ	૩-૨-૨૧
૨) પી મિન અપી, એનપુર	૧૧-૫-૨૧
૧૧) મો સમ્મન તરમી, તારોડ	૮-૧-૨૧
૧૧) ગુલમાઈ રતનકુ દાકમાઈ, અમદાવાદ	૧૩-૧૧-૨૦
૧) અમલ દાંદોદાઈ વર્મા, મુનવ	૧૦-૧૧-૨૦
૧) મો સમ્મન તરમી પે.લાપુર	૮-૧-૨૧
૧) મો સ્વેન તરમી, અમલવા	૧૫-૩-૨૧
૧) મો સમ્મન તરમી, અમલવા	૧૫-૩-૨૧
૧) પુલકાઈ મનમુલમાઈ, દેડકામ	૩-૩-૨૧
૧૦) કેરાવદાઈ મોલીદાઈ જાગા	૧-૧-૨૧

અનુક્રમણિકા.

વિષય	પૃષ્ઠ.
પૂર્વ અને પશ્ચિમ	૧
જાગ્રતયોગ-ભાગ ૧ ભો.	૧૨૪
જાગ્રતયોગ-ભાગ ૨ ભો, પશુમજિત	૧૭૩
જાગ્રતયોગપર ભાવજોડ ...	૨૧૩
જાગ્રત અને મૂર્તિપૂજા ..	૨૬૮
આચાર્યશ્રીકે અખ્યાતમ યાન વિન ગુચનાઓ	૨૨૪
પરમાત્મામાં એકમ પામતુ એજ પર્મનું સદય છે	૩૧૧
વૈદિક પર્મના આદર્શો	૩૫૫
કાશનારજીન પર્મસભ્યો વિચાર	૩૭૫
વિદ્યોદ્દેશી વિને વેદાગ્ર નિચારો	૩૮૧
વેદાંત અને વિદિષ્ઠ દષ્ટ	૪૫
રામાચર્ય ...	૪૭૫
મહાચાર્ય	૪૨૪
અગ્રજાતની ચર્ચા	૬૧૬
પ્રજ્ઞાપતી ચર્ચા	૪૧૧
અજ્ઞાનના મહાન આચાર્યો	૬૭
શુદ્ધ અજ્ઞાન	૬૮૭
કેવલ જ્ઞાન ...	૬૬૦
વિન્દી સુખમાધ-ભાગ દ્વિતીય	
તેજ તથા	૧
પુન્ય-ધર્મ	૨
કર્મવેગ ને સુખમયેય કર્મ.	૨૩
...	૩૬
...	૫૬

निवेदन

[illegible]

此項工程，係在民國二十一年，由
 財政部撥款，交由該局辦理。當時
 該局局長，係由財政部派駐，其
 辦事處設於該局內。該項工程，
 係在該局辦公時間內，由該局人
 員，負責辦理。其經費，係由財
 政部撥付。該項工程，現已完竣。
 其詳細情形，可參閱該局之報告。

1. The first part of the document is a list of names and addresses, which are the names of the members of the committee.

[Illegible handwritten notes]

આ પુસ્તકની રચનાતમા આવેલા પૂર્વે અને પશ્ચિમ અમર્યાળાવાળા લેખનું સાધાનતર શીયુત વળેદાર મનજી પદ્મીન કરેલું છે; અને બાકીના સર્વ લેખો શીયુત રત્નસિંહ દીપસિંહ પરમારે અનુવાદિત કરેલા છે. આ સંસ્થા તરફના ઇતિહાસ પ્રાંતીય સંબંધમાં બને છે તેમ આ પુસ્તકને માટે પણ તેમાં અનેક સ્થાને આવી ગએલી ગિનજરી સંસ્કૃતમયતા, અસ્પષ્ટ થા રેથા સંજ્ઞા શ્લોકાની વાક્યરચના, ધાર્મિક સંદેહોની ભૂલે, વગેરેની સુધારણું મથાસકર કરી લઈ તેની જાગાને સંસ્કારી જતાં સરલ અને સ્પષ્ટ બનાવવા પાછળ સમય અને અમનો છુટથી બચ કરવો પડ્યો છે. આમ જતાં અનુભવી સજ્જનોને એમાં કંઈ વિશેષ કીડાક કરવા જેવું લાગે તો તેઓ તે કરી મોકલી પુનઃપ્રવૃત્તિ પ્રમત્રે તેનો સંકુપનો કરવા સમર્થ આપશે એવી વિશ્વસિ છે.

આમજ જણાવ્યું તેમ વિવિધ પ્રમથાજાના અગ્રીયારમા વર્ષનું (સ. ૧૯૭૭ નું) આ હેતુ પુસ્તક દોવાથી વિચાજ પ્રમાણે તે સ. ૧૯૭૮ નું લગાજમ આજારીને વી. પી. થીજ સરને મળે છે એમણે માદક રહેવાની ના લખી હતી તેમને તે સાદા બુદ્ધિ પોટથી મળશે.

સ ૧૯૭૮ ના વર્ષનું પહેલું પુસ્તક " સ્વામી વિવેકાનંદ જીવન હ મે " પણ તેવાર લઈ ચુકેલું દોવાથી આ વી. પી. ને બેગુજ માદકોને મળી જશે.

૧૯૭૭ ના વર્ષ માટે એક સજ્જન તરફથી મળી આવેલ મુખ્ય ધાર્મિક સંજ્ઞાને લીધે લગાજમમાં કંઈપણ વધારો ન કરત તે વર્ષનું વી. પી. જાલ હ. રાજ અને હ. માજ કરવા પડયું (૧૯૭૧ નું પુસ્તક) " જાગના સદ્યો " માં જણાવયું

પરંતુ તે વી. પી. મોક્ષચર્મા આવે તે અચૂં સરકારે પુસ્તકોનું
 ટપાલ ખર્ચ અને મનીઓર્ડર ખર્ચ ભેરું કરી દેવાથી એ વી. પી.
 ભાગ ૩, ૪) અને પાકા પૂડા ભાગ ૩, ૪) માંથીને ભરવા
 પડતા હતા. આ વિષેનો મુદ્દાસો તે વી. પી. ના જંગમ ઉપર
 કપારો મોકલાવેલા હતા.

કારણ, કપાલ વગેરેની મોંપારત અથવા રહેવાથી હજી પણ સવા-
 નજમમાં રૂ. ૧) વધારવાની જરૂર છે; પરંતુ એકી વખતે તેટલો
 વધારો કરવાનું બહીષ્કારનીને આવતા ૧૯૭૮ ના વર્ષ માટે આઠ
 અનાજ વધારો છે. આવી સાદા પૂડાના માદોને આ વી. પી.
 ભાગ ૩, ૪) અને પાકા પૂડાના માદોને ૩, ૪) તથા મનીઓર્ડર
 ધીના બને અનાજ વધુ ભરવાના રહેશે. બાકીની ખોટ પુરાવાનો
 આધાર હાંમેશની જેટ કરકસર તેમજ ભદારથી અનાજાસે મળી
 આવતી માદા વગેરે ઉપર રહે છે.

જનુઆરી બાનંદ ઘડ્ય છે કે સવાજમની જામનમાં ઉપસે
 નિર્ણય કરવાના અરસામાંજ મુખર્જી નિષ્કારી શીયુત મચીલાલ
 જનનલાલ જહી તરફથી કે. પંચસેની રકમ યોગ સાથે તે પ્રકારે
 વાંપરવાની મુખના સાથે મળવાથી તે ધનવાદ સાથે સ્વીકારી પ્રાં-
 માળાના ખોટ રૂંડ ખાતે જમા કરવામાં આવી છે.

સં. ૧૯૭૮ માટે કરાવેલા ઉપલા સવાજમથી આ પુસ્તક
 વી. પી. થી મોકલવા વિષેની મુખના પોલ્ટમર્ડથી ૧૯૭૭ ના બાદ-
 પદ માસમાં પ્રત્યેક માદક ઉપર મોકલીને જેમને માદકમાંથી નિકળી
 જવું દોષ તેમને તેમ કરવાની તક સંવેગા આપ્યા પછીજ આ
 'વી.પી. દીગમી પછી માદોને મળશે. આમ છતાં જે માદકો તેને
 પાકું વાળશે, તેમો રિવાજ પ્રમાણે આ પુસ્તક-કે જેના પૈયા
 ૧૯૭૭ ના સવાજમ ભેગા કરાવ મુક્યા છે-તે મુખર્જી.

માહક તરિકે થાકુ રહેવાની ઇચ્છા હતી પણ અનિવાર્ય કે આકસ્મિક કારણથી અથવા ગદ્યલેખની જ નોમનું વી. પી. પાણું ફડું દરી, તેઓ તે મુજબ સખી જાણીને રદ ગએલા દપાલ ખર્ચ વગેરે બદલ હસ આના તેમજ ૧૯૭૮ ના વર્ષનું ઉપર જાણાવેલું સવાજમ મોકલાવી આપી તો તેમને આ (૧૯૭૭ નું છેલ્લું) પુસ્તક પણ પુછીથી મોકલી અપાશે.

નવા વર્ષમાં માહક નહિ રહેતુ હોય તેમને પણ સતોતકારક ખુલાસો સખવાથી આ પુસ્તક અપવાદ દાખલ મળી યકમે; પરંતુ તેમણે તેવા ખુલાસાની સાથે રદ ગએલા પોસ્ટેજ તથા નવા લામનારા રજીસ્ટર્ ખર્ચ બદલ બાર આનાની રકમ મોકલી આપવી જોઈએ. બાવી બાબતમાં ફરીથી વી. પી. મોકલવાનું રાખતુ એ નકામું છે, તેમજ રસ્તામાં ગુમ થતાના મૂલ્યને લીધે દપાલની ટીકીયા મોકલવી તે પણ અડીક છે મનીઓડર અથવા મોબીસદા-રાજ આવી બાબતમાં પૈસા મોકલવાનું રાખતુ જોઈએ.

અમદાવાદ, સંવત ૧૯૭૭
આદ્ય ૫૬ પશ્ચિમા.

} સિદ્ધુ-અખંડાનંદ.

સ્વામી વિવેકાનંદ

અમના સદુપદેશ

ભાગ ૮ મો.

પૂર્વ અને પશ્ચિમ.

પૃથ્વીના એ વિશાળ પ્રોલમાં વિશાળ હડી નીચેના જરૂર
વેળાથી ઉજાગી વધી ગઈ છે, તેના તલપર સ્વર્ગના નન્ડનપત્રને
ઘરમાળના મનોહર ઉદ્યાનો આવી રહ્યા છે. આ ઉદ્યાનો વચ્ચે સર્વો-
ત્ક્રમ શરીરીયો વિમુખિત સ્વેચ્છા આરસના મલનમુખી સુંદર
મહેશો યોગી રૂઢેશો સોઈ તેના બંને પાખાંચોમાં, તેમજ પાછલી
ખામુએ પડી જતી જોનાચાળા અને વૃક્ષો અપરાધાળા કુંપડા-
ઓના નાના નાના સમૂહો જોવામાં આવે છે; સર્વજ્ઞ દુર્બળ સરીર-
જાળા નાની મેલી હમરના મનુષ્યો સ્વીકારેલા દયામાં વસેલાં
અને રખડાં બચ્ચાં છે; તેઓના મુખપર સાંજાકાળની નિરાશ
અને ગરીબીની હડી અપ પોલી છે; તેઓનું પાપુલન-ગામો, ભત્રો,

એએ તેએને પમતમે કચરીને છવનદીન કરી નાખેલ છે. ગુલા-
એની પેઠે તેએ મનુરીએ અને દુઃખને બોલે મૂંઝે મ્હોડે સજા
કરે છે. માર્ગ પણ પ્રકારને કાર્યોત્સાહ તેમનામાં રહ્યો નથી. આચા-
રીન, જૂત-ભવિષ્યનાં જ્ઞાનદીન, ગમે તેવી સ્થિતિમાં પણ પોતાના
કંઠાલ છવનને જેમ તેમ કરીને દહારી રાખવું એજ તેઓનું લક્ષ્ય
રહ્યું છે ! બીજાએની સંપત્તિ તરફ ગુલામોના જેવી અરેખાઈ,
આચા, બદા, વિશ્વાસનો અભાવ, યુગાલસમ લુચ્ચાઈ, નીચ વુક્તિઓ
અને દગાખાણ; એજ તેમનાં આત્મસંરક્ષણનાં આયુધ છે ! રસાર્થી-
પણાની મૂર્તિરૂપ તેઓ એક તરફ જગવાનના પમતી પૂજ ચારે છે
અને બીજી તરફ પોતાના કરતાં નમજાંપર પ્રાણુષાતક પ્રદારો કરે
છે ! નમજાં અને ભવિષ્ય માટે આચા રહિત ચિતોમા સ્વશ્ચાલિક
રીતે પેસી જતા અસંખ્ય કદંગા રાધુતી વહેમોથી તેઓ ભરેલા છે !
આરિખના આપારરૂપ મોઢ પણ પ્રકારનું નીનિનું ધોરણ તેઓ જા-
ણુના નથી. આવાં કોઢી ગરેલાં દુર્મય ભારતો લગ ઉપર ખદખદતા
અસંખ્ય કોણઓ જેનાં લાગતાં ત્રીચ કરોઃ મનુષ્યો દિન્દ જમિપર
ખીચોખીચ કરેલાં જોવામાં આવે છે. અમેજ અમલદારોની દૃષ્ટિએ
આપણું આતુંજ ચિત્ર દેખાય છે.

ઉત્તરોત્તર વધતી જતી સત્તાના નિચાટી ઉન્નત જનેલા, દિતા-
દિતના વિવેક રહિત, વિસંક પશુસમ જાનુની, સ્ત્રીનિત, કામે-મત,
મલમાં દૂબેલા, શીઘ્ર શુદ્ધિ કે પવિત્રતાના લેણ પણ ખ્યાલ વિનાના,
આચારની સ્વચ્છતા નહિ જાણનારા, જેમના સુધારાનો પાથો માત્ર
જડ પ્રકૃતિ અને તેની વિવિધ યોજનાઓ ઉપરજ રમાયેલો છે એવા,
જેજ જડ સૃષ્ટિજેજ માનનારા, હલ જલ અને દવાથી પારખા દેશો
અને પરપનનાં અપદરણુદારા માત્ર પોતાનીજ શુદ્ધિ કરવામાં
લાગેલા, પરલોકમાં વિશ્વાસઢીન, દેહનેજ આત્મા ગણનારા, જેમનું

સમગ્ર જીવન માત્ર હિન્દુઓ અને ધાર્મિક વિચારોમાં સમાઈ જાય છે એવા, આ પશ્ચિમના લોકો પશુ-અથવા દિવસવાસીની દૃષ્ટિએ સાક્ષાત્ અસુર જેવાજ સાચે છે.

આવી વિરૂદ્ધ દૃષ્ટિ બન્ને પક્ષના લોકોની હોવાનું કારણ તેમની મૂળ્ય નિરીક્ષણની ખામી, ઉપરજીવી માલીતિ તથા અજ્ઞાનજ છે. યુરોપીઅનો દિન્દમાં આવી આપણાં શહેરોના તદ્દન સ્વચ્છ નિરોગી વિભાગોમાં, બાદશાહી મકાનોમાં વસે છે અને પછી આપણા દેશી લોકોને રહેવાના ભગ્નોને પોતાના સ્વદેશનાં સ્વચ્છ સુદર બધિણીવાળાં શહેરોની ગુલનામાં મૂકે છે. તેઓ માત્ર પોતાના હાથ નીચે નોકરી કરનાર વર્ગનાજ પરિચયમાં આવે છે. વળી આ પક્ષ ખર્ચ છે કે, દિન્દ સમાન કુખ અને દારિદ્ર બીજે કોઈ રચણે જોવામાં આવતાં નથી. દિન્દમાં કચરો અને ગદ્ગદી રચણે રચણે પડેલા દોષ છે એ પણ નિર્વિવાદ છે. યુરોપીય ચિત્તને આવી મમિનતા, આવી ગુલામી, આવી અપોગતિમાં કંઈ પણ સુખ તત્ત્વ રોઈ શકે એ દેખાતાં ઉતરી શકતું નથી.

બીજી તરફ આપણે જોઈએ છીએ કે યુરોપીઅનો જાદુના જાદુજ જે આવે તે ખામ છે આપણા જેવા હાથપગ ધોવાનો કે કોય તથા પછી પાણી લેવાનો આચાર તેમજ આભાસેટનો વિચાર કે દાર્શનિક તેઓ રાખતા નથી એ બીજાની ઓઝોની સાથે દુરથી હો મળે છે મદપાન કરીને પરભીઓની બગસોમાં હાથ નાખીને ભેલગમ નાચે છે આ જોઈ આપણે આશ્ચર્યચકિત થઈ જઈએ છીએ અને આપણા મનમાં પ્રશ્ન ઉદભવે છે કે 'આવી પ્રજામાં તે શું સાઈ રોઈ શકે ?'

આ બન્ને વિરોધી દૃષ્ટિઓ કેવળ જાદુ દેખાવપરથી જ ઉપજેલી છે. અનિરતરત્ત્વનું નિરીક્ષણ તેમાં નથી. આપણે વિરોધી

લેખને આપણા સમાજમાં લગવા દેવા નથી અને તેમને ખોટા ખીએ છીએ. તેઓ પણ તેજ પ્રમાણે આપણને નેત્રીવ અને યુક્તામ મણી પિછારે છે અને નિગર (gangugor કાળાલોક) એવું ઉપનામ આપે છે.

આ જનને હજિમાં કંઈક સત્યાંચ તેા અવસ્થા દોષો નોંધએ; પરન્તુ એ તેા સ્પષ્ટજ છે કે જેમાંથી એક પણ પક્ષે સામાયિકનું અંદરનું સત્ય સ્વરૂપ જોયું નથી.

પ્રત્યેક મનુષ્યમાં જેમ એક અન્તર્ગત ભાવના હોય છે અને તેનું બાહ્યસ્વરૂપ તેા માત્ર એ બાહ્યનાં બાહ્ય સુરણરૂપનાં—એ આંતરે બાવનાને અજા કરનાર બાહ્યરૂપજ હોય છે; તેજ પ્રમાણે પ્રત્યેક જાતિને પણ ચેતપોતાની જાતીય ભાવના હોય છે. આ ભાવનાજ જગતમાં સર્વ કામ કરે છે અને તેના સંરક્ષણ માટે તે જરૂરી પણ છે. જો કશું અધિક બાવના વિષયના સંરક્ષણમાં જરૂરીઆત થયેલી જાય પડે છે તેજ કશું ને ભાવનાને પારજી કરનારી વ્યક્તિ કે જાતિ નાશ પામે છે.

આપણે વિદવાસીઓ આટલાં હેઠાંથી આટલાં કષ્ટ, આટલી જરીખી અને અંદરના તથા બહારના અનેકવિધ ભુલમ છતાં આપણી દયાળી જગતી રક્ષા છીએ; તેનું કારણ એજ છે કે આપણામાં એક એવી જાતીયભાવના રહેલી છે કે જે દુનીઆના સંરક્ષણમાં કશું જરૂરી છે. હૃદયથીઅનેને પણ તેમની ચેતાની જાતીય ભાવના છે અને તેના વગર દુનીઆની ચામે તેમ નથી. આ કારણથીજ જગતમાં જાતિયભાવના જલુજ પ્રમુખ મહાય છે. ગ્રાઈપણ મનુષ્ય જે પોતાનું સર્વ બળ યુમાવી લેએ તેા પછી તે એક કશુંજર પણ છરી છોડે ! પ્રત્યેક જાતિ પણ તેના પેલામાં આવેલી અનેક અનવવ્યક્તિઓના એકમ સમુદાયરૂપજ છે. જે ગ્રાઈપણ જાતિમાં

જળ કે ક્રિયાશક્તિ ન રહ્યા હોય તો સુ તે હયાત રહી શકે ? હજાર વર્ષ પર્વન્ત આટલાં બધાં સકટો અને તોફાનોમાં રમકોળાવા છતાં હિંદુભૂતિ હજુ નષ્ટ નથી થઈ તેનું સુ કારણ ? ને આપણી રૂઢીઓ અને રીતરિવાજો એટલા બધા ખરાબ છે તો પછી આ પૃથ્વીની સપાટીપરથી આપણું નામ નિશાન અઘણિ હુમ્મ કેમ નથી થઈ ગયું ? સુ જુદા જુદા વિદેશીય વિજેતાઓએ આપણને કચરી નાખવાના પ્રયત્નમાં કઈ બાકી રાખ્યું છે ? તો પછી બીજા સંસ્કૃતિ-દીન દેશોના સૌથી પ્રમાણે હિંદુઓનો પણ સમૂળ ઉત્થેડ કેમ ન થઈ ગયો ? હિંદુ ભૂતિનો નાશ થઈ દિલ ઉત્તર-વેરાન કેમ ન બની ગયો ? ને એમ બન્યું હોત તો તો તત્કાલજ વિદેશી પાડા-ઓએ હિંદમાં ઉતરી આવી અચલ નિવાસ કર્યો હોત અને અમે-રિકા, ઓસ્ટ્રેલીયા તથા આફ્રિકા પ્રમાણે તેઓ હિંદની રજદૂપ જમીનને વિના વિશ્વને ખેડવા મરી પડ્યા હોત । આ હે વિદેશીય જનો ! તમે પોતાને જે સર્વ કરતાં સમય પારો છો તે અર્થ કમળામાત્ર છે. પ્રથમથીજ સમજી રાખો કે હિંદમાં પણ જળ છે, તે પણ પોતાનું વાસ્તવ અસ્તિત્વ ધરાવે છે, વળી એ પણ સમજો કે હિંદ હજુ સક્રિય છે, કારણ કે વિશ્વની સર્જનિત્ય સામાન્ય અકલ-જમાં હિંદને હજુ પોતા તરફથી કાળ આપવાનો છે.

આપણા ડેહાએક ડેચમધુએઃ જેઓ નાણવર્તન તેમજ વિચાર તથા બાવનની યેસીમા દુરોપીઅનરૂપજ બની ગયા છે અને નિરંતર અનુસારતા, રૂઠ કરતા કરમણી કરે છે ; “અમે અધિપતિમાં પાયા છીએ, પશુની પંક્તિમાં અધી ગયા છીએ, હે દુરોપી-અન સૌથી ! તમે અમારા ઉદાર છો, અપારાપર હયા સાથે અને આ અધમ તિથિમાંથી અમારો ઉદાર કરો.” તેઓએ પણ આ પાંત બરાબર જણાવી દેવી જોઈએ; તેમજ ખિરતી પંથના પ્રયત્નો,

તમારે પણ આ સમજવું જોઈએ, તમે (To Do what) ખ્રિસ્તી પ્રાર્થનાઓનું માન કરતા 'હિંમતી હસણ પધારી છે' એવા પાપારો ક્યાં કરે છે અને બાહ્યમતના વિચ્છિન્ન પ્રમાણે જનવાનો સમય પૂર્ણ કરાઈ ગયો હોય છે; પરંતુ હે બાઈ ! બહી તો નથી આવ્યો હસણ કે નથી આવ્યો જોરવા (Jehovah) ! તેમ તેઓ આચરના પણ નથી. તેઓ તો પોતાનાં જ પર તથા અગિયાર્જન (ખ્રિસ્તી કરવાના રીતોનું) રક્ષણ કરવામાં રોષાઈ ગયા છે. તેઓને બહી અમારા રીતમાં આવવાનો અવકાશ નથી. બહી તો તેજ પુરાતન શિવ પ્રથમ પ્રમાણે આસન્નરિયન છે; રક્તપ્રિય માતા કાલી તેજ હાડમાયી વિધિપૂર્વક પૂજ્ય છે; વાળવાસી મજુબ-મિતિ ગોપાલ શ્રીકૃષ્ણ જાંતી જાળવી રહ્યો છે. એક રખત દિંદ-માંથી એ જાગવાહન પુરાતન શિવ, એક તરફ સુમાયા, બોર્નિઓ, સેલિનિસ, ઓરદોલીઆ અને છેક અમેરિકાના કિનારા સુધી પોતાનું કમર જાળવનાર રૂપી કરતો અને બીજી તરફ તિબેટ, ચીન, જાપાન અને છેક સૈબીરિયા સુધી પોતાના મદામસ્ત નંદાને ચલાવતો ! હજી પણ એ ચલાવ્યા કરે છે. માતા કાલીય ચીન, જાપાનમાં હજી પણ પૂજ્ય કરે છે. ખ્રિસ્તીઓ કુમારી મેરીનેરે હસણ કાર્થિસ્ટી માતા તરીકે તેનેજ પૂજે છે. દિમાસય તરફ દષ્ટિ કરે. તેની ઉત્તરે પુરાતન શિવનું મુખ્ય નિવાસ રમ્યાન દેવાસ છે. એ રમ્યાનને દસ મસ્તકવાળો, વીસ હાથવાળો જગવાન ચાવજી પણ ચળારી કમો ન દેને; તો પછી ખ્રિસ્તી ધર્મ દેવાવનારા પાદરીઓ મટે તો એ પ્રપત્ત કેવો હાસ્યજનક છે ! બહી દિંદમાનો એજ પુરાતન કમર જાળવનાર શિવ, એજ આણીઅધિદાનથી પૂજ્યતી માતા કાલી અને એજ જાંતી જાળવનાર કમનીય થી રૂપજી એ સદૈવ રહેવાનાં ! તેઓ દિમાસય જેવા અચળ છે. ખ્રિસ્તી કે બીજા ગોઈપણ ધર્મ

દેખોને ધર્મ જોત્યે છે. અહીં ધર્મ કાળ મિથ્યાસંક્રાન્ત અર્થમાં વર્ણવેલો છે અને એ અર્થમાં ધર્મ સુ છે. તે ધર્મ એ છે કે જે મનુષ્યને આશ્રયના અથવા પરોક્ષમાં સુખા મેળવવા માટે શ્રેષ્ઠ છે, તે ધર્મને સાચો કમ ઉપર આંતરેલા રાજા અમોઘમાં તેમજ પરજાતમાં આગવસાની વાસના ઉપર વિશ્વ છે અને સાધનને વર્જિતાર્થના નમને વિવેકસુખ માટે કમો કરવા કૃપા કરે છે.

દેવે મુક્તિ આપે છે. મુક્તિ એ છે કે જે મનુષ્યને એક સાધન છે કે આ સાધન તેમજ પરમાત્મ સુખ કેવળ પરતંત્ર સુખ-ચામીશીરુષ છે. કારણ કે આસાદ અથવા તે પરમાદ, પ્રતિતિ નિષ્ક્રમણી પર નથી. અપ્રમાદ અને પરમાત્મ પરતંત્રના પાંચે પાંચ સાધ સાધની આને સાધનાં એવી જોડેલો છે. વળી સુખ, પછી તે આસાદનું દો કે પરમાદનું, પરન્તુ પ્રતિતિ નિષ્ક્રમણે અપીત દેવાથી નાશવત છે, નિષ્ક્રમણ નથી માટે એ પરમાત્મ અને નાશવત વસ્તુનિષ્ક્રમણી આંતરે તેને સમગ્ર સાધનાઓના મુક્તિ યજ્ઞ, એ સર્વથી પર એવી જે સર્વ-કિત્-આનંદમયો અનુપમ, અપ્રાપ્ય, અદ્વય મોક્ષ દેવા તેમજ મનુષ્યને અભિલાષ દોષે નેત્રએ અને તે સિદ્ધ કરવા માટે પ્રતિતિ તથા સરીગ્રહ અપનોથી તેજુ છુટા પડું જોડેલો, આ મોક્ષમાર્ગના આદર કેવળ દિવંદ્રમાં છે, અન્યત્ર નથી. તેથીજ વારંવાર એમ કહેવામાં આવે છે કે દિવંદ્ર મુક્તિ આત્માઓની શીશા મુક્તિ છે આંતરે એ સાધ પજુ છે; પરન્તુ તેજ પ્રમાણે એ પજુ સમ છે કે, અવધ્યમાં અન્ય દેશમાં પણ મુક્તિ આત્માઓ સરી આ પજુ મુક્તિ થવા જોતું છે. એક વખત એવા દત્તા કે અપારે દિવંદ્ર મુક્તિ સાચે ધર્મની પણ ઉપાસના થતી વ્યાસ, શુક અને જ્ઞાન જેવા મુક્તિપણવજુ પુરોહિ સાચે હુષિહર, અર્જુન, દુર્યોધન, વીર્ય અને રાજા જેવા ધર્મના ઉપાસકો પણ દત્તા; પરન્તુ બીજા પંથનો

પ્રમાર થતા ધર્મને તદ્દન વિમારી મૂકવામાં યા ગૌણ બનાવી દેવામાં આવીને અને કેવળ મોક્ષમાર્ગજ સર્વોપરિ બન્યો; તેથીજ અભિ-પુરાણમાં રૂપકમય બાંધામાં એવું લખેલું જોવામાં આવે છે કે, દેવ ગયાસુરે-અર્થાત્ ભુક્ટે સર્વને મોક્ષમાર્ગનો ઉપદેશ કરી તે દ્વારા સૃષ્ટિનો નાશ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો અને એટલા માટે દેવોએ એકત્ર થઈ વિચાર કરી એક પુણિવરો તેને સંતોને મટે શાન્ત બનાવી લીધો. તત્પર્યં એ છે કે, સર્વન મચાડ મહેતી આપણા દેશની અધોગતિ આ ધર્મનો તદ્દન સાપ થવાને લીધેજ થયેલી છે. જો આખી પ્રજા મોક્ષમાર્ગને અનુસરે તો તે બહુજ ઠીક છે, પણ થું એ જાતી રહે એવું છે? બોગ વિના તેની નધરના અને કુખરપતાનું ખરૂં જ્ઞાન અને સાચ કદી આવી શકતાજ નથી. પ્રથમ બોગને બોગથી શક્યો તે પછીજ તમે તને લજી શકશો. એમ ન કરનાં જો આખી પ્રજા એકદમ સન્ધસ મુકલ કરે તો તે પોતાના છટ મોઝને તો નજ મેળવી શકે, પરંતુ તેને મટે પ્રાપ્ત બોગને પણ ગુમાવી બેસે, હાથમનું પછી ઉઘી જાય અને જાગમાં રહેલું પક્ષી પકડી શકાય નહિ એવેજ છે. એ જનનેકુ મરે તો ઉઘરે કુન્ને બનકે આવે, એવુજ થાય. જે સમયે જોઈ મન, અહીં પૂર જોમમાં સર્વોપરિ સત્તા ભાગવા રહ્યો હતો અને ઉપર જજાત્યા જેવી ત્યાગની મોખતા વિનાજ મોઢા મોઢા મોઢે અને યુગ્મોમાં લાખો જોઈ લાગીઓ નિઘસ કરી રહ્યા હતા, તેજ સમયે આ દેશની દુર્દશને આરબ થઈ મુખ્યો હતો. જોઈ ભોગ, મિશ્ટીઓ, મુમદમાનો અને જેનો અમથી સર્વ માટે એકજ માગ અને એકજ નિયમ ફરમાવે છે તે મોઢામાં મોગી મૂવ છે. ચિત્તજ, રીનરિવાજો, કાયદાઓ અને નિયમો એ સર્વ જિમ જિન્ન બજિઓ. તેમજ જાતિઓને માટે તેમની જિન્ન જિન્ન પ્રકૃતિ અનુસાર જિન્ન જિન્ન પ્રકારનાંજ દેવાં

જેઠાએ. 'એ સર્વને પરાણે સમાન બનાવવાનો પ્રયત્ન કરવાથી' પરાભાવ રજા આવે છે. બાકી કહેવા સાચા કે છવનમાં મોટા એજ પ્રથમ પુરુષાર્થ છે. ગમે તે ઢાઢપણ આવે, સર્વ આવે અને મોટા મેળવે. હું પૂછું કે શું એ કદી શક્ય છે ? દિંદુ શાશે તો એમજ કહે છે કે : 'તમે તમારા મુજુર્ક સ્વભાવથી જેવી ચોખ્ખા બરાવો છો-એ આધામાં છો તે આજમના ધર્મ સિવાય બીજા બાળનો તારા તમારે બદલ સક્ષ્ય આપવાની જરૂર નથી. તમે તમારા સ્વધર્મ આચરો ' અને એજ બરાબર છે. જે એક પમણું પણ કદી શકે તેમ નથી તેજ બાળકને એક હાથને આપો સમુદ્ર ઉછાંચી માંકમાં પહેંચી જવું દોષ તો એ શું જુલિયુક્ત વાત છે ? તમે તમારા પોતાના કુદ્દમને પણ પેંચી શકતા નથી; જે માણસને અન્ન પણ આપી શકતા નથી; દીન દુખીને જોઈને હૃદય દ્રવનું નથી; બીજાએ શામે મળીને સામાન્ય દિનનું એકાદ સાધારણ કામ પણ કરી શકતા નથી; જ્યાં જ્યાં સોજા સાલયને ખાતર જૂઠું પ્રપંચમાં રસી પડો છો અને છતાં તમે મુક્તિ પાછળ દોડો છો ! દિંદુશાએ કહે છે કે : 'જેવા મોટા એ ધર્મ કરતાં મલોજા ઉત્તમ છે, પરન્તુ પ્રથમ ધર્મને સંપૂર્ણ સિદ્ધ કરવો જેઠાએ. જોઈ સોજો આ વાત સ્પષ્ટ જોઈ શક્યા નહિ અને તેથી સર્વ પ્રકારની આપણિઓ આવી ઉભી અદિંશા એ ઉત્તમ છે અને નિતિશા એ મહાત્મ વસ્તુ છે. આ અરેખર બધા સિદ્ધાન્તો છે, પરન્તુ શાશે કહે છે કે : 'તમે મુકર્ય છો, જે તમને ઢોઈ પામર મનુષ્ય તમારો મારે અને તમે તેને મુઝે મ્હેડિ સહી સ્થો તો તમે અરસ્ય પાપમાયી બનો.' મનું કહે છે કે : "જે ઢોઈ મનુષ્ય તમને મારી નાખવા આચરો દોષ તો તે બાકાણુ દોષ તોપણ તેનો વધ કરવામાં પાપ નથી." (મનુ, અ. ૮. ૨૪૦) આ બરાબર છે અને ન બૂમવા જેવું છે.

નિષ્ક્રિય રહી શકે । તેમ ન થાય ત્યાંસુધી તો તેને ચોક્કસનાં ૧૫ મુખ-
 મુખ કર્મોના પરિપાકાનુસાર સુખ-દુઃખ ભોગવવાનું પાયાની અને
 તે અનિર્ગમ્ય બસથી કર્મ કરવા માટે પ્રેરવાનોજ આમ એ સચિત
 રહ્યા જમાણ ન થઈ દોષ ત્યાંસુધી જોવા અને કર્મ ત્યજી શકતાં
 નથીજ, તો પછી જયમ કર્મ કરવા કરતાં સારાં કર્મ કરવા, દુઃખ
 ભોગવવા કરતાં સુખ માણવા એ શું જમારે સાઈ નથી । જ્યારે
 શી રામપ્રસાદ કહેતા કે ' સાઈ અને જયમ એ વાત છે, તેમાંથી
 ક્યારે કંઈ ને સાઈ છે ' .

૫૨-૬૩ તે સાઈ ને શું । મોટાથી' માટે અમુક સાઈ છે તો
 જમની મન-વચનના માટે ૬૭ નીલુજ સાઈ છે. આ મધ્યમ સ્તર
 છે એને ૨૫૮ મુખમત્સ્ય સાઈ મીનાના રિપ્ત પ્રપ્રતને વિષમાં પ્રકટ
 કરતીર પ્રમુ શીખવે ચીતામાં ડેલેલે નથી પ્રવળ કરેછે । અને
 આ મધ્યસ્તર ઉપરાંત કિંદુ જમની વહુપ્રમ અવરણ તથા ૨૫-
 ૫૬ સિદ્ધાન્તો પામે છે .

અદેશ સર્વજ્ઞતાનાયુ યેવ હરિવ પદ વ ।

વિદેશી નિરદેશાઃ સમદુઃખમુખઃ હમો ।

(જ. ની. જ. ૧૧ પૃષ્ઠ. ૧૨)

• એ સર્વ પ્રજા તથા ૨૫ વિષયો, પ્રવશાન્તમિત્ત અને મોક્ષ
 વચ્ચે છે એ જમના સંકલ્પ, અકલ્પ સંકલ્પ, સુખ-દુઃખનાં સમુદય-
 વચ્ચે અને હમયોગ છે. હંત્યાંત મત્સ્ય વામો કેવલ શિશુપાલમ્
 ચોક્કસ જોવા છે. અને-

અદેશ્યે પ્રાપ્તમ મમ વાકે પ્રેતાવ્યવુપવચતે ।

હુરં હરવ દેવેન્દ્ર્ય ત્વજ્ઞોતિહ વતિત ।

(જ. ની. જ. ૧૧ પૃષ્ઠ. ૧૩)

‘હે પૃથ્વીના પુત્ર, નમાસો ન યા, તને એ ઘટતું નથી. હે
દુરમનોને તપાવનાર ! હૃદયની આ છુદ્ધ દુર્જસતાનો ત્યાગ કરી
ઉભો થા.’

तस्मात्तपस्तिष्ठ यद्यो लभस्व जित्वाद्यद्गन्धुच्छ्व रात्र्यं समुद्रम् ।
मपैवेते निदताः पूर्वमेवनिमित्तमात्रं मये सज्यसाधिन ॥

(મ. ગો. અ. ૧૧ શ્લો. ૩૩)

‘માટે તું હા, યજ્ઞ મેળવ, સૂર્યોને છતી સમૃદ્ધિપુત્ર ચાલ્ય
જોતવ. આ લોકો તો અમાહીજ મારાથી હજીએલા છે. હે સજ્ય
સાધિન (અશુન !) તું માત્ર નિમિત્તરૂપ મા - ઈર્ષ્યાદિ ચીતા
વચનોદારા પ્રભુ ધર્મનો માર્ગ બતાવે છે. અસખ્ય કર્મ દમેસાં
ગુણ તેમજ રોપથી કુમાર દોષ છે અને તેથી કાઢપણ કિયા કર-
વામાં થોડે કે મહે અંછે રોપભાગી નો બનવુજ પડે છે; પણ તેથી
શું ! એમ થવું અનિવાર્યજ છે તો પછી જેમાં દોષ કરતાં ગુણ
જક વધારે દોષ એવું કામ બને થવું. કંઈ ન દોષ તે કરતાં કંઈક
પણ દોષ તે શું વધારે સાધુ નથી ! બિસકુલ અજ ન મળે તે કરતાં
થોડું પણ મળે તે શુ વધારે હટ નથી ! કંઈપણ કિયા ન કરતાં
આગમુ નિષ્કિય હવન આગણું અને પથ્થર પ્રમાણે પાણું રહેવું તે
કરતાં, ગુણ રોપથી મિશ્ર દોષા છતાં પણ કમ કરવું એ શુ વધારે
હિચિત નથી ! ગાય કરી અસાત્ય બોલતી નથી અને પથ્થર
કરી ચારી કરતો નથી; છતાં ગાય તે ગાયજ અને પથ્થર તે
પથ્થરજ રહે છે. મનુષ્ય ચોરી કરે છે, મનુષ્ય અસાત્ય બોલે છે
અને છતાં મનુષ્યજ સુધરીને ઈશ્વરરૂપ બને છે. સાત્વિક બાવની
ઈદિ યતાં મનુષ્ય કુદરતી રીતેજ નિષ્કિય બની જાય છે અને સદૈવ
ચાન્ત ધ્યાનમગ્ન રહે છે. રાત્રી બાવની ઈદિ યતાં તે અજાણસુ-
પણામાંથી ખટો લઈ જઈને શુભાશુભ કર્મમાં પ્રવૃત્ત થાય છે; અને

તામસ્ બાવની શક્તિ થતાં વળી તે નિષ્ક્રિય અને જડ જેવો બની જાય છે. હવે કહો કે બાલ્ય દેખાવપરથી કેમ જાણી શકાય કે આપણે સાત્વિક સ્થિતિમાં છીએ કે તામસ સ્થિતિમાં. શુ આપણે સુખ-દુઃખથી પર, કર્મ અને પ્રતિષ્ઠા પર, સાત્વિક ઇચ્છામાં નિમગ્ન છીએ ? અથવા શુ આપણે અધમતમ તામસ સ્થિતિમાં, એનહીન, પરાધીન, જડ જેવા નિર્બેદ અને ઇચ્છાના અભાવને લીધે ક્રિયાહીન દશામાં પડ્યા છીએ અને આમ ખરેખર ન પડે તેમ ધીમે ધીમે અંદરથી વધારે ને વધારે સડતા બળ થતા બળ્લએ છીએ ? આ પ્રશ્ન મહત્વનો છે તેનો ઉત્તર આપો તમારા પોતાનાજ મનને પૂછો એટલે સત્ય શુ છે તે અવશ્ય ભજુશમાં આવશે પરન્તુ એ મારે રાક જોવાની થી જરૂર છે. “કલેષ પરિચોદયતે” શુ તેના રથ ઉપરથી સદાજાગ્ર આજમાય છે સત્ય મુજ્જી શક્તિ સમયે મનુષ્ય નિષ્ક્રિય હોય કે શાન્ત હોય છે, એ તે નિષ્ક્રિય કિન્તુ એ નિર્ભયતા મહાન્ ઇચ્છાઓની એકાગ્રતાનું પરિણામ છે, એ ઇચ્છા તે પ્રયત્ન ઇચ્છાની જાગ્રતા છે, ઉચ્ચ સાત્વિકતાવયુક્તા પ્રજ્ઞા-ત્યાગે આપણી પેઠે હાથપગથી કામ કરવાનું હોતું નથી. પ્રજ્ઞા આવધીજ તેના સર્વ કાર્યો મિદ્ધ થઈ જાય છે તેવેજ પુરુષ સત્-પ્રધાન પ્રાજ્ઞશુ છે અને સર્વસેવક પૂજ્ય છે. શુ તેને “મારી પૂજા કરો” એમ પ્રાર્થના કરતાં ઘેર ઘેર રખાવું પડે છે ? સર્વ ઇચ્છા-આન્ જાગ્રજાગ્રની તેના બાહ્ય પ્રોત્સાહ સ્વદરને સુવર્ણસિંહ બને છે ?; “આ મહાપુરુષની, આ મારા પુત્રની, તમે સર્વ સેવા કરો” અને વિષ એ ટાંચે વાંચે છે, સફાર્દક માંજ છે અને અધીન બની નમનાથી તેના ચરજીમાં મસ્તક નમાવે છે. તેજ પુરુષ ખરેખર અદ્રેશ સકૃમતાનાં મેત્રઃ શુદ્ધ વચ વચ વ.

વિમૈત્રો નિરોદ્ધારઃ શમદુઃખ સુખઃ સમી ઃ

‘ સર્વ તરફ વેર રહેત, મેત્રી અને કાયા પુત્ર, મમતા તથા
અધિકારથી મુક્ત, દુઃખ-સુખમાં સમતાચક્ષે અને કષ્ટાશીલ ’ છે.
હવે નિઃશસ્ત્ર પુરુષવર્તીન ભોક્ષામાં ભેદમાં આવતાં તરણે
વરણ દર્શિ કરે. તેઓ યુગેએ અવાજે અમરે અપર આવી આવીને
બેસે છે; સ્વર આ સિવસથી જુને મરના માણસના જેવો કીજી
દેવ છે; દેખાવ રખાના ચીયરે દાસ દારીઆ જેવો લાગે છે અને
મો ને માણસ માન મારે તોપણ તેઓ ભેદ પણ તપના નથી કે
એક રખડ પણ ઉચ્ચારતા નથી ! આ અપમ તામસનાં સપ્તક છે-
પાત્રનાં ચિહ્ન છે; સત્વનાં નદિ એ દેવગ મિત્રાઃ અને સંકોમ
જિ. અર્જુન આવા ભોક્ષાની પશ્ચિમાં આવી પડ્યાની નેચાગીમાં
દેવો; તેથીજ પ્રભુએ ગીતામાં આદ્યમાં જ્યાં પ્રવલપૂર્વક વસ્તુ-
સ્થિતિ રજૂ કરેલી છે. શું એ વાતની ના કહી શકાય એમ છે !
પ્રભુના સુખમાંથી ઉદ્ભવેલા અપરજનાજ શબ્દો તરફ લક્ષ આપે.
‘‘લલ્લેશ્વ માદમ નમઃ; પાર્થ મૈત્રવચ્ચુષ્પચતે’’ ‘દે પાર્થ નમાસે
નથ, એ તને ધત્તુ નથી અને વળી અવગ ‘‘તત્માત્મવૃત્તિઃ
વચોહમસ્વ’’ ‘‘માટે, તું કહે: શા, વત મેત્રવ’’ તૈન મોક
વમેરેની જગ્યામાં આવીને આપણે પણ એ નામસ ભોક્ષાની પશ્ચિમાં
આવી ગયા છીએ, એક દગ્ગર વર્ણથી આખો દેવ પ્રભુના નામ-
જનિથી આપણને પૂરી રહે અને પ્રતુ પ્રાર્થના કરી કરે છે; જ્યાં
પ્રભુતો તે સામગ્યેજ નથી ! શા માટે સામગ્ય ? મૂર્ખના પેલાયને
એક સપ્તરણ માણસ પણ સાંભળનાં નથી તો નમે રીત રીતે
પાથરે છે કે સપ્ત તે સાંભળે ! આ સિધ્ધિમાંથી બહાર નીકળવાને
હવે એક એજ માર્ગ છે કે, ગીતામાં કહેવાં બગવાં લાકો આનર્મ
સેવા કે; ‘‘લલ્લેશ્વ માદમ નમઃ; પાર્થ’’ ‘દે પાર્થ નમાસે નથ.’
‘‘તત્માત્મવૃત્તિઃ વચોહમસ્વ’’ ‘‘માટે, તું કહે: શા,
વત મેત્રવ.’’

હવે આપણે આપણો 'પૂર્વ' અને પશ્ચિમ તો મૂળ વિષય ચાલુ કરીએ પ્રથમ તો આ એક વિચિત્ર વિષયીત ક્રમ લુઓ મુશ્કેલીઓ તોનો પ્રયુ છમમ કાષ્ટિક એવો ઉપદેશ આપે છે કે "જોઈ પણ તરફ દુસ્મન જાવ ન રાખો, તમને યાપ આપનારને આશીર્વાદ આપો તમ તા જન્મશુ ગાયપર કાછ તમ ચો મારે તો કમો ગાલ પશુ તેના તરફ પડે. કામ માત્ર બંધ કરો અને પરત્રેક માટે નૈયાર થાઓ જન્મતનો અત નચકા છે " અને આપણા પ્રયુ ગીતામા કહે છે કે 'નિત્ય અતિ ઉત્સાહપૂર્વક કર્મ કર્યા કરો સત્ત્વોનો સહાર કરો આ વિષયે ભોમચે " છતાં અતે કાષ્ટિક અને કુશુની મારણાથી તાન વિરુદ્ધ પરિણામ આવ્યું છે મૂરોડી અનેએ છમમ કાષ્ટિકના સન્ધોને હલ્લમા ઉડુ સ્થાન આપુમ નહિ નિત્ય ચપળતામાં દેશવેના પ્રયક રાજમ્ ત્વમાવચુક તેઓ દેશદેશાન્તરના ભોમરાપ અનેએશઆરામો મહાન સાકમ તથા વાવનોચિત આતુરતાથી સપાકન કર છે અને મનમાનવી રીતે તેઓ ઉપભોગ કરે છે, આ આપણે મ સર્કા પોટના તૈયાર કરી અદોનિય મૃત્યુનાજ વિચારો કરતા અને ' જલિનીદ્લગતજલમતિ તરલે તદ્વચી-ચતમતિચવચવલે ' અર્થાત્ ' કમરપનપર અચવ વારી, તે સમ જ્વન અગિયર બારી ' એમ ગાના ગાના એક ખુલાખા પાયા છીએ । પરિણામે મૃત્યુના અધિગતા મમતા બપથી આપણુ ભોલી પશુ કરી જાય છે અને અગેઅજ સ્તબ્ધ થઈ જાય છે, અને મમ પશુ જાણે કેમ આપણા જ્વનની કુશુમચરતાના સન્ધોને સત્ય કરી બનાવવા હમ્દરજ હોય તેમ ખોમ આદિ કુનીઆના સર્વ રોગો આપણા દેશમાં હામલ થયા છે. ગીતાના ઉપદેશને યોજી અનુસરે છે કે મુશ્કેલીઓ । અને છમમ કાષ્ટિકની ઈચ્છાનુસાર યોજી વર્તે છે । છી પશુના વચનો । । આ જરાજર સમજવુ જોઈએ.

મોહનજોડના પ્રથમ દષ્ટા અને પ્રથમ ઉપરેલો પેદો છે. છુદ, ઝરે ૩ એવો ઠાંપણ મહાન ઉપરેલો પાછળથી ને ને ઉપરેલો છે તે સર્વ મૂળ એ વેદમાંથીજ સીધેલા છે; પરન્તુ તે લોભા સંસ્કૃતી દત્તા અને તેથી નિર્વેર તથા સર્વ તરફ મેચી અને સ્વેચ્છા દત્તા, એટલે તેમને માટે તે શોખ અને કમ્પાસર દત્ત; પરન્તુ આખા જગતને એ મોહનજોડના અનુસરવાની રીત પાપાને વલ્લ દાં માટે ૧ પમજાઓથી કે મારફટથી કોઈ પ્રેમ ઉપગમી થાતો થી. ૧૧ પાનના અધિકારી જાગડને જેમ તેમ કરીને ચૂરમાને બૂઝા છે તારી દેશથી વચપ મર્ધ આવીને તેના નાશજ માપ પામર મને વિષથી જાગડવોને માટે મોહનિ એક એજ પ્રખણે દાતી કરે છે; એ મનુષ્ય મોહને ઇચ્છતો પણ નથી; તેમ મોહ મેગવવાની ઇચ્છતા પણ ધરાવતો નથી તેને માટે છુદ અને ઝરેટ યું માર્જ પતાવે છે ૧ કંઈ પણ નદિ કાંતો મોહ પ્રાપ્તિ અથવા તે નિમિત્ત વિનાશ (વા નાશીય અધિગતિ!) એ એજ માર્જ લોભા સમય હુ રવામાં આવે છે. મનુષ્ય માર્જ છેજ નદિ મોહ સિવાય બીજું કંઈ પણ પ્રાપ્ત કરવાની જાગડમાં તમારા હાથ પગ જડી મેચમાં આવ્યા છે. એવે કોઈ માર્જજ જતાવવામાં નથી આવ્યો કે, જેથી જેને માટે તમે તદ્દસી રૂથો દો ને આ જગતના આનંદોનો મેચ પણ હાથે તમે સર્ધ સીધા. એ મારેનાં સર્વ હાથ સંપૂર્ણ નષ્ટ કરી દેશમાં આવ્યાં છે; એટલુંજ નદિ, પરન્તુ પમથે પમથે પિંડો દીક્ષા કરવામાં આવ્યાં છે; માત્ર વેદિક ધર્મમાંજ વિવિધ માર્ગો અને સાધનોને વિચારે કરવામાં આવ્યાં છે અને મનુષ્યનાં સ્તુતિપ પ્રરંધ, ધર્મ, અર્ધ, કોમ અને મોહને પ્રાપ્ત કરવાં મારેનાં નિવરે રચવામાં આવ્યાં છે. સુદે અંપણા વિનાશ થયો ૧ અને તેજ પ્રખણે માર્જે મીસ અને મેચનો વિનાશ થયો ૧ ૧ પાછળથી મોહનજોડે સર્વથે રચે

પીએચ ૨ થી ૮ (Protobant) થયા બાદ તરતથી નિરૂપિત
કારણ સ્વરૂપમાં કારણરૂપના ઉપરોક્તોની ધોમરી તેઓએ કહાડી નાખી
અને દરકારાનો રૂબ ખેંચ્યો. દિન-દિનમાં કુમારિએ કમરે માર્યું પુનર્જીવ
આપુ કર્યા અને સહકાર નથા રામાનુજને કમરે, અર્થ, કામ અને મોક્ષને
પોતા પ્રમાણમાં નમકરેજી કરી મંડુલ કરી, મનાનન રૈવિરૂપર્મન
પુનર્જીવ દદ સ્થાપના કરી આ પ્રમાણે જોવા ચતનને પાણુ આપે
કરવાના માર્ગે ઉપર પ્રજા પાછી આવી પરંતુ દિન-દિનમાં જાણુ કરે
જાતા મનુષ્યાણે ન આપા ન જ કરાજ્યા હો અને તથા સમય જાને છે
ચીડ કરે. ને પુનર્જીવના કારણે આ એક વિવિધતા જાણી જાય.

જોઈક તથા રેલવે વનનું અનિર્મિત માધ્યમ તો એક જ છે, પરંતુ
જોઈક તા. ૧૦ ડિસેમ્બરે રજાના પગે તપી જઈ તોઈક માણસ પદ્ધતિ
જરાજર દેવ તો આજના અમ આજના ૧ અગિયારી અને પાંચમા
દીપા દુનિયાના અનિર્મિત વનના પાંચ પ્રવાહનુંજ તે સ્વાભાવિક
પરિણામ છે એમ કહી તે વાદી વડે તોઈક છતાં પણ કાંઈક
નિષ્ફળ ને ઉપજાઈ જાય છે. પણ કાંઈક વડે

[illegible]

સમાધાન કરવા અને અહીં એકજ વંજેન પૂજ્યા રો કે; એવી ખુલા-
મનથી અને સામ દેા છે. શું તેઓ અને પત્ર કે અન્ય ઉપરોચી
વસ્તુઓની સંસ્કૃત પદ્ધતિ સદાચ આપે છે ! મામા તેઓ તો, મે દિન-
બત્તરથી જૂને મરના હોયો નથા નિયમાન જાગીતાના પોપજુ માટે
જિજ્ઞાસામાંથી એવેલા રેલા પદ્ધતિ માટે પામેલી પામી રેલા માટે
જનનો પ્રપન્ન હી રહ્યા છે અને તે નથી મળતા તો નિંદા અને
શ્લોકપ્રદાન કરે છે. મારા સુલેહીન જાંબુઓ ! અરુચ માસ રેલના
રેલા છે. હું તેમને પૂરેપૂરા જોગખુંજું. એટલે ખુલામનદારા તેમની
પામેલી કદ પદ્ધતિ મેળવવાની આશા તો નજ રાખું. હું જાંબુ પું કે
શીંગળા માલુસ સાથે જે જાનનું વર્તન રાખજું તેતેજે તેજ જાનનું પાન
તેમની આપેના જાનદારમાં પદ્ધતિ રાખજાનું છે. જે કાર્ક શીંગળા માલુ-
સને ઔષધ પાવા જાપ તેણે જાદુમાં અરુચ સાતો તથા નાજો
સદન કરવા તેવાર રહેતું જોઈએ; પરન્તુ તેજ અરો મિત્ર છે કે જે
આવા મનુષ્યોને પદ્ધતિ ઔષધ ગણે ઉતારે છે અને તેઓનો કદ-
બવદાર પેરેથી સદી મે છે.

આ જ્ઞાનિ પર્મ, આ સ્વધર્મ, એજ સર્વ રેલના સામાજિક
કસાણુનો ઉપાય છે, એજ અતિમ સાખ્ય મુક્તિને કમલ: પ્રાપ્ત
કરવનાર સીડી છે. આ જ્ઞાનિધર્મ, આ સ્વધર્મના પ્રાસની સાથેજ
આપણા રેલનો અધઃપાત ઘટેલો છે. ઉચ્ચ વર્ણોવાળા અત્યારે
જેને જ્ઞાનિધર્મ અને સ્વધર્મ સમજે છે તે તો ઉત્તરો એક નવાજ
અનિષ્ટરૂપ છે. તેનાથી તો આપણે બચવાનું છે. તેઓ એક
માને છે કે જ્ઞાનિધર્મ વિરે તેઓ પોતે જાંબુ જાંબુ છે; પરન્તુ
વસ્તુના તેઓને તે વિરે કંઈ જ અજર નથી. પોતાના જામની કે
જાનની ગમે તેવી દીઠોને તેઓ વેદવિદિન સનાતન આચાર
મહત્તિ ગણે છે. સર્વ દેશ અને છોડો પોતે જ પચારી પાડે છે અને

એમ નિશ્ચિત વિનાય તરફ ધસ્યા ગઈ અન્ય ત્રણેની પણ સાથે
 જેથી જાય છે હું અહીં ગુણમેથી કંપાતી જાતિ વિશે નહિ,
 પરંતુ જન્મથી નિર્ધારિત થઈ જાતિ વિશે વાત કરે છું ગુણમેદ
 અનુમાર જાતિ એ જાતિ જમારજનુ આદિસ્વરૂપ છે, એ હું સ્વી-
 કારી છું પરંતુ જે ત્રણ પેઢી થઈ તે ગુણો વસતરપેચમાં રૂઢ
 થઈ જાય છે આપણા પ્રજાકીય જીવનના આધારરૂપ આ મૂળ મુરો
 જૂની જ્યાં છે નહિ તો આપણે આડી અધમ સ્થિતિમાં યા મારે
 આવી પડીએ ? ધીનામા વચ્ચે મજરસ્વ વ કર્તા સ્વામુષ-
 દ્વર્ણામિમાઃ પ્રજ્ઞા ' આ ગોઠ વર્ણસકરના, આ અવસ્થા-
 દીન વશુમિથના ક્યાંથી આડી ? ગુણમેદ ક્યાં અત્યંત યજ્ઞ મરો ?
 આપણા પૂર્વજોના સ્વેનરજને મને આ ગોઠ કાગ કેમ જુની
 જ્યાં ? આપણા મત્વગુણને સ્થાને રજસમિત્ર નમોગુણ યા
 મારે આજ્યો ? એ પ્રશ્ન સાચી રીતે છે. હું કોઈ જાડી પ્રસંગને
 મારે તે પ્રજ્ઞાનો જીવર મુખતરી રાત્રી હું અપાડે તો એટલું જ
 સમજતું જાય છે કે જે જાતિપર્મ ખરેખર યોગ રીતે જગત્કામાં
 આવે તો જાતિ કદી પણ અર્જન ન પામે જા આ સત્ય છે તો
 પડી અપણે અપવાન સાચી મરો ? અસ્થ અપણે જાતિપર્મ
 ક્યાં મરો છે એવેને જોને તમે જાતિપર્મ કહે છે તે ખરા
 જાતિપર્મથી જુની જ પરંતુ છે પ્રથમ તે તમારા યજ્ઞો અવધી
 દીને મુખી વાંચી જાઓ તો તમને જણાશે જોને યાજ્ઞો જાતિપર્મ
 કહે છે તે અપણા દેવમાંથી તત્ત્વમય સર્ગ સ્વરૂપી અદ્વિત્ય થઈ
 મરો છે એ સત્ય જાતિપર્મને પુરરપિ સ્થાપય પ્રવન કરો તો તે
 દેવને અવધ્ય પગ કલ્પાય વધે જો હું શીખ્યા અને મમજ્યો
 છું તે હું તમને સ્પષ્ટ કરી જતાવું છું હું કોઈ રાદેશમાંથી તમારો
 ઉદાર કરના અહીં આવેને નથી કે મારે તમારું મન દગ્ધ મારે

(પીએસીટીની પેઠે) તમારી સર્વ મૂર્ખાં ફીએ તરફ પણ સફળતા મનાવે એ જોઈએ અને તમને ખીડાં લાગે તેવાં રહસ્યો ઉપજાવીને તેમને ઉમદા તરીકે સિદ્ધ કરવી જોઈએ. તેમ કરવામાં આપણા વિદ્યાર્થીય મિત્રોનું કયું જનું નથી, એટલે તેઓ ખુશીથી તેમ કરી શકે છે. ગદલામાં તમે વાક વાદતા ચોક્કસ કરો છો અને તેઓને તાલીઓથી વધારી શકો છો, એટલે તેમની આકર્ષણ પણ પૂર્ણ થાય છે, કેમકે તેઓની મદાત્વાકાંક્ષાની એજ પચાસા દોષ છે; પરન્તુ તમે જાણો છો કે જો તમારા મુખ તરફ કાલ્પ દેંકવામાં આવે તો તે માત્ર મુખપર પણ પડે છે !

એ અન્યથા કહેવું છે કે પ્રત્યેક જાતિને પોતાનો અમુક જાતીય ઉદ્દેશ્ય હોય છે. કુદરતના ક્રમને અનુસરીને અથવા તો મદા-પુરોના અમાધારથી હૃદયપ્રભાવની અસરથી પ્રત્યેક જાતિનાં સામાજિક રીતરિવાજો એ ઉદ્દેશ્યને સિદ્ધ કરવામાં અનુકૂળ થાય એવા રૂપમાં જ નિર્ધારિત જાય છે. પ્રત્યેક જાતિના જાતમાં એ ઉદ્દેશ્ય અને તેને સિદ્ધ કરવા માટેની આવશ્યક રીતરિવાજો અને રીઝી, એ-શિરાવતી સર્વ વધારાના-અન્યથાચક રીતરિવાજો જોઈ પામે કે અરસ થઈ જાય તે જરૂર મદતની આગત નથી; પરન્તુ એને હીંચે અથવા અન્ય કોઈ કારણસર જાતીય કુદરતના અધાન ઉદ્દેશ્યને ઇજા પહોંચે તે તો તે જાતિને અરસ તુટાનજ થવાનું અને તે જાતિ ઘટ થવાની.

અવપણમાં યદુજીએ એક રાણાની વાતી સાંભળી હતી. તે રાણાની છાત્રી એક ગાંધી પછીમાં રહેતો હતો અને તે પછી મરે નહિ ત્યાં-પણી તે રાણાની કી-મરણીજ નહિ જાતિનું કાલ્પ પણ તેનુંજ છે. જો માત્ર જાતિ પહેલી તેમ જાતીય ઉદ્દેશ્ય સાથે જરૂર સંબંધ ન થયે ત્યાં દોષ એવા હોય જાતીય એવામાં આવે તો

તે માટે તે જન મનમાં બહુ રોષ પાવતી નથી અને એવા બધા હકો જન તોપણ તેને બહુ સાચવું નથી પરંતુ જે સદસ્ય ઉપર તેનું જીવન અવલબી રહ્યું હોય તે સદસ્યને જે સેષ પણ આપાત થયો તો તેજ સજ્જે તે પ્રમુદ બળથી સામે પ્રત્યાધાત કરવાની.

દષ્ટાન્ત તરીકે ફ્રેન્ચ, અંગ્રેજ અને હિન્દુ એ ત્રણ વર્તમાન જાતિઓ સમક્ષે કે જેનો ઈતિહાસ ચોમ્સ વધારે પ્રમાણમાં તમે જાણો છો. “રાજકીય સ્વતંત્રતા” એ ફ્રેન્ચ ચારિત્ર્યનો આધાર સ્તંભ છે. ફ્રેન્ચ પ્રજા ખીજી સર્વ બામનો સહન કર. તેઓ ઉપર કરતો અધરે બોલે નાખે, આખી પ્રજાને સરકારમાં દાખલ થવાની ફરજ પાડે, તેને માટે તેઓ ફરીઆદ કરવાના નહિ પરંતુ જે તેમની રાજકીય સ્વતંત્રતામાં હામલગીરી કરી તો તેજ હાથે આખી પ્રજા જાણે એક જ વ્યક્તિ હોય તેમ જીમી થવાની અને ઉન્મત્તવન તનો પ્રયત્ન પ્રતિષ્ઠાર કરવાની. ડાર્ડ પણ એક વ્યક્તિ અમારા ઉપર એક હથ્થુ અધિકાર પચાતી પડે એ નહિ અને ૧૮૨૧ કે ૧૮૪૮ થનવાન કે ગરીબ, અમીર કુચના કે ઉત્તરતા વર્ગના, અમે મરી અમારા દેશના રાજ્ય વહિવટમાં, અમારા સમાજના સ્વતંત્ર નિયમનમાં સમાન હિસ્સો ધરાવીએ છીએ ફ્રેન્ચ ચારિત્ર્ય આ દુનિયાનો છે આ સ્વતંત્રતાની આડે જે કાંઈ પણ આવ્યું તો અવશ્ય તેનાપર અપ્રતિષ્ઠા લૂગી પાડવાની.

અંગ્રેજ ચારિત્ર્યમાં વજીક જીતિ (આપ લેનો દરેક બ્યવહાર નફા નુકસાનના પુરા વિચાર પૂર્વકજ કરવો) વધારે પ્રમાણમાં છે. અંગ્રેજોને મન એ ખાસ આવશ્યક વસ્તુ છે. રાજાને અધિકાર અને અમીરવર્ગના વિશેષ હો. અંગ્રેજ નમ્રતાથી માન્ય રાખે છે; પરંતુ જે તેને પોતાના ખીસામાંથી પેતી પણ આપવાની આતી તો અવશ્ય તે તેનો હિસાબ માગવાનો. તેના ઉપર રાજા છે તો બહુ

એના વિરુદ્ધ ઈશાનગોના અનુમતિપાત્ર વર્તમાન કેન્સ તથા
અમેજ ગામિય પદમેશાં છે અને તેમ પ્રમાણે તે મધ્યકાલીની
ક્રિસ્તીયન સાથે હેમાંજોના પ્રવાદને પરિણામે, વિનુબોનું વર્ત-
માન જાણીય મારિય ઉદ્ધાર પામ્યું છે. હું જુઝુ ખું કે સાથે મેશ-
એને પરિણામે ઉદ્ધારેલા આપણે જાણીય સ્વભાવ તથા દેશે એ
વધારે સહેલું છે કે પેદાશિક હેમાંજોની પારણ કરવા વિશેષીય
અનુમતિ, હાની તેનું તે ! અમેને આ મારે તેઓની વ્યાપારી અને
સમયા દેશે જુદી જગા નથી ! અને આ મારે હાન, રિયર
બેમને, પર્મને પોતાના કરાવનું પામ સદન જાણી તેને તિલ કરવા
પોતાની મર કલિઓને એકામ કરવા નથી !

મરી વાન એ છે કે પ્રરિયા, પરતિમાં રહેલા તેના મન ઉદ-
ભવરથાનથી હાનુરા મેશ નીચે ઉત્તરી જુદી છે. શું એ પછી
પોતાના ઉદ્ધારરથાને જાણ કરી ! જો એ પ્રમાણે પાછા પોલી તેના
મન ઉદ્ધારરથાન તરફ સહ જાણેના પ્રવાન કરવામાં આવે તે તેનું
સર્વ જાણ આસપાસ સર્વ વિશાલોમાં પશ્ચાત્ત સૂચાર્ક જાણુ અને
નહી તેના નિર્જળ જની જાણી તથા ખીજે માર્ક પજ રસને અને
મેશ પજ રીને મુકા, મુકર મેશતેસાં સજને કે અધન ગુનિમાથી
મદા મુશ્કેલીએ રસને કરીને પજ રહેલી કે મોટી તે સરિતા જાણવ
સમુદમાંજ ભગવાની ને આપણું આ દશ દાનર કર્તનું જાણીય
કરવન જુદાપ દેવ તે તેનો માર્ક ઉપાપ તથી જાને ને આપણે
દવ આને નવા પ્રમાણું મારિય મારણ કરવા પ્રવાન કરીએ હા
તેનું અનિવાર્ય પરિણામ એજ આવે કે અનોમટ અને તનેમટ
જાની જાણ આપણે વિચારવન સાવ.

મારે આ પસુ ખુલ્લું મદેઈ બેઠકો કે આપણો જાણીય
આદર્શ જુદાપરેશે છે એમ મારનું જો કેવળ જાણાન અને પોઅ

જિનું વિરિય રથા-વરિય અનુમરેલાય વર્તમાન રે-ય તથા
અમેજ અરિય વપ્પવિયા ઠી અને તેજ પ્રમાણે તે મહાદર્શનાયે
દેરજાવીય મ.જો દેવાંભોનઃ પ્રાવને પદિકાને, વિનુભોનુ વર્ત
માન ગરીય ગરિય ઉદમન પાનુ છે. હુ પૂર્વુ પુ કે જાના મેજા-
ભોને પદિકામે ઉદમવંદ આપજો. ગરીય સ્વજાત તજ રેયે એ
વપારે હરેયુ ઠી કે માદાંભિક ક્રોધાંભાથી પારજી કરમ વિગરિય
અનુમરજી છેડી રેયું તે ' અતેભે દા ખારે તેનેથી અપાના અને
સમવક રેયં દૂરી જતા નથી ' અને દા માં ક-૧. તિયર
મેનીને, મર્મને પોતાના ઇચ્છા પરમ સત્ત જાણરી તેને (૧૬) કરણ
પોતાની મજ દર્શાવોને મેજામ કરતા નથી !

ખરી વત એ ઠી કે કરિયા, પદિકામાં રહેવા તેના વપ ઉદ-
ભવમનુરી રજરો કાલ નીચે ઉતરી અપી છે. યુ મં પાળી
પેત્રાનુ ઉદાસવરથને જાલ દા / જે એ મુઠ્ઠાફે પાછો પોરી તેજ
મજા ઉદાસવરથન તરફ સજ જાણો મપલ કરવામાં આવે તે. તેનું
હર્દ જગ અપ્રમથમ સર્વ વિશાલેમાં પથપથ પ્રાઈ જવાનું અને
નડી રેય વિર્જન જની જવાની, તથા બીજે કાઈ પવ રહેને અને
કાઈ પવ રીને ખૂણાં, મુઠર મેઘતોમાં ચળે કે ખણ જમિમાંથી
મલા મુમેટીએ રુએ કરીને પજુવેધેથી કે ગોડી તે સરિય જાણ
અમુદમાંજ અગવાની. જે આપજું આ દસ દામર હાંનુ ગરીય
છવન જુદામ દોય તે તેજો હાઈ ઉપાવ નથી જાને જે આપજું
દવે આજે નય પ્રમારનું ચરિય પારજી કરતા મપલ કરીએ જે
તેનું અનિયમ કરિયામ એજ સુવે કે અનેમટ અને તથેમટ
જની જાલ આપજો વિચારજ વાપ.

મારે આ પજુ પુર્વુ મરેજું નોંધમે કે આપજો ગરીય
જાણઈ મુઠ્ઠામરેસો, ઠી એમ પારનું જે રેય અગાન અને .

ચિત્ત ફેરાર કરી રહી છે. તેઓ ને કહે છે તે અને ચાન્તથી, યજ્ઞધાન જનીને સાંભળાએ જીએ અને તેઓ આદ્ય કરે છે તે તરીએ જીએ. મોટ માન એટલો જ છે કે અન્ય દેશ પ્રમાણે બહુ-મતી, મત, યુક્તમત અને એવી બીજી આધુર્વાચિક ખેંચતાણોને નાશ આપનાર અને ધણિય અમારમાં નથી.

અક્ષત મત, યુક્તમત વિગેરેની પદ્ધતિથી ને એક જાતની ઊગવણી પશ્ચિમના સોમને મળે છે તે જાતની ઊગવણી અમને મળતી નથી; પરન્તુ બીજી જાણુ રાજ્યનીતિને નામે સામાન્ય અને અદાન એવા દેશવેદના મોટા જાગના માણસોનું મોટી કુસી પુષ્ટ જન-નારી યોગ્યો પશુ બની નથી. એ રાજપ્રકરણી પુણે જાહેર પ્રસંગોમાં દેશપ્રમાન વચ્ચેમાં વિશ્વિત રંગનુંમિપર પોતાનો દિગ્ગિમ પાઠ કળ વક્તવ્યરી વાણીથી જાગવતા એવામાં આવે છે; પરન્તુ એ કપધાદાર પાડાની પાછળ રહેલું નાસગતક દરમ-સાચ તરીકે અપાતી જાદયાદી રકમો, મદમય મર્પોદાદીન મિજાનાઓ, ધિગા દિવસની કુદ, મનુષ્યમાં રહેલા સેતાનનું નૂલ વગેરે આવા પ્રસંગોએ થાય છે; તે જો તમે એકવાર પશુ નગરે જોયું હોય તો મનુષ્ય વિશે તમે કતાકમ ચર્ચ જવાના. " દિગ્ગિ એમન પર પા-રિરે, નેરે મવ નિકાવ; દિગ્ગવતી કારે વજમે, વેરયા સુપર લાદાપ. " અર્થાત્ જોઓની પાસે થન છે તેઓ રાજ્યવતન પોતાના હાથમાં રાખે છે, પ્રજાને કુદ છે, તેમનો સવ રસ કમ સુની જ છે અને તેઓને પારકા દેશના કિનારાઓ ઉપર પુદ કરવા અને કપર્ન કરવા મોક્ષે છે કે જોથી વિગ્ત મેગરીને પુદ સુમિ ઉપર પ્રજાના સેલીવરે ખરીદાપેલા સુર્જથી કાર મળે કે કાત મળે, પશુ દગરે ને સાંજની સંજમાં કપર્ધ કરવાનું. આનું નામ ગાજનીતિ ! સમો મા, માજ ! ઉપરની લાપડીપથી સુવણીમાં પડે નરે.

મનુષ્યોની વિવિધ જાતિઓના વર્તમાન અભ્યાસકે કહે છે કે, વર્ષની વિવિધતા એ રક્તની મિશ્રતાનું, વર્ણભાષ્યનું પરિણામ છે. સ્થાનિક હવાની ઉષ્ણતા કે ધીનતા મનુષ્યના સારીરિક વર્ણ ઉપર અધિક અસર કરે છે એ નિશ્ચય છે, કિન્તુ તેમાં મુખ્ય કારણ તો વસતિપરિવર્તન છે. દુનીઆના કંઈકાં કંઈકાં પ્રદેશોમાં પણ કૃષ્ણવર્ણ લોકો જોવામાં આવે છે, તેમ ઉષ્ણ પ્રદેશોમાં શ્વેતવર્ણ લોકો પણ રહેતા જણાય છે. અમેરિકામાં કેનેડાના મૂળ વતનીઓ તેમજ ઉત્તર ધ્રુવ પ્રદેશના એસ્કીમો (Eskimo) લોકો શ્વેતવર્ણ નથી. જ્યારે ઉષ્ણ કટિબંધમાં વિકસિતની નજીક રહેલા બ્રાહ્મિઓ, સેર્નિયસ અફ્રિકાનામાં વસતા મૂળ વતનીઓ શ્વેતવર્ણના છે.

હિન્દુ શાસ્ત્રો પ્રમાણે સાક્ષ્ય સત્ત્વીય અને મૈત્ર્ય એ ત્રણ હિન્દુ જાતિઓ, તેમજ હિન્દ મહારત્ની ધીન, દુન, દર, પ્રદુષ્ટ, ધન અને ખસ વિગેરે જાતિઓ એ મર આર્ગો છે. આપણા શાસ્ત્રોમાં જોઈ ધીન જાતિ કહે છે તે વર્તમાનમાં ધીન નામથી ઓળખાતા લોકો નહિ. આજન ધીન નામે ન સમરમાં પોતાને ધીન કહેતા નહોતા. કાશ્મીરના ઈંદ્ર ન વિભાગમાં રહેલી ધીન નામની એક ખાસ જૂની જગ્યાનું જાતિ હતી. ૨૨ જાતિના નામો હિન્દ અને અફગનિસ્તાન વચ્ચે આવેલાં પૂર્વી લોકો વસે છે ત્યાં વસતા હતા પુરાતન ધીન જાતિમાંથી રીપ રહેલા કેટલા-એક લોકો ધણી નાની નાની સંખ્યામાં હજુ પણ જોવામાં આવે છે. તેમજ દરિયાકાંઠા પણ અત્યંત વિવિધતા છે. રાજસ્થાનની નામક કાશ્મીરના ઈંદ્રનામમાં પ્રવસ દરેક જાતિ સંપાદો વારવાર ઉત્પન્ન કરેલાં જોવામાં આવે છે. પ્રાચીન દુન લોકોએ હિન્દના વચ્ચે પ્રદેશમાં ધણી જાતના સમય સુધી રાજ્યવિહાર જોમળો.

આધુનિક પાશ્ચાત્ય પંડિતોના મત પ્રમાણે આર્યોના ચહેરાનો વર્ણુ લાંબાકાંડાનો મોર હતો; તેઓના ડેચ કૃષ્ણવર્ણના કે રતાચ પાના હતા; નાક સીધું તથા નેત્રોની આકૃતિ સુદીર્ઘ સુંદર હતી. નર્મ નર્મ ચેદરાનો વર્ણુ કાળો. જોવામાં આવે છે ત્યાં તે ફરાર શુદ્ધ આર્ય સોદી સાથે કાળી જાતિઓના લોકોની મિશ્રણથી થયેલો છે. તેઓ માને છે કે હિમાલયના પશ્ચિમપ્રદેશમાં હજુ પણ શુદ્ધ આર્ય સોદી ધરાવતી થોડીએક જાતિઓ છે. તે વિનાની જાતિની સર્વે તો મિશ્ર જાતિઓજ છે. નહિ તો કૃષ્ણવર્ણ કેમ દોષ ? પરંતુ યુરોપીય પંડિતોએ હવે તો જાણેલું દોષુ જોઈએ કે દક્ષિણ ભારતમાં પણ અનેક જાતોના ડેચ જન્મ સમયે ચાતા હોય છે, કિન્તુ એવજી વર્ષે જતાં કાળા થઈ જાય છે. તેમજ હિમાલયમાં અનેક સ્થળે ચાતા ડેચ અને આસમાની કે સૂરી આંખો જોવામાં આવે છે.

પંડિતો કહે પરસ્પર મરી મરે, પરંતુ હિન્દુઓજ પ્રાચીન કાળથી પોતાને આર્ય કહેવરાવતા આવ્યા છે. શુદ્ધ દો કે મિશ્ર પણ હિન્દુઓનું જ નામ આર્ય છે, એ નિઠક છે. આર્ય હિન્દુઓ કૃષ્ણવર્ણ દોષથી યુરોપીઓને તેઓ તરફ નિરસકાર આવતો દોષ તો તેઓ કહે પોતામાં આર્ય સિવાય કશું જન્મ નામનો અવકાર કરે તેથી જામને છ !

કિન્તુ કૃષ્ણ દો કે મોર દો, પણ જુનીઆની સર્વ જાતિઓમાં હિન્દુઓજ આજનાં સર્વથી સુંદર અને લાવણ્યવુદ્ધ છે. આ કું મરી પોતાની જાતિની જમણ કંઈ ખુ કે અતિચોક્કિ કંઈ ખુ એમ નથી, કિન્તુ આ વાત જમણ પ્રસિદ્ધ છે. સુંદર તરવારીની કૃષ્ણવર્ણ પ્રમણ હિન્દુ કરતાં જીલ ક્યા દેશમાં વધારે છે ? તે જાણત એ પણ હકમાં મેલવું છે કે જીલ દેશ વતનીઓ

પણ પહેરવેજ લેકેએ નહિ તો તેઓ તે ઉપર સમાજમાંથી નીકળી જાય. વળી આ ફેશનો ધડીચડી બનાવ છે પ્રતિષ્ઠા આર નહીં. સાચે આર વખત તો તે અસ્વ દરવાજા અને તે ઉપરથી પણ પ્રમત્તે પાત અંગેકવાર તેમાં પરિવર્તન થવાનાં ધનવાન લોકો કુલજ પોશાક બનાવનાર પેઢીઓ પાસે હેઠામાં હેઠામાં નવી ફેશન પ્રમાણે પોતાનો પોશાક તૈયાર કરાવે છે મધ્યવર્તના લોકો દરમિયાન કામ કરનાર ઓઝોદારા તૈયાર કરાવે છે અથવા પોતે જાતે તૈયાર કરે છે જો નવી ફેશન તેના પહેવારની ફેશનને મળતી હોય તો તો માત્ર પોશાકોમાં જરા ફેરફાર કરી તેને નવી ફેશનને અનુસરતા બનાવી દેવામાં આવે છે નહિ તો નવા ખરીદવા પડે છે ધનિક નવી ફેશનના પ્રચારથી નમ્રમા થઈ પડેલા પોતાના પ્રથમના પોશાકો પોતાના અભિનોને અને સેવાને આપી દે છે તે લોકો તે વેચી નાખે છે ત્યાંથી તે પોશાકો આફ્રિકા, એશિયા અને ઓસ્ટ્રેલીયામાં પૂરોપીઓએ વસાવેલાં સરથાનોમાં જાય છે અને ત્યાં ફરી ઉપયોગમાં આવે છે જેઓ અત્યંત ધનવાન હોય છે તેઓના પોશાક તો ખાસ પરિસમાંથીજ તૈયાર કરી મગાવવામાં આવે છે તેઓથી કંઈ ઓછા ધનવાન હોય તેઓ તે પરિસની બનાવના નમુનાઓ ઉપરથી પોતાના ફેશના પોશાક બનાવનારાઓદારા તે પ્રમાણેના પોશાકો તૈયાર કરાવે છે કિન્તુ ઓઝોની ટોપીઓ તો ફેર બનાવનારનીજ હોતી લેકેએ અંગેજ અને જર્મન ઓઝોનો પોશાક સારો ગણાતો નથી. થોડાંએક ધનિક લોકોને ખાદ કરના તેઓ પ્રાપ્ત પરિસ ફેશનનું અનુકરણ કરતી નથી અને તેથી અન્ય દેશોની ઓઝો તેઓની મસકરી કરે છે પરન્તુ અંગેજ પ્રાપ્તો પોશાક ધણે સારો ગણાય છે અમેરિકામાં ઓઝો તેમજ પુરૂષો સર્વનો પોશાક ધણે સારો ગણાય છે અમેરિકન ગર્લમેટે પહેલી

ભૂતીય જાતના છે. નિષ્કેષી પ્રકારે તે દારાદ સર્વ પ્રકારના મેલ ગિદિદિ છે. મેલના અમેરિકામાં પ્રત્યેક નિવસનવાસી પશ્ચિમી તથા તથા આન આદેશ સ્થાની સેવાય દેવ છે.

હિન્દુ દર્શનન મુજબ આજેના આન આદેશ હીમે હીમે ? જામના, પાપ કારણના જગતી ત્યારે પશ્ચિમના દેશો મળ દેવ પુન હુને છે; પાંડુ તે સામ્રાજ્યે ખાતર દેવ છે. આજે મો દેવ તે આન આનુ મેલો દીર દેવ પાણી પાંડુ મેલુમ છે. કીરિપા મેલ આવી રહે તેનું કંઈ નહીં ! વત આજેના દેવજાએ કિન્નરનામીને તે મેલના નિશા હી છે ? તેને આ ની સ્થાની જામના આ દારા પાણીપાણની ખાતર પી દીરો આજે મો આન આનુ મેલ સદેવી આન છે. દેવ જગત્યે મેલ દુગ્ધી મો દીરો ? મુ પાનુ પશ્ચિમના દેવ ત્યારે ત્યારે દેશો ને જામના જામ નહીં. વતે છે તે આ દેમેને દેવનાં પી છે અને તેનાં દેવનાં મળ દેવનાં દી, દેવનાં આ અને દેવનાં દી જામના જામ પશ્ચિમ દાર છે. વત દીરો મુખ્ય સ્થાનાં દુર પુરનાં કિન્નરનાં મોલ તમેને ત્યારે પિત્રપુત્ર વતે જામનાં મેલનાં ત્યારે પાનુ મેલનાં દેવનાં તે વતે જામનાં જામનાં દેવનાં જામનાં પાંડુ મેલનાં

આ જામનાં જામનાં જામનાં દી પાનુ આન સર્વ દીરો જામનાં વતે દીરો દેવ દાર મુખ્યનાં અને ખી નામનાં જામનાં જામનાં જામ છે. વતે દેવનાં પી છે ? દીરો મેલનાં જામનાં સર્વ કીરિપાં દીરો મેલનાં અને મેલનાં દેવનાં પુ

એજ માત્ર એમનું સ્નાન ! એક વખત એક માત્ર અતિ ધના
 મિત્રે મને પરિમ આવવાનું આમંત્રણ કર્યું. પરિમ વર્તમાન સર
 તાની રાજધાની અને પૃથ્વીપરનું મેઝરોખ, ફેશન અને બે
 વિલાસોનું સ્વર્ગ તથા કથા અને વિદ્યાનું કેન્દ્ર છે. મારા મિત્રે કે
 વિલાસ રાજભુવન જેવી હોટેલમાં મારે માટે બધી સગવડ કરી દી
 બેઝન આદની વ્યવસ્થાનો ઠાક બાદશાહી હતો; પરંતુ સ્ના
 માટે ! તેનું તો નામજ તાલુકે મે ફિરમ તો મે ગુપચાપ સકન કે
 પરંતુ અખરે હું તે વધારે વખત સડી છક્યો નહિ અને મ
 મારા મિત્રને કહેવું પડ્યું કે, ' બાઈ, આ તમારા બાદશાહી રૂબં
 તમને અને તમારા લોકોને મુજારક હો, મારી રિયતિ તો ત્રા
 તાલિ જેવી થઈ ગઈ છે. આવી સખ્ત ગરમી અને નદાવાની કંઈ
 સગવડ નહિ ! ' આ સામગી મારા મિત્રને ખેદ થયો અને હોટેલ
 કાર્પવાદો તરફ મુન્સો ઉઠ્યો અને તેણે મને કહ્યું કે, ' હું તમ
 હવે વિશેષ વખત આડી રહેવા હર્ષિ નહિ થાયો આપણે કોઈ બી
 વધારે સાફ સ્થળ શોધી કાઢીએ. ' અમે મુખ્ય મુખ્ય હોટેલોમાં
 બાર હોટેલો જોઈ, પરંતુ કોઈમાં સ્નાન માટે સગવડ ન હતી ! ત
 ખાસ જૂદા સ્નાનગૃહો હોય છે ત્યાં જઈ કોઈ પણ મનુષ્ય આ
 પાંચ રૂપિયા આપી એક વખત સ્નાન કરી શકે છે ! ! હરિ હરિ
 તેજ દિવસે બપોર પછી મે એક વર્તમાનપત્રમાં વાંચ્યું કે, એ
 જૂદા સ્ત્રી નદાવાદ્ય દગમાં દાખલ થઈ અને તત્કાલ ત્યાજ મર
 પામી કોઈદરે ગમે તેમ કહે પણ મને તો એમ લાગે છે કે, તે
 સ્ત્રીને આદર્શ બધા પાળીને સ્પર્ષ થતાનો જીવનમાં આ પ્રથમ
 પ્રસંગ હતો અને અપરિચિત જસસ્પર્ષ સ્ત્રીર બધારજુને અચાન
 અસાધ્ય અચિન્ત્યપ થઈ પડતાં મરજુ થયું હતો. આમાં લેઈ પણ
 અનિચ્છેલ નથી. વળી રૂઝીબન આદિ લોકો પણ આ દિશા

સમાવેશ થઈ જતો હોય ! આપણા દેશમાં સર્વ જાતનોમાં એજ દસ આવી ગઈ છે. ને આપણું હતું તે તો સર્વ નિષ્પ આપણું જાય છે; છતાં બીજાઓ પાસેથી આપણે કેવળ એકલા અને ઉપકા નહીં કરવા સિવાય બીજું શીખવજ નથી ! માત્ર વાંચતું અને વાતો કરતી એટલુંજ ! આપણા ગ્રાંટપીટીયાઓ અને મૂંડાપના આશ્રિત હોય એ જાને એજ નમુનના હોય છે. માત્ર વાતને વાતજ. કેવળ શબ્દોનીજ આગમી ! અધરકાર જાપણો કરવામાં એ જાને જાતિઓ અતિ કુચક છે; પરંતુ કંઈ પણ વારદાર કાર્ય કરતું હોય તો તેઓ નહામા ! સર્વથી વિશેષ તો એ છે કે તેઓ નિરંતર ક્ષિયત પરસ્પરમાં કલ્યાણ કરે છે અને અંદર અંદર કલક કપા કરે છે !

પશ્ચિમમાં લોકોને પોતાની અપ્રપાસતું સર્વ સ્વચ્છ રાખવાની રીત હોય છે. ગરીબમાં ગરીબ મજૂર પણ તે તરફ લક્ષ આપે છે. ત્યાં સ્વચ્છતા તરફ એટલું જ્ઞાન તો અત્યંત પરાણે પણ દરેકને આપણું પડે છે; કારણ કે ત્યાં આસ્થિક વસ્ત્રાવાને કોઈ પોતાની મોઢીમાં રાખતું નથી. ઘસ, ઘસીઓ, રમેલાઓ વગેરે સર્વે લોકો દિનરાત નિઃશ્વચ્છ ગંધ વિનાનાં સ્વચ્છ વસ્ત્રો પહેરે છે. તેઓનાં ઘર દબેલાં પા., વાળી, ઝાઝી, સ્વચ્છ, સુખારિષ્ટ રાખવામાં આવે છે. વસ્તુઓને ત્યાં ત્યાં ગમે તે રીધનમાં ફેંકા ન દેનાં નિયમિત સ્થાનામાં બચાવવા રાખતી એ ત્યાંના સુવિધાનું એક મહત્ત્વનું અંગ છે. તેઓનાં રસોડાં સ્વચ્છ, મહાદાન દેખાય છે. શાકભાજીનાં ઉપાં વિગેરે કચરો એજ જૂઠાજૂઠા વાગળામાં નાખવામાં આવે છે

* ઉપર કૃપાળા ઉક્ત મહાપેર પુલ પણ એ જાને રસો એટલે-
શાખાંથી કીક દરવા હામ્યા છે. બાકા આ લેખ લખાવી વનતે
દયા એવી જ દડી.

• દરે પાશ્વર્યોની ભોજન તૈયાર કરવાની પદ્ધતિ વિશે વિચાર કરીએ. ભોજન તૈયાર કરવામાં ઘીન શાકપલ્લુ રેડ કરનાં આપણા રેડમાં વિશેષ શુદ્ધિ નગરવામાં આવે છે; પરંતુ ભોજન પિરમાતી વખતે અગ્નિભેદ રેગરપર જે સંપૂર્ણ નિર્ધારિતતા, ભવરથા અને રવચ્છના ભેદમાં આવે છે તે આપણામાં નથી. રસોડામાં દાખલ થતા પદાર્થો આપણે ત્યાં રાંધનાર પ્રથમ સ્થાન કરે છે અને વચ્ચે જાણાવે છે. વાસણો તથા મુઠા વગેરેને નિત્ય યાત્રી, પાણી વગેરેથી ખાંછી, ઘોંટી મારી કરવામાં આવે છે. કદાચ રસોઈ કરવારોના દાખ શુષ્કને, નાકને અથવા ઘડીરના શર્ષપલ્લુ આગને આગળનાં આગી નવય છે તેા ઘીન શાકપલ્લુ રાંધવાના પદાર્થને રવચ્છ કરવા પદાર્થ તે પોતાનો દાણ ધોઈ નાખે છે. પશ્ચિમમાં રાંધનાર આગેજ સ્થાન કરે છે. રાંધનાં રાંધનાં મમમથાવતી આવે છે અને તે મમથાને પાછો તે ભોજન વસ્તુમાં હમેશાંતી વિચાર કરતો નથી. ખીસામાંથી રૂપાલ કદાચી નાક સાફ કરે છે અને શાકવાર તેજ દાણે રી મોટ કસતો છે. બહારથી રસોડામાં આવતી વખતે દાણ ધોવાનો ખજુ વિચાર ન કરનાં તે તદાલ રાંધવાનું ઘર કરી દે છે; પરંતુ તેમ જ્ઞા તેની રાંધી અને વચ્ચે તેા બરફ જેવાં સ્વચ્છ અને સોંદરોદ છે. પોતાના આખા ઘડીરના વજનમાં મોટ વધારે સારી રીતે રેગવાય તેટલા ખાટે શર્ષવાર તે પચવડે ખજુ મોટ કચરે છે અને તેમ કરતાં પરીનો તે મોટમાં મગી નવય તેનો બાધ મજુવામાં આવતો નથી. (સુમચ્ચે દાણમાં એ રામ માટે વધારે પ્રમાણમાં વચ્ચેનો ઉપયોગ થાય છે). અને આ સર્વ અધર્મ મહિનતા પડી નવારે રાટલી તૈયાર થાય છે અને તેને સોંદ, સ્વચ્છ ગીનાઈ વાસણમાં સજ્જ કરી, તે પર દુધના શીજુ જેવાં સોંદ દુધાલ દઈ, સ્વચ્છ વજ્ર અને સોંદ દાણનાં મિશ્ર ખારજુ કરી આજ તે પિરસવા માટે સજ્જ નવય છે અને ત્યાં

માર્ગા સર્વજ્ઞ બ્રહ્મ થાય છે. હિન્દુઓ અંદરજ જીમે છે અને પશ્ચિમવાસીઓ બહાર જીમે છે. હિન્દુઓ રત્નને ચીથરામાં વાંટી શકે છે; ત્યારે પશ્ચિમ સોજા માટીનાં દેશિ સુવર્ણની મુંઝર પેટીઓમાં જાગતી શકે છે. હિન્દુ પોતાનું સરીર સ્વચ્છ રાખવા માટે રોજ દિવસમાં ત્રણવાર પજ સ્નાન કરે છે, છતાં પોતાનાં વસ્ત્રો ગમે તેટલાં બંદાં દોષ તેની તેને દરમાર નથી. પશ્ચિમવાસી કાળજીપૂર્વક સ્વચ્છ વસ્ત્રો પહેરે છે ત્યારે તેને ખુદ સરીરજ મલીન દોષ છે તે તરફ લક્ષ્ય નથી. હિન્દુ પોતાના ધરણ્ય ઓરણ્યો, દારો, જામોન અને ધર-જાંતી સર્વ વસ્તુઓ સ્વચ્છ શકે છે; પરંતુ આમજી બહાર ચંદ્રી તથા કચરાના મંજ પડ્યા દોષ તેને તેને વાંધે નથી; ત્યારે પશ્ચિમ-વાસી ધરની અંદરની જામોનને ચગડતી મુંઝર સાદરીઓથી આચ્છાદિત કરવા તરફ જલ્દ લક્ષ્ય આપે છે અને તે સાદરીઓ નીચે ખુગ અને હમગે ગમે તેટલાં બરાબ તોપજ તે બહાર દેખાય તદિ ત્યામુંથી તેમાં તેને હંગાજ વાંધે નથી! હિન્દુઓ પોતાની ગટરોને રસ્તા ઉપર ખુલ્લી વહેવા દે છે અને તેની દુર્ગંધ કે નુકસાન તરફ જલ્દ લક્ષ્ય આપવા નથી, ત્યારે પશ્ચિમની ગટર જામીન નીચે વહે છે અને તેમાં ખુલ્લી દવા તથા ગરમીને અભાવે લાક્ષણિક (સ્ત્રિપાત્ર નવર) વસ્ત્રો વેણી રોડોનાં જાગુઓ ઉપજ થાય છે તથા પોચાય છે. હિન્દુ અંદર શુદ્ધ કરે છે, પશ્ચિમવાસી બહાર શુદ્ધ કરે છે.

જોઈએ શું! શુદ્ધ સંગીત નેમજ શુદ્ધ વસ્ત્ર બંને કામગ્યા વચ્ચેથી મુખ સાફ કરવું, હાતજીથી ધાંત સાફ કરવા તે મર્વ કરવાનું છે, પણ એકાન્તમાજ કરવા જેવું છે પરંતુ અને આમજી પજ શુદ્ધ રાખવ જોઈએ, તેમ જોઈએ, સ્નાયો અને આસપાસના સર્વ સ્થાને પજ સ્વચ્છ રાખવા જોઈએ રાંધવાયે પોતાનું સંગીત નેમજ વસ્ત્રો બંનેને શુદ્ધ રાખવા જોઈએ બ્રાહ્મણ ભેજના વાસણે મિલ

સ્વચ્છ માદર બીજાવેલાં કેમકાર તે મુક્યાર્થ આવે છે. રત્નેને પિર-
મનારની ખુબ્બી અજિગ્ગ્યોનો જોભ્ય પદાર્થને સ્પર્શ થઈ તથા એ
અવેગ તેમનામાં પીરમનાર મોખાં પહેરે છે.

બીજી જાણુ આપણી પદતિ તરફ નજર કરો. આપણે વ્યાક્રમ્ય
રસોયો પ્રથમ સ્નાયથી શુદ્ધ થયેલો હોય છે અને પછી તેને સંપૂર્ણ
સ્વચ્છ વાસણોમાં રસોઈ તૈયાર કરેલી હોય છે અને તેની રીને તૈયાર
કરેતુ મોખાં માગી અને જાણથી ભીંસેલી ખુબ્બી સ્વચ્છ જમીન
ઉપર થાળોમાં પિરસવામાં આવે છે, પરંતુ રસોઈખાએ પરિવ્રાજક
દેતુથી પહેરેતુ ધોતીયુ મોઢનામાં એકવાર પણ ન ધોવાતું હોવાથી
અતિશય મેલું હોય છે. જમ્યા પછી પહેરવાનાં કપડાં તે રોજ
મીઠાં નાખે, પણ રસોઈ વખતે ને જમતી વખતે પહેરવાનું વસ્ત્ર તે
રણુ મેદમે સદા ખાંચ ' વળી આળને બદલે કોઈ કોઈવાર વાપ-
રવામાં આવતુ કેળુ પાન કે મંજુ પત્રાળુ જો કાઢેતુ હોય તો
તેની અદરની જોભ્ય વરતુ નીચની નામ્મ જમો. આ જાણના ક્ષેપ
સાથે મળી કોઈ દિવસ પ્રકારનોજ સ્વદ્ધિત્વન કરે ! વળી આપણાં
વધારે માણુમેળાં જમણાથી તો નોનાજ ! રોજ જ્યાં પેટાળ થયે
હોય, યુક્ત હોય, જોકય કાઢે રરદા મેચના દાવ અથા રત્ના અને
મલીએ માં અલીન મળપર જમવા બેસવાનું ! આપણે સ્વચ્છ ભમે
શબ્દ કરીએ પણ તે માત્ર ખળા ડા ધા કાગળ અને તે થઈ જવું
કે પછી તેવ કે મેલથી મીઠાં થઈ અવેલાં મહાં વઘો પહેરીએ
હોએ ! જાણ કાચપર પદિમના લોહી સ્નાન ન કરતાં મહાં છીર
કાપજ સંપૂર્ણ સ્વચ્છ વઘો પરિધાન કરે છે ! આ સર્વ જગનાર
સમજવા જેતુ છે, કારણ કે એ પૂર્વ અને પદિમ વચ્ચેના મુદ્દા
જેને જાણવાથી જાણ છે. હિન્દુએની આંતરદર્ષ અને પાશ્વ-
ત્યેની જ્ઞાન દર્ષ, તેઓના પેત્રપેતાના રીતરિવાજો અને ફી-

એમાં સર્વે અજ્ઞાન થાય છે. હિન્દુઓ અંદરનું જીવન છે અને પશ્ચિમમાંથી બહાર જીવન છે. હિન્દુઓ રાત્રીને શોધવામાં લાગી પડે છે; ત્યારે પાશ્ચાત્ય એના પ્રાણીનાં દેહનિ મુરખની મુદર પેરીઓમાં બળવાળી રહે છે. હિન્દુ પોતાનું શરીર સ્વચ્છ રાખવા માટે શાળા સિંચમાં ગળુચાર પણ સ્નાન કરે છે, જ્યાં પોતાનાં વસ્ત્રો ગમે તેટલાં મંદો દોષ તેની તેને દરકાર નથી. પશ્ચિમવાસી કાળક્રૂર રસ્તો વસ્ત્રો પહેરે છે ત્યારે તેને ખુદ શરીરનું મલીન દોષ છે તે તરફ લક્ષ્ય નથી. હિન્દુ પોતાના ધરના ઝિરણો, દારો, જમીન અને ધરમાંની સર્વ વસ્તુઓ સ્વચ્છ રાખે છે; પરંતુ આગળનાં બહાર મંદો તથા અચ્છાનું મંજ પડ્યા દોષ તેને વધી નથી; ત્યારે પશ્ચિમવાસી ધરની અંદરની જમીનને મગજની મુદર સાદરીઓની આગળ દેત કરવા તરફ જલ્દી લક્ષ્ય આપે છે અને તે સાદરીઓ નીચે પુગ અને હાથો જમે તેટલાં બરાબ તોપજ તે બહાર દેખાવ નહિ ત્યાંસુધી દેખાં તેને દરજા વધી નથી. હિન્દુઓ પોતાની ગટરોને રસ્તા ઉપર ખુલ્લી વહેવા દે છે અને તેની દુર્ગંધ કે ગુડાચાન તરફ જલ્દી લક્ષ્ય આપતા નથી; ત્યારે પશ્ચિમની ગટરો જમીન નીચે વહે છે અને તેમાં ખુલ્લી દવા તથા તમાને અમ્યવે દાખોદારી (સનિપાન ભર) વગેરે એમાં એમાંનાં વસ્તુઓ ઉત્પન્ન થાય છે તથા પોષાય છે. હિન્દુ અંદર શુદ્ધ કરે છે; પશ્ચિમવાસી બહાર શુદ્ધ કરે છે. જોઈએ શું? શુદ્ધ શરીર તેમજ શુદ્ધ વસ્ત્ર બન્ને કામગીરી વગેરેથી મુખ સાફ કરવું, દાંતજીથી દાંત સાફ કરવા તે સર્વ કરવાનું છે, પણ એકાન્તમાં કરવા જોઈ છે. ધર અને આગળનાં પણ શુદ્ધ રાખવાં જોઈએ; તેમ જલીઓ, રસ્તાઓ અને આસપાસનાં સર્વ જગ્યા પણ સ્વચ્છ રાખવાં જોઈએ. સંપત્તિ પોતાનું શરીર તેમજ વસ્ત્રો બન્નેને શુદ્ધ રાખવાં જોઈએ. લોભન સેવાનાં વાસણો ગિમ-

હિન્દી સ્થિતિમાં જાંબી, નિર્જન બની જાય છે એ પણ પ્રસિદ્ધ વાત છે. વળી અનુભવ પ્રમાણે જોગાં જેવાં સ્થાનો ત્યાં પણ મન ઉપર અસર થઈ તેની અનુક્રમ પ્રમાણે વિધિ રીતે થઈ જાય છે, એ પણ જોવાનાર આપણા જોવામાં આવે છે. આપણા હિન્દુ સમાજમાં જોતજોતના વજેરે વિશેષે જોતજોતના નિયમે જાણવામાં આવેલા છે તેનું મૂળ તત્ત્વ આજ છે. જોતજોતના નિયમોમાં આપણે અત્યંત મૂળ વસ્તુને જુદી માત્ર બદલનાં જાણી જોવામાં મ.ર. ૧૯૪૬ કરી રહ્યા છીએ અને તેનું જ સંરક્ષણ કરી અંદરના ગર્ભ તરફ ધ્યાન આપતા નથી અથવા તેને જાણી નાખીએ છીએ.

સમાજગત્યાર્થે જોતજોતના પદાર્થો સંબંધે આપણને ત્રણ પ્રકારના દોષોની જાણવાનું કરે છે. પ્રથમ તે " જાતિદોષ " અર્થાત્ જે દોષ જોતજોતના જાતિમાં રહેલો છે તે જે પદાર્થો જાણવાથી તુલ્યાન કરે એવા છે તેમનાં તેજો સ્વભાવ એ તે તે પદાર્થોના જાતિદોષ છે. ઘણા તરીકે દુઃખ, કષ્ટ, આદિ ઉત્તેજક પદાર્થો જાણવાથી મન અસ્થિર થાય છે, જોતજોતના " આશયદોષ " અર્થાત્ જેનું અન્ન દોષ તેના દોષોને કારણે તે જાતિમાં પણ જે દોષ ઉત્પન્ન થાય છે તે. જેમકે દુષ્ટ મોહનું અન્ન જાણવાથી ક્રોધ દુષ્ટ થાય છે અને સાચા મોહનું અન્ન સદૃષ્ટિ આપે છે. ત્રીજો " નિમિત્તદોષ " અર્થાત્ જાણવામાં મેલ, ધૂન, ઇલાન, વાજ વગેરેથી ઉત્પન્ન થતી મતિનતા એ દોષથી દુષ્ટિન થયેલું અન્ન જાણવાથી મન અપવિત્ર અને મદીન થાય છે.

ઉપરના દોષોમાંના જાતિદોષ અને નિમિત્તદોષમાંથી જાણવું એ કોઈ મનુષ્ય માટે શક્ય છે, પરંતુ આશય દોષથી દૂર રહેવું એ સર્વને માટે શક્યું નથી. એ આશયદોષમાંથી જાણવા મ.ર. ૧૯૪૬ આપણામાં હાલમાં આદરેલા જોતજોતના અસરપર્યંતના પ્રચાર થયેલો જોવામાં આવે છે. " મને અર્થ ન કરે, મને અર્થ ન કરે " એમ જોતજોતના

ત્યાં સંકળાય છે, પરંતુ ઘણીખરી વાર તો એમાં ઘેલાની આવ
 તારી મુદ્દા જેવુંજ થાય છે અને ઉત્તરી સમજને સીધે એ સિદ્ધા
 સમય જતાં એક વિચિત્ર ભાવકર વહેમરૂપ બને છે. આવી જાગતા
 સામાન્ય રીતે લોકોમાં પ્રચલિત રૂઢીઓરૂપ લોકાચાર અનુસ
 વર્તન ન કરતાં માનવજાતિના મહાન ઉપદેવક આચારોએ નિ
 કહેલો આચારજ પાળવો જોઈએ શ્રી ચૈત્યન્દ્રેવ આદિ મહાન લે
 શુરોનાં જીવન વાંચવાં જોઈએ અને તે વિષયમાં તેઓએ કે
 વ્યવહાર કર્યો હતો તે જોવું જોઈએ. આધારમાં જાતિ દોષ સંજ
 નિરીક્ષણ કરવા માટે પૃથ્વીમાં દિન્દ જોવું બીજું એક પણ રસ
 નથી. સમસ્ત જૂમડવમાં દિન્દમજ પવિત્રતમ ખોરાક સેવામાં અ
 છે, ખોળા ડાઈપણ દેસમાં આધારની જાતિશુદ્ધતા માટે દિન્દ જોઈ
 ધ્યાન આપવામાં આવતું નથી નિમત્તદેવ સજયે વર્તમાનકાળ
 દિન્દમાં બહુ કપાનક રિચલિ થતી જાય છે, માટે આપણે દિન્
 વાસીઓએ તે તરફ તદ્દા આપતું ઈચ્છન છે જનરમાયી મીઠાઈ અ
 બીજા તૈયાર ખાવાના પદાર્થ ખરીદવાનો રિવાજ આપણામાં દ
 બહુ સામાન્ય થઈ ગયો છે, પરંતુ નિમિત્તદોષનો વિચાર કરતાં આવ
 જનરની મોઝાઈ કેટલી અપરિત અને કેટલા બધાં તુલ્યાનકાર
 તત્ત્વોના મિશ્રણવાળી દોષ છે તે આપેઆપ દેખાઈ આવે એવું છે
 એ વસ્તુઓ ખુત્તી રહેલી હોવાથી રસ્તાપરતા પૂજા, કચરો અ
 મરેલાં છીણાં જતુઓ તે પર ચોટી જાય છે અને તે વસ્તુઓ ડાઈ
 ડાઈવાર તો અતીત દુષિત અને અશુદ્ધ દોષ છે. પરિણામે અજીર
 અને તેથી ઉપજતા બાધોઓ બધાં ત્યાં જોવામાં આવે છે. શહેરન
 લોકોમાં વર્તમાન સમયમાં અતિપ્રચલિત જણાતા મૂત્રઅધિએ
 પણ જનરનો અશુદ્ધ ખોરાક ખાવાનુંજ પરિણામ છે. સામાન્ય
 રીતે મામડાંના લોકોને આવા બાધોઓ નથી હતા તેમ એ

મુખ્ય મારણ એ પણ છે કે જાતરની મહીન, અપરિત્ર અને વાસી તથા બેઝચાળી ચીજો તેમના આચારમાં આવતી નથી. હું આ વિષયનું આચાર ઉપર વિસ્તારથી વિવેચન કરીશ.

આનંદન સંબંધે પ્રાચીન આચારનું નિયમ દુઃકમાં આ પ્રમાણે છે; પરન્તુ તેમાં અનેક મતભેદ પ્રાચીનમતમાં હતા અને વર્તમાનમાં પણ છે. પ્રથમ તો એક મતઢિચાર એ છે કે ' માંચાહાર કરવો નહીં કરવો ? ' ' માંચાહાર દિનકર છે કે અદિનકર ? ' તે ઉપરાંત વળી પ્રાણીઓની દિશા કરતી એ ન્યાય છે કે અન્યાય, એ પણ ચિરમ લેખી મતઢિચારો રિષય છે. એક પણ કહે છે કે ' જીવદિંશા એ ખર્ચ છે; ડામ પણ ઢારણથી દિંશાપ પાપ કરતું હોયત નથી. ' બીજો પક્ષ કહે છે કે ' તમારી વાત ઢાળી મોટ દિંશા ક્યાં વિન હી રહતુંજ અપ્રાંબવિત છે. ' મતઢિચારો પણ આ વિષયમાં બહુ બહુ મન આવે છે અને ઝોટાઝોટ ઉત્પન્ન કરે છે. એક વખતે તે એમ આગા કરે છે કે ચતુરસ્રમાં જીવદિંશા કરો અને વળી અન્ય એમ કહે છે કે કીપણ દિંશા ન કરો દિનકુઓનો સિદ્ધાન્ત એ છે કે ચતુરસ્ર સિદ્ધાન્ત પ્રાણીઓનો વધ કરવો એ પાપ છે. ચતુર માટે પ્રાણીવધ ક્યાં પહી માણસ ખુલીથી માંચાહાર કરી શકે છે. વળી ચતુરસ્ર માટેના કેટલાએક નિયમોમાં તો એમ પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે ' આકાદિ કેટલાએક મતઢિચારો જે તે પ્રાણીવધ ન કરે તે પાપજાતી નવે. ' મનુ કહે છે કે ' શાદ આદિ પ્રસન્ને નિર્માત્ર પુરા જે પોતાને પરસુરામ આવેવું માત્ર ન આવે તો તે પશુ મૌનિમાં અવતરે છે. ' બોહુ તરફ જોતા, બોહુ અને રંજુનો કહે છે કે તમારો ઢાપનો એવું દિંશાનો ઉપદેશ અમને અન્ય નથી મોઢ પણ કાળે હત્ય કરતી હોયત નથી. પૌર મતઢિચાર આ છે / માલ મતઢિચાર અવશ નિર્માત્ર પ્રાણીને માલ વિરલે તમેને દિશ કરેલે

ત્યાં સંભળાય છે, પરંતુ ધણીજરી વાર તે જોમાં પોણાની આગ
ચાલી મૂકવા જેવું જ થાય છે અને ઉઠતી સમજને લીધે એ સિદ્ધા
સમય જતાં એક વિચિત્ર અર્થકર વહેમરૂપ બને છે. આવી જાગતો
સામાન્ય રીતે ભોમોમાં પ્રચલિત રૂઢીચોરૂપ ભોમચાર, અનુસ
વર્તન ન કરતાં માનવજાતિના મહાન ઉપરોક્ત આચાર્યોએ નિ
કરેલો આચારજ પાળવો જોઈએ. ધી યૈત્યન્યદેવ આદિ મહાન ભો
મચોનાં જીવન વાંચવાં જોઈએ અને તે વિષયમાં તેઓએ જે
અવધાર કર્યો હતો તે જોવું જોઈએ. આધારમાં જાતિ દોષ
નિરીક્ષણ કરવા માટે પૃથ્વીમાં કિન્દ જોવું બીજું એક પદ્ય -
નથી સમસ્ત ભૂમડલમાં કિન્દમજ પવિત્રતમ ખોરાક સેવામાં
છે, બીજા ઠાઠપણ રેઠમાં આધારની જાતિશુદ્ધતા માટે કિન્દ
ખ્યાન આપવામાં આવતું નથી. નિમિત્તદોષ સંબંધે
કિન્દમાં ધણી બધાનક રિચિતિ થતી જાય છે, માટે અપણે
વાસીઓએ તે તરફ ધ્યાન આપવું ઉચિત છે. જનજનોમાંથી મીઠાઈ
બીજા તૈયાર ખાવાનું પદાર્થ ખરીદવાનો રિવાજ અપણામાં
જનુ સામાન્ય થઈ ગયો છે; પરંતુ નિમિત્તદોષનો વિચાર કરતાં
જનજની મીઠાઈ કેટલી અપવિત્ર અને કેટલાં જણાં દુઃખમાં
તરવેના મિષજીવાળી દોષ છે તે આપોઆપ દેખાઈ આવે એ
એ વસ્તુઓ ખુશ્કી રહેતી દોષાળી રસ્તાપરતાં પૂજ, કચરો
ખરેલાં છીજાં જાતુઓ તે પર ચોટી જાય છે અને તે વસ્તુઓ
કેઈપર તે આદીર દ્વિત અને અશુદ્ધ દોષ છે. પરિણામે
અને તેથી ઉપજતા આધીઓ ન્યાં ત્યાં જોવામાં આવે છે. સ્વ
ભોમોમાં વર્તમાન સમયમાં અતિપ્રચલિત જાણતા મૂંઝવણ
પણ જનજનો અશુદ્ધ ખોરાક ખાવાનું જ પરિણામ છે. સ
રીતે માનવજાતિ સોજાને આવ્યા અધિકો નથી થતા તેન

[illegible]

રવિવાર રોજમાં આવે છે કે માંસાહારી મનુષ્યો સામાન્ય રીતે
મલાદુર અને સુદિમાન છે. આપણા દેશમાં આર્યસમાજમાં આ
વિશે બે પક્ષ થાશે છે. માત્ર ૧ - ૧૦ સદે છે કે નો સમયે ૧૦૦૦
પૂજારીઓ વિવત્તુ આશરે પુણ્ય ... હતું અને હિન્દુઓ ૧૦૦૦

આપુતિ રી સુતાડી સ્થિતિ ખરી જોતા થયી કહેલી છે. રામાયણ અને મહાભારતમાં તેઓ જે પ્રભુ મણી પૂજે છે તે રામ તથા કૃષ્ણ મધ્ય અને માનવાતરના દોરાના ઘખડાઓ જેવામાં આવે છે. સીતાડી મંગલે માન, અન્ન અને એક હાજર કમલ મધ્ય અર્પણ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરે છે.

પશ્ચિમમાં પણ પ્રાચીનજન્ય આદાર સરીરને દિનાવડ છે કે નદિ અને વનસ્પતિ આદાર કરતાં વધારે જગ્યા આપનાર છે કે નદિ એ વિલપમાં મનમે આવે છે એક પણ એમ કહે છે કે મામાદાર કરવાથી અનેક પ્રકારના રોગો ઉત્પન્ન થાય છે જ્યારે બીજો પણ કહે છે કે તે માન કે તે કાંઈકેથી વાન છે એ જો તે વાન સમ દોલ તો દિ-ઓ ૮ મર્ડે જગ્યા વિશેષ ત દુરસ્ત જાતિ દોલ અને મુખ્યાતે મામ હાર કરતાં અમર અમેરિકન આદિ મનવાન જાતિઓ અનેક પ્રકારના રોગોના મર્ડે પી નામ પામી દોલ કહે છે કે જકરનું માન ખવડી બુદ્ધિ જકરા જેવી થાય છે, કુછર જાવાળી કુછર જેવી થાય છે અને મનુષ્ય માન ખવાળી મરવ જેવી થાય છે પી નમ કહે છે એ જમાને સ્ત્રીન કમીએ તો તો એમ પણ કહી શકાય કે મોંગા ખવડી મરવ મોડા જેવું થાય જાય છે અને વનસ્પતિ ખવાળી તો રીડ જેવું જાતિ થાય છે! એ એવું નિશ્ચિત મનવ જેવું કરે તો સમગ્ર પ્રાણી જેવું બુદ્ધિમાન મનજ દોલ એ સુ વધારે માત્ર નથી એક પણ કહે છે કે જે તરતો વનસ્પતિ આદારમં મોડાં જ નજ તરત પ્રાણીજન્ય આદારમાં પણ છે. બીજો પણ તે વાનને હમી કહાડીને કહે છે કે એ તરતો તો દરામાં

જે જાવારે તેમ પ્રાણી તથા વનસ્પતિ નહીં હોય તેમ જોવા એ જ વધારે ન તાવજવડી જકરાવડી તરતો જોવા તો વધારે તથા જાવાર તરતો જોવા વિદ્યારોગી રહે છે

અનુવાદ

વનસ્પતિ આહાર કરનારાઓમાં પણ જૂઠા જૂઠા વિચાર સાથે છે. કેટલાએક કહે છે કે જાત, ખેડેલી, પડે, જવ, મગાઈ વગેરે ખીણના અંતર્યાય પદાર્થો મનુષ્યની ચોખ્ખાઓને પરિણામે ઉત્પન્ન થયેલા છે અને રાગનાં મૂળરૂપ છે. સરીરના બધારણમાં ઘાંચનો ઉમેશ કરનારા પદાર્થો આગેઅને દાનિકર છે. મીઠા, માખ આદિ પશુઓને પણ ધરમાં પૂરી રાખીને કેવળ ધડે તથા જાતજ આપણમાં આવે તો તેઓ પણ માંદા નેનાં થઈ જાય છે, પણ જો તેઓને બીડમાં છતાં મૂકી હાસ અને વનસ્પતિ થયેલ સરવા દેવામાં આવે તો તેઓ પાછાં તન્દુરસ્ત બની જાય છે. હાસ અને બીજા બાણ હીમાનરીમાં સાકર બહુ ઘેલી દેવા છે. વનમનુષ્યો (ઉર્લય ઉર્લય) હાસ અને રજોગ્ર ખાવ છે; પરંતુ ખેડેલાં કે પડેલાં ખાના નથી અને કાચ ખાવ છે તો પૂરાં પાક્યાં ન દેવા અર્થાત્ તેનાં ખીણ-સાકર પેના ન થઈ દેવા ત્યારેજ ખાવ છે. બીજાં આ કહે છે કે અર્ધુ મુલેશ માંસ, પુષ્કળ રજો અને દૂધ એ હાઈ જીવન માટે અર્થ દેવાથી છે. પણ ખાસ કરીને તેઓ 'નર્મનગીને વિશેષ પ્રમાણમાં રજોગ્ર આહાર કરે છે તેઓનું' વીવન સત્તર નાસ પામતું નથી; કાંચ કે અરિથ ઉપર જમતાં કચરનાં પોરા, જે તદાવસ્થા લાવવાના મુખ્ય મારણરૂપ છે તેને રજોમાં 'હેતુ' બદામનું નજી આજી નાખી જમવા દેતું નથી.

વિપાકી સ્વાદિય, સસ્ત, કારે અને અંકુરે મળતાં જ વચો પાચનવાસ હોતા છે. મિર્ચુજ નદિ પણ અંકુરે તથા પણ વધારે આને અને પોષક હતો રાજ કેદમાં દેવાનું સાબીત થયેલું છે. જે રા. પીને તજવ બની જાય છે તે જાણત બનવાને માટે અમુક વાળી બદર નથી મનુષ્ય સવર થા વિર્જવ બતાવનાર બીજાં કેબીલાં પુષ્કળ માર્ગો પોરાં ખેડાદારે કાચે ખાસ નવરવ બાપવા બદર નથી

મેં કાંઈ પણ એવો માનસ નથી જોયો કે જે પ્રતિદિન મુખ્યત્વે
હી, તેલથી તળેડી વસ્તુઓ અને મિથાન્નો ખાઈનેજ સ્થાવનો દોષ
મધુરના કુસ્તીવાળા ચોખાઓ વેચા પેસા, બરસી, પુરી અને બીજાં
સામાન્ય મિથાન્નોના શોખીન દોષ છે; પરંતુ શેઠાંજ વર્ગમાં ચોખા-
છની પાચનશક્તિ નાશ પામે છે અને પછી તેમને ક્ષિતિ ઉત્પન્ન
કરવા માટે બાંજના સોડાઓ તેમજ સૂઈની માત્રાઓ લેવી પડે છે ।

એક તરફ ગરીબ શેઠા જૂએ મરી જાય છે; કારણકે તેઓને
“ હું ખાતું ! ” એટલે કે અન્નની ઓછપ અને અપ્રાપ્તિની મુશ્કેલી
દોષ છે, ત્યારે બીજી તરફ ધનિક શેઠા અન્નની બાદુલ્લખાથી “ સાની
સાધે ખાતું ! ” એ શિરજે વ્હી જઈ, દયાઓ તેમજ ખાદા, તીખા
પદાર્થોની મદદથી તેમજ તેના ઉપર વારંવાર વ્હા અને દુપનો મારી
ચકારના રહી અહમ્ અને બાધોપગન્ય દારોથી મરી જાય છે ।
આખો જે કંઈ ખાઈએ તે સર્વ જોગ્યું નથી જે પદાર્થ ખાવામાં
આવતા પછી જાય અને કઠીરમાં એક રમુ થઈ જાય તેજ ખરો
જોગ્યું છે. પેટમાં જે પણ આવે તે વસ્તુ જોડકરી તેના કરતાં તે
ઉપચાર કરે એ વપારે સાફ છે. મીઠાઈની દુધનોની સ્થાપિત
વસ્તુઓમાં કઠીરને ખસ દિવાલરી થાય એવા તત્ત્વો તે બાંધેજ
દોષ છે. ઉમરી દાનિયર અને વિવ પેસા કાનગાજ થઈ પડે છે. પટે
દાન્ય શેઠા પણ મીઠાઈ, મિથાન્ન લેતા ખરા, પણ તે કાંઈ કાંઈ
વાગ્જ. પરંતુ રહે નો કહેરના શેઠા અને ખાસ કરીને મામલ
જિભારી મદ મા કામલાંજ અને નેકરી કરવા આવનાર શેઠા કે
દોષ વધારે પ્રમાણમાં કરે છે તેઓ તે વસ્તુના દબેલાં લે
અને નથી તેઓ અહીં નો લો વરેલા મરી જાય તેના અધ
હું તમો જુવ જાતી દોષ ના ન - એ તથા નો વર્ગ વસ્તુ
ખાદામાં જે જે નો પ જે અહીં અન્ન ના પ નો જે

ઘાટોને તમારી માથે આવવા ન દે. તેઓમાંના ઘણાજય તો હાથ
રતાં હાનિજ વધારે કરવાના. વળી જને ત્યાંમુઠી ઓળખ પણ ન
હે. કારણ કે ઘણીવાર રોગના પોતાના કરતાં ઓપધાજ મનુ-
ષ્યોને વહેલાં મારી નાખે છે. જે સમય રોગ તો પ્રતિજ્ઞા એ
મે આવાગીના રોગ સરાર હાજ પમે ચાલતું પડે એવી સાંતો
કુસારીએ નિજગત્ય રહે. મરિનાની જન્મે એકાદલીએ, કાષ્ઠપણ
જાતના આવજ વિના કરવા રહે. સરેરામાંથી તમારા ખરમુઠી રોગ
પમે ચાલીનેજ જાઓ-આવે. આપણા દેશમાં ધનચાન મનું તેને
જર્થ એજ થઈ ગયો છે કે નિઃશ્વિ અને પરતંજ રહેતું જે માણસ
મીજે કોઈ મવચવે ત્યારે આજ અને રોગ આપીને ચલાવે ત્યારે
ચામે તે અવસ્થા દુઃખી થવાનો. પરધીન રોગીમાં અને તેમાં ફેર
શે ? જે માણસ આપી પુરી કે રાહથી પોતાને નહિ પમે, અનુ-
જ્ઞ નહિ આવે એવા જાને માત્ર ઉપર ઉપરથી તેનું ત્રીકું પાજ
આજ તેને રજની જા મતમાવ માનવે. જે એક સાથે દર માઉ
ચાલી રહે નહિ તેને માણસ ગણવો કે કાષ્ઠ દુસ્ત નહોતો હોય ? જે
પોતાની મેજેજ મંદવાડ અને અક્ષય મૃત્યુને આમંત્રણ કરે તેને
કાણ જમાવી શકે ?

આથો નાખીને જનાવેલી રાહલી (પાઈ) પણ વિચાર્ય છે.
તેને ગિલકુલ રપઈ ન કરે. ખમીર સાથે મેજવેલો આટો હાનિજર
જને છે. કાષ્ઠ પણ ખમીરવાળી વસ્તુ ખાવામાં ન લે. આ જામતમાં
આપણાં હાજોએ જોરાકને સમતી કાષ્ઠપણ પકારેલી તૈવાર
વાર ન ખરીલી એવો જે પ્રતિજ્ઞા કરેલો છે તે પણેજ રજત્ય
છે. ધર્મદાઓ, કાષ્ઠપણ મિજ પદાર્થ ખાટો થઈ જાય તેને 'યુગ્મ'
કહે છે અને તે ખાવાનો નિષેધ કરે છે. માત્ર હાંદ કે જે દિવસર
છે તેજ લેવાની છૂટ આપે છે. જે તમારે પાઈ ખાવાની જાતજ
પડે તો તેને રીતવાર અમિ ઉપર ખૂબ રોકાવે.

વમેરે નીચે જેથી જલ એટલે તે આજરેના પાણીને નીચારી લઈ
 ઠાંધા અને પછી પૂરવાના ઉપયોગમાં રહે તથા વિસ્તર આદિને
 ખાદ્યમાં રેડી દે. અમેરિકામાં પૂરવાના પાણીને પ્રથમ મોટા વજ્રાપી
 રથગાંધી કરવામાં આવે છે, અને પછી તે વથળને ઠારીને પાણીપ
 કરવામાં આવે છે તથા એક જીન સંગ્રહણ વથળાપ થવામાં
 તે પાણીમાંથી જે લગ્ન દીઠ મધ દોષ તેને ગામે બીજી મુદ્દ લગ્ન
 મેળવવામાં આવે છે. આ પાણી અનિવર્ય મુદ્દ દોષ છે અને તેજ
 ત્યાં દરેક ઘેર વપરાય છે.

આપણા દેશમાં જેની પાસે પૈસા દોષ છે તે પેતાનાં
 ઊંઠારાંએને સર્વ પ્રાણની ખાદ્યએ અને લીમાં તથા લી વસ્તુએ
 ખવડાવે છે, કારણ કે ન ખવડાવે તો ભેળી થું કદેશી તેના તેએને
 લગ્ન લાગે છે ! ઊંઠારાંએને માત્ર જાન અને રોટલી જ આપવાં એ
 તેમને સ્વપ્ન કરેલું અને મોજાને લાગે પદોગાંધાર લાગે છે ! એવા
 અપ્રથમ જોવાપી પેશાવેલાં જાણીતા આદુતિમાં બેઝાગ, સુસ્ત,
 નમાઈ, મૂર્ખ, બિસમુલ હતાવીન ન દોષ તો કેવા દોષ ! અમેજ
 લેખો, જેઓ સરીરે આટલા બધા મજબુત છે, જેઓ વિવિધ રાત
 સુખ મંદનત કરે છે અને જેઓની જન્મજુમ સીતળ પ્રદેશ છે
 તેઓ પણ મોઝાઈ તથા માખણમાં તથા પદાર્થોના નામથી જાણી
 છે. ત્યારે આપણે અમિહુંડસમા ઉપજીકરિષ્ઠમાં વતીએ છીએ
 અને એક રથગાંધી બીજી રથગાંધી જન્મની સ્વચ્છ પણ કરતા નથી,
 તે છતાં થું આપણે છીએ ! પુરી ક્યોરી વમેરે તથા લી વસ્તુએ,
 જીવાઈએ વમેરે સર્વ મીને ! જુના વખતમાં રામધાના રહેવાસીએ
 વીજ વીજ માર્ફત પગે આપણું જનું તેને કંઈ દિવાળમાં ગજતા નહિ
 અને જમવા વખતે રોટલીર બેઠેર અનન અથવા આઠ દસ લાડુ કે
 છુટા છુટામાં રોટલી લી તો સહેને સહેને આઈજતા તમા સો વર્ષ

જાન્ય વિવધમાં તમે જેમ જેમ પશ્ચિમનું અનુકરણ તરફ વધારે
જતા જશો તેમ તેમ તમારી રિધિની વધારે ને વધારે ખચખ
લી જવાની અને તમે વધારે અનંકુલ અને અસમ્ય જનવાના
મે કલેશવાસીઓ ખાવાપીવામાં સુપરેશા જતી ગયા છે. જગદેવી
શ્રીકૃષ્ણ વિનાયક એકલક્ષમાં રસાઈને જાંકુશના લેહોએ પોતાના
મેઠના બોરાશ્રપ પીવાને દામોદર નદીમાં પપરાવ્યા છે અને
આદીપ રાજને ખાદમાં નાખી દીધી છે. હાલ તમા વિશ્વપુરના
ધનવીઓએ પણ પોતાના જૂના વખતના એકલક્ષો ત્યાં દીધાં છે;
અર્થાત્ જીભ રાજોમાં કદીએ તે ત સર્વે સુપરેશા જતી ગયા છે.
તમે શરેરવાસીઓ જાને બેદાશ જતી ગયા છે અને જીભએને
પણ તેજ માર્ગે દેરી જાઓ છે. તે જના તમને સુપરેશાપણુનું
અભિમાન છે! વળી એ આખ્ય પ્રેક્ષના લોકો પણ એવા મૂર્ખ
છે કે તેઓ કલાતાનો જાણ કરે જાવાના અને અછાંત્રે કે મરડે
થાવ તેપણુ એ બિરાક પોતાને અનુકૂલ નથી આવશે એમ
કપૂસ કરવાના નદિ! કલકતાની હવા જંગલમાં અને શરમુખ
છે એમ કદીને જ પોતાનો જમાવ કરવાના! ગમે તે જોખમે પણ
જસ તમારે તે પૂરેપૂરા સુપરેશા જનવું છે!

સર્વ દેશોમાં ગરીબોનો મામાન્ય બોરાક તે કાંઈ પણ જાતનું
ધાન્ય જ હોય છે. હાલ જાણ અને મત્સ્ય માંસ વગેરેની મજાના
તો તેમને માટે વિલાસની વસ્તુઓમાં જ થાય છે. તેને ઉપયોગ
ચલ્લી પ્રમાણે સ્વાદ ઉત્પન્ન કરવા માટે થાય છે. જે ધાન્ય દેશની
મુખ્ય પેદાશ્રપ હોય અને દેશમાં પુષ્કળ પાકવું હોય તે ધાન્ય તે
દેશના ગરીબ લોકોના મુખ્ય ખારાક તરિધે વપરાય છે.

તેજ પ્રમાણે પશ્ચિમમાં દરિદ્ર દેશના લોકોનો અને ખાલ કરીને
ધનવાન પ્રેક્ષમાં રહેના ગરીબ વર્ગના લોકોનો મુખ્ય ખારાક પણ

વિદ્યપાન છે. જંગમ, ઓરિસા, તેલંગ તથા મધ્યપ્રદેશ સેના
 સેનાઓ મુઘલ મારે જાળવે છે. ઉપરોક્ત કરતા નથી, કિન્તુ જમીન
 ઉપર યાગી અથવા કેળવું પાન મૂકી તેમાં બોજન લે છે. ખુદ મેલુર-
 ની મદદરૂપ પણ એમજ કરે છે. મુસલમાનો એક વિશાળ સરેક ચાલર
 પર બેસીને બોજન લે છે. બ્રહ્મદેવ તથા જમીનના લોકો બોજનની
 પદ્ધતિ જમીન ઉપર રાખે છે અને કિન્તુઓ પ્રમાણે પાણી વાળી
 મપદ ન બેસતાં પરત્વે ફળા તથા ધુંટલુને આધારે ધુંટલુ વાળીને
 બેસે છે. ચીનના લોકો ખુરશી પર બેસીને બોજન પાત્રો ટેનક પર રાખી
 જમ્યા અને લાલચની સળાઓની બોજન લે છે. આચીન મીઠા
 તથા રામન લોકો પોતાની આમજ ટેનક રાખતા અને રાત્ર પર
 આરામથી બેસી લાલચની આમજોની બોજન લેતા. પૂરોપીઓ
 પણ પ્રથમ તો ખુરશી પર બેસી ટેનક પરથી લાલચની જ ખાતા; પરન્તુ
 હવે તેઓ જમ્યા અને રાંદાનો ઉપયોગ કરે છે. ચીનના લોકોની
 પદ્ધતિ તો ખરેખર એક જાતની કમરત છે; તેમાં આવડતની જરૂર
 છે. જેમ આપણા પાનવાળાઓ પાન કાપીને સરખાં કરવામાં બે
 જૂદા જૂદા લોકોની પાડીઓએ હસ્ત કૌશલથી કાતર જેવું કામ કરે
 છે. તેમ ચીનના લોકો જમણા લાલચી દેવળ અને બે આંગળીઓમાં
 તે બે સળાઓને ચોરી, તેના એવાં ખુનીથી ઉપયોગ કરે છે કે
 પાત્રોમાંથી ખાલ વનસ્પતિઓને મુખ સુધી લઈ જવામાં તે
 ચીપીઆ જેવું કામ આણે છે. વળી તેઓ જાતની વાડી મુખ પાસે
 રાખી, એ બે લોકોએ એક તાલી પાવડીના ફપમાં ચોડી તે વડે
 કાત મુખમાં લાસેલે છે.

જેમ કહેણ છે કે સર્વ જાતિઓના મૂળ પુરુષે જે જ
 ખાતા, જ્યારે કાંઈ પણ મોટા પ્રાણીના તેઓ વધ કરતા
 ખાસ કાંઈ તે ચલાવતા અને સડી નવા પાડી પણ

૧૬ મુખેસ છે અને એવું પણ લખવામાં છે કે જેમાં કહેતા આવ
વેલેજ ખાતે ઉતારવેલે સરખાવી સ્થાપી હાલથી જેમપણ ખાતી
લીટી દોષ દુષ જે પ્રમાણે જાણા માતાના વણાઈનાથી લે છે તે
વમાણે લેવાડુ નેહાએ, જરા સ્વા મુલવા પ્રમાણે લેવામાં આવે તે
કે મારવાનાથી પત્ની ગત્ય છે, નહિ તે તેને પત્નીના પછી સમય સ્વાયે
છે, તે જોતે જતેજ પચવુ મુખેસ છે અને જે માંમ સાથે લેવામાં
આવે તે તે વધારે દુર્ગંધ અને છે, તેથી જ વાકુલીએને માંમ તથા
દુષ એક સાથે લેવાનો નિર્ણય છે.

જે મૂર્ખ જ્ઞાનહીન માણસ પોતાના જાગૃતને પગલું વધારે
પણુ ફપ પાવ છે તેને યેશ માસકર્મા પોતાના વહન્ય જાગૃતના
જીવન માટે નિયમ જની જાતી દુરવાને પ્રસંગ આવે છે. હાલના
પ્રમજનુદન મજાના ડોકરને પ્રખ્ત ઉમ્મરના માણસો માટે
પણુ માત્ર એક પાછન જ ફપ ભંચાનું કરે છે અને તે પણ જની
જો તેલું પીમે પીમે જાગૃતને ફપ આપનું દોષ ત્યારે તો
તે માટેની જાગૃત શીશીદારાજ આપતુ એ સર્વોત્તમ માર્ગ છે.
આપણા દેશમાં માતાએ પરમામમાં અતિરૂપ ગ્રંથાપેલી રહે છે.
તેથી હામી રહત જાગૃતને પગલું પોતાના જાગૃતમાં કુચલી અને
પણીયાર તો તેને પોતાના મુલ્ય નીચે દગ્ગની અમથાવની બને તેલું
ફપ તેના જગામાં રેલી દે છે. પરિણામ એ આવે છે કે સામાન્ય
રિતે તે જાગૃતને મુલ્યના રોગો પાવ છે અને તે જાગૃતને મોટું મથા
પામે છે. એ પગલું પામેણુ ફપ તેના અવગાનફપ બને છે. નેએ
આવી ભવંકર પદનિધી પોતાવા જતાં પણ જીવન દહારી રાખવા
નેલું ચિત્તન્ય પદાવતા દોષ તેવા જાગૃતના મોટી ઉમ્મર પડેથી
જો છે. આપણા જૂની પદતિના રૂનિદાર્ય, માસકર્મા આપવામાં
આવેના ગરમ દોક હાલિ આપણી જાગૃતની માવજતની પદતિ

વિચાર કરે. આવી મન્ય કન મરી માન પણ માનક રહે છે અને સખજ તથા ન વગ્ગન મનો મો છે એ ખરેખર મહાન આશ્ચર્યની વાત ન આમ ? તે તે આ ન હોયુ જોઈએ.

દરેક દેશમાં મનુ ૧ ૫

૧ મનુ ૨૫

ગોદાધતો નિર્જય કરવામાં આવે ૬

૫

ચિન્હરૂપ અને પૈસાની આવકને માન ૫ ૧ મ

છે પૃથ્વીમાં સર્વજ્ઞ થોડા વધારા પ્રમથમાં આમ ૭

સમા ગોઈ પણ સુદૃઢસ્થ માત્ર અકન ૬ ૫

૨

નીકળી ચો નહિ. દિન્દિયા અન્ય વિભાગોમ ૩

પાપડી સિવાય નીકળતો નથી પાંચમમાં ૪

સર્વમાં અગ્રણી બન્યા છે તેઓની જાગન

દળનું ખીજાએ અનુકરણ કરે છે પૂરે ૧ ૧

૧૬૧

ગોમાં તે તે વિભાગોની ખાસ પોશાકની ૫

ગોધ પણ મનુષ્ય જ્યારે ધનવાન થાય છ ૫ ૨

સ્વદેશીય પોશાક છોડી દે છે અને તેને બદલ ૨

૧૧

કાર કરે છે કાચુલી પાપળમાને મળતો પોશાક ૫૬

સુવર્તા પાધરા જેવાં વસ્ત્રો પહેરનાર મીઠા તથા ૧

પોશાક પહેરનાર રૂશીયન, એ સર્વે જેવા તેઓ એ મન્ય

એ માદર ઝોટવામાં આવતી આ પોશાક પ્રયોગ સારો તથા સુંદર હતો.

પ્રાચીનકાળમાં માત્ર ઈશિની લેકાજ છરીનય માત્ર અનુસાર વેનરીને સુંદર સીવેલાં બધે બેસનાં વસો પહેરતા. તેઓ ચીનના લેકા પામેથી તે ચીખ્યા હશે એમ સામે છે. ચીનના લેકા પોશાક તેમજ સુખસગવડ તથા એકઅવગમને લગતી બીજી સર્વ બાબતોમાં સમ્પત્તના આદ્ય સિદ્ધા છે. તેઓ પ્રાચીન સમયથીજ પુરણી ટેબલ પર બેજન લેતા આવ્યા છે તથા અતિ દુશ્વળતાપૂર્વક બનાવેલાં વંજા અને બીજા અનેક સુખ સગવડનાં સાધનોનો ઉપયોગ કરતા આવ્યા છે તેમજ વેનરી સીતીને છરીચૂલિને અનુરૂપ બનાવેલા બધે બેસતા પોશાક પહેરતા આવ્યા છે.

સિંહંદ્રે ઈશન છાત્રુ એટલે તેજે મીઠ પદ્ધતિનાં પાનિ માદર છાત્રી ર્ષને પાવનમાનો ઉપયોગ કરે હશે. આથી મીઠ સિંધાદિબિને એટલું બધું ખોટું સાચું કે તેઓ જગરો કરવાની અચ્છી ઉપર આવી ગયા; પરન્તુ સિંહંદર નમ્મુ આપે એવો માન્ય નહોતો માત્ર પોતાની સત્તાતાજ જગથી તેજે પોશાકમાં એક ફેલન તરીકે ગાદ તથા પાવનમાનો પ્રચાર કર્યો.

ઉપર પ્રેરમાં વસોની આવસ્થાના વપારે દોની તરીકે તેમાં પજુ ગરમીના સિવસોમાં તે સમ્પત્તિનિચારજી માટે એક કૌપીન માત્ર પજુ બસ થઈ પડે છે. વપારનાં વસો તે ગેવજ સિંધા માટે નાંજ કરી સમાપ્ત થીન પ્રોદામાં લેકા અવગમ જગેલી અવસ્થામાં પજુ અનિવાર્ય આવસ્થાનને અંગે પજુએનાં ચામમાંથી પોતાનું છરી દીક્ષા એ પજી તેઓ સુપરતા ગયા તેમ જામળોનો અને ઉપરે ગાદ પાદજીન વસોનો ઉપયોગ કરવા સમ્પત્ત દીક્ષ પ્રોદામાં

સંપૂર્ણ વસ્તુઓનું દોષ છે તેવી તેઓ આજી વચ્ચે પડે છે ત્યારે વિશેષ ખ્યાલકે હાથે છે. આપણી જીવિતો પછે જરો વગલ ખામીજ રહે છે તથા કાંગાપાનજ વિગત વચ્ચે પડે છે તેવી તેઓ જ્યારે પૂરેપૂરા વચ્ચે પડે છે ત્યારે આપણને વધારે અક-
ર્ષક હાથે છે. મતજારમાં સ્ત્રીઓ તથા પુરુષો જનેને વસ્ત્રમાં માત્ર ઓકે સજોડી અને ફેડની અમપાસ એક નાનું પિંટીકુ વીરકુ દોષ છે. જંગાલીઓનું પણ સગમત તેનુજ છે, માત્ર તેઓ જંગાલી નથી પડેરતા અને પુરુષો સમજી જોએ મંજાવીપૂર્વક સામનો મુંખો તાજે છે તથા સરીર લોકે છે એટલેજ તદાવત છે.

ગ્રીન સિવાય સર્વ દેશોમાં સત્તમ રાજ્યો અનેક વિગત સ્થિતિને મારા જોવામાં આવ્યા છે. ફેલ્ડીએક સામાન્ય બાળનોમાં અત્યંત સત્તમ રાજ્યવામાં આવે છે જ્યારે ખીછ અગત્યની બાળ-
વોમાં સત્તમનો ખ્યાલ પણ નથી દેતો.

ગ્રીનમાં રૂની પુરુષો સર્વદા પગથી મસ્તક પર્વન્ત વચ્ચેથી દંકાપેલા રહે છે. ગ્રીનના લોકો મનુષ્યપુરુષોઅસ તથા જુદાના સિમ્બો છે અને તેઓની નીતિ સુરત તથા ઉચ્ચ પ્રીતની છે. તેઓના સમા-
જમાં અસ્ત્રીય જાણ, અસ્ત્રીય પુરુષો, અસ્ત્રીય સિમ્બો કે સેઇ પણ અસ્ત્રીય વર્તનને માટે તત્કાલ સજ કરવામાં આવે છે. ખિસ્તી ધર્મ પ્રવર્તક પાદરીઓએ બાઈબલનું ગ્રીનની બાપમાં બાપાન્તર કર્યું; કિન્તુ બાઈબલમાં ફેલ્ડાએક જાગે તો એવા અસ્ત્રીય છે કે ફેલ્ડાએક હિન્દુ પુરુષોમાં જોવામાં આવતા એવા પ્રસંગો તેના કંઈ દિશાબમાંજ નહિ. એ અસ્ત્રીય અસમ્ય જાગે વાંચના-
માં આવતાજ ગ્રીનના સોડોનાં મન ખિસ્તી ધર્મ વિરુદ્ધ એટલા બધા ઉત્તેજાઈ ગયાં કે બાઈબલનો પોતાના દેશમાં મ્યાર ન થતા દેશનો તેઓને દડ અમદ બધારો. જગી તે

બોએ આવી આપણા સોઠાને મળવાની હાજત વધુવાર થતી હોવાથી એ બાબતમાં વધુ મર્યાદા પામવાનું જ નથી. પશ્ચિમ-સમીએનો ખેરાક મુખ્યત્વે માંસ દોષ છે. વચ્ચે સીત પ્રદેશના સોઠા પાણી બાએજ પીએ છે. શીશતો તે નાના પાણીવાળી જરા જરા ઘાસ લે છે. કેન્ચ સોઠા તે પાણીનેજ પિકારે છે. માત્ર અમે-ની સામાન્ય પાણી વધુ પ્રમાણમાં પીવામાં આવે છે; કારણ કે ઉનાળામાં આં પણી જરૂરી પડે છે. ન્યૂયોર્ક ક્ષેત્રના કરતાં પણ વધારે ઉષ્ણ છે. જર્મની બીર પ્રુખળ પીએ છે, પરન્તુ બોબન સાથે નહિ.

સીત પ્રદેશમાં કરદીને લીધે સોઠાને વખતો વખત નાક સાફ કર્યા વિના ચાલતું નથી. ઉષ્ણ દેશના સોઠાને બોબન સાથે પણ પ્રુખળ પાણી પીતું પડે છે, એટલે તેઓ ખાખા પડી બોબન ન ખાય તે જ નથી થતું નથી. હવે એટીટ (સામાન્ય નિયમ) જુએ. સામાન્ય સમાજમાં એ તમે બોબન ખાઓ તે તમારે તે અપરાધ માફ ન થઈ શકે એવો ગણાય છે; પરન્તુ ખીસા કમાલ જમાર કહાડી તમે જોરથી નાક સાફ કરો તેમાં તેઓને કંઈ જ વાંધા જોરું આવતું નથી. આપણામાં તે બોબન એ પૂરેપૂરું બોબન હોવાવાની નિશાની સનાય છે, તેથી તમને જમાબનાર તમને બોબન માફ ન આવે ત્યાં સુધી અસંતુષ્ટ જ રહેવાનો. કિન્તુ બીજાઓની સાથે જમવા બેસી જોરથી નાક સાફ કરવું તે આપણને કેવું પ્રાણ લાગે !

ઉચ્ચ-ક તથા અમેરિકામાં બહુજી, આમે કે પેટનાં બીજાં કાંઈ પણ રોગો સંબંધે તેમજ મળમૂત્રની હાજત સંબંધે બીજા સમય એક ચન્દ પણ ઉચ્ચારવો એ અસમ્ભવ ગણાય છે. અવગત, જેની સાથે તમે વાત કરના હો તે કોઈ જદ્દ ઓમિત્ર દોષ અથવા માદ્દ ખર્ષિય દોષ તે તે જુદી વાત છે. ક્રાન્સમાં તે કિયે એટલી બધી

નવાય તે ચાટે તમારે હાથનાં ચોળાં પહેરીનેજ નહાર જવું જોઈએ. અંતરેજ હાથે સમ્યકી સાથે હાથ મેળવશે એ પણ અસંભવ છે. સમ્યક સમાજ સમય સુધેવું, ડામગા કરવા, હાંત જોતરવા કે એવું કંઈ પણ કાર્ય જલ્દીજ દલકું મનાય છે.

પાશ્ચાત્યોનો ધર્મ દક્ષિણ છે, ઉત્પાદક સ્ત્રિની સ્ત્રી સ્વરૂપમાં આગવના છે. વામાચારીઓની સ્ત્રી પૂજા સાથે તે કંઈક સમાનતા ધરાવે છે. વામાચારીઓ કહે છે તે પ્રમાણે “વામે વામા...દક્ષિણેવાનપાર્શ્વ...અગ્રેવ્યસ્તં મદિવજ્ઞદિતં સુદર-સ્વોપ્પમોલં...કૌલો ધર્મઃ પરમગદ્ધનો યોગિનામવ્યગમ્યઃ.” “હાની જાણુ સ્ત્રી, જમણી તરફ મથતો કરેલો પાલો, આજના મસાલાપુકા ઉજી સ્કારમાં...વામમાં તાન્ત્રિકોનો ધર્મ પરમ મદન છે, યોગીઓને પણ અગમ્ય છે.” દક્ષિણી આ પ્રકારની પૂજા તેમજ ઉપરમાં માતાપણાની કારના પણ સારી રીતે જોવામાં આવે છે. પ્રોટેસ્ટન્ટ પણ પૂરાપૂર્ણ જલ્દી નથી. પૂરાપૂર્ણ માન્ય ધર્મપંથ તો એટલે જાણે રામન કેમલિક છે. એ પંથમાં નેહોવા, નિસસ તેમજ પિતા, પુત્ર તથા પવિત્રાત્માની ત્રિપુટીની માન્યતા છે. જાણક નિસસને હાથમાં તેડીને ઉમેડી માતાજી તેમની બાજીનો મુખ્ય વિષય છે. સમાદ, નંચમહાકુર સેનાપતિ, હાથમાં ખજાનાજો સૈનિક, જહાજમાં રહેલો નાવિક, ચીથરેલાલ મચ્છીમાર, રસ્તાપર રખડો શીખારી, સર્વ કોઈ જા, જા એજ સખ્દ પોકારે છે. અસંખ્ય અચાજો, અસંખ્ય પ્રકારે, અસંખ્ય મહેલોમાંથી, મુંપડાંઓમાંથી, દેવાસપોમાંથી જા, જા, જા એજ પોકાર કરી રહ્યા છે. અહોનિક સર્વજ એજ ખનિ જાજી રહ્યો છે કે “ધન્ય મેરી, ધન્ય મેરી, ધન્ય મેરી.”

એ વિચાર તેમજામાં સ્ત્રી પૂજા પણ છે. આ દક્ષિણીજન

એ કાન્સ પ્રાચીનકાળમાં ગોત, જે મન
 જોના સમાધાનું સ્થાન હતું તેમન સાત્ર ના
 સોડાએ યુરોપ ઉપર સર્વોપરિ અધિકાર પ્રાપ્ત
 ગુણ શાસ્ત્રમેતે તથાવાના જાણી યુરોપમાં
 આ દેશ સોડાએજ યુરોપને એલિઆમાં
 આપણે યુરોપીઅનેને અલપિ કાન્સી, રિર
 કહીએ છીએ.

પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિનું મૂળ હિંદુભવસ્થાન પ્રાપ્ત
 ઉચ્ચ શિખરપરથી પડી ગયું અષ્ટાદશમાં પૂર્ણ પ્રાપ્ત
 અત્યંતો સામ્રાજ્ય પણ જાગી જઈર સોડા પ્રાપ્ત
 તેમજ કિન્ન કિન્ન થઈ ગયું અને યુરોપને પ્રાપ્ત
 આ સમયે એલિઆમાં અરબ ન્યાયક એક બાપ
 જર્જર નર્મિતનો પ્રાદુર્ભાવ થયેલ અભાષારજી વેમથી એ અપ્રાપ્ત
 સમુદ્ભવી ભરતી મારક પુણી પ્રાપ્ત વિવિધ પ્રકારે દેશ
 જલવાન હિંદને પણ અપ્રાપ્તના અરજીમાં મરતક નમ
 તથા મુમત્તમાન થઈ સ્વીકારવે પડ્યે તેનું પરિણામ અપ્રાપ્ત
 કે પ્રમત્તમાન થઈ બીજું નવુંજ સ્વાપ પારજી થઈ અપ્રાપ્ત.

કનકી સર્વભૌમ શક્તિની શક્તિના મૂળ કારણમાં પ્રાણ સ્વરૂપ કદ
 ૬૫. આ સ્વરૂપે હોય તેના નમણીમાં પ્રાણીકૃષ્ણ પારણ ૬૫ પ્રાણી
 પ્રકારમાં નવજનનથી વિદ્યોતે બળ મળે છે. આથી તે બ્રહ્મિય રીતે
 કનક (Rintakabharatam, નવજનન)ના નમણી બોલમળ છે.
 પરંતુ આ નવજનન તે મૂળ કારણીના સંમિલનમાં જ પુનર્જનન ૬૫
 કદે દુરોપવા બળ વિદ્યોતે મળે તે તે પ્રથમ જન્મન દરેક
 પુરોષને જન્મ મળેલા સોમના મેઘમાં મેઘમાં મેઘમાં ૩ જે સમયે બ્રહ્મ
 બ્રહ્મીય, કલકલકા આદિ મેઘમાં કદેનકદે કારણતરંગમાં મળે
 મળવાન સાધ્યન બોલવતા દળ તે અરણ્યમાં થયે.

કદાચીમન ૬૬ પ્રાણને પુનરોદયના કનકી બ્રહ્મન થ
 પ્રતિબલિત કરી બેઠા; પરંતુ ૬૬ મળતા જાય બ્રહ્મન થઈ પાછો
 બ્રહ્મીને પાછું ગુરુ નિદાન થઈ જાય તેમ તે તત્કાલ જ પાછો
 આ નિદાનમાં પડે. અનેક કારણોને લીધે તે સમયે કિન્કરી પછ
 કિન્કરીને જનમૂર્તિ બની હતી. બ્રહ્મીની બ્રહ્મીને કદેનકદેન
 મળે પેટી પર્વત કિન્કરી વિદ્યોત, મુદ્ધ તથા કથાને મળે મા
 મળતું હતું. પરંતુ કિન્કરી પ્રાણ પછી થઈ ૬૬ હતી. અને
 કારણોને લીધે તેનું પછી કદાચી જેવું જ થયું અને તે પછી પાછો
 નિદાનમાં થઈ.

કદાચીમાં કદાચીમાં એ પુનરોદયના પ્રકારની પુરોષમાં જ
 ચાન તરફ જાય દેન જાત ઉપર પ્રાણ અસર થઈ. સુધારા
 પ્રકાર સર્વ રિવામાંથી વહેતો હોયે-સમાં એકમ થયો અને
 તેને એક જનન જ ૬૫ પારણ ૬૫. પરંતુ એ નીચી સ્થિતિ
 મદાન પ્રકારને પારણ કરવાનું સામર્થ્ય કદાચીમાં નહતું. કિ
 પ્રમાણે એ પુરોષીય જનમૂર્તિનો પછી બિદલેથી જ અંત બાળ

તેથી સાર્વભૌમ યાજ્ઞની યાજ્ઞના મૂળ સ્તરીમાં પ્રાણ રૂપેન સ્થિત છે. આ રૂપેને ફોરેન્સ નવરીમાં પ્રગળાવ પારણ કહ્યું. પ્રાચીન યાજ્ઞમાં નવજીવની ચિદ્વેગ બાહ્ય થતા હતા. તે ભગ્નિત રીતે રસ (Renaissance, નવજન્મ)ના નામથી ઓગળાવ છે. પરંતુ આ નવજન્મ તે માત્ર ઇલાહીના સંબંધમાંનું પુનર્જન્મ રૂપે જોવાપડે છે. નવ્ય વિભાગે માટે તે તે પ્રથમ જન્મના હતો. પુરોપતે જન્મ ઇસુના સોગમ સેકામાં એટલે કે જે સમયે અજ્ઞાન જાગીર, સાહજાદા આદિ મોતલ સહેનચાટો ભારતવર્ષમાં મહા જલ્લાન સામાન્ય બોમવતા હતા તે અરસામાં થયો.

ઇલાહીઅન વદ પ્રાગ્ભે પુનરોદ્ધારના સંજ્ઞાથી ભગ્નિત થઈ અનિશ્ચયિત કર્યો જયો; પરંતુ વદ આજુબ નવા જગત સહ પાલ બદલીને પાણું તુરન નિદાવણ થઈ જાય તેમ તે તત્કાલ જ પાલ માલ નિદાવણ પડી અનેક કારણોને લીધે તે સમયે દિનમાં પાલોથીએ ભગ્નિત આવી હતી. અજ્ઞાનથી આરંભીને સહેનચાટો નજુ પેટી પર્યન્ત દિનમાં વિદ્યા, શુદ્ધિ તથા જ્ઞાને લઈ આ મજલુ હતું; પરંતુ દિનના પ્રાગ્ પજુ પજી વદ હતી અને કારણોને લીધે તેનું પજુ ઇલાહી જેવું જ થયું અને તે પજુ પાલ નિદાપીન થઈ.

ઇલાહીમાં ફેલસેલા એ પુનરોદ્ધારના પ્રચલની પુરોપમાં જ પાલ તરજુ રૂપે જોઈ જઈત ઉપર પ્રગલ અસર થઈ. સુધારા પ્રચલ સર્વ દિશામાંથી વહેતો ફોરેન્સમાં એકત થયો અને તેણે એક રૂપ જ રૂપ પારણ કહ્યું. પરંતુ એ નવીન સંકિત , મહાન પ્રચલને પારણ કરવાનું સામર્થ્ય ઇલાહીમાં નહતું. દિન પ્રચલ એ પુરોપીય ભગ્નિતનો પજુ એટલેથી જ અંત આવ્યો.

હોત. કિન્તુ પુરોપના સુખાએ તુલન દેખી જાતિએ એ સંજિતે
 ઈલાહથી ત્રીણી સ્ત્રીથી અને મૌવનના ઉજ્જવળા ભોલોના જુસ્માથી
 પોતાના જાતીય નાશને એ પ્રસાદમાં વિશ્વનારી નગ્નુ નકુ એ
 પ્રમતિને પ્રસાદ કમલ નકુ જ વિશ્વાસ અને જગત પરી ચાલ્યો
 તથા એક માર્ગને જાહેર વિવિધ દિશાઓમાં નજરે મારે રહેવા
 શાઓ. પુરોપની અન્ય પ્રજાઓએ નીતિ પ્રજાનિક એ ૫૨૬૧ને
 તે દારૂ અતિ આતુરતાથી એ પ્રસાદના જમને પોત પાતન રેશમાં
 સીધુ તથા પોતાની જીવન સંજિત તેમાં રીતે તેના '૧૨' ૧૪
 રેશમાં દુક કરી સમય જતાં એ તરંગે ભારત વડેના કિનારાએને
 સ્પર્શ કર્યો, અને તે છેક જાણના કિનારા સુધી દોડ્યો તથા
 જાણના તેના જાણમાં સ્નાન કરી નવજીવનપુર જન્મુ કમો જાણના
 એકિઆની નરી પ્રજા છે.

હૈરિસ એ પુરોપની સમ્પત્તિમાં જમાનું ઈશ્વર સ્થાન મોટી
 ઓ આ વિશ્વ સમ્પત્તિ મત્તેઓની અમત્તથી છે, સમા આનંદ
 મત્ત નવગી છે એ મોટા એ વિશ્વાસ, એ આનંદ, નથી અનંદમાં,
 નથી મત્તિનમાં ? નથી કેમ નીકે રજે અનંદ તથા મોટામાં
 પુરુષ પત છે અને મત્તિનમાં વિશ્વા તથા સુદિ મોટાને તેડમાં
 છે કિન્તુ એ દેવ શુભિ તથા આમ કરીને એ દેવ સત્ત્વ નીકે
 ગામ પત રજે નથી પત જાએ દો, વિશ્વા, સુદિ, જાએ દો પ્રજા-
 નિક નેકેવે દુક જાએ દો જાન્તુ મેરાં મત્ત્વ ક્યાં છે ? એ અન-
 સુત દેવ સત્ત્વ પ્રાચીન અનંદના પાત મત્તિનમાં પુનર્ન-
 સ્થાન છે-સદૈવ આનંદ, કૈશ્વર પૂર્વ, રજનિઅન, જાણનાવવ
 કિન્તુ સમય જાતે અતિ જાણ અને કેમ પત ગાંડે સ્થાપ
 તથા આનંદી સ્વચ્ચ ? વિશ્વા તત્ત્વમાં તેનો નિશ્ચય
 જાન્તુ દેવ મોટાની એ નિશ્ચય સુજ્જવળ સીને

પચ્ચાસમાં તે તેમના કુળ દેશ નવીન આઠા તથા કદાનો પ્રાક
અર્ધ કરાવે.

દરિદ્ર મુક્તિગીત : રિષ રિવાસ ૧ મુશાપીય સર્વ મુક્તિ-
ગીતોના આદર્શ છે. પુત્રીપાત્રી સર્વ વિદ્યાન અભ્યાસે કે-
વિદ્યાન મર્યાદાનું અનુસરણ છે. સુરચાતોનો પાવો નાખવામાં
અમુ દરિદ્ર અથા ગુણ છે. રીક આવામાં મુદત્તના વિવરમાં
વપાતા પારિભાષિત અને પશુ અભ્યાસે મોટી અગતે કે-
નામ છે. કે-અ મેખનગેલી તથા રચનાનું મુશાપી સર્વ આવા-
ઓમાં અનુસરણ થાય છે. દરિદ્ર એ દર્શનવાચી, વિદ્યાન તથા
કેળાની ખડખડ છે. અન્ન સર્વત્ર સર્વ વિવરમાં કે-અનું અનુસરણ
છે. અને કે-અ એના દરેકોમાં દોષ અને બીજા એકો તેમની
સર્વે મર્યાદાની અન્ન દોષ : રિષા, કળા કે સમાજ નીનિત
સંબંધમાં કે-અ મોટા ને કંઈ નહીં હરે તેનું રીમ ગ્રીમ વર્ષે
અદ્યે, નર્મન તથા બીજા પ્રાનમેઃ અનુસરણ હરે છે. અન્ન કે-અ
સમ્યક્તોઃ સોદતે-અમાં પ્રચાર થયે તથા અપારે સોદતે-અને રાજ
કે-અની મર્યાદા અપારે તારે કે-અને પશુ તે સમ્યક્તો
અનુસરણ તથા ઉચેકવ કરું. સોદતે રદુઅર્થ રાજવંદના સમવર્ધન
દેવમ સોદતે-અમાં અદિ સુચાતોઃ ઉચ્ચ-અમાં રચાપિત થઈ છે.

વળી કે-અ સ્વાધીનતાના અભ્યાસ ૧૫ છે. દરિદ્રમાંથી
પ્રાનસંક્રિત ને મધ વેનથી સર્વત્ર પ્રચરણ થાતી તથા તેને મુશ-
પાત્ર કંઈમાં ઉંચ પાવાઓને પશુ દગમમાંથી નાખ્યા, ત્યારથી
મુશપાત્ર સ્વાપ તાન બદલાઈ ગયું છે તથા એક નવીન ન મુશપ
અસ્તિત્વમાં આપે છે. ' સ્વતંત્રતા, સમાનતા, બાપુભાવ ' એ
શબ્દો હવે એ કે કે-અમાં સંબંધાના નથી અને કે-અ હવે બીજા-
ઓની આજ્ઞાઓ તથા હરેકાનું અનુસરણ પશુ હરે છે. પરંતુ મુશ-

જોય વિશ્વામતી ઈશ્વર દુનિયામાં કામ પ્રવર્તે નથી તે એ એવું
ન હોય તે એવો પત્રવાન બને છે તેઓ ખીજો તાર્કિક રીતે ન
જાતી તત્વાત્મ દરિમજ સા માટે આવે છે તે શાન્તિએ તથા ગાદ-
દાદો દરિમજી આવે, બીજા નાપતી હજી રહી આ રીતે એ
જગત વિવર્તમાં જ્ઞાન કરી પોતાને જન જાણ, પત્ર બાને છે તે જા
પણ તે જોય વિશ્વામતી ઈશ્વર તે સર્વ રીતમાં છે જ તથા તેને
નમ કરવા માટેના પ્રવર્તોમાં પણ કઈ જાણી રાખવામાં આવતું નથી
પણ તે માત્ર એટલે જ છે કે જેનું લોકોએ એ વિવર્તો આસ
વિદ્યા તરીકે જાણ્યાસ કરીને વિશ્વામતે ઉત્તમ રીતે પદોચ્ચાર્ય છે.
આ પત્રવડે પત્રોપમાર સાધવાનું તે પોતાનાજ નહીં જાણી દોષ છે,
એટલે તેનો સંમત કર્યા કરવાની જપમનામાં ન પડતાં સ્વમુખ-
ભોગ્ય તેને જોયવાનો પ્રખ્ય માત્ર લેવાય તે પણ સાદું જ છે.
આ જોય કમ જોયવા એ તેઓ જાણે છે. તેઓ વિશ્વાસ સોધાને
કરવે પત્રોએ પદોચ્ચાર્ય છે.

જો એ રીતમાં મર્પાદાની નામ તમાસાએ તે પણ જાણે
વિદેશીય લોકો માટે જ દોષ છે. જેનું ભોગ એવી જાણતોમાં જક
સાવધાન દોષ છે. તેઓ કરી અર્થ ખર્ચ કરતા નથી, ત્યાં એ
સર્વ જાણવાની જોય રીત તેમજ ત્યાં એક જ જાણાનું ખર્ચ
જાણુને જાણમાલ કરી નામે એટલું મંજૂર આવે છે એવી
દેવેશી તથા દારી દાઉસે, એ ખર્ચ પત્રવાન નર્મ પરદેશીએ માટે
જ દોષ છે. જેનું ભોગ તે જક સુચનુર છે તેઓ અતીવ વિનયી,
સમ્ય તથા મનોરમ રીતજાતવાળા તેમજ પારકા ખીસામાંથી પૈસા
કઠાવવામાં કુશળ દોષ છે અને ત્યારે તેઓ પૈસા કઠારે છે ત્યારે
તેઓ તે પૈસા કઠાવનારની મૂર્ખતાપર જનું જનું હને છે.

તે સિવાય એક ખીજી જાણત પણ જણમાં લેવા જેવી છે.

મનુષ્ય ઉપર જે અમાનુષી અભ્યાસ કરી શકે કે તેના ધોર નિર્દ-
ર્શનરૂપ બેસિટિક સામે ઊભું હવું. તેને ઉમેરાયેલા લોકોના ટોળે
ટોળાઓએ જમીનદોસ્ત કરી નાખ્યું અને તે રથજે નામ, માન,
ખાનપાન તથા જમન કરવામાં રાત્રિ માગી. રાત્રિએ નામી જવાનો
પ્રપ્ત કર્યો, પરંતુ લોકોએ તેને પકડી લીધો. રાત્રિનો સસરો
ઓરિટ્ટાનો ચહેનચાક પોતાના જમાઈને મદદ કરવા લાગે મોકલે
છે એમ સાંભળવામાં આવતાં લોકોના કોપનો પાર રહ્યો નહિ અને
તેઓએ તરતજ સળસળીતો વધ કર્યો. આખી દેવ્ય પ્રજા સ્વતં-
ત્રતા તથા સમાનતાના નામ ઉપર ગાંડી જની મર્ધ અને ક્રાન્તિ-
માં પ્રભાવ રચાવિત થયું. લોકોએ અહીં વર્તમાન જે જે
માણસો દામમાં આવ્યા તેઓને મારી નાખ્યા. પણ અહીં
પોતાના બેતાઓ તથા દરજ્જાનો લાગ કરી લોકો સાથે જોડાયા,
એટલુંજ નહિ પરંતુ દેવ્ય લોકોએ દુનીઆની સર્વ પ્રજાઓને પોઝા-
રીને હવું કે 'ઉઠો, જાગૃત થાઓ. સર્વ રાજાઓ અભ્યાસ કરનારા
અને રાજ્યની સત્તાનો ગેરઉપયોગ કરનારા છે માટે તેઓનો નાશ
કરી સર્વ સ્વતંત્ર જનો અને સર્વ માટે સમાન હક મેળવો.' આવી
પૂરાપૂરા સર્વ રાજાઓ રખેને આ દાવાનમ પોતાના દેશમાં પણ
પ્રસરે, રખેને પોતાના સિંહાસનને બરમસાત કરે એવા બપવી
કંપવા લાગ્યા; તથા તે જપનો પ્રતિજ્ઞ કરવાને તેઓએ સર્વ માણસો
ક્રાન્તિ ઉપર ચઢાઈ કરી. ખીછ માણુ ક્રાન્તના પ્રભાવના નેતા
ઓએ જનની જન્મમૃતિને જયમાં આવી પડેથી જોઈ ક્રાન્તના
સર્વ લોકોને, બાકત માવને તેનું રક્ષણ કરવા મટે એકત્ર થવા
આમંત્રણ કર્યું. એ આમંત્રણ-એ ધોપણ દાવાનમની જાગૃતિઓ
મારક દેશમાં સર્વ પ્રમદી મર્ધ બાલક, વૃદ્ધ, પુરુષ, સ્ત્રી, ધનિક,
દરિદ્ર, ઉચ્ચ, નીચ, સર્વ મર્ધ ક્રાન્તનું ભુરસાદાર પ્રજાનીય મુકમીત

મજાકારના બહાર નીકળ્યાં, ઝરીમ ફેન્ચ લોહાનાં ટોળે ટોળાં ચીંધરેલાં
કાંચાં, એવી સખ્ત કંડીમાં પણ ખુલા પત્રે, અર્ધ જૂએ મરતી
લાલતમાં ખત્રે બંદુક કાઢી ચિનાચાચક દુરુદામ દુષ્ટોનો-દેશના
ચતુષ્કોણે વિનાશ કરવા તથા પોતાનાં ધરખારનું રક્ષણ કરવા માટે
બહાર નીકળી પડ્યાં અને હિંમતથી તેઓ સમગ્ર પૂરોપનાં એકત્ર
સ્થેલાં મદાન સૈન્યોની સામે થયાં ! આખો એકત્ર થયેલો પૂરોપ
પણ એ એક લોહીના સંપીલા અને ૬૬ સંહર્ષના ફેન્ચ
સૈન્યના દુમલા સામે લેખો રહી રાક્યો નહિ ! એ ફેન્ચ સૈન્યના
અધિપતિ પદે આમર્યાને એક મદાવીર પુરુષ હોય, જો એક અ-
ગળી હામતી આખું જગત ધૂળનું હતું એ મદાવીર તે નેપોલિયન.
તેને તલવારની ધાર તથા બેયોનેટની અગળી સાથે સ્વતંત્રતા, સમા-
નતા અને બંધુભાવને પૂરોપના હાડમાંથી પસારી દીધાં ! ફેન્ચ
સૈનિકનાં નિરંચી પાકકંડ (કચગી) નો જન્મ થયો. પાછળથી નેપો-
લિયન ક્રાન્તિનો ચહેનચાહ થયો તથા તેણે ફેન્ચ મદારાજ્યને સુખદ
જયાર્થન કર્યું.

પાછળથી ગાદીચારસ પુત્રની આમીને લીધે તેણે પોતાની જીવન
સદચરી, સુખ દુઃખ સચિની, સમાજની દેવી સમ રાખી જોમેશાક-
નો સાગ કર્યો તથા ઓરિદ્યાના ચહેનચાહની પુત્રી સાથે લગ્ન
કર્યાં. પરંતુ એ ફેરફારની સાથે સાથે તેનું આજ્ઞયક પણ ફેરવાયું.
તેનું મોટું સૈન્ય ફરીઆપરની ચદાઈ દરમ્યાન બરકમાં નાશ
પામ્યું. આ તક મળતાં પૂરોપે તેને રાજ્ય સિંહાસનનો ત્યાગ કરવાની
ફેરજ પાડી તથા ફેરફારના તરીકે એક બેઠમાં મોકલી આપ્યો અને
આમીન રાજચંદના એક પુરુષને તખ્તનગીન કર્યો. થવાયેલા સિંહ
નેપોલિયન તે દાપુમાંથી છૂટી આવ્યો અને પાછો ક્રાન્તિમાં હાજર
થયો. આખા ક્રાન્તિ તેને આવકાર આપ્યો. સર્વ લોકો તેના વાવટા
નીચે એકત્ર થયા તથા સિંહાસનપર બીજાના ખત્રે ચડી બેઠેલો પેલો

લોકો જુદુ લાગ્યા વખત મુઘી સોદાના ઉપયોગથી : અત્યંતવા, રજા દંતા તેઓ કંઈક સમ્યક થયા, પુસ્તીના લખવા સાચા તથા, સોદા રૂપું વાપરવા થયા ત્યાં મુઘી પણ સોદાનો ઉપયોગ તેઓ જાણતા ન હતા. તે સમયે અમેરિકાના મૂળ વનનીઓમાં, મેક્સીકો, પેરુ, થાયા આદિના લોકો કંઈક વિશેષ મુપરવા હતા તથા મોટા મોટા મંદિરો બાંધના સોના રૂપાનો ઉપયોગ તો તેમના હમેશના વ્યવહારમાં સાધારણ થઈ ગયો હતો, એટલી દલ મુઘી કે તેમનું સોદા રૂપું પામી લેવાના લોકોથી રહેવાના લોકો તેમનો નાશ કરવા પ્રેરવા; ખરતુ આ સર્વ કાર્ય તેઓ સખત પધ્ધતીઓએ વડે અતિ અમપૂર્વક કરતા સોદાનું તો તેઓ નામ પણ જાણતા નહતા.

પ્રાથમિક અવસ્થામાં મનુષ્યો તીર, પત્તા અથવા જાગ આદિથી પણ, પશુઓ તથા મનુષ્યોના વધ કરી તે ઉપર નિર્વાહ કરતા કમે કમે તેઓ જાનીન ખેડતી તથા પશુઓ પાળતા શીખ્યા. જંગલી પશુઓને કેળવીને તેઓની પાસેથી તેઓ કામ લેવા સાચા તેમજ નિર્ધમિત સમયે આહાર મળે તેટલા માટે તેમને ઉઠેરવા સાચા. ગાય, ઘેડા, કુચર, દાથી, હાલ, બકરા, ઘેડા, મરવા, આદિ પણ પશુઓ ગૃહપાલિત બની ગયાં. આ સર્વમાં કુતરો એ મનુષ્યનો પ્રથમ મિત્ર છે.

આ રીતે કાળ કમે બેતીવાડીનો પ્રચાર થયેલ મનુષ્યના આવામાં આવતાં રસ, મૂલ, બોલપીઓ, શાકભાજી, વિરિધ પાન્યો આદિ સર્વ પદાર્થો મૂળ જંગલી સ્થિતિમાં જેવા હતા તેથી અત્યારે તદ્દન બુદ્ધિ પ્રકારના બની ગયા છે. મનુષ્યની આવશ્યક તથા કેળવણીથી જંગલી રજા કદમાં વધારે મોટી તથા વધારે સ્વાદુ બની છે તેમજ જંગલી પાસ અત્યારે સુમત્ર દ્વિપના રૂપમાં ફેરવાઈ ગયું છે. બેચક કુદરતમાં સ્વાભાવિક રીતેજ નિરંતર ફેરવાયે થયા કરે છે.

જેવળા તેમાં પણ કીમિને અપારાધીથી ઉપરી લાવવામાં આવતી. સ્વયં જતાં કન્યાને પણ પૂરક ઉપદેશ અપાતી પદ્મિને એક કરો અને જાને પત્ની અનુષ્ઠિતથી કર્યો નહીં પણ સાચાં કિન્તુ 'દરેક દુહી પોતાની પાસે રાંધેને રાંધે નિશાન્ટ મુકીને જાય છે અને આને પણ દરેક દેવતાં આપ્યું પ્રસન્ને વર ઉપર માર્ગ પ્રકારનાં નાની આપ્યું કર્યો રિવાજ એવામાં આપે છે. નાંચાવ તથા પ્રોપમાં વર ઉપર મુકી કરીને એવા રાંધ્યો આપે છે. ઉપર કિન્તુમાં કન્યાની સખીઓ વર પછાત મોડેને ફાલજા એવે છે. કલ્યાણ.

કમે કમે સમાજ નાંચવા લાગ્યો તથા જુદા જુદા રેલ પાસે જે નાંચારણ પણ જુદા જુદા પ્રકારનું થયું. સમુદાયરે રહેનારાઓ જેટલાં જાને સમુદાયથી પાસે પડીને તથા નિશાન સપાટ મો-શ્યામાં વસનારાઓ જેવી કરીને પોતાનું સુખચાન કરવા લાગ્યા પવતચાલીઓ પેલાંઓનાં રોળાં ચલાવવા લાગ્યા અને રજુમાં રહે-નારાઓ મકાં તથા ઠીક પાસે લાગ્યા. ડેલાઓએ નાંચવામાં વસી રિવાજથી પોતાનો નિર્ણય કરવા લાગ્યા. વિલ્ડીઈ ઉપર મોકળાં રહેનારાઓ જેવી લાગ્યા એટલે તેમની જીવન નિર્ણય આપેલી સ્વતંત્ર વિદ્યા કલ્પ મોડી થયું. તેઓને વિચાર તથા મુખારણા મરિ અવ-કાશ પ્રાપ્તો અને જે રીતે તેઓ વધારે વધારે સખ જનતા થયા; અને સખતાની પ્રતિષ્ઠા સાથે તેમનાં ઈશીર સિમ્પલિટીન વધારે જમુરે નજાની મલાં ચાલ્યાં. પરંતુમાં નિત્ય મુકી તથા ચોખ્ખી લગામાં રહેનાર તથા મહા ઉપર કર્યા કરનાર અને પ્રાણીકાન્ય મોડાક નુખ જાને જાગાર લોકાનું ઈશીર જ પાસેમાં અને પોતાનાં રહેનાર તથા માનસિક રમ અને આપ્યું રિવાજ જાગારાન્ય સમુદાયમાં થયું પાસે તેમજ પાસે તથા વનર પાસેનાં આદ્યાર

દેવેનાં કવલં અમુરો આધારણ અગ્રેયી ક્ષાતાઃ પરન્તુ તેઓ જાતુંત
 નવચન હતાં તેઓએ જાને વખત દેવેને ફર્યાદા. કિન્તુ સમ્ય
 નવચની, પેત્રી, યોગચની કે કુદિને કેવળચની તેઓએ સેવ, પણ
 સમાર કરી નહિ. એ તે રિજવરંત અમુરો સ્વર્ગમાં તે, પદ્યછત
 દોષર ચાલ્ય જમાવવાને ચલ કરતા તે. અવસ્ય તેઓ દેવેનાં
 પ્રજલતર કુદિ કોટાભયી મહત થતા તથા યોગ્ય સમયમાં તેઓના
 દાસ/નની જતા. કાઈ સમયે તે અમુરો લુંટ કરીને પુરતજ પેતાને
 સ્થાને પાછા ચાલ્યા જતા. દેવે જ્યારે જ્યારે એકજ થતા ત્યારે
 ત્યારે અમુરોને રોકાઓમાં, જંગલોમાં કે સમુદ્ર તરે પાછા દાંડી
 મ્હામ્હા કમે કમે જાને પડ્યની સંખ્યામાં તથા જગમાં વધારો થય
 સાચો. સાચો દેવો એકજ થયા તેમજ અમુરો પણ સાચોની
 સંખ્યામાં એકજ થયા. ક્ષેત્ર સંખ્યો તથા કુદો થયા સાચાં જાને તે
 સામે આ જાને સૈન્યો પરસ્પર મિત્ર થયા સાચાં. આ સર્વ વિવિધ
 પ્રકારના, વિવિધ જાતિઓનાં સમિગ્રજુમાંથી પછી સમાજને, રીતિઓ
 તથા રિવાજોને પ્રાદુર્ભાવ થયા સાચો. નરી કાવનાઓ ઉદ્ભવી
 તથા નરી નરી વિષાઓનો વિકાસ થયા સાચો. એક વર્ષના સેક્રા
 ખાનખાન, વચાખૂણુ વગેરે બોગોપયોગી વસ્તુઓ તૈયાર કરવા
 સાચી થયા. એક બીજા વગે તેઓનું રક્ષણ કરવાનું માથે લીધું જાને
 સર્વ સેક્રા વસ્તુઓનો પરસ્પર વિનિમય કરવા સાચા. વગી કેટલા
 એક ઉસ્તાદ સેક્રાની ટાળીઓએ વસ્તુઓને એક રથભેથી બીજો
 રથભે લઈ જવાનું કામ ઉપરી લીધું તથા તેઓ મહેનતના મજત
 બદલામાંથી કેટલોક કામ જવારીને બેગો કરવા સાચા.

આ પ્રમાણે એક વર્ષ જમીન ખેડતો; બીજો વર્ષ તે જમીનની
 પેદાશનું લુંટ ચોરી : આદિમાંથી રક્ષણ કરેતો; ત્રીજો વર્ષ તેને
 એક રથભેથી બીજો રથભે લઈ જતો તથા ચોથો વર્ષ તે ખરીદતો.

અપી અનેક રીતે બિનમિન પ્રાપ્તિના બિન મિન મનોરજિયના, સ્વપ્ન તેમજ અસ્વપ્ન, દેવી તેમજ અદ્ભુત પ્રાપ્તિનાં સર્વ મુદ્ધોએ એકત્રિય થઈ બસ્યાં; અને તેમાંથીજ આપણા વર્તમાન સમાજનું સ્વરૂપ નિર્માણું છે. તેથીજ આપણે કહે સમાજમાં 'સાધુ, નાચક, ' 'લંડાચ નાચક' સ્વાદિ અનેક રૂપમાં નાચ-વંચેને વિવિધતા ભોળિયાં છાંચી વળી ને સમાજમાં ને પ્રકારના કોઈનાં પ્રતિષ્ઠા વધારે તે સમાજનું ચારિત્ર્ય તે પ્રમાણે દેવી અથવા અદ્ભુતી થયા બાંધું.

વિવિધાદિ તમામ સંસ્કૃત સંપદ પ્રેયમાં, મંગા, વાંચતો-મૌલ્ય તેવાં કુદરેણ્ય આદિ બહુન નદીઓના તટપર રાગરૂપ ભૂમિમાં ઉત્પન્ન થયેલી છે. તેઓ મૂળ પાણી એવીવાળી છે તથા તેમાં દેવી પ્રાપ્તિનું પ્રાધાન્ય છે. અપારે કુદરેણ્ય સંસ્કૃતિનો ઉદ્ભવ મોટે ભાગે પદ્મી પ્રેયમાં અથવા સમુદાયે થયેલો છે. હંદરાદ તથા ચાંચી-આપણું એ તે સંસ્કૃતિના પાણી રૂપ છે. ત્યાં અદ્ભુતી પ્રાપ્તિ એક છે.

અપણી અગ્ર સુધીની પ્રાપ્તિ માહિતી ઉપરથી અગ્રમાન માંજનાં જન્મ વિવિધા તથા અગ્રસ્થાનનાં રાજ્યો એ જૂનાકાલમાં અપ્રેયનું મુખ્ય વિષય સ્થાન હતી એમ લાગે છે. એ અપ્રેયનાં વંશને પદ્મવંશી: તથા કિટ્ટીઓ એવાનાં પુરૂષ નિષ્ઠા સ્થાપનાથી તથા નીચી મોટા મિલ સમુદાયમાં યોગ થઈ ઉપરથી સ્વપ્ન દેવી ઉપર ત્યાં પાણી અને તેઓએ દેવોને રૂપીયાં કરેલાં હતાં તથા ત્યાં પાણી.

પ્રેયપદ્મી અધિષ્ઠાથી નિષ્ઠા અનેક કુદરેણ્ય અર્થ અગ્ર હતી તે અર્થિનું કોઈ જાણેની કુદરેણ્ય રહેતું તથા તેઓનાં રાજ્યો વિશેષ કુદરેણ્ય કોઈ અગ્રવંશી પદ્મી

હિન્દુઓ તથા પર્સિઅનો સાથે પરસ્પર હમ કરવાથી તેઓની ગૌણ-
 યોગ સ્વરૂપ સ્વદેશીઓવાળી અધર્મિત નિરુદ્ધ મર્મ એટલેજ તારાવત
 છે. તેઓ સર્વ પ્રાચીન અસુર વંશના છે. આને પણ તેઓ મધુચ,
 મૈત્ર, અરમસ્તાન તથા ઇન્ડો-ચીનના પશ્ચીમી ગાદીઓ ઉપર સ્થાપ
 કરાવે છે અને માન્યતાઓ (કન્ડારના વનનીઓ) તથા પર્સિઅ-
 નો અધર્મિત (એટલે આ લખાણ સખાપુ તે મમર મુખી) તુર્કીના
 ઘણ છે. વિદ્યારથીનાર્મ સામાન્ય પણ મધુચીઅન તાતારીના વરણ-
 માં પણ છે. પણ તે મધુઓએ પોતાના પર્સિઅનો ત્યાગ નથી કર્યો,
 તેઓ મુસલમાન નથી થયા, કિન્તુ મધુચ સામાન્ય ઠિ-એ છે. આ
 અસુરો વિદ્યા કે હુદિની ડેગવળીની લેઈ પણ તરફાર કરતા નથી
 તેઓ જાણે છે માર કુલ કરવાનું. તારાં કોઈના મિત્રણ વિના
 મધુ સ્વરૂપ જુરસો સભરતે નથી. જુર પુરોષ અને ખાલ કાંને
 પુષીઅનોના કોમ કુલ જુનમાં એ તારાર લેઈજ જોઈમાં આવે
 છે. પુષીઅનોની નસોમાં પણ કામ તારાર મેટીન છે. તેઓ અને
 અસુરો રખેનું અપુ કુલ કલુ મલુ તાંતુ સમય સુધી ચાલ્યા
 મારે. તેઓ અસુર કન્યાઓને પાણે છે તથા અસુરો ડેગવળોને
 સર્વ જાણ છે. મધુચનું પિત્ર જાંતિઓને ઉદ્ધવ અપુત્ર પરિણામ છે.
 તારાં પિત્રે અરમસ્તાન પશ્ચીમી ગાદી છડી તેણ પોતાનો
 અધિકાર અન્યો અને પશ્ચીમોને ચારી તાખ્યા ચિત્તીઈતરના
 ના અધિકારી કામ્યા અપી કાંધિ-જત નથી રહ અને તેઓએ અપા
 પુરોષના પેતાના સર્વ નર્મર કિન્તુને ઉદેગત કરી તે કિન્તુએ
 નથી સર્વ ઘણો તથા અપાઓને કિન્તુનાં પુરોષના નર્મર
 કોઈની કોઈનાં વિવર્ધિઓના કારમાંથી કોઈના
 પરી વિવિધ ધાનના તારા કલુ કામ્યા તેઈક કોઈના
 ૧. મધુચનાં મધુ કાંધિ કામ્યાનાં કાંઈ નથી

શાખાથી પણ વિદ્યાર્થીઓનાં રોજે યિમાં એ રચને આવવા લાગ્યાં.
 રાજકુમારો પણ આચાર, નિયમ, સભ્યતા તથા ગુરુ દયાનું વિધુલ
 હોવા ત્યાં આવવા લાગ્યા. ધરો, દેવાસયો, જન્ય મંદિરો આદિ વિરૂપ
 રચાપ્રત્યક્ષ સર્વ માનવો રોષ એક નરીન દમથી જાધવા લાગ્યાં.
 પરન્તુ કોને કોને આજો પુરોષ એક વિદ્યામ લાગરી આવથી
 રૂપે, જની ગયો આજે પણ એજ સ્થિતિ છે. જ્યારે મુસલમાનો
 રોષ પણ રાજ્ય છડી લેતા ત્યારે તેમનો રાજ તે છતાંવેલ રાજ્ય-
 ને એક મોટો જાગ પોતાને માટે રાખી ગાડીના જાગ પોતાના
 લોકોની અમલદારોને વહેંચી દેતા. આ સોજાને રોષ પ્રકારની મહેસુલ
 ભરવાની ન હતી, પરન્તુ તેને નહલે જરૂર વખતે રાજ્યને અમુક
 કૈનિયા પૂરા પાડવાના હતા. આ પ્રમાણે ધરથી લેવું નિમાવવાની
 છપાવિ વિના એક જાગવાનું જાગ નેચાર થતું અને તે કેવળ ગુરુ પ્રમુખે
 ઉપયોગમાં આવતું. આ પદ્ધતિ આજે પણ અમુક જગ્યા રાજકુમા-
 નામાં વિદ્યમાન છે. પશ્ચિમમાં એ પદ્ધતિનો પ્રચાર કરનાર મુસલ-
 માનો છે. પુરોષીઓએ એ પદ્ધતિ મુસલમાનો પાસેથી લીધેલી છે.
 પરન્તુ મુસલમાનોમાં જ્યારે રાજ, સામન્તો, જૈન તથા ગાડીનો
 ગુરુનાં જાગપણોથી મુજ રખાતો સામાન્ય પ્રગવમ, એ પ્રમાણે
 જાગવા હતી; ત્યારે પુરોષમાં રાજ તથા તેના સામન્તો એક તરફ
 હતા અને ગાડીના પ્રગવર્વનાં લોકોને તેઓએ પોતાના સુધામ
 જાગથી દીધા હતા. પ્રત્યેક મુજને રોષ પણ સામન્તના અમલ
 નીચે તેના માલુમ તરીકે રહેતું પડતું, એ રીતેજ છડી થતું.
 અને રોષ પણ વખતે આવતા વર્તીજ તત્કાલ ગુરુમાં જાગર થતું પડતું.
 પુરોષીઓએ એની આદલી જાગી ગાઈ કરે છે તેઓની તે
 સભ્યતાની પ્રતિ નો અર્થ હો છે ! તેનો અર્થ એ છે જાગ
 રહી તે દાવા હાજિત અર્થને સિદ્ધ કરેલો;

ખ્રિસ્તી સંપન્ન સાદિત્ય શું દિવાની કે ફાજલારી ન્ય.વપદતિની અથવા
 ક્યાનો કે વાણિજ્ય વ્યવહારની જરૂરીઆતો થોડી રીતે પૂરી પાડી
 શકે ! આને પણ ખ્રિસ્તી ધર્મ, તે ધર્મ સિવાયના બીજા કોઈ પણ
 વિષયને સગતા સાદિત્યના પ્રચારને અનુમતિ આપતો નથી. જે માણસ
 વર્તમાન વિદ્યા તથા વિજ્ઞાનમાં હોડા ઉતરેલો દોષ તેને માટે ખરા
 અંતઃકરણથી પૂરેપૂરા ખ્રિસ્તી બનવું એ શું હવે સંભવિત છે ! ન્યુ
 ટેસ્ટામેન્ટ (New Testament) માં પ્રત્યક્ષ કે પરાક્ષ રીતે પણ
 કોઈ ક્યા કે વિજ્ઞાન વિદ્યાની પ્રશંસા જોવામાં આવતી નથી. પરન્તુ
 વિજ્ઞાન વિદ્યા કે ક્યાનો એવે કોઈ પણ પ્રકાર જાણેજ દશે કે
 જેને માટે પ્રત્યક્ષ અથવા પરાક્ષ રીતે કુચનમાં અથવા મદમક પેશ-
 નસના પરંપરા પ્રાપ્ત વાક્યોના સંમદરૂપ દરિયામાં અનેક સ્થળે અનુ-
 મોદન તથા ઉત્તેજન આપવામાં આવ્યું ન દોષ. બોસ્ટર, ડાર્વિન,
 હુબર, ફાબ્રીસીએન, વિન્ટર શુએ આદિ પુરોષના સર્વોત્તમ વિચા-
 રો પર વર્તમાન સમયમાં મિથિઆનિતી ઘણી આલેખો કરે છે તથા
 તેઓ જૂના મનના ખ્રિસ્તીઓની નિંદાના જોશ થઈ પડ્યા છે; જ્યારે
 ઈસ્લામ-આવા મોઝાને ઈષરના અસ્તિત્વને માનનારા અને અસ્તિત્વ
 હિન્તુ કેવળ પેશંજરમાંજ પ્રહા વિનાના થયે છે. આ બંને ધર્મો
 પ્રચલિતના માર્ગમાં કેટલે કેટલે બંધે સહાય કે બાધક છે તેનું સ્પષ્ટ
 નિરીક્ષણ કરો તો જણાશે કે ત્યાં ત્યાં ઈસ્લામનો પ્રચાર થયો છે
 ત્યાં ત્યાં તેણે ત્યાંના મૂળ વતનીઓનું રક્ષણ કર્યું છે, ત્યાં તે જૂના
 જાતિઓ આને પણ વિષમાન દોષને તેઓની બાધા, તેઓનું જ્વની-
 થત અથાપિ જળચર્ચ રચ્યું છે.

આનું શુભ પરિણામ મિથિઆનિતી કરે રચે જવાથી શકે તેમ
 છે ! સ્પેનના આરનો તેમજ જોરદેશીઆ તથા અમેરિકાની મૂળ
 જાતિઓ આને ક્યા છે ! એક દાન સંભધી માર્ગજુદી સિવાય

કુટુંબીઓએ ક્યાં ક્યાં પ્રસંગે જઈ ત્યાં ત્યાં મળી વનવીરોએ
 હાથેડાં કરી, તેઓની અગ્રીમ પધારી એ સમા સુખધીનમાં નિરાશ
 કરી. એ અને તેઓ તેઓ પાસે છે કે આવી મેડાએ જલુ નિ પ્રસંગે
 ન હોય હોયુ ગેરમિ. પશ્ચિમના યોગીએ પિતાના કૌટુંબીઓના
 સમા નિષ્કાં હતાં આપણા સખી પિતાનાં જન્મસ્થાનોમાંના પાસ
 વડે મેં તેઓની અપમ રમ્યુ વર્ણમાંના જલુના સાથ આપીએ તેઓને
 હું તથા કસ દાઉ પ્રસંગે સુમિયે રસ કસ જુડી મેંસાની ના
 દોષતાં પધારીએ સર્વમ જન્મનવતુ આપ તેમ દોષદોર કરી પડે છે
 અને નિ હપાથીએ તેઓ એકુ અનુમાન નાસિ છે કે આવી મેડાએ
 જલુ નિ પ્રસંગે કરીયું હશે. પરન્તુ તેઓ પુરુષો ક્યાં છે ! નજ
 અપના ! ! જલુ તપાસી નિ દંશપદા વિનાની કાપકમો તપાસીએ
 પાસે પુએ.

કયા નેકમાં, કયા સુખમાં નેકુ અનુભવેસુ છે કે આવી પાડેડ-
 માંથી કિન્નયા આવેસા છે ! એ સ્વયે નેકુ ઉદ્યેન છે કે તેઓએ
 મુશવતીઓએ સપાર કર્યો ! આપ. અવદીન પાડેડ કરાપી તથા
 દો સાકા છે ! આવી કામાવજુનો અન્યસ ત કેરના પદા પડેડ-
 અન્યસ છે ! ન પાડેડો નેક કરપાન પાડેડ આ આવી ઉપાનવો
 કરાપી છે !

કદ સપાવજુ હ છે ! પ્રિયજુ કિન્નયા નેકદી પુરીપાડાઓએ
 આવીએ કરમ. વિન્ય અપાર, પમવન- નેક સન્ય અપ પાન છે.
 પરન્તુ ને હોતી સારી પુરુ કરે છે ! સકાપા સાન નાવજુ નાથ નજ
 સપાવજુ પાંચ. એવલ અનુસારી કે સપજુ પમવન કરાડે આકા નીક
 કિન્નુ કરાડે વિગેવ સન્ય કરાડે સકાપી સપવપા અવાન. (સન્યતા
 કરાડે કરાડે થીઆતી કરાડે અન ઉવરતી તા નીકાપીન વન- આ
 પાડેડ તથા અન-વ કાંવજુ કિન્નયાસ એ. છતાં આ આવી નેકા છે

રામચન્દ્રના જે નયનને જે ના જોઈને જોઈને જોઈને જોઈને
મુખના જે નમસ્કાર મને

પરન્તુ આપ નયનને જોઈને જોઈને જોઈને જોઈને
પ્રભો હાર કે જે નયનને જોઈને જોઈને જોઈને જોઈને
અભવિત કે જે નયનને જોઈને જોઈને જોઈને જોઈને
જગન્નાથા ધ્યાનનો મંગલો પાડે મને જે જે અને રજ
સોએ તેમના નયનને જોઈને જોઈને જોઈને જોઈને
અમલ જે અમલ જે અમલ જે અમલ જે

પામ લખે જોઈને જોઈને જોઈને જોઈને જોઈને જોઈને જોઈને જોઈને
શઆસો ધારણ કરી, પાડી જે વચ્ચે હોઈને જોઈને જોઈને જોઈને
જોઈને અને જગની લોહો લોહોના તથા પંથરોવડે તેમને જોઈને જોઈને
ન લકના જે મને જોઈને જોઈને જોઈને જોઈને જોઈને જોઈને જોઈને જોઈને
પાછા જોઈને જોઈને જોઈને જોઈને જોઈને જોઈને જોઈને જોઈને
હોઈને પરન્તુ તે ઉપરથી એ કેમ મિત્ર થઈ શકે છે એ અમર્ય
લોહોની મૂર્તિ આર્પણોને પદ્મની લીલી લીલી ? હાથપજુમાં અંક
ઉલ્લેખ કર્યા છે ?

એક અતિ વિશાલ, ઉચ્ચપ્રપન્ના, વચ્ચે વચ્ચે વડેની વિસ્તીર્ણ,
પદ્મની વડાનો ચાલી શકે એવો નદીઓથી યુક્ત સપાટ પ્રદેશ,
એ આપ સંપત્તિની વચ્ચેની સાગર છે. મુખ્યત્વે આર્પણની
અને સુતર, અર્ધ સમ્ય તથા અસમ્ય, એમ વિવિધ પ્રકારના ભેદો
એ તે વચ્ચે છે; વર્ણાશ્રમાદ્ય એ તેને તાલો (ઉપર) થયે
છે અને હવિષ મુનેની આસક્તિ, રૂપની તથા કલ્પન નિવરણ એ
તેના પાલો (આડું) થયે છે.

હું તમને પૂછવાનો છું કે તમે હું કોઈપણ
રેલન કોઈપણ યુદ્ધર, ઉચ્ચર સ્થિતિએ કઈ થયા છો ? જ્યાં જ્યાં

તમે નિર્ભય ભૂતિઓ ભોઈ છો ત્યાં તમે તેઓનો કળમળ સ્પર્શ
 ઉઘોડ કરી નાખ્યો છે. તમે તેઓની જમિને પોતાનું નિરાસ રચાન
 બનાવ્યું છે. તમારો અભેરિશ, તમારા નિરરોધિયા તથા ન્યુ ક્રીમેન્ડ,
 તમારા દસિદિહ ટાપુઓ તથા દક્ષિણ આફ્રિકા, એ સર્વનો પ્રતિદાસ
 છું હું. એ મૂળ ભૂતિઓ આજે ક્યાં છે? તેઓનો સમગ્ર ઉઘોડ
 થઈ ગયો છે. જાનહી પશુઓ પ્રમાણે તમે તેઓનો સંપર્શ સંકાર
 કરી નાખ્યો છે. માત્ર જ્યાં તમારું આસપુ નથી સ્થાન અન્ય ભૂતિઓ
 હયાત રહી ગયા છે.

પરન્તુ હિન્દે કરી તેમ કરું નથી. આર્થ લેતો હયાત તથા
 હવાર હતા. તેઓનાં સમુદસમ નિસ્તીષ વિશ્વાસ હાથોમાં તથા લેતો-
 યા પ્રતિભા સંપન્ન બુદ્ધિમાં આ સર્વ સ્વલ્પભંગુર દીપ્તિ મુખોને
 અમે તે ભેજવયા માટે વરતુતા પાછર એવી પ્રજ્ઞાપિયાઓને કરી પણ
 રચાન બળ્યું નથી. હું આજ પોતાના રેશના મૂર્ખ બહેલાઓને પૂછું
 ખું કે, જે આયોએ મૂળ વનનીઓનો તેઓની જમિ પર નિવાસ કરવા
 માટે નાદ કર્યો હોત તે આ વર્જાશ્રમ અવસ્થા સું અસ્તિત્વમાં
 આવી હોત ?

પૂરોપનો ઉદેશ સર્વનો નાશ કરી પોતેજ રહેતું એ છે, ત્યારે
 આયોનું સ્વયં સર્વને પોતાની સમાન બનાવવા, પોતાની પણ ઉચ્ચતર
 રિચ્છતએ પહોંચાડવા એ છે. પૂરોપીય મુધારણા-સમ્પત્તાનું સાધન
 તસવાર છે; ત્યારે આયોનું સાધન વર્જાશ્રમ વિમાન છે. આ વર્જા
 શ્રમ વિશ્રમ એજ સમ્પત્તાના સર્વોત્ક્રષ્ટ શિખરે પહોંચવા મારેલી
 આયોની સીડી છે; કે જે વડે મનુષ્ય પોતાની વિદ્યા તથા સર્જનિમા
 ઉંચે ને ઉચેજ ચડતો જાય છે. પૂરોપમાં સ્વત્ર જળવાનનો જય
 દોઈ જળવતું મરતુ છે; ત્યારે વ્યારતવર્ષમાં પ્રત્યેક સામાન્યક નિયમ
 અમલના રક્ષણની તરફેજ કરે છે.

શક્તિની જાણનાર હોતારી પાડી શકાતો નથી. " કારણકે જ્યાંમુધી પાર્થિવ કષ્ટાઝ્ઞો રહે છે ત્યાં મુધી પરમેશ્વરમાં પરમ પ્રેમ હોયજી થતો નથી. " ભક્તિ કર્મ કરતાં પણ શ્રેષ્ઠ છે, એમ કરતાં પણ શ્રેષ્ઠ છે; કારણકે કર્મ અને ચોગ્ય મોહનના હૃદયથી કરવામાં આવે છે, જ્યારે ભક્તિ પોતેજ પોતાનું જાણ, પોતેજ પોતાનું સાધન અને પોતેજ પોતાનું સાધન છે. "

ભક્તિ એ આપણા કૃતિઓનો એક સતત વિષય રહ્યો છે. શાંતિ અને નારદ સમાન ભક્તિના ખાસ લેખીયા સિવાય, બાસ સુએના મહાન દીક્ષામયો કે જેઓ જેમની રીતે જાનના પુરસ્કારો છે તેમણે પણ ભક્તિ વિષે બહુ અર્થસચ્ચ કહ્યું છે. આ દીક્ષામયોએ એ કે સર્વ નિદિ તો પણા સુત્રોમાંથી એક પ્રકારના મુખ્યજાનનો અર્થ મળવાની આગ્રહતા દર્શાવી છે તે પણ ભક્તિના પ્રકરણમાંનાં મુદ્દોએ એ પ્રકારે સુલભતાથી વિષર્જન કરી શકાયો નથી.

વસ્તુતઃ જ્ઞાન અને ભક્તિ વચ્ચે લોકો કેટલીકવાર પારે છે કેટલો બેદ દોતો નથી. જેમ જેમ આગળ ચાલીશું તેમ તેમ આપણે જોઈશું કે જ્ઞાન અને ભક્તિ એ ઉભય અંતમાં એકજ સ્થાને આવે છે, રાજ્યોચ્ચના સંનિષ્ઠમાં પણ તેમજ છે. મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવાના સાધન તરીકે જ્યારે રાજ્યોચ્ચ સાધવામાં આવે છે, અને (દુર્ભાગ્યસાથે પશ્ચીચાર પુતારાઓ અને ટોંગીઓ કરે છે તેમ) અસાધ્ય જનોને હનવાના શબ્દ તરીકે તેને હિપ્પેચ કરવામાં આવતો નથી, જ્યારે તે પણ આપણને તેજ મદ્યની પ્રાપ્તિ કરાવે છે.

ભક્તિમાં એક મોટો ભાગ એ રહેલો છે કે તે મહાન દિગ્ગજ જ્ઞાને પ્રાપ્ત કરવાનો સરતમાં સરત અને સ્વાભાવિકમાં સ્વાભાવિક માર્ગ છે. એનો મોટામાં મોટો ગેરલાભ એ છે કે એનાં નિમ્નજ્ઞ સ્વરૂપે પશ્ચીચાર પતિત શબ્દને ભગવાનકે મર્મોપતાનું સ્વરૂપ કારણ

લાક્ષ્મી, જમિનપર ઉતારી પાડી ચાલતો નથી. " કારણકે જ્યાંસુધી પોષિત્વ હવ્યાઓ રહે છે ત્યાં સુધી પરમેશ્વરમાં પરમ પ્રેમ ઉત્પન્ન થતો નથી. " બક્તિ કર્મ કરતાં પણ શ્રેષ્ઠ છે, ચોત્ત કરતાં પણ શ્રેષ્ઠ છે; કારણકે કર્મ અને ચોત્ત મોક્ષના ઉદ્દેશથી કરવામાં આવે છે, જ્યારે બક્તિ પોતેજ પોતાનું જીવ, પોતેજ પોતાનું સાધન અને પોતેજ પોતાનું સાધ્ય છે. "

બક્તિ એ આપણા જીવિઓનો એક સતત વિષય રહ્યો છે. શક્તિ અને તારક સમાન બક્તિના આસ લેખીકા સિવાય, બ્યાસ સૂત્રોના મહાન દીક્ષાકારો કે નેઓ કેળવી રીતે જ્ઞાનના પુરસ્કર્તા છે તેમણે પણ બક્તિ વિશે ખદુ અર્થમૂલક કથું છે. આ દીક્ષાકારોએ એ કે સર્વ નિદિ તો પહોં સૂત્રોમાંથી એક પ્રકારના શુદ્ધજ્ઞાનનો અર્થ કાઢવાની આતુરતા દર્શાવી છે તો પણ બક્તિના પ્રકરણમાંનાં મુદ્દોનો એ પ્રકારે શુદ્ધતાથી વિવર્ણ કરી શકાયો નથી.

વસ્તુતઃ જ્ઞાન અને બક્તિ વચ્ચે લોકો કેટલીકવાર પારે છે તેટલો ભેદ દેખાતો નથી. જેમ જેમ આગળ ચાલીશું તેમ તેમ આપણે જોઈશું કે જ્ઞાન અને બક્તિ એ ઉભવ અંતમાં એકજ સ્થાને આવે છે, રાજ્યોજના સંબંધમાં પણ તેમજ છે. મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવાના સાધન તરીકે જ્યારે રાજ્યોજ સાધવામાં આવે છે, અને (દુર્ભાગ્યવશાત્ પહોંવાર કુતારાઓ અને ટોળીઓ કરે છે તેમ) અસાવધ બંનેને કમવાના શબ્દ તરીકે તેઓ ઉપયોગ કરવામાં આવતો નથી, ત્યારે તે પણ આપણને તેજ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરાવે છે.

બક્તિમાં એક મોટો ભાગ એ રહેલો છે કે તે મહાન દિવ્ય જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવાનો સરસ્માં સરસ્ અને સ્વાભાવિકમાં સ્વાભાવિક માર્ગ છે. એનો મોટામાં મોટો ગેરલાભ એ છે કે એનાં નિર્મૂળ સ્વરૂપે પહોંવાર પતિત થઈને ભગવાનને સમર્પિતાનું સ્વરૂપ ધારેલું

પરંતુ મનુષ્યાન્યારે ચોથી જાતની સુસિદ્ધિમાં હોય છે ત્યારે જ જ્ઞાન તેની ઉપર આંધર અવારહેલો હોય છે. ત્યારે જાતિ પાપ જન્મે છે અને પરાજાતિના સ્વરૂપને ગ્રાસ થાય છે ત્યારે પર્માવતાના આ સર્ગર સ્વરૂપને કોઈપણ હર રહેલો નથી; જે આત્મા આ ઉચ્ચતર પ્રાણી જાતિમાં હોય એવો હોય છે તે જાતના નામની એટલો નિષ્ઠ હોય છે કે તે તિરસ્કારના પ્રચારનું શ્રમ જતી થયેલો નથી.

સર્વ મનુષ્યોને આ જ્ઞાનમાં સર્વિયમાં સંપૂર્ણ ચારિત્ર્ય પડના કસ્યાની જાતિ ગ્રાસ થયેલી હોતી નથી; તે છતાં આપણે ગણીએ છીએ કે જે ચારિત્ર્યમાં આ ત્રણે—જ્ઞાન, જાતિ અને મોત—સમ પ્રમાણમાં સર્વિયન હોય છે તે ચારિત્ર્ય ઉચ્ચતમ પ્રાપ્તિનું હોય છે. સિદ્ધ પક્ષીને ઉડવાને માટે ત્રણ વસ્તુઓની આવશ્યકતા હોય છે:—જે પાંચા અને સ્પિન્ન દિશામાં જ્યાં જાડે સુકાન તરીકે પૂછડીની જૂર હોય છે. જ્ઞાન એ એક પાંખ છે, જાતિ એ બીજી પાંખ છે, અને મોત એ સ્વચ્છતા જાગવનારી પૂછડી છે. જેઓ આ ત્રણે પ્રકારની અધરાપના સમ પ્રમાણમાં કરી ચકતા નથી અને તેટલા માટે માત્ર જાતિ ચાર્જન મહત્ત્વ હરે છે તેમણે હામેલાં અસ્ય આ કાલ સ્મરણમાં થાપતી જોઈએ કે મધરે અને કિયાઓ પ્રવર્તિ કરતા આત્માને માટે સંપૂર્ણ આવશ્યક હોય છે, તે પશુ તેમણે ઉપરોક્ત માત્ર એટલેજ હોય છે કે જેઓ આજ્ઞાને તે નિષ્ક્રિયામાં લઈ જાય છે કે જેમાં આપણે ઉત્કલમાં ઉત્કલ પ્રશુભક્તિયા હોય થઈ જાય છે.

જ્ઞાન ઉપરોક્તો અને જાતિના ઉપરોક્તો ત્રણે એક હોય છે; જે કે ઉત્તમ જાતિની જાતિને સ્વીકાર કરે એ જાતિને યુક્તિનું એક સાધન ત્રણે છે. જાતો તેને

જોઈ મનુષ્ય જ્યારે સૌથી જાણીતા ભૂમિધર્મા દોષ છે ત્યારે જ માત્ર તેની ઉપર આ બધું રહેશે દોષ છે. જ્યારે જાણીતા પાપ અને છે અને પરાજિતના સ્વરૂપને પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે પર્માણત્તાનાં આ બધાંકર સ્વરૂપેનો કાર્ત્તવ્યકર રહેશે નથી; જે આત્મા આ ઉચ્ચતર કાર્ત્તવ્યની જાણમાં હોય એવો દોષ છે તે જાણના નુકસાની એટલો નિહાર દોષ છે કે તે તિરસ્કારના પ્રચારનું કામ જની શક્ય નથી.

સર્વ મનુષ્યોને આ જાણનાં સારોપાન સંપૂર્ણ ચારિત્ર્ય પદના કરવાની જાણ પ્રાપ્ત થશે દોષી નથી; તે જાણ આપણે જાણીએ છીએ કે જે ચારિત્ર્યમાં આ ત્રણે—જ્ઞાન, જાણ અને યોગ—સમ પ્રમાણમાં સંમિશ્રિત દોષ છે તે ચારિત્ર્ય ઉચ્ચતમ કાર્ત્તવ્ય દોષ છે. એક પછીને ઉચ્ચતર માટે ત્રણ વસ્તુઓની આવશ્યકતા દોષ છે:—જે પાંચ અને હિંમત વિદ્યામાં જ્યાં માટે સુધાન તરીકે પૂજીતી જરૂર દોષ છે. જ્ઞાન એ એક પાંચ છે, જાણ એ બીજી પાંચ છે, અને યોગ એ સ્વચ્છતા જાળવનારી પૂજી છે. જેઓ આ ત્રણે પ્રકારની અધ્યયનના સમ પ્રમાણમાં કરી શકતા નથી અને તેટલા માટે માત્ર જાણ માર્ગજ પ્રદાન કરે છે તેમણે હમણે જ અવશ્ય આ જાણ સ્મરણમાં રાખી જોઈએ કે માર્ગ અને ક્રિયાઓ પ્રવર્તિ કરતા આત્માને માટે સંપૂર્ણ આવશ્યક દોષ છે, તે પછી તેમને ઉપયોગ માત્ર એટલો જ દોષ છે કે તેઓ આજ્ઞાને તે સ્થિતિમાં સર્વ જાણ છે કે જેમાં આપણે ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ પ્રસુતિમાં હોય મધ જાણે છીએ.

જ્ઞાનના ઉપદેશો અને જાણના ઉપદેશો વચ્ચે થોડો જા નેર દોષ છે; જે કે ઉચ્ચ જાણની જાણને સ્વીકાર કરે છે. જાણે એ જાણને સુધિનું એક સાધન ત્રણ છે. જાણો તેને સાધન

હર દોષ છે તેનું તો માત્ર સ્મરણ જ થઈ શકે છે. શાસ્ત્ર જણાવે છે કે જે પાસે પશુ છે અને હર પશુ છે તે પરમાત્માને આપણે ભેજીએ છે. એ કથનદ્વારા તે આપણને દર્શાવે છે કે ઉપરાંત પ્રધારનું સ્મરણ એ દર્શન સમાન જ છે. કેમકે એ સ્મરણ વ્યારે દૈવ્યત્વ મુખિદારમાં પ્રવેશ કરે છે ત્યારે તે દર્શન સ્વરૂપ જ બની જાય છે. શાસ્ત્રનાં મહત્ત્વનાં સૂત્રોદ્ધાર જણાવ છે કે આરાધનાનો અર્થ નિરંતર સ્મરણ છે. આ પ્રકારે જે સ્મરણ પ્રત્યક્ષ દર્શનની ઉચ્ચ-મુખિદારને પ્રાપ્ત થયું હોય તેને કૃતિમાં મુક્તિનું સાધન જણાવ્યું છે. 'આ આત્મા વિષ્ણુ વિન્ન શાસ્ત્રોના યાનથી પ્રાપ્ત થયો નથી, તેમ જ તે હૃદયથી કિંદા થોડાના અભ્યાસથી પણ પ્રાપ્ત થયો નથી. આ આત્મા તો જે ઉત્કટ છુદ્ધાસાવડે તેને મેળવવા પ્રયત્ન કરે તેને જ પ્રાપ્ત થાય છે. તેની આગળ જ આ આત્મા પ્રકટ થાય છે.' જે અત્યંત પ્રિય દોષ તેની હસ્ત રાખવામાં આવે છે. આ આત્માને જે અત્યંત ત્રાહે છે તેને આત્મા પણ વિસીય ચાહે છે. આ પ્રેમ-પાત્ર આત્માની પ્રાપ્ત કરી શકે એટલા માટે સ્વયં હપર તેને સદાય કરે છે. બચવાને કશું છે કે "જેઓ નિરંતર મારી ભક્તિ કરે છે અને પ્રેમપૂર્વક મારી આરાધના કરે છે તેમનાં મનને હું એવે માર્ગે વાળુ છું કે જે દારા તેઓ મારી જ પાસે આવે છે." એટલા માટે કહ્યું છે કે આ સ્મરણ કે જે પ્રત્યક્ષદર્શનનું સ્વરૂપ જ છે તે હપરને પ્રિય દોષથી જોને તે અતિ પ્રિય દોષ છે તેને પરમાત્મા હમ્મે છે, તેને પરમાત્મા પ્રાપ્ત થાય છે. આવા સતત સ્મરણને જ ભક્તિ યજ્ઞથી સ્થિત કરેલું છે."

આ પ્રકારે બચવાન રામાનુજ તેમની અવાલો વાણિજિસાસા એ સુવપરની રીઝામાં જણાવે છે.

'હપર ભક્તિદાર' એ પાતંજલિના સુવપર રીઝ કરનાં શોધ જણાવે છે કે "પ્રલિપ્ત એવા પ્રકારની ..."

તેનું જ્ઞાન થયું પડીતું જણી છે. તે એક ન દોષ છે અને તેની ઉપરનો, સ્વો અવધ સંતતિ ઉપરનો અધ દ્રેમ પણ જણી નહીં. એટલા માટે આપણે સ્પષ્ટતા: જોઈએ છીએ કે જ્ઞાન એ સાધારણ અસંપન્નથી પ્રારંભ કરી જતો સંપન્ન થાવોના અતિ ઘણા પ્રિયથી પશ્ચિમના આધ્યાત્મિક સાધકોને પ્રમ કરવાના માર્ગિક પ્રવૃત્તિની પ્રવૃત્તિ છે.

ઈશ્વર મુંબાંધી તત્ત્વજ્ઞાન.

ઈશ્વર એટલે શું ? જગત્કલ્પવત્. જેમાંથી વિષયી હૃદયતિ, સ્થિતિ અને લવ થાય છે " તે. " અનાવનંત, વિદ્યુત્, નિય મુક્ત, સર્વકલિયાન, સર્વક, કૃપાનિષ, પ્રાપ્તોતો શુ " ઈશ્વર છે. જરી "સા ઈશ્વરઃ કલિલ્લજનોય જેમલ્લદવઃ" (તે ઈશ્વર પોતાના જ સુભાવથી અનિર્વચનીય દ્રેમસ્વાય છે.)

આ જોનાર સમુજ્ઞ ઈશ્વરની આશ્વાસો છે. શું ત્યારે ઈશ્વર જે છે ? તત્ત્વજ્ઞાનીનો " નેનિ, નેનિ " અને " સર્વવ્યવનઃ " તથા જાતનો આ દ્રેમસ્વાય ઈશ્વર, એક શું ને ઈશ્વર છે ? ના, સર્વવ્યવનંત અને દ્રેમસ્વાય ઈશ્વર એક જ છે. તે સમુજ્ઞ પણ છે અને નિર્મુજ્ઞ પણ છે. આ વાત હમ્મેશાં હર્યમા યપવી જોઈએ કે જ્ઞાન જે સમુજ્ઞ ઈશ્વરની આરાધના કરે છે તે ઈશ્વરજ્ઞાની પુષ્ક નથી. જોડા એક અને અદિતીય જ છે. એક માત્ર એટલો જ ન કે જે અલ્પ નિર્મુજ્ઞ દોષથી નેનાપર દ્રેમ કિંવા તેની આરાધના થઈ જતી નથી; એટલા માટે જાત જાતના સમુજ્ઞ-ઈશ્વરને જ પહાં કરે છે. અમે એક હપથ આપીએ: જાત એ એની માત્રી અવધ પહાં છે કે જેમાંથી અનંત પ્રકારના પદ્ધતિ અનાવતામાં આવે છે. આ સર્વ પદ્ધતિ માત્રી તરિકે એક જ છે; પરંતુ આકાર અવધ જાત સ્વરૂપકાર તેઓ પુષ્ક થાય છે. તેમનો એક પણ

શીખરી રહીશ આપ શ્રી: મુળાત્માએને વિષયી પ્રભુતા પ્રાપ્ત
 થાય એમ હતા છે, આથી તે જાણનાં, જાણનાં, અપાણે તેને
 પ્રાપ્તિમાંથી રાખે, અત્યંત તાદાત્મ્ય આપ, આપ શ્રી અને
 તેની સર્વ મનઃકામનાઓ સિદ્ધિ થાય છે, અને પરામાત્માની અનન્ય
 દર્શિ અર્થે વિષયુ યામન મહાવચની દર્શિ વિન્ય અર્થે તાદા-
 ત્મ્ય અને મુક્તિ મનઃકામનાઓની સિદ્ધિ આપ થઈ જાય નથી
 એટલા માટે આપણે કમળાને આ રાત્રે જોઈને કર્યો એમને
 કે મુળાત્માએને સર્વ મનઃકામનાઓની સિદ્ધિ અને પરામાત્માની
 શાંતિ અનન્ય તાદાત્મ્ય આપ થયે માટે સમગ્ર વિષયકર યામન
 મહાવચની દર્શિ આપ થાય છે."

આના ઉત્તરમાં અને અગ્રાણીએ જામે કે મુજાભાએને વિષ
ઉપર ઘાસન ચલાવવાની કલ્પિત વિધાવનીય સર્વ કલ્પિતો. આમ
કાવ છે. મુજાભાએ કે જેમની આકાશથી પરમેશ્વરી ખરી પ્ર-
તિને આન્નાકિત કરનાર સર્વ આકાશ ખરી વસ્તુ છે અને જે
ઘાસના અગ્રાણિત કર્યાને આનંદ હરે છે તે વિધાવના સર્વ જન-
મેનના પાણીના આકાર, હવન અને પ્ર-જાએને ડોરવાની એનું નામ
અનિવૃત્ત ઘાસન છે. ઘાસના આ પ્રકારના આ વાન સિદ્ધ કાવ
છે કે 'જેમાંથી આ સન વસ્તુ ના જન્મે છે, જેવડો જન્મેથી
કાયસ્ત વસ્તુઆ હવે છે અને જેની પાસે અને તેઓ પાછી જાય
છે તે પાછા છે.' તે વિષ ઉપર ઘાસન ચલાવવાનો આ વસ્તુ મુજા-
ભાએનો પણ હોય તો આ પ્રકારે જાણી આજ્ઞા તરિકે
મુજા થઈ શકે તરિકે જગત અગ્રાણિતથી જાણ માનવા આપણી
પો છે, એટલા માટે—મારા વિષ પાસક, અરજમા માન એક
અદિતીય પાસકા હતું, તેને પશુને જન્મ આપવાની ઇચ્છા થઈ,
વેળી ઉજ્જુતા ઉપરના થઈ '—આરજમા અરજમા જગત અગ્રાણિ

જના ઉચ્ચ જ્ઞાનને નિષેધેસતો આવે તેણે આ પ્રમતો પોતાનો નિર્જન રીતે રીતે આપે છે તે આપણે જોઈશું. જેઓ મુક્તિ પછી પણ પોતાનું અક્તિયત મન જાળવી રાખવાની અને પથ્થર રહેવાની આમંત્રણ રાખતા હોય તેમને પોતાની આમંત્રણ સિદ્ધ કરવાની અને સગુણ જ્ઞાનના આપેલા વૈભવો જોયવવાની પૂરતી સધિ મળશે. આ તે સોચ છે કે જેમના સંજયમાં કાચવન પુરાણમાં આ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યું છે: "રામન, ઈશ્વરના મુલો એટલા ઉત્કૃષ્ટ છે કે જે અનિયો દ્વારા આત્મામાં અનંદ મે છે અને જેમનાં સર્વ નિષેધો નષ્ટ થયાં છે તેઓ પણ સર્વવ્યાપક પ્રભુની વિશુદ્ધ પ્રેમથી ભક્તિ કરે છે." આ સોજાના સંજયમાં સામ્યમનવાળા જણાવે છે કે આજામી યુગમાં તેઓ સંપૂર્ણતાને પ્રાપ્ત થઈ જન-મંડોળના પ્રભુઓ તરિકે આવી કહે એટલા માટે આ યુગમાં તેઓ પ્રકૃતિમાં નિમગ્ન થઈ જાય છે; પરંતુ જેમનો કોઈ દિલ પણ ઈશ્વર સમાન જાતી સહતો નથી, જ્યાં સુષ્ટિ, સુષ્ટ પદાર્થો અને દુષ્ટતા, કોઈ પણ નથી; જ્યાં જ્ઞાતા, જ્ઞેય કે જ્ઞાત પણ નથી; જ્યાં હું, તું કે તે નથી; જ્યાં કતી, કમં અને સંજય નથી; "ત્યાં મજા મોને જુએ." આ જુમિમને જેઓ પ્રાપ્ત થાય છે તેઓ પ્રત્યક્ષ વસ્તુથી પર થયેલા હોય છે. "જ્યાં સંદો કે મન જઈ યજ્ઞ નથી" તે સ્થાનથી તેઓ અતીત થયેલા હોય છે. કુતિઓ જેને "નેતિ, નેતિ" કહીને જાહેર કરે છે તેને તેઓ પ્રાપ્ત થયેલા હોય છે. પરંતુ જેઓ આ રિધિતને પ્રાપ્ત થઈ યજ્ઞ ન હોય કિંવા એ રિધિતને પ્રાપ્ત કરવાને જેઓ હચમચા ન હોય તેઓ અનિવાર્ય રીતે એક કેવળ જ્ઞાનને પ્રકૃતિ, આત્મા અને ને ઉત્કૃષ્ટમાં રહેને ઉત્કૃષ્ટ પાલન કરનાર ઈશ્વર એ ત્રણ સ્વરૂપમાં જોશે. એટલા માટે જ્યાં પ્રદક્ષા પોતાની જાનને વિધરી ગયો ત્યારે તેને વિષ પણ જણાયું નહિ અને તેનું કારણ

જન્મ જન્મિ આવી પૂરક થાને છે જે વસ્તુઓ મનુષ્યને જોવા
 સુધે આપે તે તેજ હરિધામી અને હરપ્રસાદ છે । ખર્ષ, હિર
 અર્નેતમ, આત્મા, આર્માંની માર્પિક વસ્તુ દેખને સેષ પણ હર
 કૃષ્ણ નથી, કારણકે તે તેમને દબ અથવા અર્ધિ સુખ આપતી
 નથી । અથવા આજુએને મનને વસ્તુઓ તેમની હરિધેને તૃપ્ત કરતી
 નથી અને તેમની સુખાઓને નિવૃત્ત કરતી નથી તે સર્વ વસ્તુઓ
 ઠીક નામો દેવ છે; પરંતુ પ્રત્યેક મનમાં હરપ્રસાદો અર્ધ તેની
 પેતાની રિસિષ આવસ્થાનાઓ અનુસાર થાય છે. મિત્રામારે જે
 માણસે ખાન, પદ, પ્રત્યેકર્ષિત અને વસ્તુની કૃષિધામી ક્રિષ્ણ
 દેવે જતા નથી તેઓ જેવક કૃષિધામી સુખામાંજ સામ થાને છે; અને
 માર્ધ હિમ્વતર વસ્તુની સેષ પણ આવસ્થાનાની પ્રત્યક્ષ કરતાં સીખ
 થાને મારે તેમને કોઈને જોઈને મળ્યા જન્મે અને આવતારોમાંથી
 મક્કાર મરુ પડે છે. જેમને આ સંસારિક હવનના કૃષ્ણ સામે
 કરતાં આત્માના સાધન સામે વિરોધ ક્રિમતી થાય છે, જેમને
 હરિધેની તૃપ્તિ જેવક જાણના અર્થમારી બેધવત મજાવ છે, તેમને
 મારે હિર અને હિરભક્તિ એજ પ્રાપ્ત્યવનની હિમ્વતમ માર્ધની
 અને જેવક હરપ્રસાદ વસ્તુ છે પ્રત્યેક જા માને જે સંસારમાં
 અત્યંત રત થઈ મરેલા આ જન્મમાં હર આવા જેવક
 માણસે હવે છે.

અને કી રમ તે પ્રમાણે જાન રાખી અર્ધોત અપગ
 અથવા પ્રાથમિક અને પરા અર્ધોત હિમ્વતમ એ બે પર્વતોવાળા
 છે, જેમને પડેલે પર્વતોએ વલ્લમારે મજા પ્રત્યક્ષ દેખાંતોની જેની
 અર્ધિવાર્ધ આવસ્થાના પડે છે તે આપણે જેમ જેમ આવજ વધીશું
 તેમ તેમ જોઈશું; અને વસ્તુના સમરત ખોના પોરાબુક તથા
 મતિમાથવ કૃષ્ણ પ્રારંભમાં જિજ્ઞાસુને પદપદમાં આવજ વધ-

સદચરણ અને આધ્યાત્મિક સાક્ષાત્કાર અધિગ જેટલો દોષ દોષજ તે ખારીજ થે રોજી વાતો અને અર્થઘન્ય જ્ઞાનાઓ કરતાં વિશેષ છે. આ સાર અજ્ઞાન અને પર્યાયનાની શુદ્ધ પુણ્યમાંથી અમને એક પણ મદદન અધ્યાત્મિકતાની ઉત્પન્ન થયેલો જતાયો; અને જો તમે જતાથી ન થોડો તો તમારાં મુખ નથે કરો, સત્યના સ્વચ્છ પ્રગટને મારે તમારાં હૃદયોની ખારીઓ ખુલી કરો અને પાતે શું વાત કરે છે તે જોયો જાણે છે તેમના અર્થોત્તર દિવના ગર્ભઓના ચરણ આગળ જામકરવ જેલો. મારે ચાલો, આપણે તેઓ શું કરે છે તે આનુભવી સંમતિએ.

ગુરુની આવશ્યકતા.

પ્રત્યેક આત્મા સંપૂર્ણ થવાને સમર્થેલો છે અને અંતર્માં પ્રત્યેક આત્માએ સ્થિતિને પ્રાપ્ત થશે આપણે દમણાં ને સ્થિતિમાં જાણે તે સ્થિતિ આપણને આપણા જીવજાગના વિચારો, ઈચ્છાઓ અને ક્રોધોદારાજ પ્રાપ્ત થયે છે, અને દમણાં આપણે જેવા વિચાર તથા કર્મ કરીશું તેવીજ આપણે બાંધી સ્થિતિ થશે. પરંતુ આ આપણાં પોતાનાં જાણ્યાં આપણને બાંધી રાહડાય લેતાં અસકાર્યતાં નથી; કિંબદ્ધતા, પુરુષ માણસોના સંબંધમાં બાંધી સદાય સર્વથા આવશ્યક દોષ છે. આ સદાય જ્યારે પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે આત્માની ઉચ્ચતર દાક્ષિણ્યો અને સામર્થ્યોને અધિક વેગ મળે છે, આધ્યાત્મિક જીવન જગૃત થાય છે, શીઘ્ર મતિથી વિદ્યાસ થાય છે અને મનુષ્ય અતે પરિવ્રત તથા પૂર્ણ બને છે.

આ શીઘ્ર મતિ આપનારો જુસ્સો મનોમાથી મેળવી શકાતો નથી આત્મા માત્ર અન્ય આત્મામાંથી-ઉચ્ચતર આત્મામાંથીજ જુસ્સો પ્રાપ્ત કરી શકે તેમ છે. આજી જીવન સુધી આપણે પુસ્ત-મેલો અધ્યાસ કર્યાં કરીને ખૂબ સુદિમાન બનીએ; પરંતુ અતે

અન્યથા નહિ માત્ર આપ માનુસોજ ખરેખરા યા દોષ છે, અને માત્ર આપ માનુસોજ ખરેખરા શિષ્ય, ખરેખરા હયાતુ પણ દોષ છે અન્ય સર્વ માત્ર અધ્યાત્મગાનથી સાથે રમન કરનારા છે. તેમનામાં કાંઈક જિજ્ઞાસા નવન થયેલી દોષ છે, તેમનામાં કાંઈક બૌદ્ધિક મહત્વાકાંક્ષા પ્રતીત થયેલી દોષ છે, પરંતુ તેઓ માત્ર ધર્મની ચિત્તિ-મર્ષદા ઉપરજ ઉમેરા દોષ છે, નિઃશંક, તેની પણ કાંઈક કિમ્મત છે, કારણ કે વખત જતાં તે સાચી ધર્મપિપાસાના ઉદ્ભવમાં પરિ-વૃત્તે એવો સંભવ દેવ છે. અને આ એક પ્રકૃતિનો ભેદ જરેજો નિવશ છે કે જે તૈયાર થાય કે તરતજ બીજા આવડુંજ ભેદએ અને આવે છેજ. આત્મા ધર્મપ્રાપ્તિની આગુરતાપૂર્વક ઇચ્છા કરે કે તરતજ તે આત્માને સદાય કરવાને ધાર્મિક ચેતન્ય આપનાર આવશે જ ભેદએ અને આવે છેજ. જ્યારે માલક આત્મામાં ધર્મ પ્રસારને આશયિત કરનાર યાંત્ર સંપૂર્ણ અને સુદૃઢ દોષ છે ત્યારે રાજાધિપતિ રીતેજ તે આદર્શજૂને પ્રત્યુત્તર આપનાર અને પ્રસાર મેદાનનાર સ્મિત સ્થાય છે.

છત્રી માર્ગમાં કેટલાક મદ્દન બેસે દોષ છે. કાળજી તરિકે માલક આત્મા પોતાની સ્વજિત જિવિએનેજ બુદ્ધી ખરી ધર્મ જિજ્ઞાસા માની મે એકે બધ છે. આનો અનુભવ આપણે આપણી જાતમાજ કરી રહીએ છીએ. આપણા જીવનમાં પત્નીનાર જેમ જાતે છે કે આપણું કાંઈ પ્રિયજન મરણ પામે છે, આપણને આપના થાય છે, આપણને સાથે છે કે સહાર મિથ્યા છે, આપણે કાંઈક દેવનાર અને ઉચ્ચનાર વગુ પ્રાપ્ત કરી ભેદએ અને આપણે ધાર્મિક જનનું ભેદએ. પરંતુ સૌમા દિવસમાં કાલગીના તે તરત માત્રો જાય છે અને આપણે જ્યાંના ત્યાંજ પરી રહીએ છીએ. આપણે સવ મનુ-ષ્યના તીવ સાચીજોને બુદ્ધી સાચી ધર્મપિપાસા માની

આં સર્વે ધર્મોના પરમાત્માથી ઉદ્ધિષ્ઠિમાંથી પોતાના હા અને ચાલના પ્રમાણમાં જાણી જાણી લઈ રહી છે. મનુષ્યમાંનું પાણી મનુષ્યના આધાર મહર્ષુ કરે છે, જે સર્વમાંનું ને સર્વના આધાર છે છે અને માણસોમાં તે મહર્ષિનો આધાર ધરિણુ કરે છે. જે કે આમાંના પ્રત્યેક ધર્મમાં પરમાત્માથી સમુદયનું જ પાણી હોય છે. એ જ પ્રમાણે આપણે પણ ઉદ્ધરને મનુષ્ય તરીકે જિવાવિના રહી શકતા નથી એને એટલા માટે આપણે અર્ચન તેની મનુષ્ય તરીકે જ આરાધના કરવાના.

એવળતે, જે પ્રધારને માણસો ઉદ્ધરની મનુષ્ય તરીકે ઉપાસના કરતા નથી—એક તો લેણ પણ ધર્મથી વિદીન એવા માનવપણ અને બીજા માનવ જીવિતની સમસ્ત દુર્ભેદતાઓથી પર ધર્મોર તમ તેની પોતાની માર્ગે પ્રાણિની મર્યાદાઓથી અતીત ધર્મોર પરમદેવ પરમદેવને સર્વમ પ્રાણિ તેનું પોતાનું જ સ્વરૂપ સાચે છે. માત્ર તેનું ઉદ્ધરને તેના સત્ત્વ સ્વરૂપમાં આરાધી રહી છે. આ પ્રમાણે જ બ્રાહ્મણમાં પણ ધર્મ સમસ્ત જાણતોની પેઠે જે ઉદ્ધરો આવી મ છે. એક તો અજ્ઞાનનો છેડો અને બીજા તો જ્ઞાનનો છેડો. આ નો છેડો આરાધના કરતા નથી. માનવપણ પોતાના અજ્ઞાનને લી પૂજા કરતો નથી, અને કવનમુક્ત એવા કારણથી પૂજા કરતો નથી કે તેણે પોતાનું ઉદ્ધર સાચે તાદાત્મ્ય પ્રાપ્ત કરેલું હોય છે. જ નહીં આ જે કુવેળની વચ્ચે રહેતા એવા જે જાત સામાન્ય માણસ એમ કહે કે તે ઉદ્ધરને માનવ સ્વરૂપમાં પૂજવાનો નથી તો કુ હરિને તે માણસથી સારવ રહેતો અને માટે તેણે વિશેષ સંપ શબ્દ નહિ વાપરતાં અમે માત્ર એટલું જ કહીશું કે તે બિનજાણી દાર વાનોદીઓ છે, તેનો ધર્મ કુદિ વચરના અને મર્યાદ વચર માણસોને માટે જ છે.

આવતા અણે નિશ્ચય મુજબી સમને યોગમાં સમાપ્ત થતા સુખ-
કોનિ અંતરમાં હેતુન થાય છે. આ એ એવામાંથી નીકળતો ખર્ચ
છે, અને એ એ એવામાંથી નીકળતો ખર્ચ ખર્ચ ખર્ચ છે, અને હ
નિશ્ચયના મુજબથી અર્થનિત થઈ એવામાં સમાપ્ત થાય છે. તે
આ કદ નો વધારા સમયર કસામાં આવે તે સમય ખર્ચ-
કોનિ તેમાં સમાવેલ થઈ ખર્ચ થઈ ખર્ચ સમયમાં સમાપ્ત
ખર્ચકોનિ સમાવેલ થઈ સાતો નથી એટલા માટે આ રો-
ટ્ટા ન થાય નમ મિન્દ છે, અને રોટ્ટા એ કદ નો સત
અર્થ છે. અને મિન્દ સુચિત વસ્તુઓ હા પજુ રમી રી સાત
તમી, એટલા માટે કદ અને રોટ્ટા મિન્દ છે. રોટ્ટા એ આ-
વિષયનું સ્થાનન આંતર દોષથી ને હિપરની વધુ નિત છે, અને તે
વસ્તુનાં જાનના સમયર પરમામાં પ્રથમ અભાવરૂ છે; આ
કદ હિપરનું સત મિન્દ છે. વળી જેની રીતે " એ અદિતી
પ્રથમ, " અપર્યાપ્ત અવગતની કાવના અપર્યાપ્ત માત્ર અપર્યાપ્ત
વિવિધ પ્રકારના આરોપનું સહિત માત્ર વિવિધ અદિતીઓની ન
રૂપી કો છે તેની ગત નિત તેના રોટ્ટા આ વિષયની કાવના
મુજબ મિત્રની મિત્રાઈ અનુચાર ન કરે છે.

મતિમાઓ અને તેની પૂજા,

તમે જે પ્રમાણે વિચારવાના છે તે મતિમાઓ અર્થે હિપરની
રૂપે ફલેખાઈ સતેપાત્ર એવી મતિઓ અને તેની પૂજા વિષય છે.
મતિમાઓ અર્થેની પૂજારૂપી એટલે એમકે કાવના પ્રકારવાડનું
કાવનામૂ ને અભાવની તેમાં અભાવરૂપી મનને નેડુ, કાવનારામાંનું
કાવનારૂ છે " મનને અભાવ તરીકે પૂજે મન એ અભાવ આર્થિક સ્વરૂપ
છે; અને આમક એ તેનું પ્રાક કાવના છે. " પણ એ અભાવની મુર્તિરૂપ

આવના અધુરો જિજ્ઞાસા મૂળમાં સધને જોડોમાં સમાપ્ત થતા મુખ-
માંના આકાશમાં ઉત્પન્ન થાય છે. જ એ ગળામાંથી નીકળતો ખર્ન
છે, અને જ એ જોડામાંથી નીકળતો અનિષ્ઠ ખર્ન છે, અને જ
જિજ્ઞાસા મૂળમાંથી આરંભિત થઈ જોડામાં સમાપ્ત થાય છે. જે
આ છે તેો વધારત્ ઉચ્ચાર કરવામાં આવે તેો સમસ્ત ખર્ન-
જોડો તેમાં સમાવેશ થઈ. ઉત્તર કાંઈ પણ જોડામાં સમસ્ત
ખર્નજોડો સમાવેશ થઈ શકતો નથી. એટલા માટે આ રહી-
તું જ ચોક્કસમ ચિન્હ છે, અને રહીત એ છે તેો સત્ય
અર્થ છે. અને ચિન્હ સૂચિત વસ્તુઓ હંદિ પણ પૂરું કરી શકાતું
નથી, એટલા માટે જ અને રહીત એક જ છે. રહીત એ બ્રહ્મ-
વિષ્ણુ સુક્ષ્મતર અંત દોષથી તે ઉપરની વસ્તુ નિકટ છે, અને તે
પ્રસ્તુત: જ્ઞાનના અંતરરૂપ પરમાત્માનું પ્રથમ બ્રહ્મસ્વરૂપ છે; આ
જ ઉપરનું સત્ય ચિન્હ છે. વળા જેવી રીતે " એક અદિતીય
બ્રહ્મ," અખંડ-સૂચ્યદાનંદની કલ્પના અપૂર્ણ માનવ આત્માઓ
વિચિટ્ટ સુલોના આરોપણ સહિત માત્ર વિચિટ્ટ દ્રષ્ટિનિર્દોષથી જ
કરી શકે છે તેવી રીતે ચિંતક તેના રહસ્ય આ વિષયની કલ્પના
મજા મેલવાની ચિત્તશક્તિ અનુસાર જ કરે છે.

પ્રતિમાઓ અને તેની પૂજા.

ત્રવે જે પ્રાણો વિચારવાના છે તે પ્રતિમાઓ અર્થાત્ કૌંશરની
જોડે પહેલેથી સંતોષકારક એવી મૂર્તિઓ અને તેની પૂજા વિષયક છે.
પ્રતિમાદાય કૌંશરની પૂજા કરવી એટલે એમને કવચાગ્નિ સદ્યવૃદ્ધવાન્-
સમવાનમ્ જે સ્વપ્નની તેમાં અભિદ્રષ્ટી મનને જોડતું. કાચવાનરામાનમ્
જે " મનને અગ્નિ તરિકે પૂજે, મન એ અભિનું, આત્મિક સ્વરૂપ
છે; અને આકાશ એ તેનું શાશ્વત્ સ્વરૂપ છે. " અને એ અભિની આત્મિક

વન દોષ છે; અર્થાત્ જ્યાં પ્રતિમાદ્વારા ચર્ચાઓમાં પ્રવેશી
 પૂજા થાય છે; પ્રતિમામાં ચર્ચના કારણે જાણના પ્રવેશ
 પ્રારંભ કરેલું દોષ છે ત્યાં જાણના અવાજ તાબામાં નિવે
 છે, જે બહુ, મનુષ્યો આશ્રમના કાંઈકમાં બન્યા આશ્રમ
 અથવા તેવારીની સ્થિતિથી પર થાય ત્યાં સુધી તે સર્વને જાણે
 પ્રારંભી પૂજા-સંપૂર્ણતા અવસ્થા છે. મિલ્કા મારે જ્યારે કોઈ દેવના
 અથવા જનર પ્રાણીઓની તેમજ ખાતર પૂજા કરવામાં આવે છે
 જ્યારે તે પૂજા માત્ર એક વિધિ દોષ છે, અને એક વિધિ વધી તે
 અપ્રજ્ઞને માત્ર એ વિધિ વિધાનું એ જ દોષ છે તે બાધે છે.
 પરંતુ જ્યારે દેવે અથવા કોઈ જનર પ્રાણીઓને જાણ નહીં પૂજા-
 થઈ આવે છે ત્યારે ઈશ્વરની પૂજામાં માત્ર મનુષ્ય જ ઉપવસ્થ
 થાય છે, સ્તુતિઓ અને સ્તુતિઓ એ ઉગમમાં બહુવાર એમ
 જાણે છે કે એક દેવ અથવા સંત, અથવા કોઈક જનર અસાધારણ
 પ્રાણીને મદક કરી તેને તેની પિતાની પ્રતિ કરતાં ઉત્તમ બના-
 વવામાં આવે છે, તેમજ પ્રાણી આરોપણ કરવામાં આવે છે અને
 પૂજી તેની પૂજા કરવામાં આવે છે. અદેવવાદી કહે છે: "અનેક
 વસ્તુમાંથી જ્યારે નામ અને રૂપ દર કરવામાં આવે ત્યારે તે
 જાણ દેલી નથી." વિશિષ્ટદેવવાદી કહે છે: "તે ઈશ્વર અનેક
 વસ્તુનો અંતરગત નથી!" વલ્લભ આદિત્યાદિપુણ્યસત્તેષુમદે-
 વચાસ્વતિ સર્વાર્થપ્રદાતાત્ "આદિત્યોની પૂજાનું જો પશુ ૨.૫
 જાણ આવે છે, કારણ કે તે સર્વને ચાલે છે." કોઈ પિતાના
 જાણના આપમાં બહુ આવે છે:—ઈશ્વરી વાચ મયજા: ઉપાસ્યાર્થ
 વતઃ પ્રતીકિયુત વૃદ્ધાપ્યારોપને પ્રતિવાદિયુ દુઃખ વિગ્નવા-
 ર્થીતી "અહીં આ પ્રકારે જાણ આશ્રમનાનો વિષય બને છે,
 કારણ કે જેની રીતે વિષય આદિ પ્રતિમાઓમાં આરોપણ થયેલા છે

જતા એ પ્રકારની પૂજા કરતા એ પાપગણ તા ખસતુ કુલ નથી, એ એક કર્મ છે અને આપણને તેનું રાજ મગનું જ નેહએ અને મલે છે.

છટ દેવમાં નિષ્ઠા.

વિચારવાની વીણ વસ્તુ જેને આપણે હૃદય નિષ્ઠા તરિકે એક-ખીએ છીએ તે છે. જે જાણ થવાની આશંકા થતોયે હોય તેજે જનજનુ નેહએ કે "મિન્ન મિન્ન મનો એ મિન્ન મિન્ન મામોં છે." તેણે જનજનુ નેહએ કે મિન્ન મિન્ન પદોના સમસ્ત જિન મિન પથ એકજ પ્રજનું માનવ્ય પથ પથ રીતે પ્રકટ કરે છે. સંતો તમને મજા નામો આપે છે; તેઓ તમને મિન્ન મિન્ન નામોની જનજે રિમજા કરે છે; પરંતુ આનાંના પ્રત્યેક નામમાં તમારું જ સર્વજ્ઞમાનવજ્ઞ પ્રજા માન છે...તમે જ આ સર્વ નામોદારા અનુષ્ઠાને મજા હો; વળી ત્યાં સુધી આત્મામાં તમારે માટે ઉડે પ્રેમ હોય ત્યાં સુધી મગવાને કાર્ય વિરુદ્ધ સમવ પજુ દોતો નથી તમારું મિત્રન ભાન સરસાગી થઈ રહે છે. હું તમને આવી સ્કતો નથી એ માફ ફુલોંચ છે." એટલું જ નહિ પરંતુ જાને મિન મિન્ન પથની સ્થાપના કરનાર દિવ્ય પુરુષોને પિઠારવા નહિ અને તેમની રીકા સુદાં કરી નહિ. જાને તેમની નિંદા પણ સંત્રાગરી ન નેહએ. જેમનામાં વિરતન સદાનુર્મતિ, યુજીલતા અને ઉડે પ્રેમ એ ત્રણે સાથે હોય એવા માણસો મજા થોમ હોય છે. આપણે સાધારણ ગૈન જંદગીએ છીએ કે ઉદાર બાવના અનુસદાનુર્મતિવાળા પથો પાર્થિક બાવનાની લીવના ગુમાની દે છે અને તેમના હાથોમાં ધર્મ પતિત થઈને એક પ્રકારનું રાજ-કીય વા સામાજિક મંડળનું જીવન બની જાય એવા સંજવ હોય છે. અન્ય પદે અસંત સંપૂર્ણિત બાવનાવાળા પથો તેમના પોતાના

જેમજે અખાતમગ્નના મુદ્દુ હોયને તે પ્રારંભિક સ્થિતિમાં વિચારો તથા આદર્શોના નિરંતર પરિવર્તનને દાસ બનાવવામાં આવે તો તે મનુષ્ય પામશે. પણ લોકો જેને ધાર્મિક ઉદ્ધારમન કહી સમજે તેના નામે પોતાની મિથ્યા નિવાસા નિન્નનિન્ન આદર્શોની અખંડ માસિકાથી તૃપ્ત કરના જણાય છે. તેમના સંબંધમાં નવી વાતો સંભળવી એ એક પ્રકારનો રાજ-એક પ્રકારની પર્મપીઠછા બની જાય છે. યાનતંત્રીઓને તત્કાલને માટે ઉદ્ધારવાને સાફ તેઓ નથી નથી વાતો સંભળવા માગે છે અને જ્યારે તેમની ઉપર આવી એક ઉદ્ધારણી કરેલી અસર થાય છે ત્યારે તેઓ એ પ્રકારની બીજી અસરને માટે તૈયાર બને છે! આવા લોકોના સંબંધમાં પર્મ એક પ્રકારનું યાનસિક અરીજુ સેવન દોષ છે અને ત્યાંજ તેનો અંત આવે છે. ભગવાન રામકૃષ્ણ કહે છે કે, " એક બીજા પ્રકારના માણસો પેલી વાતોમાંની કાંય માછલીના જેવા દોષ છે. ખાતિ નક્કરમાં કાંય માછલી વર્ણવેનું જાત મદજુ કરવાને સમુદ્રના તળીઆમાંના પોતાના નિવાસને ત્યાજ કરે છે અને સપાટી પર આવે છે. ત્યાં સુધી તેને વર્ણવના જાણનું એક નિદુ મદજુ કરવામાં સરસતા મળે ત્યાં સુધી તે પોતાની છીપ પુછી રાખીને સમુદ્રની સપાટી પર આવ્યે તેમ કરે છે. જટિ-બિંદુ મળ્યા પછી તે દુનિયા મારીને પોતાના સમુદ્રમાંના નિવાસસ્થાનમાં ચાલી જાય છે અને તેને ત્યાં સુધી તે જટિ-બિંદુમાંથી એક મુદ્દર મોટી બનાવવામાં સરસતા પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી તે ત્યાજ રહે છે. "

વસ્તુતઃ આ છટ નિજનો સિદ્ધાંત મમગ્નવચની યોથી વિશેષ કવિતામય અને પ્રગલ્ભ રીત છે. ભજાને પ્રારંભિક અવસ્થામાં એક નિજ અવસ્થા એક આદર્શની શક્તિ મંપૂર્ણ આવરણ છે. રામાયણમાં જેમ હનુમાને કહ્યું છે તેમ તેણે કહેવું જોઈએ કે " જો કે

માટે કરીએ તે આ આધારના પ્રાપ્તમાં મદદન મત્વ રહેલું છે. આ સાથે આપણે સ્મરણમાં રાખવી જોઈએ કે સાંખ્યાદર્શન અનુસાર જીવ, રજ અને તમ કે જે સમાનતાથી સ્થિતિમાં પ્રવૃત્તિને બન્ધ આપે છે અને વિરમવાની સ્થિતિમાં સુષ્ટિ ઉત્પન્ન કરે છે તે 'મુક્તિ' તત્વ અને શુદ્ધ છે તેમજ છે. એટલા માટે તે તરતેમાંથી પ્રત્યેક આત્મ દેહ અનેકા છે અને આઆદિમાં વિગ્રહને માટે તત્વ શુદ્ધની અધિકતા સંપૂર્ણતા અવશ્યક છે. આપણા આધારદ્વારા જે તરતે આપણા શરીરમાં પ્રવિષ્ટ થાય છે તેઓ પણ અહીં આપણું માનસિક ખમારણ નિશ્ચિત કરે છે; એટલા માટે આપણે આપણા આદ્ય પ્રદર્શોની ખાસ સંબંધ મેરી જોઈએ. બધા બન્ધ નાનગોની જેમ આ બાળકમાં લાગેલાં દેવતાં જે પદ્માવતીમાં પડે છે તેમાં કામોનો દેવ નથી.

તથા નિવાન આ આધારનો વિરેક મીઠું મદત્વનો છે. કાંકરે પોતાના કૃપાનિવેદના લાખમાં આધાર શબ્દ કે જેનો અનુગ્રહ સ્વાધારણ રીતે જોડાઈ કરવામાં આવે છે તેનો સંપૂર્ણ નિન્ન અર્થ કરીને ઉપરાંત મુક્તિની આખ્યા નિન્ન કરી છે. તેના મત પ્રમાણે જે જે વસ્તુઓ અંદર બહારે છીએ તે સર્વ આધાર છે. (કેમથી (આત્મા) ના મોજને માટે જ્વનિ આદિ ઉદિવજન્ય યાન અંદર સંચિત થાય છે. ઉદિવેમાં જે યાન સંચિત થાય છે તેથી વિશુદ્ધિ એજ આધારની વિશુદ્ધિ છે. આસક્તિ, પૂજા અને અમના પ્રેમોથી સ્પર્શિત થયા વિના ઉદિવજન્ય યાન પ્રાપ્ત કરવું એ આધાર શુદ્ધિ શબ્દનો અર્થ છે. એટલા માટે આવું યાન અમરજી આધાર શુદ્ધ મતાથી તેના પ્રસવનાયનો સત્ત્વ શુદ્ધ-આંતરિક ઉદિવજન શુદ્ધ થાય છે અને સત્ત્વશુદ્ધ શુદ્ધ થવાથી અનંત પરમાત્માનું યાન અને ચિત્તન શુદ્ધ થાય છે.

વિષાદ છરખાવે ડરનો નથી, જે પોતાના મોઢામાં મોઢા ઘડુની ઉન્નતિ જોઈને પણ આનંદ પામે છે તે માણસ કોઈ અનિવાર્ય કારણકાર કદાચ માંસિ ખાખને છવનો દોષ તોપણ તે બક્ષી છે, તે યોગી છે, તે મરંનો મુક છે. એટલા માટે આપણે દમેલાં આવાન સ્મરણમાં રાખવી જોઈએ કે બાહ્યાચાર કેવલ આંતરિક વિશુદ્ધતાનો વિદ્યમ કરવામાં મહત્ત્વ સાધન તરીકેજ ઉપયોગી છે. ન્યારે બાહ્યાચારો પ્રત્યે સુદૃઢ ધ્યાન આપી ન દાખ ત્યારે કેવલ આંતરિક વિશુદ્ધતા સંબંધી અધિક સારી છે. જે વ્યક્તિ કે સદૃષ્ટ ધર્મનાં સત્ત્વ અને આંતરિક આધ્યાત્મિક તત્ત્વોને બૂલી જાય છે અને સમસ્ત જાણ વિધિઓને યંત્રવત્ ચુસ્ત રીતે વગળી રહે છે તેમનું પૂર્વ દુર્ભાગ્ય સમજવું જાણ વિધિઓ જોડેલે અસી આધ્યાત્મિક છવનને બાજુ કરે તેટલે અંશેજ ઉપયોગી છે.

જાતિયોગની પ્રાપ્તિ બીજું સાધન બળ (અનવસાદ) છે. જુનું જણાવે છે કે “ બસદીનને આ આત્માની પ્રાપ્તિ થતી નથી.” અત્રે શારીરિક અને માનસિક એ ઉભય પ્રકારની નિર્બલતા સંચિત કરેલી છે. કેવળ બળવાન વ્યક્તિઓજ ઉત્તમ સાધક બની શકે છે. રાગીક દીણ વ્યક્તિઓ તે શું સાધના કરી શકે ! ન્યારે કોઈ પણ યોગની સાધનાથી શરીર અને મનનાં બેટી બજા સેક પણ જાણ્યત થાય ત્યારે તેઓ બાંકીને ઢુકડે ઢુકડા ધર્મ જાય છે. “ તરણ, નિરોગી અને બળવાન ” માણસોજ શુ યદેવારમાં કે શું પરમાર્થમાં સંકલના પ્રાપ્ત કરી શકે છે. બળવાન શરીરજ ઉદ્વિપ સંવય કરવાના પ્રયત્ન દ્વારા ઉત્પન્ન થતી પ્રતિક્રિયાનો ધક્કો સહન કરી શકે છે. માટે જે માણસ બક્ષી યવા માગનો દોષ તે બળવાન અને નિરોગી દોષો જોઈએ, નિર્બલ માણસો કોઈ પણ યોગ સાધવાનો પ્રયત્ન કરે છે ત્યારે તેમને કોઈક અસાધ્ય રોગ થાય છે અથવા તેમનાં મસ્તિષ્ક

ભક્તિયોગ,

(ભાગ ૨ જો-પરાભક્તિ.)

પ્રારંભિક વૈરાગ્ય.

અપરા એટલે કે મૌલ્યાભક્તિનો વિચાર પ્રથમ ભાગમાં આપણે
કરી ચૂક્યા. હવે આપણે પરાભક્તિ એટલે સર્વોત્તમ-મુખ્ય ભક્તિના
વિવિધ પ્રવેશ કરીએ. પરાભક્તિ કરવાને માટે પ્રારંભિક નૈવારી કેવી
દોરી જેટલે તે વિશે પ્રથમ અને વિવેચન કરીશું. આવી સર્વ
તૈવારીઓ વાને સાધનોનો દેવ કેવળ આત્મચુદ્ધિ-આનંદચુદ્ધિ
કરવાનોજ દોષ છે. વારંવાર નામેઆચાર કરવા, ક્રિયાઓ કરવી,
વિધિઓ કરવી અને પ્રતિષ્ઠા પૂજા કરવી, આ સમસ્ત સિન્ન મિન્ન
સાધનો આત્મ વિચુદ્ધિનેજ માટે છે. આવાં સર્વ સાધનોમાં વિશેષ-
પણાં વિશેષ ઉપયોગી સાધન કે જેના વિના કોઈ પણ માણસ
જા: પરાભક્તિના પ્રવેશમાં પ્રવેશ કરી શકતો નથી તે વૈરાગ્ય
છે. એ સાધન મળ્યા માણસોને બ્દીવચની કે છે, છતાં એના
વિના મોટા પણ અપ્રત્યક્ષ નિદ્રાસ થઈ શકતો નથી. આપણા
સર્વ મોક્ષમાં આ વૈરાગ્ય આવશ્યક છે. વૈરાગ્ય એ સમસ્ત
અભ્યાસવાનું સૌપાન, સત્ય િન્દ અને સત્યદાર્દ છે. એ
ભક્તિ આત્મિક પર્મ છે. નવારે માનવ આત્મ પાવિત્ર
વસ્તુઓથી ઉપરામ થઈ પાડે. હો છે અને વિદેશ છોડી વસ્તુ
ઓમાં પ્રવેશ કરવાનો પ્રયાન કરે છે; નવારે મનુષ્ય કે ન
જાઈનાં કોઈક પ્રકારે સ્પર્શ અને ક્રોધિત દેવને પ્રાપ્ત થવેલાં
માણસ છે તે સમજે છે કે પાવિત્ર વસ્તુઓને વગળી રહે-
વાથી તે પવિત્ર થતો શય: જોનિત વસ્તુજ નથી બનતો છે,

[illegible]

તથા સગીઆઓ આર્ધવૃત્ત ઘષ્ટિ બદાર નીકળી આવે છે, અને પાટીમાં આપોઆપજ છૂટી પડી બધને સ્વતંત્રપણે તરવા લાગે છે; તેમ ઈશ્વર કૃપા આત્માના બંધન કર્તા ખીચાઓ તથા સગીઆઓને છૂટા પાડી નાંખે છે અને તે મુક્ત ઘષ્ટ બન છે. આ પ્રકારે ભક્તિના સદાચર જોવા આ ત્યાગમાં દોરતા નથી, મુખતા નથી, ભ્રમ નથી કે દમન નથી. મક્કાને તેની ઝાંઝ પલ્લુ ભાવનાનું દમન કરવાનું નથી, તે માત્ર પોતાની ભાવનાઓને તીવ્ર બનાવવાનો અને તેમને પ્રયુષ્ઠપણ કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

ભક્તનો ત્યાગ વૈર મ ભક્તિમાંથીજ જન્મે છે.

આપણે કુદરતમાં પ્રત્યેક સ્થળે પ્રેમનું દર્શન કરીએ છીએ. સમાજમાં જે ઝાંઝ સારી, મદાન અને ઉદ્યત વસ્તુ છે તે સર્વ પ્રેમનુંજ પરિણામ છે. વળી સમાજમાં જે ઝાંઝ અતિ ખરાબ બને અતિ પાપમય વસ્તુ છે તે પણ તેજ પ્રેમની રૂતિનું અન્યથા કરેલું કાર્પ છે. બાજ ભાવના આપણને પતિપત્ની વચ્ચેના વિશુદ્ધ અને પવિત્ર સમ્પત્તિપ્રેમ તથા નિઃકૃષ્ટમાં નિઃકૃષ્ટ પ્રતિની પાશવરૂતિને રૂતોપનારો પ્રેમ આપે છે. ભાવના એકજ છે, પરંતુ જિજ્ઞાસિત ભક્તિઓમાં તે જિજ્ઞાસિત રીતે પ્રાકૃત થાય છે. મુમાર્ગે કે કુમાર્ગે દોરેલી એકજ પ્રેમની ભાવના એક માણસને રોગનું કબ્જાલું કરવાને અને તેમને પોતાનું સ્વસ્થ અંજી કરવાને પ્રેરિત કરે છે, બધારે ખીજા માણસને તે પોતાના બાંધોના મળા કાપવાને અને તેમની સમસ્ત સંપત્તિ દરજી કરવાને પ્રેરત કરે છે. ખીજાને માણસ એકલી પોતાની જાતનેજ આદે છે તેટલાજ પ્રમાણમાં પ્રથમ માણસ અન્યોને પણ આદે છે. દ્વિતીય મનુષ્યના સંબંધમાં પ્રેમ ખરાબ માત્રે પડ્યો છે, પરંતુ પ્રથમ મનુષ્યના સંબંધમાં તે સુયોગ અને સમુચિત પથપર આરૂઢ થયો છે. જે અગ્નિ આપણે માટે રસોઈ કરે

તેઓ પોતાનાં સર્વ કામોં મને સમર્પણ કરી મારા પર પૂર્ણ મહા
 યાગી માફ ચિંતા કરે છે અને અન્ય કોઈ પૂર્ણ વસ્તુ પર એક
 પૂર્ણ ચોંટ નહિ ચાખેનાં મારી આગ પાનાં કરે છે તેમને કે આપ
 સમક્ષમાં ધારેવારના જન્મ મરણના મહાસાગરમાંથી ઉઠતી થઈ પુ,
 કાશ્યપે વિમલ મન સંપૂર્ણતઃ મારામાં આસક્ત હોય છે.”
 અર્થમાં યાનયોગ અને ભક્તિયોગ એ ઉત્તમનો નિર્દેશ કરાયે છે.
 હંમેશા મોક્ષમાં ઉત્તમની વ્યાખ્યા આપેલી હતી યાગી યાન-
 યોગ એ મહાન છે, પરંતુ તે ભક્તિ નહન તત્ત્વચાલ છે. આ
 એક વિચિત્ર વસ્તુ છે કે પ્રાચીન મનોરથ મનુષ્ય પ્રાણી પાદે છે તે
 તત્ત્વચાલને અનુકરણને ચાંચી થાય છે; પરંતુ વાસ્તવિક ચાલના છાન
 ભંગીત કરતું અર્થે મહિન છે. આપણે પશ્ચીમ તત્ત્વચાલના
 બે વસ્તુ છાનને ધોરવાનો મહાન કરવા જતાં મહા જોખમોમાં
 ભટકી પડીએ એવો સંભવ છે.

આ જગત્તે પ્રકારના માણસો વચ્ચે વિભક્ત થયેલું હતી
 કમપ્ત એક પ્રકારના માણસો આશુરી પ્રકૃતિના હોય છે અને તેઓ
 હીરની સંજ્ઞા લેતી એક રવગ છાનનો ઉદ્દેશ માને છે; બીજા
 પ્રકારના માણસો રેવી પ્રકૃતિના હોય છે અને તેઓ જાણે છે કે
 હીર એ રવગ એક સાધન છે અને તે આત્માની ઉન્નતિનું માત્ર હાથી-
 ચાર છે. અમુક પક્ષ તેઓ પોતાનો ઉદ્દેશ સિદ્ધ કરવાને માટે યાજ્ઞના
 પ્રમાણે હાંકી થાય છે અને હાંકી છે; અને આ પ્રકારે યાનચાર્વંદાત
 સંજ્ઞાને સત્કર્મ કરવાને જોઈતા પ્રયોજનો મળે છે તેટલો દુર્જનને
 દુર્જન કરવાને રોગ મળે છે. યાનયોગમાં આ મહાન ભવ રહેલો છે.
 પરંતુ ભક્તિયોગ સ્વાભાવિક, સુખદુઃખ અને મુદુ છે. જાન યાનયોગીનાં
 જોઈતા ઉચ્ચ ઉપયોગ કરાયે નથી, અને તેટલું માટે તેને પત્તન
 વચનો સંભવ હોયો નથી. જ્યાં મુખી જાન આત્માનાં જ પાને નદ

શાઈ જાણ્યો, અને તેનું સમગ્ર કલ્પનસર્મ સિદ્ધ થયું જાય છે. જ્યારે પ્રજ્ઞા ભક્તો કેવલ તેની પૂજા કરવાને કહે છે. તે સુખનો કલ્પના તે કેવલ જ્ઞાનદનો-તેઓ પરિભ્રમ કરતા નથી. "હે રામન, હરિનો જોવો-ઉત્તમ મુલ્ય છે કે જેઓને કશી પ્રમત્તા રહી નથી-જેમનાં હૃદયોની 'સર્વ' પ્રિયો વડી ગર્ભ છે તેઓ પણ પ્રભુને પ્રેમને ખાતર બળવા આપે છે. જેની સર્વ દેવો આરાધના કરે છે, જેને સર્વ મુખમુખો અને બહારેલાઓ પૂજે છે." યં સર્વદેવાઃ નમસ્થમિત મુમુક્ષૃણો મદ્રાયા દિગ્ધેતિ । પ્રેમની આવી શક્તિ છે. એક મનુષ્ય જ્યારે પોતાની જાતને સંપૂર્ણતઃ શૂદ્ધી જાય છે, અને કોઈ પણ વસ્તુનો તે સ્વામી છે એમ તેને લાગતું નથી ત્યારે તેને તદીયતાની સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રત્યેક વસ્તુ પ્રિયની દોષાયી તે તેને પવિત્ર માને છે. સામાનિક પ્રેમમાં પણ પ્રેમી પોતાના પ્રિયની પ્રત્યેક વસ્તુને પવિત્ર ગણે છે અને તેટલા બાદ તેને આપે છે. તે પોતાના પ્રેમધારના એક વસ્તુના દુઃખને પણ આપે છે. તેજ પ્રાર્થના એક જાણુસ જ્યારે પ્રભુને આપે છે ત્યારે સમગ્ર વિશ્વ પ્રભુનું દોષાયી તે તેને પ્રિય થઈ પડે છે.

સમષ્ટિપ્રેમ અને તે વડે ઉત્પન્ન થતો આત્મત્યાગ.

આપણે પ્રથમ સમષ્ટિ પર પ્રેમ કર્તાવિના બંધિને શી રીતે આદી કરીએ ? ઈશ્વર એ સર્માષ્ટિ, સર્વ જૂતાત્મા, સક્રમ, પૂર્ણ બ્રહ્મ છે; અને જે જગત્ આપણે જોઈએ છીએ તે બંધિ અર્થાત્ બંધન-જોનો સમુદ્ર છે. સમષ્ટિ કે જેની અંદર કોટવર્ષના નાના બંધિઓ રહેલી છે તેને આદવાયીજ સમગ્ર વિશ્વને આદી કલ્પ છે. આર્વા વર્તના દાર્દનિશ બંધિઓની આગળ ધોળના નથી; તેઓ બંધિઓ પ્રત્યે ધુણી દંડિયાત કરે છે અને પછી તરતજ સમગ્ર બંધિ-

૭; અને ભક્તને મન વસ્તુના આ પરાવિદ્યા અને તેની પરાભક્તિ
 વચ્ચે કાંઈ પણ ભેદ નથી. મુઠ્ઠા ઉપનિષદ અજ્ઞાને છે: દેવિદેવે-
 દિત્યેવેતિ હસ્મપદ્મદ્વાવિદોષદિતિ । પરાયે વા પરાચ ॥
 તથા પરાઞ્ગમેદો વહુર્વેદઃ સામવેદોઽપર્વવેદઃ શિષ્ણાકર્યો
 વ્યાહરજે નિદલ્લ હાદ્યો જ્યોતિષમિતિ । અથ પરાયણાત
 દુષ્કરમશિગમ્યતે ॥ " બ્રહ્મવિદો અજ્ઞાને છે કે અનુભવ યોગ
 એ પ્રાપ્તની વિદ્યા છે. પરા અને અપરા. આમાંની અપરા વિદ્યામાં
 કામવેદ, ક્રોધવેદ, આમવેદ, અધર્મવેદ, શિષ્ણા (અર્થાત્ કુચ્ચાર
 અને સારનું યાત્ર), કાપ (વસ્ત્રવિધિ), વ્યાહરણ, નિઃક્રાન્ત
 (જાણેલી બુદ્ધિપતિ અને અર્થ અજ્ઞાપનારી યાત્ર), વિનય તથા
 જ્યોતિષનો સમાવેશ થાય છે; અને પરાવિદ્યા તે છે કે જે દ્વારા
 તે અધ્ધર પરમાત્માનું યાન થાય છે. " આ પ્રમાણે ૨૫૪ રીતે
 અજ્ઞાનવામાં આનુ છે કે પરાવિદ્યા એ બ્રહ્મવિદ્યા છે. તેની
 ભાવરતમાં પરાભક્તિની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે આપી છે: " તેલની
 અખંડ ધારની પેઠે મન અધારે અખંડ ધારથી પ્રભુનું ચિંતન કરે
 છે ત્યારે આપણને પરાભક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. " મન અને હૃદય
 આ પ્રમાણે અખંડ અનુભવથી અસ્વસ્થતા રહિત બની સદા સુરક્ષા
 હૃદયપૂર્વક પ્રભુનું ચિંતન કરે એ વસ્તુના મનુષ્યના હૃદય પ્રવેશ
 પ્રેક્ષુ કુચ્ચાર ૨૫૫ છે. છતાં સર્વ પ્રાપ્તની ભક્તિ આ કુચ્ચાર
 થઈતી અર્થાત્ પરાભક્તિ કે જે અનુભવ પછી ઉત્પન્ન થાયેલી
 (સાધનુચ) ભક્તિ તરીકે પણ ઓળખાય છે તેની પ્રાપ્તિને માટે
 ૭૫૫ પદ્યોમાં ૧૫ છે. અધરે આ પરાભક્તિ એકાદ મનુષ્યના
 હૃદયમાં પ્રવેશ કરે છે ત્યારે તેનું મન નિરતર હૃદય ચિંતનમાં કરે
 છે અને છતાં કોઈ પણ વસ્તુનું સ્મરણ કરતું નથી ને યોગના
 આર્થ હૃદયના ચિચારો વિચાર ૭૫૬ પણ વિચારને સ્થૂળ આપણે

અવગત પડે છે કે ગુજરાતે અત્યંત જલ્દીથી કે અત્યંત જલ્દીથી એક
ફોર્મના નાણા પંચલિકાનું અગત્ય છેવાળું કરવાનું છે, એવાં
તે કોના ઉચ્ચતમ દરજ્જાના અને જ્ઞાતાઓના આદર્શો તરીકે
પૂર્ણ કાર્ય કરી શકે. પૂર્ણમાં પૂર્ણ આદર્શમાં કોઈના સિદ્ધિ પોતાના
આદર્શોના મહત્ત્વ જાણ છે જાણીને જાણ સમજાવે તેમજ તેના અન્ય
ગુણ છે, જે જાણથી જાણના અંગે વાળી જઈશો કે જે જાણના
અંગે પ્રશ્ન તરીકે તરતજ ઉત્તર છે તે માટે જે કે અહીંના અવગત
પર પ્રશ્ન કરવામાં આવે છે. પરંતુ અવગત સારી વચ્ચે જાણના
કોઈના અવગતમાં માને છે, ન તેનામાં પ્રાપ્તિના રીતે પણ અંગે
નથી. અવગત પ્રમાણ વિશેષ હોય છે. જે પ્રાપ્ત છે. જે પ્રાપ્ત
તેમજ અવગત અવગત અવગત આદર્શમાં જાણ અવગત અવગત
રીતે જાણી પૂર્ણ કરે છે. નિત્યજ્ઞ તે ઉચ્ચતમ જાણ અને પ્રશ્નના
આ અંગેના તથા પૂર્ણમાં પૂર્ણ આદર્શના પૂર્ણ કરે નથી. પ્રશ્નના
અને જાણના સારામાં રીતે તેમજ પોતાના અવગત રીતે અવગત
આદર્શની પૂર્ણ કરે છે. અવગત અવગત તેના પોતાના આદર્શમાં
તમા ઉગાચા અંગે છે અને તેના અવગત. આ નિત્યજ્ઞ જે
આપીને અવગત અવગત જાણ છે. જે જાણના જે જાણ રીતે
વિષય હોય છે તેમાં અવગત રીતે વિષય માને છે. જાણ જે
તેમાં જાણ તેમજ પોતાના ઉચ્ચતમ આદર્શમાં આદર્શ હો છે.
આપીને સમગ્રના રીતેના સદ્ગુણના જાણ માને છે અને અવગત
તેમજ તે આદર્શ ગુણના ઉત્તમ છે.

વાહતનો ઉચ્ચ એ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે.

જે કાલ સ્વપિત્ત ત્વાદા અને પુષ્કાલપિત્ત વિચારથી પર
ચયો છે અને જે ઘેલ પશુ કાલને આગમન નથી તત્તા આદર્શ સું

- શિવેન તિથિ વસ્તુઓનો વિચાર કરી શકે છે. જ્યારે પ્રકારના આ-
 તિથિ પ્રેમને સમજાવતો અને તેને અનુભવ ભેગાનો પદાક્ષિપત
 મેષ સમજાવે તેટલા મહાન ભેગાઓ પ્રપન્ન થયો છે. આ પ્રેમનો
 ને નિષ્કર્ષમાં નિષ્કર્ષ પ્રકારનો અનુભવ થાય છે તેને તેઓ દાન
 અનુભવ કહે છે. એક માન્યતા જ્યારે તેનામાં પ્રેમની અવેદન પ્રકર
 અથવા વિના તેના અસ્તિત્વમાં તેનો ઉત્પાદક થાય વિનાજ
 પ્રકારની પૂજા કરે છે, તેનો પ્રેમ જ્યારે પ્રેમના કારણ, સાધારણ પ્રકાર-
 નો પ્રેમ દોષ છે, જ્યારે તે માત્ર વિધિઓ, રિવાજો અને પ્રતિ-
 માઓથી રહેતો ઉચ્ચતર સુમિશ્રમાં દોષ જાતે તેનામાં નીવ,
 સક્રિય પ્રેમનો ઉત્પાદક મેષ પણ દોષો નથી જ્યારે તેનો પ્રેમ
 દાન કહેવાય છે. દાન કમળ પીએ, દાન અને નમ દોષ છે.
 તેનાથી ઉચ્ચતર પ્રકાર દાસ્યનો છે. જ્યારે મનુષ્ય ધારે છે કે
 તે પ્રમુખો દાસ છે ત્યારે આ દાસ્ય ઉત્પન્ન થયું મજાવ છે. સ્વામિ
 કક્ષિત એ પ્રમાણિક સેવકનો આદ્ય દોષ છે. તેથી ઉચ્ચતર પ્રકાર
 વાત્સલ્ય અર્થાત્ સંપરને આપણા પિતા તરિકે નીક; પરંતુ આપણા
 માસક તરિકે માદવો એ છે. આ પ્રકાર વિચિત્ર મજાવી. પરંતુ
 સંપરની કમળામાંથી સચાના સમસ્ત વિચારોને દૂર કરવાને આપ-
 લેને ચાક્રમાન કરવાને માટે આ એક ઉપાય છે. સચાના વિચારમાં
 કય રહેશે છે. પ્રેમમાં મેષ પણ કય દોષો ન જોઈએ, ચારિત્ર્ય
 રચનાને માટે પૂન્યભાવ અને આદર્શકલિપણના વિચારો આવશ્યક
 છે; પરંતુ જ્યારે ચારિત્ર્ય રચના પૂર્ણ થઈ શકે હોય, જ્યારે કહો દાન-
 નમ કમિતનો આવશ્યક આપ્યો હોય અને તેના નીવ ઉત્પાદકનો
 પણ કાર્થિક આવશ્યક લીધો હોય ત્યાર પછી તે સંપરને જળવાન,
 મજા તેજસ્વી, વિચેષર, દેવોનો દેવ કમળાની દરકાર કરતો નથી,
 સંપરની સાથે આ સચાની કયોત્પાદક કાવના જોવાથી દૂર રહેવાને

આ ધરુ પ્રસરમાં કંપર આપણે પાંન છે. આપણે મરે શાંચિ
 હોયે; આ જગતમાં પુરુષો ઠેજ નહિ કુદા આવ એકજ છે અને
 તે તે, આપણે પ્રિયતમ છે જે પ્રેમ પુણ્ય જોને આપે છે અથવા
 જો પુષ્પને આપે છે તે સર્વ જગતના હજારને સમર્પિત કરાવે
 છે. જગતમાં આપણું પ્રેમના જે સમસ્ત વિન્ન વિન્ન પ્રસાર
 જોઈએ હોયે અને જેમની માથે આપણું ઘોડે પડું અહીં કવત
 રમત રમીએ હોયે તેમનું એકજ લક્ષ્ય છે અને તે હજાર છે. માત્ર
 કુર્માવરણને અંધાર સમુદમાં પ્રેમની આ પ્રયંક નદી નિરંતર
 ખાલી થવા કરે છે તેને મનુષ્ય જોળખતો નથી; અને તેથી તે
 મૂર્ખતાથી મજીયાર માત્ર પ્રાણીઓથી નાની દીગથી પ્રત તને
 વાળવાનો પ્રયત્ન કરે છે. માત્ર પ્રકૃતમાં જે ઉદ્ધ સતાન પ્રેમ
 દોષ છે તે સંતાનથી નાની દીગથી પ્રત્યેનો પ્રેમ નથી; જો તે
 પ્રેમ તમે અપેક્ષાપૂર્વક અને સંપૂર્ણતઃ બાલકના શરીરનેજ સમ-
 ર્પિત કરો તો પરિણામે તમને દુઃખજ ઉત્પન્ન થશે;
 પરંતુ એવા દુઃખથી તમને બેધ થઇ અવસ્થ પ્રતિષ્ઠિત થશે કે
 તમારામાં જે પ્રેમ છે તે જો તમે કાર્ક માત્ર પ્રાણીન સમાપન
 કરીશો તો પરિણામે એવા બેધે તમને દુઃખ અને શોક ઉત્પન્ન
 થશે એટલા માટે જે સર્વોત્કૃષ્ટ છે, જે કદ પશુ મરજ પામતો નથી,
 જે કદ પશુ પરિવર્તન પામતો નથી, જેવા પ્રેમસાગરમાં કદ
 ભરતીજોત જતી નથી, તેનેજ આપણે આપણે પ્રેમ સમર્પિત કરવો
 જોઈએ. સમસ્ત નદીઓ મદાસાગરમાંજ ખાલી થાય છે. પર્વતની
 બાજુ પરથી પડતું જલનિંદુ પશુ એકાદ વહેગા અથવા નદીમાં
 પડેઆ પછી તે અને તેદર્જ નેદું દોષ તો પશુ અટકી શકતું નથી;
 અને તે જલનિંદુ પશુ કાર્ક પ્રસાર સમુદમાંજ પડેઁથી નવ છે. તેજ
 પ્રમાણે હિંમર એજ આવ આપણી સમસ્ત આશુક્તિઓ અને અવ-

તે જ્ઞાતી હું જાણી જાતને તેનાથી પુણ્ય ચાખીશ કે જેથી હું પ્રિય-
ખનો ઉપભોગ કરી શકું." આ પ્રમાણે બ્રહ્મા કહે છે. પ્રિયને ખાતર
પ્રેમ કરે એ તેનો ઉપાસના ઉપોદ્ધાન છે. પ્રિયને જોય-
વિષયને માટે સદસચાર દાસી અને પદે શલ્ય નદિ નખાઈને શોષ
પણ બ્રહ્મા પ્રેમ વિચાર, પ્રેમ આપનો અને યેણે એ વિચાર માર્ગ
પણ વસ્તુની દર્યાર કરે તો નથી તેનો અપારિત્ય પ્રેમ નહિયા પ્રમા-
ણની સામે બની બની સમાન છે; આ પ્રેમી નહિયા પ્રમાણની સામે
નવ્ય છે. જનક તેને ઉત્તમ કહે છે.

યોગી જેને ઉત્તમ કહેતા હતા એવા એક માણસને હું
જોયપણું છું અને તેનો પ્રત્યુત્તર આ હતો કે, "માય મિત્ર, સમમ
જનક એક વિચારાચારી છે; કેટલાક માણસો પાશિવ પ્રેમને માટે
ઉત્તમ કહે છે, કેટલાક નામનાને માટે, કેટલાક કીર્તિને માટે,
કેટલાક દબને માટે, કેટલાક મુક્તિને માટે અને કેટલાક સ્વર્ગમાં જવાને
માટે ઉત્તમ કહે છે. આ પ્રમાણે વિચારાચારીમાં હું પણ એક
વિચારી માણસ છું અને હું ધર્મને માટે ઉત્તમ જાનેથી છું. જે
તમે કહ્યો માટે ઉત્તમ જા તો હું ધર્મને માટે ઉત્તમ છું. જેમ
તમે માંડો તોમ હું પણ માંડી છું. જ્ઞાતી હું પાઈ છું કે નિધાન
મારી યેણકા સર્વોદ્ધૃષ્ટ છે." અહીં બ્રહ્માનો પ્રેમ એ આ પ્રમાણે
તીવ્ર ઉત્તમ છે કે જેની આગળ તે બીજા માર્ગ પણ વસ્તુને જોએ
નથી તેને મન સમમ વિષય પ્રેમ અને પ્રેમથીજ બરેણું છે;
જેણે તેને આજ દરિયાી લુએ છે. માટે એક માણસને જ્યારે આ
પ્રમાણે પ્રેમ પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તે સદાને માટે સૌભાગ્યચાળી
અને સદાને માટે સુખી થાય છે; કેવલ સ્વપ્રેમનો આ મનસમય
ઉત્તમ આપણામાં જે પ્રાપ્તિ શક્ય છે તેની સદાને માટે નિશ્ચિ-
ત્તી થી છે. આવા બ્રહ્માની પ્રજ્ઞા અને સ્વાધિતા અદમ્ય, માર્ગ

ભક્તિયાગપર આપણે

પ્રાથમિક સાધના.

ઈતિહાસની ઉત્તમોત્તમ આખ્યાય કથા આ શ્લોકમાં સમાવિષ્ટ
રહેલી છે. " જીવંત મનુષ્ય એ આપણ પ્રથમ દર્શિના હૃદય
વિષયને માટે થયે છે તેથી પ્રથમ તેને ઠીક પૂરે તેના
અર્થે આ હાથમાં આવી રહેતું " એ મનુષ્યને યોગ્ય દેખતા
પ્રથમો પરિવર હોતો નથી તેઓ દર્શિના વિષયને માટે, કમ
વચ્ચ, પત્ની, માપણ, પિતા અને સર્જાતન માટે હોય છે પ્રથમ
થયે છે તે આપણે જાણીએ છીએ. તેઓ આ વસ્તુઓ અર્થે
કેટલી બધી છે આસક્તિ પાડે છે તે આપણે જાણીએ છીએ
તેઓ આ વસ્તુઓ અર્થે કેટલી બધી છે આસક્તિ પાડે છે.
એટલા માટે ઉપરોક્ત પ્રાર્થનામાં કાલિ જણાવે છે, " હું માત્ર તારા
અર્થે તે આસક્તિ, તે છે અનુચિત પડતી. " આ પ્રથમ અપાર
ઈશ્વરને આપણે કરવામાં આવે છે ત્યારે તે કાલિ કરવાનું છે.
કાલિ વિષ્ણુના નથી, તે આપણને એક જોડે આપણે
એક પણ કાલિ આપણને અર્થ આપવામાં આવી નથી અને
તેમના પુત્રા આમ કરવાના નેસાર્થક સાધનો છે. કાલિ આપણી
શક્તિઓનો નાશ કરી નથી-તે પ્રજાતના સામે થતી નથી તે માત્ર
તેને ઉચ્ચતર અને વિશેષ જગવાનું આજ તરફ વાળે છે. આપણે
દર્શિના વિષયને કેટલી સ્વાસ્થ્યપ્રદતાથી આંધીએ છીએ આપણે
તેમને આજ રિત રહી રહ્યા નથી, કારણ કે આપણને તેમનો
અવશ્ય અનુભવ હોય છે. સાધારણ રીતે ઉચ્ચતર વસ્તુઓનો આપ
ણને કાલિ અવશ્ય અનુભવ હોતો નથી પરંતુ અપાર એક માણ.

આદાર મનમાં અધિક પરિવર્તન ઉત્પન્ન કરે છે; તિલ આપણને
 આ માન્યતા અનુભવ થાય છે, જેલ્લા પ્રાદેશના આદારો પ્રથમ
 સ્તરમાં પરિવર્તન ઉત્પન્ન કરે છે અને તૃતીય સ્તરને મનપર પણ
 પ્રત્યેક અધિક કરે છે, આ એક મધ્યમ એકમનો વિષય છે; આપણાં
 ઘણાં દુઃખોની ઉત્પત્તિ આપણા આદાર દ્વારા થાય છે તમને
 ખબર ના છે કે જુદાં જુદાં આપણને પદાર્થો આપણ પછી મનઃ
 સંવય દ્વારા અર્થ દર્શાવે છે પણ પડે છે અને મન સંવય વચ્ચે
 અમત્તુ રહે છે, જેલ્લા પ્રાદેશના આદારો મનને ઉત્તરે છે, જે
 તમે આપણ પદાર્થો પ્રાપ્ત કરો તે તમને પ્રતીત થશે કે તમે મનઃ
 સંવય કરી રહ્યા નથી, આ દેખીતી વાત છે કે એક માણસ અધારે
 ધુબણ દ્વારા અથવા સ્નાન કરી પીણ પીએ છે ત્યારે તે મનઃસંવય
 કરી રહ્યો નથી, તેનું મન તેના અનુભવમાંથી પસંદગી કરી રહ્યું છે,
 ચામાનુજીના મન પ્રમાણે આદારની માન્યતામાં આપણે જલુ વસ્તુઓનો
 ત્યાગ કરવો જોઈએ, પ્રથમ આદારની ભૂતિ અથવા પ્રાદેશનો વિચાર
 કરવો જોઈએ સમસ્ત ઉત્તર આદારનો ત્યાગ કરવો જોઈએ,
 ઉદાહરણાર્થે, માંસનો ત્યાગ કરવો જોઈએ, કારણ કે તે સ્વતઃ
 અશુદ્ધ રોગ છે, તેને આપણે માત્ર અન્ય પ્રાણીનું છવન લાભને
 પ્રાપ્ત કરી રહ્યાં છીએ, આપણે એક ઘણું પરંતુ આનંદ મેળવીએ
 છીએ અને અન્ય પ્રાણીને તે આનંદ આપણને આપવાને માટે
 પોતાના છવનનું નિઃસંધાન આપવું પડે છે, એટલું જ નહિ પરંતુ
 આપણે અન્ય માનવ પ્રાણીઓને ખંતિત બનાવીએ છીએ પ્રત્યેક
 શ્રીકાદ્યારી પોતે જો પશુનો વધ કરે તે તે જાણે કોઈ પરંતુ તેમ
 કરવાને જાણે સમાજ એક વર્ગના માણસો પાસેજ પોતાને માટે
 તે કાર્ય કરવું છે અને તેઓ તે કાર્ય કરે છે તે માટે તેમનો તિર-
 સ્કાર કરે છે ઉદાહરણાર્થે પશુ ખાદ્યની જમીનમાં નિયુક્ત થઈ

આધાર મનમાં અમુક પરિવર્તન ઘટ્યું હતું છે; ત્યારે આપણને
 આ વાતનો અનુભવ થાય છે. જેવાકે પ્રાચીન આદારો પ્રથમ
 દર્શિમાં પરિવર્તન ઘટ્યું હતું છે અને હાલ મુખ્ય મનપર પણ
 મર્યાદા અમર છે. આ એક મહાન નોંધનો વિષય છે; આપણું
 ઘણું દુઃખોની દૈનિક આપણા આધાર હાથમાં થાય છે તમને
 ખબર ન હોય કે જ્યારે અને અપર્યાપ્ત પદાર્થ આપણે પછી મના-
 સંબંધ કર્યો હતો હાલિ થઈ પડે છે અને મન સંબંધ વચ્ચે
 અમરું રહે છે. જેવાકે પ્રાચીન આદારો મનને ઘડે છે. જે
 તમે આજે પદાર્થો પ્રદાન કરો તો તમને પ્રતીત થઈ કે તમે મના-
 સંબંધ કરી રહ્યા નથી. આ દેખાતી વાત છે કે એક માણસ અધરે
 યુગ્મમાં આપણા હાથે પછી પડે છે ત્યારે તે મનાસંબંધ
 કરી રહ્યો નથી; તેનું મન તેના અંતર્યામી પદાર્થની સાથે છે.
 સમસ્તુત્તર મત પ્રમાણે આધારની ગાંધારમાં આપણે જલ્દી વસ્તુઓને
 ત્યાગ કર્યો નોંધ્યો. પ્રથમ આધારની નિર્મિત અથવા પ્રાચીન વિચાર
 કર્યો નોંધ્યો. સમસ્ત ઇતેજક આધારનો ત્યાગ કર્યો નોંધ્યો.
 હાલિદાર્થો, યોગનો ત્યાગ કર્યો નોંધ્યો, કારણ કે તે સ્વતઃ
 અસ્થિર હોય છે. તેને આપણે મન અન્ય પ્રાણીનું હોય સમજીને
 પ્રાપ્ત કરી શકીએ છીએ. આપણે એક ઇશ્વર પર્વત આનંદ મેળવીએ
 છીએ અને અન્ય પ્રાણીને તે આનંદ આપણને આપવાને માટે
 પોતાના હૃદયનું નિર્મિત આપણું પડે છે, એટલુંજ નહિ પરંતુ
 આપણે અન્ય માનવ પ્રાણીઓને પૂર્વત વચ્ચે છીએ પ્રત્યેક
 પ્રાણીની પોતે નોંધે પડ્યો વધ કરે તે નોંધે ક્રિયા; પરંતુ તેમ
 કરવાને બદલે સમાજ એક વર્ગના માણસો પાસે પોતાને માટે
 તે કાર્ય કરારે છે અને તેઓ તે કાર્ય કરે છે તે માટે તેમનો વિર-
 ધાર કરે છે. ઉદાહરણ તરીકે પણ આટલા ન્યુરીમાં નિયુક્ત થઈ

દાદા તેમજો થીય લાગશે ત્યાર પછી નિષ્કર્ષનો વિચાર કરવાનો છે. આધારમાં પણ તથા કથાનો દોષો ન જોઈએ. આથી પાછાંને જન્મ-જન્માંથી લાગીને થિયા વિના મેલનાર થિયા ન જોઈએ. વળી આપણે થુંકે વધેરે વિરે પણ સંભળવ થિયરી જોઈએ. થિયરમાં તરિએ આંગળી પછી કઈ પણ જોઈએ રપઈ કરશે ન જોઈએ. કોઈપણમાં આંગળી તથા પ્રીત એ કરીરનો મુખમાં મુખ જામ છે અને મુખ રસની સમજત રહિએપર જલુ રહેલાઈથી અસર થાય છે. માટે તેના રપઈને થાત મુજબજાજ નહિ, પરંતુ કપકર મુખમાં જોઈએ. વળી જીવનો આશિયં જોયામાં આપણે જાણે ન જોઈએ. જ્યારે આથી વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવામાં આવે છે ત્યારેજ આધાર છૂદ જને છે. છૂદ આધારથી થન છૂદ જને છે અને છૂદ થનથી નિરંતર ઈશ્વરનું રમરજ થયા કરે છે.

આજ વિષયના સમયમાં એક જન્મ આપણારે થું કણુ છે તે આપણે જોઈએ. તે જાણાં છે કે જ્યારે આધાર છૂદ દોષ છે ત્યારે મન ધ્વિત જને છે, અને જ્યારે મન ધ્વિત દોષ છે ત્યારે ક્રોધા ઈશ્વરનું રમરજ રહે છે. ઉકરાત્કર જેવળ મિન્ન ઈશ્વરનિરુધ્ધા જુએ છે. જોયામાં મરિયા આ જન્મનો અર્થ સરજતમાં સંભવ કરશે, સંમદ કરશે એવો થાય છે. અને ઉકરાત્કર થું આપણા કરે છે કે જો જાણાં છે કે આધાર જ્યારે છૂદ દોષ ત્યારે મન છૂદ જને છે, એવો થાસ્તવિક અર્થ એ છે કે આપણે ઉકરિયાના થાત જની જોઈએ નહિ એટલા માટે આપણે નીચલી વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. આપણે પ્રથમ આસક્તિનો ત્યાગ કરવો જોઈએ; આપણે ઉપર અતિશય ક્રોધ પણ વસ્તુપર અત્યંત અતુરતા થાથે ન જોઈએ. પ્રત્યેક વસ્તુ સુખો, પ્રત્યેક કાર્ય કરા, પરંતુ ક્રોધ પણ વસ્તુપર આસક્તિ રાખે નહિ. અત્યંત અતુરતા ઉત્પન્ન થાય છે કે

તે મુક્ત કરાવે. રહીએ છીએ. જ્યારે અત્યંત અનુચિત, જ્યાં અવધ
સંધ વિના કદિયો જન્મત્યાં કામ કરે છે ત્યારે એ કામ અર્થોત્ત
જાણેના સંમદ, સંકરજ્ઞાનના મન પ્રમાણે શુદ્ધ આધાર કરેલા
છે. ત્યારે શુદ્ધ આધાર મેલમાં આવે છે ત્યારે મન આસન્નિ,
જ્યાં કે કામ વિના રિપચેને પ્રવૃત્ત કરવાને અને તેમને વિશે
વિચાર કરવાને શ્રીમદ્ભગવાન યાવ છે. ત્યારે મન વિશુદ્ધ અને છે અને
ત્યારે તેમાં નિરાંતર પ્રભુનું સ્મરણ રહ્યા કરે છે.

સર્વથા સ્વાભાવિક રીતેજ આપણે સ્વીકારું કે સંકરજ્ઞાનની
આખ્યા સર્વોત્તમ છે. પરંતુ હું ચિંતનમાં જાણવાવાની કમળ સખું
હું કે આપણે યમાનુજની આખ્યા પ્રત્યે પણ કુર્ચક કરવું ન
જોઈએ. જ્યારે તમે પ્રત્યક્ ભૌતિક આધારની સંભાગ લેતા ત્યારે
જ આવ તમને કૌનની પ્રાપ્તિ થઈ. મન એ સ્વામી છે એ વાત
સત્ય છે; પરંતુ કદિયોપી નહ ન દોષ એવા માણસો પણ શેઠ
દોષ છે. સર્વ માણસોની ઉપર ભૌતિક વસ્તુઓની સવા રહેલી છે
અને ત્યાં સુધી એ પદાર્થોની સવા આપણી ઉપર દોષ ત્યાં સુધી
આપણે સ્પૃશ્ય પદાર્થોની સદાવ લેઈ જોઈએ અને આપણે જ્યારે
દૃઢ જન્યા દોષોએ ત્યારે આપણે જામે તે વસ્તુ ખાઈ કે પી કરીએ
છીએ. ખાનપાનના સંબંધમાં સંભાગ યાગવાના વિષયમાં આપણે
યમાનુજનું અનુસરણ કરવું જોઈએ; તેની સાથેજ આપણે આપણા
માનસિક આધારના સંબંધમાં પણ સંભાગ લેઈ જોઈએ. ભૌતિક
આધારના સંબંધમાં સંભાગ લેઈ નહ સહેલી છે; પરંતુ તેની
સાથેજ માનસિક કાર્ય પણ કરવું જોઈએ. ત્યાર પછી કનૈઃ કનૈઃ
આપણું મન અધિકારિક દૃઢ થવું જોઈ અને કરીરની સવા નૂન
થઈ જોઈ ત્યાર પછી તમને આધાર કઈ પણ હાનિ કરી નહ
શે. કામ એ છે કે પ્રત્યેક માણસ દુરોઝા મારીને ઉચ્ચતમ આદર્શ

કરવામાં લાગે છે તે તે કાંઈ કંઈપણથી છે; પરંતુ જો તે
 હેમ ન કરે તે તે માત્ર અનિયમિત પુત્ર છે અને અપણે જે
 અર્થેક શામનથી તેનો નાશ કરીશું તેમ તે અર્થેક શામન થઈ પડે.
 ત્યાર પછીનું સાધન અનિયમિત છે. મનમાં હવેથી પ્રભુ
 ચિંતન રહેવું જોઈએ. પ્રભુ કોઈ પણ વસ્તુને પ્રભુ ચિંતન
 કરતાં અનિયમિતો કોઈ પણ અર્થેક નથી તેણે નિર્ધાર પ્રભુ
 ચિંતન કરવું જોઈએ. જો કે આ અર્થેક કાંઈ કાંઈ છે; જો તે
 આમલકાન અનિયમિતો કાંઈ કાંઈ છે. આપણી વર્તમાન સ્થિતિ
 જો આપણા મન અનિયમિત પડેલા છે. જો અનિયમિતો અનિયમ
 આપણને આપણી કારી સ્થિતિ પ્રભુ થઈ. થઈ અનિયમ પ્રકારનો
 અનિયમ કરે, જો પ્રકારના મારે વગરથી આપણું આ મારે અનિયમ
 થીએ, હવે અનિયમ મારે વગર અનિયમ જેમ જો તેમ કોઈ અનિયમ મારેથી
 પ્રકાર નીકળે જાણે. કોઈપણ આન કરવાથી આપણે પતિત થઈને
 અર્થેક અનિયમ થીએ, આપણે જો કંઈ કંઈ શકન કરીએ જોએ
 અને નીકળે કંઈ કંઈ પાછીએ જોએ. આપણે પ્રત્યેક જન તરફની
 રૂપર રૂપીએ જોએ, આપણે પ્રત્યેક વસ્તુના રાસ મની થઈ જોએ. આ
 અનિયમિત સ્થિતિ છે અને તે જો આપણે આપણી
 જાતને આપણા કદીએ જોએ. અનિયમ મારે જાણે, અનિયમ ચિંતન
 કરે; મનને કોઈ પણ કોઈક વા માનસિક વિષયોપમાનનું ચિંતન
 ન કરવા દો, પરંતુ તેને માત્ર અનિયમનું આન કરવા દો. અનિયમ
 તે કોઈ કોઈ વિષયનું ચિંતન કરવાનો પ્રયત્ન કરે ત્યારે તેને સારી
 રીતે ત્યાગ કરે, કે જેથી તે પાછું અનિયમ ચિંતન કરે જેથી રીતે
 જો પાછાથી અનિયમ પાછાથી રૂપરમાં આપણું તેમ જો અનિયમ
 પાછાથી પડે છે અને જે પ્રકારે કંઈ આપણા અનિયમને જો અનિયમ
 રીતે અનિયમ તરીકે આપણા અર્થેકપર અનિયમ છે તે પ્રકારે

પર પૂજા, દેવપૂજા અથવા સત પૂજા છે. તુલિય ૧૭ આપણું
 હિંમે પ્રવેશું આપણું હિંમે છે. મનુષ્ય ૧૭ માનવ પ્રાણીએ પ્રવેશું
 પ્રાણી હિંમે છે, જે મનુષ્ય નથી હોય છે. અથવા આપણ-
 તાપણા કાંઈ પણ મનુષ્યને માટે થા નમાવે નહિ ત્યાં હુડી તેને
 ૧૫ થરમાં રહેવાનો કાંઈ પણ અધિકાર નથી. કદાચ તેને પ્રત્યેક
 છે અને કુલ્લી મનુષ્યને માટે કુલ્લી દેવું જોઈએ; ત્યારે તેને
 મરો કદાચ કદી કદાચ જો તે માત્ર પોતાના અને પોતાની પત્નીના
 ઉપજાવને માટેના પર નમાવે તો તે કદાં પણ ઉપર અજા નવરો
 નહિ કાંઈ પણ મનુષ્યને માત્ર પોતાની જાતને માટેના રસોઈ કર-
 વાનો અધિકાર નથી; રસોઈ બનાવેને માટે છે અને તેને ઘેર રહેશે
 અંદાજ તેણે મદલુ કરવે જોઈએ. કદાચ તેમાં આ એક સાધારણ
 રિવાજ છે કે અપરો કદી રજેર મનુષ્યની પેઢીએ પ્રથમપર જન્મમાં
 આવે છે ત્યારે સોના તેમાંનાં કદાંક રથો ખરીદે છે અને મરીઓને
 આપે છે. ત્યાર પછીજ તેઓ તેમને ખાવ છે અને આ દેવ-
 સેવિને અનુમરના મેળ આ જકુ સાઈ ઉદ્ધરણ છે. આ વિષય
 મનુષ્યોને નિત્યાર્થ જનારો અને તેની સાથેજ તેમની પત્ની અને
 આજીવને માટે ઉત્તમ પદાર્થપાક થઈ પડી. પ્રાચીન કાળમાં દિવસો
 પ્રાર્થના રથો ઉપરને સમર્પણ કરતા પ્રત્યેક આ વસ્તુ અરિઓને
 જગતી જોઈએ; આપણે માત્ર અરણ્ય ઉપરજ અધિકાર છે. અરિઓ
 એ ઉપરજ પ્રાર્થનાધિઓ છે. પ્રત્યેક કુલ્લી માણસ ઉપરજ
 પ્રાર્થનાધિ છે. જે અન્યને આપણ વિના જમે છે તે પાપકર્મ કરે
 છે, ૧૫મ ૧૭ નિકટ કોટિયાં પશુઓ પ્રવેશો આપણે ધર્મ છે.
 સમસ્ત પશુઓ મનુષ્યોને માટેના ઉત્પન્ન કરવામાં આપ્યાં છે
 અને મનુષ્યો તેમને મારી કોઈ અને તેમને કાવે તેવો ઉપયોગ કરી
 કોઈ એમ રહેવું અર્થત કુલ્લી બરીલ છે. આ આસુરી ઉપર છે,

જે સોડા સંતાનોના મોઢમાં નહીં થઈ શકે તેવા હતા તેઓને તે માટે સહન કરવું પડ્યું. સું જનનમાં પૂરતાં જાણે નથી, આમ સ્વાર્થ માણસ કહે છે કે "મને પેતાને સત્તાન દોષ છે સાહે." ત્યારપછી અનવસાદ (એનો સાબિતકાર્થ એવી ન રહેતું, નિરાશ-હતાશ ન થવું એ છે.) અર્થાત્ આનંદપણું છે. નિરાશ થાયજી કરતાં એ ઈતર જમે તે હોય; પરંતુ પાર્શ્વિક રૂપ નથી. નિરાંતર આનંદપણું એ કોઈ પણ પ્રાર્થના કરતાં અપણુંને ઈશ્વરની વધુ નિષ્ઠા મહત્ત્વ છે. જે માણસો નિરાંતર ઉદાસ અને મંદ હોય છે તેઓ પ્રથમ સી રીતે કરી શકે. જો તેઓ શ્રેયની પાત્ર કરતાં દોષ તો તે અસત્ય છે; તેઓ અન્યોને કાંઈ કરવા માગે છે. ધર્મધર્મો વિચાર કરો; તેઓ ચરેલાં મુખ રાખે છે અને જનનમાં અન્યોની સામે લડતું અને વર્તવું એજ કેવલ તેમનો ધર્મ હોય છે. જનનાશમાં તેમણે શું કર્યું છે અને વર્તમાનકાળમાં જે તેમને છૂટા મુઠા દેનામાં આવે તો તેઓ શું કરે તેનો વિચાર કરો. જો તેમને સમગ્ર જનરૂતે રજવા સાચરમાં ફાંપી દેવાની સવ્ય મગની હોય તો તેઓ કાંઈ તેમ કરે. સત્તાની પૂજા કરી અને મોઢાં બારે રાખીને તેઓ પેતાનાં અનઃસ્વભાવથી શ્રેયનો પ્રાપ્તિ અંશ છુપાવી દે છે. એટલા માટે જે માણસ સદા ઉદાસ રહે છે તે કદિ પણ ઈશ્વર પ્રાપ્તિ કરશે નહિ. "હું મહા દુઃખી છું" એમ કહેવું એ ધર્મરૂપ નથી, પરંતુ પાશી રૂપ છે. પ્રાપ્તિ મનુષ્યે તેનો પેતાનો ભોગે ઉપાસ્યનો હોય છે. જો તમે દુઃખી દો તો મુખ્ય ભવનો પ્રવલ્લ કરો, દુઃખને છૂટી મેવાનો પ્રવલ્લ કરો.

દુઃખને કદિ પણ ઈશ્વર પ્રાપ્તિ મદદ નથી. કદિ પણ દુર્જન નથી. નહિ તમારે મનજન થવું જોઈએ. તમારામાં અપાર જગ રહેલું છે. વળી તેની સાથેજ તમારે ઉદય અર્થાત્ આનંદવિરેકનો

ક્રિયા કરતાં ઉચ્ચતર એવી યોગ્ય વસ્તુની આપણે કદિ પણ કદાચ
 કરી શકતા નથી; કારણ કે ક્રિયા પૂર્ણ છે. પ્રેમાનંદ કરતાં ઉચ્ચતર
 એવા યોગ્ય અનંદની આપણે કદાચ કરી શકતા નથી. પરંતુ આ
 પ્રેમ-અનંદના અર્થો મિત્ર મિત્ર છે. સંસારનો સાધારણ સ્વાર્થી
 પ્રેમ એ એનો અર્થ થતો નથી. એને એ પ્રેમની સંતા આપણી
 એ-એની નિંદા કરવા સમાન છે. આપણા સંતાનો અને આપણી
 પત્નીઓ પ્રત્યેનો પ્રેમ એ કેવલ પાશવ પ્રેમ છે; ને પ્રેમ સંપૂર્ણતા
 નિઃસ્વાર્થી હોય તેમ માત્ર સત્ પ્રેમ છે અને ક્રિયા પ્રેમ એજ તેવો પ્રેમ
 છે. એ પ્રેમ પ્રપન્ન કરવો અર્થત કદિ છે. આ સમસ્ત મિત્રમિત્ર પ્રકારના
 પ્રેમમાંથી સંતાન પ્રેમ, પિતૃપ્રેમ, માતૃપ્રેમ આદિમાંથી આપણે
 ઘણાં વર્ષ સ્વા બીએ. આપણે પ્રેમની કક્ષિતો પીએથી ઉપયોગ
 કરીએ છીએ; પરંતુ આપણામાંથી પણ કદિ પણ તે દ્વારા કદિ
 એક-એક નથી. આપણે એક કદાચ, એક અર્થને વચગી રહીએ
 છીએ. કેવલ માણસો આ નિષ્કર્ષમાંથી નકાર નીકળે છે. મનુષ્યો
 આ અનંતમાં કોઈક કદાચ, કદાચ અને કદાચની પાછળ ઘડવા
 કરે છે. કેવલકાર તેમના અસ્તિત્વ અર્થ સખ્ય પ્રકાર થાય છે
 અને વસ્તુના આ અનંત સુ છે તેવી તેમને પ્રતીતિ થાય છે. આ
 અનંતમાં યોગ્ય માણસ વસ્તુના ક્રિયા અર્થમિત્ર યોગ્ય વસ્તુને કરી
 શકતો નથી. મનુષ્યને પ્રતીત થાય છે કે અનંતપ્રેમ સંપૂર્ણતા
 નો અર્થ છે. મનુષ્યને ને પ્રેમની વાતો કરે છે તે પણ તેઓ પ્રેમ
 કરી શકતા નથી. પત્ની કરે છે કે તે પોતાના પતિને ચહે છે અને
 તેને મુગ્ધ કરે છે; પરંતુ તે મરણ પામે છે કે તરુન તેવી
 અસંપત્તિ કરી છે અને બીજો કિસ્સો પોતે સુંદર એક વિચાર તેમ
 નામાં પ્રપન્ન બનીને કદાચ કરે છે; પતિ પત્નીને વાહે છે, પરંતુ
 બીજો તે શબ્દસત્ થાય છે અને પોતાનું કોઈક કદાચ કરે છે

આપણે સૂર્ય પ્રવાસ કરનારાં જાણીએ છીએ. સપ્તર્ષિ માન્યતા તે
 ધર્મના વ્યાપારજ છે. આ વાત સત્ય છે કે એક કલાખિમાં
 સુમત્ર જગતમાં આવા બહોળો ધ્યાન જન્મે છે; પરંતુ સૂર્ય જણે તે
 પ્રકારની ઉંચિર અક્તિ પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયાસ કર્યો નોંધ્યો. કદાચ
 તેમને કે હું જાણા જાત નિદાવાના દોષને તેથી જાને જાને છે. જ્યારે
 મારે આપણે પ્રવાસ કર્યો નોંધ્યો. આપણે જાણીએ છીએ કે એક
 પત્ની તેથી પત્નીને માટે છે, તે પાર છે કે તેથી સુમત્ર આત્મા
 તેનામાં નિમગ્ન થયો છે, એક સંતાનની પ્રાપ્તિ થાય છે અને તેથી
 અર્ધી જાય કિંવા તેથી વિદેશ તે સંતાનપ્રતિ જાય છે. ત્યજ તે
 જાણીને પ્રતિત કરી કે તે હવે પૂર્વવત પત્નીને માટેની નથી જિજ્ઞાસ
 સંબંધમાં પણ આમજા જાને છે. આપણને કોઈક પ્રતિનિધિ થાય છે
 કે આપણને જાણે પ્રેમના વિદેશ સાથે વિવેચા પ્રાપ્ત થાય ત્યારે
 આપણે પૂર્વે પ્રેમ પામે પામે અદસ્ય થઈ જાય છે. જાણામાં
 અભ્યાસ કરતાં જાણીએ પાર છે કે તેમના કેટલાક સદાચાર્યો
 તેમના જીવનના પ્રવર્તમાં પ્રિય મિત્રો છે અથવા તેમના માતા પિતા
 તેમને સૌથી વિદેશ પ્રિય છે. ત્યાર પછી તેઓ પત્તિ અથવા પત્ની
 જાને છે અને તરતજ જૂની સામર્થી અદસ્ય થઈ જાય છે અને
 નવન પ્રેમ સૌથી વિદેશ પ્રગટ જાને છે. એક નક્ષત્રનો ઉદય થાય
 છે, પછી તે કરતાં મોટું એકું બીજું નક્ષત્ર ઉદિત થાય છે અને
 ત્યાર પછી તેથી પણ મોટા નક્ષત્રનો ઉદય થાય છે; અને અંતે
 સુપોદય થાય છે અને સમસ્ત મંદ પ્રકાશવાળા ગ્રહો અદસ્ય થઈ
 જાય છે, તે સૂર્ય ઉંચિર છે, નક્ષત્રો એ નાના નાના પ્રેમો છે.
 મનુષ્ય જ્યારે આ સૂર્ય પ્રકાશ જુએ છે ત્યારે તે ઉન્મત્ત બની જાય
 છે. પ્રાર્થના જેને “ઉંચિરોન્મત્ત મનુષ્ય (a God-intoxicated
 man)” કહે છે તેથી તે પેટા બની જાય છે. મનુષ્ય પરિવર્તિત

દે હા, અતી હા રહેશે છે. મનુષ્ય જે સિદ્ધાંતમાં દોષ તે સિદ્ધાંત-
માંજ આપણે તેને મદદ કરશે જોઈએ મનુષ્યો જોતક વસ્તુઓમાં
રમી પડી રહેલા છે. તમે અને હું જોતકવાદમાં જોએ આપણે
ઈશ્વર અને આત્મા વિષે મનો રૂઢિએ કીધેલ જે ભારી વાત છે.
પરંતુ જેવી મનો કરવી એ કેવા આપણી મુશ્કેલીને સિવાય છે.
આપણું ન પાવદતા પેા દીપ્ત્ય જોએ અને પાવદની પેા ભેગાએ
જોએ. આપણે જોઈતક સિદ્ધાંતમાં રહેતું જ્ઞાન, જોતક વા-
દોની સદાય મારા જ્ઞાનમાં જન પામી પામી પ્રચલિત કરી અને મારા
અધ્યાત્મવાદની જનતુ જ્ઞાનમાં આપણે જ્ઞાનમાં જાએ અને માનવ
જોઈએ, આત્માને આજખરે જ્ઞાનમાં અને જેવા પ્રચલિત કરી
જોઈએ કે આ જગત કે જેને આપણું જનત કરીએ જાએ ન તો
માત્ર તેનું ક્ષૂણ જાણવાપર છે.

વસ્તુ તે સિવાય પણ ડોહક વસ્તુની આવશ્યકતા છે પરંતુ-
પરંતુ જોઈએ તમે વાંચા હો કે " મારે અને તમને આપણમાં
જાણી, દીપ્તિ અને તમને જાણી, મનુષ્યો અને તમને મારા જાણ-
વામાં જાણી " પરંતુ મુશ્કેલી એ છે કે દીપ્તિ ડોહક, માત્ર ડોહક
આપણે મારા જાણી જાએ કે આપણે ઈશ્વરને આજખીએ જાએ,
એક માણસ ઈશ્વરનું અસ્તિત્વ નથી એમ સિદ્ધ કરવાનું એક અપ-
રંધ છે અને બીજું તનું અસ્તિત્વ છે એમ સિદ્ધ કરવાનું
મત રાજ છે. એક માણસ પાર છે કે તેનું અસ્તિત્વ સિદ્ધ
જોઈ તેનો પાર છે અને બીજા માણસ માને છે એક
અધ્યાત્મિક કાવ્ય એમ તેનું કાવ્ય છે
એકે જોઈ આપણે કરે છે પરંતુ તમારો હો, તમારો
મદદ દોહકને મનુષ્ય દોહક નથી કાવ્ય
પરંતુ કરે છે. તેમને ઈશ્વરને મદદ પડી

અર્થે, કારણ કે આપણી સાથારજી આવસ્યકતાએ જાણી જમવું
કાંઈ પૂરી પડે છે, અપારે આપણી આવસ્યકતાએ જાણી જમવું
આપણે જાણે છે ત્યારે જાણ આપણે જાણે જાણી જમવું, ઉપર-
કાંઈ નેમની પૂતિ થાય એવા અપેક્ષા થયીએ છીએ. જેમ જને
તેમ હોય સંસારના નમ્યેનાએક એકને નિરોધ આપે. એટલે
જાણી તમને સંસારની જાણી એવી જાણ વસ્તુની આવસ્યકતા પ્રતીત
જાણી જને તમને જાણીને પ્રથમ ક્રમ દગ્તમત થશે.

પરંતુ એક પ્રકારે જોયે ત્યારે એ. માગી સાથે નિષ્પત્તિ પડા-
જાણી એક જાણના દિવાનજાણનાં પુષ્પન સરસામાન છે જાણના
જાણ સંજ્ઞાને સિવાય છે, જાણી તેના દગ્તર દગ્તર આપણા પડે
તે પડે જાણી તે સંજ્ઞાનું જોડાએ, તેનો પોતે કું જાણી પાર્થિવ પડે
જાણીને અને એક પડેમાં જોડાપડે. પરંતુ જાણી જાણી માણીને
જાણી નથી જોયે ત્યારે પરંતુ એ કાંઈ 'આવસ્યકતા' નથી 'આવ-
સ્યકતા' તે છે કે જેના વિના આપણે જાણી જાણી નથી. આપણને
જાણી આવસ્યકતા છે, આપણની આવસ્યકતા છે, જાણી
આવસ્યકતા છે; કેમકે તેમના વિના આપણું જાણી જાણી નથી
જાણી જાણતમાં જાણી એક પુણ્ય એક જોડે જાણે છે ત્યારે
જાણીપાર તેને જાણે છે કે તેના વિના જાણે જાણી જાણી નહીં જો
કે તે જાણ છે. જાણી પડે જાણી જાણે છે ત્યારે જાણીને જાણે છે કે
જે તેના વિના જાણી જાણી નહીં; પરંતુ તે જાણી તે જાણે છે. આવ-
સ્યકતાનું દગ્તર એ છે કે તેના વિના આપણે જાણી જાણી નથી
તે. આપણને જાણી જાણી જાણી. જે તેમ નહીં જાણ તે આપણું
જાણી જાણી જાણી આપણને જાણીને સંજ્ઞામાં પડે જાણી જાણી
જાણી જાણી જાણી જાણી તે જાણી આપણને જાણી જાણી પર
જાણી જાણી વસ્તુની જાણીને આવસ્યકતા જાણી જાણી આપણે
જાણી જાણી જાણી જાણી જાણી જાણી જાણી જાણી જાણી

હીએ ત્યારે આપણે આપણી જાતને જેમ પ્રભુ પૂછે તેમજે
 જણીવાર અને પ્રીત થાય છે તેમને ઈશ્વરની અપેક્ષા નથી,
 અને શેઠશાની વિશેષ અપેક્ષા છે. જો અને શેઠશાને એક કદી ન
 મળે તો હું હ-મન થઈ જાઉં. પછી જોએ એવી દોષ છે તે
 તેમને જો દીવાની દાંચણી ન મળે તો તેઓ જાદી થઈ જાય; પરંતુ
 તેઓ ઈશ્વર માટે તેવી આકાંક્ષા ધરાવતી નથી. જનતામાં જે રેવળ
 એક જ સત્ય વસ્તુ છે તેને તેઓ આજીવની નથી. અમારી ભાષામાં
 એક એવી કહેવત છે કે, મારેયો તો દાંધી અને લુટયો તો રાજ-
 બંદાર. જિજ્ઞાસુને લુટવાથી અથવા કાઠીઓને મારવાથી શું થાય ?
 માટે તમે ખજુ જો પ્રેમજ કરવા માગતા હો તો પછી ઈશ્વરપર
 પ્રેમ કરો. આ પાંચવ પદાર્થ પાછળજી જીવન બરબાદ ન
 કરો. આ જીવન સંપૂર્ણતા મિલ્યા છે. જનતાના સમસ્ત મહાન
 આચાર્યોને આ ચાતની પ્રીતિ થઈ છે. ઈશ્વર યિરાય એમાંથી
 આપણે ઉદ્ધાર કરે એવું ઇચ્છી નથી. તેજ આપણા જીવનનું
 કલ્પ દોડું નેહ્યો. સંસાર આપણા જીવનનું કલ્પ દોવાના સમસ્ત
 વિચારો દાનિકારક છે. આ સંસાર આ સરીર-નેમની પોતાની
 જીવનમાં કિંમતી છે; પરંતુ તેમની મોજુ કિંમત છે. સાધના
 સાધન તારીજ તેઓ કિંમતી છે. સંસાર એ આપણું સાધન હોવું
 નેહ્યો. દુર્ભાગ્યરણાત મણીવાર આપણું સંસારનેજ સાધ્ય અને
 ઈશ્વરને સાધન જનાવીએ હીએ ! સેવાને આપણે દેવામયમાં જતા
 અને એવો પ્રાર્થના કરતાં નેહ્યો હીએ કે, પ્રભુ મને રહાણી
 રહાણી વસ્તુઓ આપો; પ્રભુ મારો રોમ નિવૃત્ત કરા. તેમને મુદર
 નિરાશી સરીરની અપેક્ષા દોષ છે અને માર્ક તેમને તેવું સરીર આપણે
 જેમ તેઓ સાધ્ય છે; તેઓ તેઓ તેની પાસે જાય છે અને તેને
 પ્રાર્થના કરે છે. મર્મસંબંધી આવો વિચાર ધરાવવા કરતાં નાસ્તિક

શબ્દો આપણા જોવામાં આવે છે કે જોમાં આત્માના ભોનેજ
હૃદયે ઉચ્ચ પ્રાર્થના વિદ્યાસ ધરેલો દોષ છે.

આજ કાલકી પળા પાલકે આ આત્માના વિદ્યાસ પર અત્યંત
અદ્યુત રીતે પોલી છો છે, પરંતુ કૃતિને સમય આવનાં અર્જિ
દોષના રીતે કાંઈય વિદ્યુત નથી જાય છે. અર્જિ કારણ એ છે
કે પ્રથમ આપણને તે જગ આપી દેતા નથી આત્માને
દોષ અર્જિ આપણને ઘટે તે જગ અન્ય આત્મામાંથી આવતું
જોઈએ. જે આત્મામાંથી આ જગ આવે છે તે યુગ-આયુષ
કહેવાય છે અને જે આત્માને તે જગ મળે છે તે દિવ કહેવાય
છે. પ્રથમ તો આ જગ અન્ય આત્માને આપણને ઘટે યુગમાં તે
જગ અન્ય આત્મામાં રાખણ કરવાની ઈચ્છા દોષી જોઈએ અને
બીજું દિવ્ય તે મદલ કરવાને કારણ દોષો જોઈએ બીજા અત્યંત
બીજા દોષો જોઈએ અને જેન બેઠાઈને તૈયાર દોષો જોઈએ
ત્યારે આ ઉચ્ચ કરતો પરિપૂર્ણ થાય છે ત્યારેજ પરમેશ્વર અદ્યુત
વિદ્યાસ થાય છે. " પરમેશ્વર વળા અદ્યુત દોષો જોઈએ અને મિત્રતા
પણ તેવેજ દોષો જોઈએ. " ત્યારે આ ઉચ્ચ અદ્યુત અને
અસાધારણ દોષ ત્યારે આત્માના વિદ્યાસ પણ અદ્યુત અને અસા-
ધારણ થાય છે. ખરું યુગ અને ખરું દિવ્ય સિવાયના બીજાએ
તો માત્ર આપ્તાત્મ દોષની સાથે રમતજ રમે છે. તેઓ રહેજ
અર્જિસક પ્રભાસ કરે છે, સવાર ગિદ્યાસ પરિપૂર્ણ કરે છે; પરંતુ ખરું
જોતાં તે તેઓ માત્ર પરમેશ્વરના જાણ ઉપર મનાઈપર ઉમેશ દોષ
છે. અલગજ, આમ છતાં પણ તેમની રીતે કિંમત તો છેજ; કેમકે
સત્ય પરમેશ્વર વિદ્યાસ આમ કરને કરતે પણ વખત જતાં પ્રભા
થાય છે; આ મિત્ર પ્રકૃતિને યુગ નિયમ છે કે દીન તૈયાર થાય છે
કે તરતજ બીજા આવશ્ય આવે છે. આત્માને પરમેશ્વરના આત્મકતા

આચાર્યને મારે એથી પણ વિશેષ મુશ્કેલીઓ છે. પણ એમાં એવા દોષ છે કે તેઓ જો કે અધ્યતનમાં નિમગ્ન હોય છે તો પણ તેઓ પોતાના હૃદયમાં રહેલા અભિમાનથી મારે છે કે તેઓ પ્રત્યેક વસ્તુનું જ્ઞાન ધરાવે છે. વળી તેઓ એટલેથીજ અટકતા નથી; પરંતુ અન્યોને પણ પોતાની રીઝપર ભેરાને તત્પર થાય છે અને આ પ્રકારે “અપે અંધને દોરવતા દોવાથી ઉભય આગમાં પડે છે.” શું છે કે—

શુર શોભી વિખ્યાલ્યાસી, દોનો બેસે દાવ;

દોનો જો ભાપડો, મઝ પત્થરડી નાવ.

જનમ્ આપ મારુભોથી બરપૂર છે. પ્રત્યેક જન્મ શુદ્ધ જન્મ માને છે ! પ્રત્યેક ભિક્ષુક રસ લાખ ડોલરનું ધાન કરવા માને છે ! જો પ્રકારે આપા ભિક્ષુકા ઉપદાસ પાત્ર છે તે પ્રકારે આપા શુરોઓ પણ ઉપદાસ પાત્રજ છે.

ત્યારે આપણે શુરને ઝોળખવે કેવી રીતે ! શુરને દ્રષ્ટિઓચર કરવાને મારે કોઈ મર્યાદા કે મિલુનતી આપણે સમજાવતા નથી. અ્યારે સુરોદય થાય છે ત્યારે આપણે આપે આપજ તેના હૃદયથી છાત થઈએ છીએ, અને અ્યારે જનતનો એક મહાન અચાર્ય આપણને સલામ કરવાને ખડો થાય છે ત્યારે આપમા આપે આપજ ભણી જાય છે કે તેને સત્યની પ્રતિષ્ઠિત થઈ છે. સત્ય તેનાં પોતાનાં પ્રમાણોપરજ સિદ્ધ હોય છે. તેને સિદ્ધ કરવાને મારે કેટલા ભાર પ્રમાણની આવશ્યકતા દોતી નથી; તે સ્વયં પ્રમાણિત હોય છે. તે આપણી પ્રતિષ્ઠિત ઉઘમાં ઉઘ જાતમાં પ્રવેશ કરી જાય છે અને સમગ્ર વિષ ઉત્તું થાય છે અને કહે છે કે “આ સત્ય છે.”

આ લે મહાન આચાર્યોની જાત થઈ; પરંતુ આપણે જાણ - આચાર્યોની તરારથી પણ સારી પો મોદ મેજરી થઈએ છીએ. —

અને તેના હૃદયને હેઠ પશુ વિશાસ થયેલો દોષ નથી; પરંતુ આધ્યાત્મજ્ઞાનની ભાવનામાં આદિથી અંત પર્વત ને આત્મા અપ-
 રિત દોષ છે તેમાં કાંઈ પશુ આધ્યાત્મિક પ્રમાણ દોષ દર્શાવે નથી.
 આને આત્મા શું ગ્રાહ્ય આપી શકે છે તે પાતે જ કાંઈ જાણતો નથી.
 પર્વતને એ આધ્યાત્મિક સત્ય છે. “જે મોટા અંતઃકરણમાં પર્વત
 દોષ તેમનાં અદોશ્ય સમજવા; કારણ કે તેઓ પ્રભુ ર્દર્શન કરે.”
 આ એક જ વાતમાં સર્વ ધર્મોનો સાર રહેલો છે. જો તમે યોગ્ય
 દો કે જૂનાગઢમાં ને કહેવામાં આવ્યું છે અને ભવિષ્યમાં ને કહે-
 ચતું થાય છે તે સર્વ તમે જાણ્યું છે તો તમને ઈતર કાંઈ વસ્તુની
 વખાસ કરવાની આવશ્યકતા નથી, કારણ કે તે એક જ વાતમાં તમને
 સર્વ આવશ્યક વસ્તુ પ્રાપ્ત થઈ ગઈ છે. ઈતર સમસ્ત શાસ્ત્રો ગુમાઈ
 જાય તોપણ તે વાક્ય જાળવવો ઉદાર હરી શકે. ત્યાં સુધી આત્મા
 પર્વત ન દોષ ત્યાં સુધી કાંઈ પશુ ઈતર ર્દર્શન, અહીંતનું ર્દર્શન
 થઈ શકતું નથી. એટલા માટે આધ્યાત્મજ્ઞાનના આચાર્યના સંબંધમાં
 પર્વતતા એ એક અનિવાર્ય વસ્તુ છે. આપણે પ્રથમ તે કાણ છે
 તે જોવું જોઈએ, અને ત્યારપછી તે શું કહે છે તે જોવું જોઈએ.
 ભૌતિકશાસ્ત્રના વિદ્યાર્થીના સંબંધમાં આમ નથી. તેમના સંબંધમાં
 તેઓ કાણ છે તે કરતાં તેઓ શું કહે છે તેની આપણે વિશેષ સ્પષ્ટ
 ચાખીએ; પરંતુ ધર્મોચાર્યના સંબંધમાં તે કાણ છે તે આપણે સૌથી
 પ્રથમ અને સૌથી અગાઉ જોવું જોઈએ અને ત્યાર પછી જ તેના
 ઉબોની કિંમત-અમર ધ્યાન છે, કારણ કે તે આધ્યાત્મિક જગતના
 આપનાર દોષ છે. જો તેનામાં ને શક્તિ નાંદ દોષ તો ને બીજાને
 શું આપશે ? અમે એક ઉદાહરણ આપીશું. જો અત્રેનું આ ઉખૂતા-
 ઘણક વંચ (beetle) ઉપર હશે તોજ તે ઉખૂતાનાં અધિષ્ઠાતા
 દેવાવશે; પરંતુ જો તે કંઈ હશે તો તે તેમ હરી શકે નાંદ ધર્મો-

૧. જાનવરના રૂપ જાણનાં મુદ્દા ખીમેલાં પુણ્યો છે અને તેઓજ હિંદમાં આપણે જીવે છે. તેમનાં મધ્યન કાર્યોદાયક એ અનુપમ મેન-સર્વિસના અહાંસ છે તેજ સમાજમાંથી ઉત્પન્ન થઈને ઉપકારક માર્ગોએ નર ન થયા તેનાં સ્પષ્ટ થાય છે.

૨. જ્યારે જ્યાં જ્યાં મુશ્કેલી સિવાય જીવન પ્રમાણના આચારો અવલોકા પામ્યાં હોય છે. જ્યાં મુશ્કેલીમાંથી જ મુશ્કેલી મનુષ્યના રક્ષાપત્ર રચાઈ જાય છે તેમજ જ્યાં જીવનનાં દોષ છે. તેમજ પોતાના અસામાન્ય પ્રમાણથી આપણે તેમજ તેજ અને પ્રત્યક્ષના દુષ્ટ પ્રવાહને ઉચ્ચારી નાખે છે.

૩. ઉપર મેં જે કહ્યું છે તે જોવા મુશ્કેલીના સંજોગમાં નથી કહ્યું. જેમો તે જ્યાં મુશ્કેલીના દારૂ છે. તેમજ ઉપરનાં મધ્યમાં મધ્યન સંજોગો છે. આપણે તેમની આશપના કરી વિચારી શકતા નથી.

૪. જોઈ જાય માલુમે ઉપરને " જોયો " નથી. આપણે ઉપરને જોઈ શકતા નથી, જો આપણે તેને જોવાનો પ્રયત્ન કરીએ તો આપણે તેને અગત્ય રીતે વિરૂદ્ધ બનાવી મુકીએ છીએ. દિવસો એક બિંદી વાત પ્રસિદ્ધ છે કે એક અઘણન મનુષ્યને સિવની એક પ્રતિમા બનાવવાને કહેણમાં આપ્યું તેણે સિવની આ દિવસો પર્યંત જમ કરીને એક વાદળની મૂર્તિ બનાવી. આમ આપણે પણ જ્યારે જ્યારે અધિકારની પ્રતિમા બનાવવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ ત્યારે ત્યારે તેને પ્રસિદ્ધ બનાવી દઈએ છીએ, કારણ કે જ્યાં મુશ્કેલી આપણે મનુષ્ય છીએ ત્યાં મુશ્કેલી તે મનુષ્ય કરતાં મેંડા પણ ઉચ્ચતર છે એ વાત સામાન્ય મનુષ્યોના પાનમાં ઉતરી શકતી નથી. આપણી હિંદુ દેશી તો તે સમય પણ આચરેલા કે જ્યારે આપણે આપણી માનવ પ્રકૃતિથી પર વધારું અને તેને સત્સત્વરમાં ઓગાળીશું. આપણે મધ્યન હિંદુવાદથી કારેલાં આપણો કાલે આપીએ, આપણે મધ્યન

કીર્તિ, જરૂર થાઓ. આપણે આપણા પ્રરુદ્ધ બધારજુથી મર્યાદિત
 થીએ અને આપણે-સામાન્ય માનવે પ્રજુને અવશ્ય મનુષ્ય તરિ-
 કેમ જોવાના. જે કોંસો ઈશ્વરની પૂજા કરવા માનવી દોષ તે તેઓ
 તેને, એક પ્રયત્ન એક તરિકે જોયો. જે એક માણસી ઈશ્વરની આરા-
 થના, કરવા માનવી દોષ તે તેનો એક મોટી માણસી તરિકે વિચાર
 કર્યો પાશે. તમે અને હું, કોંસ અને માણસી, એ સર્વ મિત્ત
 બિન પાશે છે. એ સર્વ સમુદમાં પોતપોતાના આકાર પ્રમાણે
 પાણીથી બરાબરને જાય છે. આમાંના પ્રત્યેક પાનમાં પાણી કિનાર
 કાંઈ પણ નથી. ઈશ્વરના સંજયમાં પણ એમજ છે. અપારે માણસો
 તેને જુએ છે ત્યારે તેઓ તેને મનુષ્ય તરિકે જુએ છે અને પશુઓ
 તેને પશુ તરિકે જુએ છે. પ્રત્યેક જાત તેના પોતાના આદર્શ અનુ-
 સાર તેનું દર્શન કરે છે. માત્ર એજ રીતે તમે તેનું દર્શન કરી શકો
 છો, જે પ્રકારના માણસો ઈશ્વરની પ્રતિમાદારા આરાધના કરતા
 નથી. જે ગિરજા પર્વતે ઓળખતો નથી એવો માનવ પશુ અને
 જે મનુષ્યતાથી પર કયો છે, જેણે સીર અને મનને ફેંકી દીધા
 છે અને જે પ્રકૃતિની મર્યાદા બદલ મયો છે એવો પરમદંસ. સમય
 પ્રકૃતિ પરમદંસનું સ્વરૂપ બની ગયેલી દોષ છે. તેને સીર પણ
 નથી અને મન પણ નથી. વગેરે તેજ ગિરજા અથવા જુદી પેઠે
 ઈશ્વરની ઈશ્વર તરિકે પૂજા કરી શકે છે. ગિરજા અથવા જુદે ઈશ્વરને
 મનુષ્ય તરિકે પૂજો નહોતો. માત્ર પશુ એ જીતે છેડા છે. જે
 છેડાઓ સમાન જણાય છે એ વાત તમે જાણો છો. અજાનનો છેડા
 અને જીતે જાનનો છેડા, એ બેના સંજયમાં પણ આમજ છે.
 અત્યંત અજાન એવા માણસો ઈશ્વરની પૂજા કરતા નથી. કારણ કે
 તેઓ એટલા વિશ્વાસને પ્રાપ્ત થયેલા હોતા નથી કે તેમને તેમ કર-
 નવાની આવશ્યકતા જણાય. તેમજ જેમણે ઉચ્ચતમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું

અને સ્વપ્ન એકજ દોષ છે, તેપણુ પ્રત્યેક મનુષ્યને પોતાની પત્નિ-
વૃત્તિઓ અનુસાર મિત્ર પણ મરણ કરતા પડે છે. જો કે આ
માર્ગે અંત દોષ છે તેપણુ તે સર સમ દોષ છે, કારણ કે તેઓ
એકજ સદ્ગુણી પ્રાપ્તિ કરાવે છે. એક સત્ય દોષ અને ખોળ સત્ય
ન દોષ એ જાનો કો નહીં. પોતાનો પસંદ કરેલા માર્ગ જાણીની
જાણમાં હિંદુ દેવતાનું છે.

ત્યાર પછી ચળે છે. ચળો કેટલા અદ્યુત દોષ છે તે વિશે
તમે સંકળ્યું છે; પ્રત્યેક મધ્ય-માણસ, કુરાન, વેદ, ચળોની જાણથી
પરિપૂર્ણ દોષ છે. કેટલાક ચળો માનવ વૃત્તિ ઉપર અદ્યુત
સૂચા ધરાવે છે.

ત્યાર પછી પ્રતિમાઓના નામથી જોવાવાળી અન્ય વિધિઓ છે.
પ્રતિમાઓનો માનવ મસ્તક ઉપર મદાન પ્રભાવ દોષ છે. પરંતુ
ધર્મમાં જોડી પ્રતિમાઓ અનંત દોષી નથી. આપણને પ્રતીત થાય
છે કે તેઓ વિચારના સ્વાભાવિક પ્રદર્શનો દોષ છે. આપણે પ્રતિમા
સ્વરૂપે વિચાર કરીએ છીએ. આપણા સમસ્ત ચળો માત્ર પાળ્ય
રહેલા વિચારની મૂર્તિઓ દોષ છે. જિનન જિનન પ્રત્યક્ષ જિનન
જિનન પ્રદર્શની પ્રતિમાઓનો પ્રયોગ કરે છે, જો કે તે તેનું કારણ
જાણતી નથી. આ પ્રતિમાઓ વિચારોની સાથે સંયુક્ત દોષ છે અને
જે પ્રકારે વિચાર પ્રતિમાને જદાર આવે છે તે પ્રકારે, વિરુદ્ધપણે
પ્રતિમા વિચારને અંદર લઈ જઈ રહે છે. મારે જાણના એક
જાગમાં આ પ્રતિમાઓ, ચળો અને પ્રાર્થનાઓના જિનન જિનન
વિષયોની ચર્ચા કરેલી છે. પ્રત્યેક ધર્મમાં પ્રાર્થનાઓ દોષ છે, પરંતુ
એક વાત તમારે સદ્યમાં રાખવી જોઈએ કે આપોઆ અથવા દ્યુતને
માટે પ્રાર્થના કરવી એ જાણી નથી, એ કમ છે. સર્વ પ્રાપ્તિ આદિ
ભૌતિક સાધોને માટે પ્રાર્થના કરવી એ પણ કમ છે. જે માણસ

તેમજ બીજી વસ્તુની અવેશ જાણે છે. તેને તદિ પજુ હાનિ થોડી નથી, આ કામનાની પરિવૃત્તિ આપણે થી દાને કાઢી. તે અવેશને સ્વર્ણની પ્રાપ્તિ થઈ તેથી આપ આપણી કામનાની તદિ જ કરી. એ એક રંગ આપ જાણત નવે તે તેથી તેની કામ નુસિા તુલ્ય થતી નથી, તેથી તે આપ અભિપ્રાય થો રોઆવ છે અને અનુભવ જાણી અભિવ્યક્તિમાં તદિ રત કામ છે. સ્વર્ણમાં અનુભવેના અર્થ અભિપ્રાય કીમત જનવુ એ છે, અને સ્વર્ણ પ્રાપ્તિ થઈ પછી પજુ અભિપ્રાય કામનાઓ કીમત થઈ છે. આપણે જાણના સિત્ત સિત્ત પર્વકરિયા અભિપ્રાયની થઈ વસ્તુઓ સ્વર્ણમાં રોપ છે એવી વાત વાંચીએ છીએ. સ્વર્ણમાં વસ્તુના સ્વરૂપ દર્શાવે અનુભવ થોડા થોડા નથી, અને એકરૂપ આ સ્વર્ણ પ્રાપ્તિની પ્રકાર એ પજુ સુખોપભોગની જ કીમત છે. એ કીમતનો પરિવૃત્તિ થઈને એકરૂપ સ્વર્ણમાં અભિપ્રાય વિચાર કરીએ એ અભિપ્રાય નાનું-અભિપ્રાય તુલ્ય કાર્ય છે. કીમતપરિવૃત્તિ જનવુ અને એકરૂપ સ્વર્ણ વસ્તુના વિચાર એકે જ જ વિચાર છે, સ્વર્ણ પજુ છે, જોતું તેમના કામ તમને સત્ત સુખના અને પ્રિયના દારોમાં પ્રવેશ કરીએ અભિપ્રાય પ્રાપ્ત થઈ થઈ નથી.

મુખ્ય મૂર્તિઓ.

સંસ્કૃતમાં પ્રતિમા અને પ્રતિમા એવા બે શબ્દો છે. પ્રતિમાનો અર્થ તરફ આવડુ-નિહત આવડુ એ થાય છે. સમસ્ત પ્રતિમા તમે આપનાના સિત્ત સિત્ત કીમત નુસિા છે. ઉપદર-શ્રાવણ, આ દેશમાં દેશમાં એના સંતોની પ્રતિમાઓની પૂજા કરે છે અને દેશમાં એના અનુભવ પ્રતિમાઓ અને મૂર્તિઓની પૂજા કરે છે. વજ્ર દેશમાં એના અનુભવથી ઉચ્ચતર એવા સિત્ત સિત્ત પ્રાપ્તિ થઈ પૂજા કરે છે, અને તેમની સંખ્યા અનુભવથી વધતી

હરે ઓ. એ આપણે યોગ દશ્યતર વસ્તુ કામચળો નથી તેને આ પ્રતિષ્ઠાઓની પૂજાથી કહિને કહિને, કહિને આપણે આપણે પ્રાણ થાય છે, અને મહે, અનુભવ પ્રાપ્ત થયા પછી અપે તે મુક્તિ મેળવવાને કહિને કહિને તે કંઈકાંથીકાં પ્રતિષ્ઠાઓને ત્યાં કરી.

આ સમયે કિલ કિલ પ્રાણની પ્રતિષ્ઠાપૂજામાં કોળી વિરૂદ્ધ પ્રવર્તન પ્રારંભ થતું મિલકતી પૂજાઓ છે આપણામાં જાનત કહિને, અંદર પ્રેમ, મિત્ર પ્રેમ એટલે બધું પ્રગટ દોષ છે કે અપે આપણા મિત્રો મરણ પામે છે ત્યારે આપણે તેમને પુનઃ જીવન દેવા કહિને કહિને, આપણે તેમના દેહને લગતી સર્વકાં કહિને, આ વાત આપણે જુલો નહાં કહિને કે અપે તેમના દેહને લગત ત્યારે તેમના દેહમાં નિરતર પરિવર્તન થયા કહિને કહિને અપે તેમના દેહને મરણ પામે છે ત્યારે આપણે પારીકાં કહિને કે તેમના પરિવર્તન સંદર્ભ અને છે અને આપણે તેમને તેરીય તથામાં તથા ' એટલું જ નહિ પરંતુ એકાદ મિત્ર થા પુનઃ જીવન દોષ તે, પણ અપે તે મરણ પામે ત્યારે આપણને એમજ લાગે છે કે તે જન-તમાં પરિવર્તન પ્રવિષ્ઠ મનુષ્ય છે ' હિંદમાં કેટલાક એવા લોકો છે કે જે એક જાણક કરી જાય તેા તેને જાગતા નથી, પરંતુ હરે છે; અને તેની ઉપર એક મહિર બધાવે છે, અને તે જાનું જાણક તે મહિરનો દેવ અને છે ' પ્રજા દેહમાં આ પ્રકારનો ધર્મ બહુ મર-ધિન દોષ છે અને આ ધર્મજ સર્વ પામેનું મુળ છે એમ માન-તારા ધર્મનિહાની પણ કહિને જાત નથી, અસમજ, તેઓ આ વાત સિદ્ધ કરી શકતા નથી. છતાં આ વાત આપણે સમજામાં લખવી જોઈએ કે આ પ્રતિષ્ઠાપૂજા કહિને પણ આપણને હિંદાર વા મુક્તિ આપવી શકતી નથી, વળી એ બહુ અપ્રમારક છે, આ

અને તે તેના શેષે વિદ્યુત્સ્રાવ ન દોષ । તે તેઓ તેને માનશે નહિ
 દિગ્ધૃષ્ટિ જ્ઞાન પડે છે, જરૂર ને તમે તેને કહોઃ " તમે જુદાને
 જુદા જો તે તમે તેના શેષે રાખો પ્રવચન કરતા નથી ? " એ
 તેઓ કહેશે " જોઈએ તેને માનતા નથી કંઈકા માટે । " અંધ (જનો
 આ અર્થે છે, એક પાર્શ્વિક પુત્રકાન્ધ નામે તમે અને તેના માન શે
 શેષે એ કાર્કશકિ મેટુ નથી, કારણકર્મમાં ને મારે કાંઈક નહીં
 એવ આપ । દોષ અને તે કૃષ્ણ ગામ પોતાના પ્રમાણની આક્રે
 એ પ્રમાણ નેને પ્રાણ કરી નહિ પડે તે કૃષ્ણના પંચકે
 મેંડે ૧૬ અને તેના અવસ્થામાં અવસ્થા અર્થે કહે, તેમાં કહેલી
 પ્રત્યેક કાર્કશકિ પુત્ર વાતનું પુત્ર કહે અને વેદના વિચારે તાંને મારે
 પોતાના વિચારે જલદ પાડે ને, અને : એના અવસ્થામાં મારા
 અનુભવે જાણે ! જરૂર માન્યતા પિત્રની પર્મને એવા પ્રકારે
 કહેવું આવે છે કે તે સ્વાધ્યાય પિત્રને ને મનનને
 કુદિયત્વ નવાની દે તેઓ કહે છે કે " નિઃસમ કાર્કશકિ
 કહેવતો આ અર્થે હશે ! " અને ધર્મ પ્રાણને નેમની ના
 પાસે એકર શાવ છે, ને કાલ નહીં ને નામ અવસ્થા માન
 નામની ન દોષ ને તે એકાને કંઈકા નથી, અર્થે નામ એક
 નથી અને ચોક્કાવનારી વાત સાંભળે હો ત્યારે તમે કાંઈક
 જાણી જાણો છો, અવસ્થા જલદે તમે એક નવીન નામ જુઓ
 ત્યારે તમે ચોક્કા જાણો છો આપણા દેહનું જલદપ્રવચન એ પદ
 રતું છે, વિચારના મંત્રમાં એવું પણ વિચાર નામ રીત એમ
 ને છે, મન અનુષ્ઠા પરીકર્મમાં અલગ આનુ દોષ છે, અને નવીન
 વિચાર પ્રવચન કર્યા તેને જક્રુ પ્રમ પડે છે, પ્રથમ ને નવીન વિચાર
 ને એ મોટી નિહટ આપણે જુએ પડે છે અને પછીજ આપણે
 તેને ધારે ધારે પ્રવચન કરી રાખીએ છીએ, આ સારી પુણી છે,

યોગ્ય માણસો પેતાની પ્રંય સ્થિતિ અભ્યાસીઓના દાપમાંથી
 નામી છૂટક અને તેમનો પ્રંય અણપિ તેમનું ચંરણ કરી રહ્યો
 છે. પ્રંય એ હંપરનું સૌથી વિશેષ અનુભવ રસપ છે. પાકીએ-
 એ વિચાર હશે. જો તેમનો પ્રંય ન હોત તો જનનમાંથી સનનું
 તેમનું અસ્તિત્વ મળી મળુ હોત. પરંતુ પ્રંયન તેમનું ચંરણ કરી
 રહ્યો છે. તેમની ઉપર ભવંરમાં જાણદર અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો
 છે, પરંતુ દાપડે તેમને મંરજિત રાખ્યા છે. મથન મદન રાખે
 પૈકીએ એ છે કે તે પ્રંયે વસ્તુને અનુભવ અને અનુકૂળ રસપ
 આપે છે અને તે તરતમાં સરત પ્રતિષ્ઠા છે. વેદિ ઉપર એક મથને
 મથા અને પ્રત્યેક જણ તેને જોઈ શકે. મથ પ્રત્યેક જણ રાખે છે.

૧. પરંતુ બીજી તરફ જોતાં પ્રયોગે ઓપેજ જગતમાં અનેક પ્રકારના મતપંથો હતાં. યજ્ઞ કે અને અર્થના અનુષ્ઠાની કરીનેજ જગતમાં અત્યાચાર અને ધર્મોપના દેશતા આમાં છે. સાંપ્રત સમ-
યમાં પ્રયોગે ઓપેજ પ્રત્યેક રમણે અસત્યવાદીઓ હોવાના યર્થ રચ્યા
છે. પ્રત્યેક દેશમાં આવા અસત્યવાદીઓના નંખ્યા નેત્રને દુઃખાધર્મ-
ચક્ષુ તર્ક નહીં હૃ.

કે પદો પ્રતિમા અને પ્રતિમાના ઉપયોગ વિશે વિચાર કરવાને છે. ગમમ જનનમા તમે એક વા ખીજ રૂપમાં પ્રતિમાઓ: જોશો. જેઠાક જેઠામાં મનુષ્યના ઉત્તમેષમ આકારમાં પ્રતિમા દાખ છે. જે દે પ્રતિમા પૂજા કરવા માગનો હોઈ તે દે પશુ અથવા મનનના સ્વરૂપમાં કિંવા જેઈ હતર સ્વરૂપમાં તેની પ્રતિમા જન્યવધાને જાહે મનુષ્યના સ્વરૂપમાંજ જનાવું. એક પંથના મોઠા માને છે કે આપુ પ્રકારની પ્રતિમા વોગ્ગ છે તે ખીજ પંથના મોઠા માને છે કે તે ખજાજ છે. ખિસ્તીએક માર છે કે હિંવર કબુતરના રૂપમાં આખો હોના એવાત ધયાવત છે; પરંતુ તે મારગના રૂપમાં આખો હોના

મારે મારા પ્રકાર યોધી કાઢવો જોઈએ. નમાઈ બાઈજી તમારેજ
જનતાનું છે. માર્ગમાના દીપક તરિકે, માર્ગદર્શક રતાંજ તરિકે,
માર્ગદર્શક મિન્દ તરિકે, તમારે ખીરતના પ્રાધિકાન અત્યે પૂન્યભાષ
રાખવાનો છે; પરંતુ તમારે તેનું વચર સંમળ્યે અનુમરજી કરવાનું
નથી. આ પ્રતિભાઓ વચેરે પણ આપણે છે. તમે તમાર
મન જોશ્ય કરવાનો અથવા કોઈ વિચાર કરવાનો પ્રયત્ન કરો
એટલે તમને પ્રતીત થશે કે તમારા મનમાં રચાઆવિક રીતેજ
નિર્નિર્મિત ઉપરિચત થાય છે અને એ ઘટનાને તમે અટકાવી
શકતા નથી.

એ પ્રકારના માણસોને પ્રતિભાઓની આવશ્યકતા દોની નથી.
માનવ પશુ કે જોને જમનો કાંઈ વિચારજ દોતો નથી તેને અને
આ ક્રોમાળી પતાર અત અવેશ પૂર્વે આત્માને, આ બે છેડાઓની
વચેની રચામાજ આપજી સર્વને જાદાર તેમજ અંદર કોઈ પ્રકારનો
આદર્શ જોઈએ છે. તે આદર્શ શૂન માનવ પ્રાણીના રૂપમાં દો કિંવા
દુર્વંત પુરુષ વડે સ્ત્રીના રૂપમાં દો. આથી (ક-ચારી) અવેની આસીઆ
અનુપમા રચાઆવિકપણ વહેતી છે. સ્પુલના પાંચ કરવાનો આપણ
જાત રચાઆવિક દોષ છે. જે આપણે સ્પુલના પારજી ન કરી દેવ
તો આપણે અહીંમાં યી ગિને દોત. આપણું સ્પુલનાને પ્રાપ્ત કવેશ
આતમા હીએ અને તેથીજ આપણે આ પૃથ્વીપર આવેલા જીએ
સ્પુલનાજ આપણને અવ લાગી છે અને જેજ આપણને અવેદી
દર્શ જોઈ. ઉદ્દેશોના વિષયોની પાછા અટકાવીજ આપણે સ્પુલ
જન્વા લીએ અને આપણે અવશ્ય રમે તે કદીએ નો પણ આપણે
મામા પ્રાણીઓનીજ પૂજા કરવાના " મનુષ્ય જાત જનદો નહિ "
એમ કરેનું જાણ કરેલું છે; પરંતુ સાધારણ રીતે જે અવશ્ય એમ
કહે છે તેજ એટલામાં મોટા " મનુષ્ય જાત " દોષ છે. વિશ્વ

અતે આપણે જ્ઞાન જ્ઞાપરે તેની ઉપર સ્થિર થાય ત્યારે આપણને અસ્વયી દેખાડવામાં આવે છે. આવી રીતે આ સર્વ બિન્ન બિન્ન પ્રતિષ્ઠાઓ અને પ્રતિમાઓ પણ આપણને હંધર સુનિષ્ઠ થઈ જાય છે. શુદ્ધ અને કાષ્ટરતની પૂજા એ પ્રતિષ્ઠા પૂજા છે અને એ પણ આપણને હંધર પૂજાની નિષ્ઠ સર્વ જાય છે. પરંતુ આ શુદ્ધ અને કાષ્ટરતની પૂજાથી પણ આપણે આજન્મ વધતું જોઈએ. કેવલ હંધરજ આપણે ઉદાર કરી શકે છે. કેટલાક દાર્શનિકો એવા પણ છે કે જેઓ કહે છે કે “કાષ્ટરત આદિને હંધર ગણવા જોઈએ. તેઓ પ્રતિષ્ઠાઓ નથી, પરંતુ સ્વયં હંધર છે.” જે કે આપણે આ સમસ્ત બિન્ન બિન્ન પ્રતિષ્ઠાઓને-હંધર પ્રાપ્તિના આ બિન્ન બિન્ન રીતોને મેલણ કરીએ તેથી આપણને દાનિ નથી; પરંતુ જે આપણે એમ-જ ધારીએ કે “તેમની પૂજા કરવાથી આપણે શુદ્ધ હંધરની પૂજાજ કરીએ છીએ” તો આપણે તૂટાજ કરીએ છીએ. જે એક માણસ એમ ધારે કે માત્ર પ્રતિમાની પૂજા કરવાથીજ અથવા મુનાતમાઓની પૂજા કરવાથીજ તેનો ઉદાર થયે તો તેને સંપૂર્ણતઃ જ્ઞાનમાં પડેલો સમજવો. જે આપણે પ્રતિમાનુ વિરમરણ કરી શકતા હોઈએ અને તેમાં હંધરનું દર્શન કરી શકતા હોઈએ તો આપણું કોઈ પણ વસ્તુમાં હંધરનું દર્શન કરીને તેની પૂજા કરી શકીએ. આપણે હંધરની કોઈ મૂર્તિ જાપવી ન જોઈએ; પરંતુ તે જીવન કે જે હંધર છે તેને આપણે કોઈ પણ મૂર્તિમાં પૂરી શકીએ. માત્ર પ્રતિમાને વિસરી જાએ, એટલે તમારું કાર્ય વધાવતું છે, કારણ કે “હંધરમાંથીજ પ્રત્યેક વસ્તુની ઉત્પત્તિ થાય છે.” તેજ પ્રત્યેક વસ્તુ છે. આપણે એક ચિત્રની હંધર તરિકે પૂજા કરી શકીએ; પરંતુ આપણે હંધરની ચિત્ર તરિકે પૂજા ન કરી શકીએ. ચિત્રમાં હંધરનું દર્શન કરવું વધારાનું છે, પરંતુ ચિત્રની હંધર તરિકે પૂજા કરી અનુચિત છે. પ્રતિમામાં

આ, ઉત્તમોત્તમ યાગ છે. જ્યારે આર્ય સંસ્કૃતમાં 'સદિ' (સુખના) શબ્દ છે. "હિરે સુન્દરમાંથી પદાર્થોની ઉત્પત્તિ કરી" એનો અર્થ એજ કે વિશ્વની હિરેમાંથી ઉત્પત્તિ થઈ-અપરજા વિષ ન-યો સમગ્ર વિષ તેમાંજ પાણી થઈ પામે છે અને વળી પાણી તેમાંથીજ ઉત્પન્ન થઈને પાણી તેમાં લીન થાય છે. અનંતકાળ પર્વત આજ પ્રમાણે થઈ રહે છે. આપણે જોઈ ગયા કે મનમાં કેટલું પણ વસ્તુનો વિચાર નામ અને રૂપ વિના ઉત્પન્ન થઈ શકે નથી. પાણી કે મન સંપૂર્ણતઃ શાંત છે, તેમાં કંઈ પણ વિચાર નથી; છતાં તેમાં આપણે પણ વિચાર ઉત્પન્ન થઈ શકીએ કે તરતજ ને નામ અને રૂપને મદદ કરી. પ્રત્યેક વિચારને અમુક નામ અને અમુક રૂપ દોષ છે. તેજ પ્રમાણે સુધિ ઉત્પત્તિને નામ અને રૂપની સાથે સાથેજ સમય રહેશે છે. આ રીતે આપણને પ્રતીત થાય છે કે અનુભવના મનમાં દોષ અને દોષ થી એવા પ્રત્યેક વિચારની સાથે અમુક નામ અથવા શબ્દ તેજ એક અને તારી જોડાયેલા દોષો જોડાશે. વસ્તુસ્થિતિ આવી દોષવાળી એજ મારતું સંપૂર્ણતઃ સ્વાભાવિક છે કે તેની રીતે આપણું કારીર એ આપણા વિચારનું પરિણામ છે-આપણું કારીર એ સ્વચ્છતા અને આદ્યસ્વરૂપનું પ્રાપ્ત થયેલું. આપણું વિચારનું છે, તેની રીતે આ વિષ પણ મનુષ્ય-વિચારનુંજ પરિણામ છે. વળી આ થઈ ગયે સમય દોષ કે સમગ્ર વિષની રચના આજ ચોખ્ખા અનુસાર થયેલી છે તે એક પરમાત્માની ચતુર્થા રીત તથાજ અણુકણી અવસ્થા સમગ્ર વિષની થઈને તેની રીતે થઈ છે તે તમે સમજી શકો. અર્થાત્ કારીર એ તથાજે નામ સ્વરૂપ થઈ છે અને જન એ તથાજે આત્માના સ્વરૂપ થઈ છે, અને એ સ્વરૂપ આદ્યસ્વરૂપનાં હિરે પણ એક જીવની રૂપ થઈ શકે નથી-મનુષ્યનું જન અથવા કારીર આવી આદ્યસ્વરૂપ થઈ છે ત્યારે તેજ

। પણ અસ્વસ્થ થાય છે, કારણ કે તેઓ મુગમાં એજ વસ્તુ
 કે, એજ વસ્તુનાં સૂક્ષ્મ અને સ્પૃશ્ય અંગો હોય છે. કૌનિક
 અને મન એવી કોઈ એ વસ્તુઓ હોતીજ નથી. જે પ્રકારે
 । એક મોટા સમુદાયમાં એજ તત્ત્વનાં અર્થોત્ત પાનનાં મન
 સૂક્ષ્મ સ્તરો હોય છે તેજ પ્રકારે શરીરમાં સ્પૃશ્ય અને સૂક્ષ્મ
 હોય છે. સમમ શરીરમાં બીજી વસ્તુ એજ રહેતી હોય કે,
 તેમાં સ્પૃશ્ય સૂક્ષ્મપર્વત અનેક સ્તરો હોય છે. બીજી રીતે
 સ્પૃશ્ય શરીર એ આગળના નમ સમાન છે. નખને માંથી
 પામાં આવે ત્યાર પછી પણ તે હૃદયિત થતાજ રહે છે, તે
 કે આપણા સૂક્ષ્મ વિચારોમાંથી એક પછી એક શરીરની ઉત્પત્તિ
 જ કરે છે. એક વસ્તુ જેમ વિશેષ સૂક્ષ્મ હોય કે તેમ તે
 થઈ રહી હોય છે; અને તે જેમ વિશેષ સ્પૃશ્ય હોય છે તેમ
 બીજી રીતે હોય છે. આ રીતે નામ અને રૂપ એ વિચારના
 પાંચ એક નવી એજ શક્તિની સ્પૃશ્ય અને સૂક્ષ્મ રિશ્તિઓ છે.
 તમે એક પણ છે અને તમે પણ છે, એ એજ વસ્તુનાં પણ
 । છે મુદ્દમ તેથી વિશેષ સ્પૃશ્ય અને હોયી વિશેષ સ્પૃશ્ય
 । એક નામ છે ત્યાં બીજાં એ પણ હોય છે. આ નામ હોય
 ત્યાં રૂપ આ વિચાર પણ હોય છે. માટે આપણાં રીતે
 આ રૂપ કે જે વિચારી સ્વભાવ શરીર રૂપનાં જેવી જ હોય
 વિચારનાં પણ પ નામ અને વિચાર એક વિચારો કે રૂપ
 અને આ રૂપનાં નામનાં આવ છે કે 'વિચાર' એ વિચાર
 ,મમ સૂક્ષ્મ આવ છે અને તેજ આ વિચારી પ્રત તથા મનિષ્ય
 જા છે આપણું શરીરનાં મુદ્દમાં જે 'વિચાર' રહેલો છે તેજ
 મ મુદ્દમાં રહેલો છે, અને વિચારી શબ્દ રહેલો 'વિચાર'
 જે રહેલો છે એજ વસ્તુની । જે સ્પૃશ્યનાં અને મનનાં રિશ્ત

તે મામ છે; અને જ્યારે સ્પૃશ્યભાવને પામેલી ગિમ્તિ ૩ આ પછી એને
એકેએ અને અનુભવીને કીધી તે ૧૫ છે. ઉદાહરણ. તમે આ
વિષયનું બિંદુ વિચાર આશ્વાસન, શરીર, દા. ત્યાર પછી તેની
પાછળ જેનું અર્થ ૧૧ આ. એક નામ છે, અને પુન તેની
પાછળ 'વિચાર' છે તેમ પ્રકારે આ મપૂજ્ય વિષયી રચના પછી
છે. તેનું પણ 'નામ' છે કે જે નામને મધ્યસ્થ પદોમાં " ૬-૧ "

હરે છે અને તે નામ અર્થ ૧૧ નું ૧૨. ૬૫૧ છે.

દેવે એ નામ શું છે? એ નામ પછી કામક દેવો તે એક.
એમ, આપુનું વિચારન નિ.કક રીતે જણાવે છે કે આ સમગ્ર
વિષયને નમ તત્ત્વનું બનેલું છે તેમ ના તત્ત્વનો પ્રત્યેક પરમાણુ
બનેલો છે. જ્યાં તમે આવીત્ય એક રીતનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન એકેએ તે
તમને સંપૂર્ણ વિષય જ્ઞાન થયે. આ પ્રમાણે એવાં મનુષ્ય કે જે
આ વિષયનું સર્વથી વધારે ઉન્નત પ્રાણી છે, તે ત્રય એક નામ
વિષય છે. આપણે એકેએ કીધે કે મનુષ્યમા ૧૫ છે, તેની પાછળ
નામ છે અને તેની પાછળ વિચાર અર્થાત્ વિચાર કરનાર જીવાત્મા
છે. પાટે આ વિષયી એકતા પછી જરાજર તેની જ દેવી એકેએ.
પ્રથમ એ છે કે તે નામ શું છે? કિંદુએની માન્યતા પ્રમાણે તે જન્મ
" ૬-૧ " અથવા " જોશ્ન. " છે. પ્રાચીન મિસરવાસીઓ પછી એમજ
માનતા હતા. કોર્પોરેશનમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે " જે પ્રામ
રચાને જો મનુષ્ય અઘરવર વગેરે સાધનોનું પાલન કરે છે તે શું
છે તે-૬ તમને સંદેશમાં કીધું; તે ' જોશ્ન. ' છે. " આ જાણ
છે, અવિનશી પ્રભુ છે અને સર્વોચ્ચ છે; આ અવિનાશી પ્રભુને
જિજ્ઞાસવાથીજ આપણને આ જગતની તમામ વસ્તુસ્થિ-
તિઓ દર્શાવે અતિશય ઉત્તમ એવી વસ્તુસ્થિતિ પ્રાપ્ત
થાય છે.

આ સ્તોત્ર સમય વિષ અથવા બ્રહ્મનું નામ છે. તે જાત જન્મત અને ક્રિયારતી વચ્ચે રિપત છે અને ઉત્તમનો પ્રતિનિધિ છે. આપણે આ વિષને સિન્ન સિન્ન ઉદ્દિયોવો સ્પર્શ, વર્ણ, રમ અને છતર સિન્ન સિન્ન પ્રકારે પૃથક્ પૃથક્ મદલુ કરી છતાં પ્રત્યેક કામલામાં આપણે પૃથક્ પૃથક્ રૂપિનિંદુઓથી આ વિષમાંથી મેટવચ્ચિ વિષે જનાવો છતાં, પરંતુ તેમાંનું પ્રત્યેક વિષ સ્વયં એક સંપૂર્ણ વિષ હશે અને પ્રત્યેક વિષને તેની પાછળ નામ, રૂપ અને વિચાર રહેતાં જ હશે. આ પ્રમાણે પ્રત્યેક માણી પદાર્થની પાછળ અથવા તે તેના મૂળમાં જે વિચાર થાને કબ રહેલો છે તે પણ એક પ્રકારની "પ્રતિમા" જ છે. આ પ્રત્યેક પ્રતિમાને નામ દોષ છે. પરિવ્રત પ્રતિમાઓનાં નામે ભક્તિયોગથી વાપરવામાં આવે છે. આ નામોમાં પુષ્કલ સજિ રહેલી રોષ છે. આમાં નામોના જગતે આપણે ઈદ વસ્તુચિન્તિને પ્રાપ્ત કરી છતાં જોએ અને પૂર્ણ જની છતાં જોએ. પરંતુ જે વસ્તુએ એમાં પ્રાપ્ત બાવામક છે કોઈનાં જગતે છે કે "કુદ પ્રત્યે ભાવ દોષે ભેદને અને દિવ્ય પણ રોષ દોષે ભેદને." આનું તત્ત્વ એવા માણસ જાણેથી પ્રાપ્ત થઈ જોએ કે જોને તે વસ્તુના કલ્પ પિત્તરથી જગત રોષ અને ભેદે ઈદ વસ્તુચિન્તિ પ્રાપ્ત કરી દેઈ આનંદપ્રાપ્તથી અપ્પાનિત પ્રાપ્ત તેની સજિ અને રિપિચિન્તિ પ્રાપ્તિ દિવ્યને પ્રાપ્ત થતા આપમે. કે જે ભક્તિ ત્રાસથી આનંદ-કન્દ પ્રાપ્ત થાય છે તે જગતુર રહેતવ છે. આ કન્દ થાને થવ કે જોને પુરુષ થ છે. તે વસ્તુચિન્તિ અને દિવ્યનું ભુવિત્તરને જગતેકલે પ્રાપ્ત થશે રોષ અને જગત આનંદ કન્દે-કલે જગતે ન જગ-નાનુ રહેવ દોષ તેની અનંદ (પાતક) રૂપે છે.

અને ઉચે તે જે ઇચ્છના થવલુ વા ઉચ્ચાર માનથી પણ ભક્તિની ઉચ્ચતમ સ્થિતિ અનુભવી થાય છે. " હે પરમાત્મન ! તારી પક્ષી નામો છે, તેખનો સંપૂર્ણ અર્થ તો તુંજ સમજે છે. આ જગતમાંની સર્વ નામો તારીજ છે અને પ્રત્યેક નામમાં તારી અનંત શક્તિ રહેલી છે. તારા પવિત્ર નામોનો ઉપયોગ કરવાને માટે મારું ચિત્તિષ્ઠ સમય-વચ્ચાન હોતુંજ નોંધજે એમ નથી, કારણ કે સર્વ સમય અને સર્વ સ્થાનો તારીજ છે-નુંજ છે અને તેથી તે સર્વ પવિત્ર છે. તું એટલો જથ્થો સુષમ છે અને એટલો જથ્થો દયાળુ છે, જ્યાં હું તારી ભક્તિ નથી કરતો એ માફ મહાદુર્ભાગ્ય છે. હે સર્વશક્તિમાન પ્રભુ ! જે દુર્ભાગ્ય દૂર કરી તારી ભક્તિનું સદમાગ્ય પ્રાપ્ત કરવાને મને શક્તિમાન કર. "

છટ.

છટનો સિદ્ધાંત કે જેના સંબંધમાં પૂર્વે મેં સંક્ષિપ્ત નિર્દેશ કર્યો છે તે એક એવો વિષય છે કે જેની ઉપર સંભાગપૂર્વક સદૃષ આપતું નોંધજે, કારણ કે આ વિષય નો આપણે યોગ્યરીતે સમજીએ તો જગતના સમસ્ત સિન્ન સિન્ન ધર્મો આપણા સમજવામાં આવશે. ઈંદ સગ્ગની ઉત્પત્તિ હવે અર્થાત્ ઇચ્છતું-પ્રસન્ન કરતું એ ધાતુમાંથી થયેલી છે. સમસ્ત ધર્મો, સમસ્ત પથોનો આદર્શ એકજ હોય છે-પરમ (સર્વથી મેઝમાં મેઝ) પહોરી પ્રાપ્તિ કરવી અને દુઃખ માનનો સહારે માટે અંત આણવો એજ હોય છે. જ્યાં જ્યાં તમે ધર્મ લુભો છો ત્યાં ત્યાં તમને એક વા બીજી રૂપમાં આ આદર્શનીજ પ્રાપ્તિને માટે પ્રયાતન થતો જણાયો. અસમત, ધર્મના નિકટ ક્રમોમાં તે હેતુ જલ્દ સારી રીતે સ્ફુટ થયેલો હોયો નથી, પરંતુ તે સારી રીતે સ્ફુટ થયેલો હોવા ન હો, તોપણ પ્રત્યેક ધર્મ યોગ્ય એજ ઉદ્દેશને અનુસરે છે. આપણે સવ્ય

નાશ કરવા માગીએ છીએ; આપણે સર્વ જાણતા કે જાન
પારિરિક, માનસિક અને આત્મિક મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાનોજ
કરી ગયા છીએ. આ મૂળ એકજ આગતને ખાતર આપણે
પ્રત્યેક ક્રિયા કરી રહ્યું છે. સર્વજ્ઞ ખેડ એકજ છે અને તેને
કરવાના માર્ગજ માત્ર જુદા છે. આ વિવિધ માર્ગો આપણી
બી વિવિધતાને લીધેજ બનેલા છે જા નક્કી થયેલા છે એક
ની પ્રકૃતિ સામર્થ્ય પ્રધાન હોય છે, બીજા માણસની પ્રકૃતિ
પ્રધાન હોય છે, ત્રીજો મનુષ્ય પ્રતિસાગી હોય છે, ચોથી
તાઓ આપણામાં રહેલી હોય છે. વળી એકજ પ્રકૃતિમાં એવા
વિભાજો રહેલા હોય છે. ઉદારજ્ઞાઈ પ્રેમ કે જોતી સાથે
જુને આ બહિષ્કાર વિષયમાં ખામ મળે છે તેને છોડી
મનુષ્યમાં સતતિ પ્રેમ વિશેષ પ્રમત હોય છે, બીજામાં પત્ની
અથવા પ્રેમ હોય છે, ત્રીજામાં માતૃપ્રેમ, નોષામાં પિતૃપ્રેમ,
મ મનુષ્ય તે જોઈમાં સ્વદેશપ્રેમ પ્રગલ્ભજ રહેલા હોય
દશકો સમય મનુષ્યજાતિને પણ માહે છે, પરંતુ આવા મ જુએ
વાજ હોય છે પુણજ માણસો જાણે કે સમય વિષય પ્રેમી જોતે
તેમ વાજ કરે છે, પરંતુ ખરૂં કહેતા ખાત યોગ્ય સત્યનેજ
અ, જાત હોય છે માનવજાતિમાં યોગ્ય મહાત્માઓજ આજે
જાત મળે પરંતુ હોય છે, આપણે આજે રાખીયુ કે અ
૨ કરી પણ આજે માણસોથી રહિત બનશે નહીં.

આપણે જાણીએ છીએ કે એકજ જોડમાં પણ તેની પ્રાપ્તિ.
જાત માત્ર હોય છે. સમતત પ્રિયીઓ કપરદને
છે, પરંતુ તમા નથી કરી જિન્ન જિન્ન આપણાઓ કરે છે
વિચાર કરો. પ્રત્યેક પક્ષ તેને જિન્ન મહાત્મા, જિન્ન ક્રિષ્ણ
અ રી જુએ છે ક્રિસ્ચિયનિયોની જાણ કાર્મલના જીવનના તે

શાસ્ત્ર કે અમુક માણુમને એક ઉત્તરો-મ છે અને તે તથાને-
 જર અનુકૂળ આવ છે અને ત્યાં વિચાર તમે તમારા એક મિત્ર
 કેરો છે ? તમે જાણો એ મધ્યમ તો પચણ કરો તો સા
 પરંતુ તે મિત્ર કદાચ એવી માન્યતામાં પામી જાય કે તેના ઉપ
 રેક અનુભવો અસાધ્ય છે તેવી એ વાત તમારા નથી અને તો સા
 તકરાર કરવામાં કંઈ સાર નથી ઉપરેથી વધારા કરો, પ-
 ઉત્તર માણુમને માટે અનુકૂળ નહોતો. હવે આપણે આ વાતને જરા
 આગળ સંભારીએ. આપણે તમને જોઈએ કે મિત્ર-ગિત્ર-દરિ
 નિંદુઓથી જોયેલુ મન મન દોષ છે અને તે જ્યાં એક
 સત્ય સત્ય દોષ સંસ્પૃષ્ટ નથી પ્રથમ આમાં પડેલા આવાત જણાશે
 પરંતુ આપણે આ વાત સમરક્ષમાં રાખવી જોઈએ કે નિરપેક્ષ સાત્ય
 કેવલ એક જ હોય છે, જ્યારે સાર્વજનિક સાત્યો આવરણતા વરા
 ઘણાં હોય છે. ઉદાહરણાર્થ, તમારી આ વિચારી કદપના પ્રદક્ષ
 કરો. આ વિષય નિરપેક્ષ પદાર્થ તરિકે અપરિવર્તનીય અને
 અપરિવર્તિત છે અને સર્વજ્ઞ એક પ્રકારનું. પરંતુ તમે
 અને હું અને ઈતર પ્રયેક જણ વાતવોતાનાજ વિષયનું પ્રવચ્ન
 અને રહસ્ય કરે છે. ધ્રુવને સેા. સર્વ એક છે; પરંતુ તમે અને હું
 અથવા બીજા માણુમા જિન્ન મિત્ર રથાને ઉભા રહે અને તેના પ્રત્યે
 હુએ, ત્યારે આપણામાંનો પ્રત્યેક જણ જિન્ન સુધે જુએ છે. આ
 જાણતમાં આપણે નિરુપાય હોએ. આપણા રથાતમાં અતિ અકપ
 પજુ પરિવર્તન થશે તો સુધ્ધનું સુમમ દરમ પરિવર્તિત થઈ જશે.
 વળી વાતાવરણમાં રહેજ ફેરફાર થશે તો પજુ જિન્ન દરમ પ્રાપ
 થશે. માટે સાપેક્ષ રહસ્યમાં સત્ય કહેશો અનેક જણાય છે; પરંતુ
 નિરપેક્ષ સત્ય તો કેવલ એક જ હોય છે. માટે આપણને જ્યારે
 અન્યોનું જોઈતું આપણા મનથી વિરુદ્ધ જણાય ત્યારે આપણે

તે: સાકાર ઇશ્વરની આરાધના ન કરી શકે, પરંતુ નિરાકાર ઇશ્વર તરિકે તેના હિમ્મતમ સ્વરૂપનેજ માત્ર આરાધી શકે. પાસે કે હું તેને તમારી વચ્ચે મૂકું અને તે તમને કહે કે મંથર સાકાર નથી, કિંતુ ઇશ્વર માત્ર તમારા કે મારા અપ્રમાદપૂર્વક છે, તમે ચોક્કસ જાણો. તેનો વિચાર વિરુદ્ધ છે પરંતુ ગુપ્ત નથી. કોઈ મોટા પદે કિંવા કોઈ મહાન આચાર્યે કહિયેલું ઇશ્વરનાં સત્યો પ્રબોધવાને માટે ગુપ્ત મંડળો સ્થાપન કર્યા નથી. ભારત વર્ષમાં આવાં ગુપ્ત મંડળો નથી. આવી વસ્તુઓ કેવળ પાશ્ચાત્ય મસ્તિષ્કોમાં ઉત્પન્ન થયેલી છે અને તેમને કેવળ ગુપ્ત રીતે ભારતવર્ષમાં પુસેડી દેવામાં આવી છે અને તેમને વિષે કદિ કોઈ પણ જાણતા નહોતા. વસ્તુતઃ ભારતવર્ષમાં ગુપ્ત મંડળો શા માટે દોવાં ન્તેજ્યે? પરોપમાં સ્થાપિત થઈને અનુકુળ ન દોષ એવો એક પણ પદ સંબંધી સન્દેહ લોકોને બોલવા દેવામાં આવતો નહોતો. એટલા માટે તેમને પોતાને અનુકુળ એવી આરાધના કરવાના હિદયથી પરંતોમાં જઈ ગુપ્ત નિચાસ કરવાની અને ગુપ્ત મંડળો સ્થાપિત કરવાની રજા પડી હતી. હિંદમાં એંચ સમય કદિ પણ નહોતો કે આરે માણસો પર રચન પાર્શ્વિક વિચારો પ્રગટવાને માટે અત્યાચાર કરવામાં આવ્યો. દોષ. હિંદમાં કદિ પણ ગુપ્ત પાર્શ્વિક મંડળો નહોતા; માટે એ પ્રકારના કોઈ પણ વિચારનો તમારે એકદમ ભાવ કરવા ન્તેજ્યે. આ ગુપ્તમંડળો હમેશાં પતિત થઈને ભવકરમાં ભવકર વસ્તુઓ બની જાય છે. આ મંડળો કેટલી દાનિ કરે છે, તેઓ કેટલી સરસતાથી નિરંકુશ પ્રેમનાં મંડળો અને પ્રેતાચાહન મંડળો બની જાય છે, માણસો અન્ય પુરોષ, પત્ની, સ્ત્રીઓના હાથમાં ફેરી રીતે રમે છે, અને તેમની વિચાર-વિસમ્મતા કાર્પવિમ્મસની ભાષી સંઘવિતતાઓ ફેરી રીતે નદયાવ ઉત્તેજ્યે ફેરી જાય છે. હું આ પ્રકારે થાન કહું છું તે માટે તમા-

હીએ, તે દલીલ કરી નથી, પરંતુ વિદ્યુરે એ વસ્તુએને ઓગળા
 સે છે, એ હિમ્મતમ ફેરિનું ગાન છે, પરંતુ આપણે તેને શી રીતે
 ભણીશું ! એ મહાન મુશ્કેલી છે. આજઠાસ પ્રત્યેક જણ તમારી
 પાસે આવે છે અને તેને ઈશ્વરી પ્રેરણા પ્રાપ્ત થયેલી છે એમ કહે
 ને તથા અદ્ભુત કાર્યઓ કરે છે. તોપણ આપણે ઈશ્વરી પ્રેરણા
 અને ક્રાંતિ શી રીતે ઓગળાવી ? પ્રથમ ઈશ્વરી પ્રેરણાએ સદ
 સદિવેક જુદિનો વિરોધ ન કરવા જોઈએ. જુદ મનુષ્ય જાણકોના
 વિરોધ કરતો નથી, તે જાણકમાંથીજ વિશ્વાસ પામેલો છે. આપણે જે
 ઈશ્વરી પ્રેરણા કદીએ કદીએ તે સદસદિવેક જુદિમાંથી વિશ્વાસ પામેલી
 છે. સદ સદિવેક જુદિ એજ ઈશ્વરી પ્રેરણા પ્રાપ્ત કરવાનું
 સાધન છે. તમારા શરીરના પ્રેરણાત્મક આંતરિકનો સદ સદિવેક
 જુદિનો વિરોધ કરતાં નથી. જ્યારે તમે માર્ગની એક જાણુથી બીજી
 જાણુપર ફેરી જાઓ છો ત્યારે તમે ગાડીઓથી તમારી જાતનું
 સંરક્ષણ કરવાને કેવા આપોઆપ તમારા શરીરને આંતરિક કરો
 છો ! શું એ વખતે તમારું મન તમને એમ કહે છે કે એ પ્રકારે
 તમારી જાતનું સંરક્ષણ કરવું એ મૂર્ખતા બરેસુ કાર્ય છે ! તે તમને
 એમ કહેવું નથી. ક્રાંતિપણ સાચી ઈશ્વરી પ્રેરણા કદિ પણ સદસદિ-
 વેક જુદિનો વિરોધ કરતી નથી જ્યાં તે વિરોધ કરે છે ત્યાં તે
 ઈશ્વરી પ્રેરણા દોડતી નથી. બીજું, ઈશ્વર પ્રેરણા સર્વ જનોના કન્યાજુને
 મારે દેવાની જોઈએ. તે નામના, કીર્તિ અથવા અંતત સામને માટે
 દેવાની ન જોઈએ. તે કમંચા જનતના કન્યાજુને માટે દેવાની જોઈએ
 અને સંપૂર્ણ નિત્યવાર્ધી દેવાની જોઈએ. જ્યારે આ કસોડીઓમાંથી
 કસીશું મધ્યમ ત્યારે તેને ઈશ્વરી પ્રેરણા તરિકે મદજુ કરવામાં તમે
 સંકેતિત છો. તમારે આ વાત સ્મરણમાં રાખવી જોઈએ કે જન-
 તની આધુનિક રિપતિમાં દર સાખમાંથી એક માણસને પણ ઈશ્વરી

હામે, એ એ શય છે, એ અનૈર્મ્યિક ઇચ્છા ૮. જુનેનો
અભ્યાસ અનૈર્મ્યિક અથવા ધારણ કાચથી અથવા અનૈર્મ્યિક
મરિની દુરાને કૌતુહલ કરવાથી માનવજાતિ પતિત થાય છે.
એથી આપણા જાનતુઓ અને આપણા મનિરોપણને
તેમજ વિશેષી આ સમસ્ત ઉત્તેજક થયો જાનતુઓને અસ્થિરતા
રીતે ઉત્તેજક થાય ૯. આથી પીને પીમે પરંતુ નિયમપૂર્વક
માનવજાતિનું પતન થાય ૧૦. આ સમસ્ત અર્થદાન થયોની પાત્ર
જલકાને માટે કપર, વિમુક્તતા, પરિવ્રતા અને આધ્યાત્મિકતાનો
સ્થાન કરે એ અનૈર્મ્યિક - અન્ય મનુષ્યાના વિચારો અનુષ્ઠાન
અપોજનન થયું - હું એ કોઈ અન્ય પ્રાણુસના વિચાર સંગત પાત્ર
મિનિટ પર્યંત જાણીએ. પ્રવ્રતા કઈ તે કઈ વિચારો જની જાણ
કઈ જનીને ઉચ્ચ રહે અને પ્રેમ સ્વરૂપ હપરનેજ - પ્રેમ ઉચ્ચમાં
ઉચ્ચ જાય છે. વિમુક્તતાની સંજ્ઞા કરતાં કપી સંજ્ઞા ઉચ્ચાર છે !
પ્રેમ અને વિમુક્તતા સમય જાનતુપર સગા ચલાવી શકે છે.
દુર્લભ મનુષ્યને આ હપર અંતિ પ્રાણુ સહ કરતી નથી; માટે
સરીર, મન, નીતિ અથવા બુદ્ધિથી દુર્લભ જનરો. નહિ માત્ર પ્રાણુ
સત્ય છે; છતર પ્રત્યેક વસ્તુ મિથ્યા ૧૧. જાતને માટે છતર પ્રત્યેકની
આસક્તિનો સાથ કરે એ જોઈએ. મિથ્યા, મિથ્યા, સત મિથ્યા છે.
દેવલ પ્રાણીજ ઉપાસના કરે.

વખતો વખત પ્રત્યેક ધર્મમાં એવા મુષારોઠ ઉત્પન્ન થયા છે કે જેમણે સમસ્ત પ્રતિમાઓ અને ક્રિયાઓનો વિરોધ કર્યો છે. પરંતુ તેમનો વિરોધ ઇવરે દયાળુ થયો છે, અરજીને ન્યાયપી મનુષ્ય જાતિ પોતાની જાદિર્મુખ રિયનિમાં રહેશે ત્યાંમુખી પશ્ચાત્તરા માણસોને સહાસર્વના અવલંબનને માટે આવી સ્થૂલ વસ્તુઓની અપેક્ષા રહેશેજ. તેમને કાર્ત્ત એવી વાતુની અપેક્ષા રહેશેજ કે જેની આસપાસ તેઓ પોતાના વિચારો નથી રાકે અને જે તેમનાં મન-માંનાં સમસ્ત વિચાર સ્વરૂપોનું કેન્દ્ર બને. સમસ્ત કર્મકર્ત્તિ અને સાક્ષર ઉપાસનાઓને જનતમાથી દૂર કરવા માટે મુસદ્દામાનો અને પ્રોટેક્ટનોએ મદદન પ્રયત્નો કર્યા છે, અને તે બનાં આપણે જોઈએ છીએ કે તેમના પોતાનામાં પણ એ ક્રિયાઓ અને ઉપાસના પુરી થઈ છે ! એ ક્રિયાઓને દૂર રાખી દશાય તેમ હેજ નહિ જલ્દુ જલ્દુ પ્રવાસ કરવામાં આવે તો જનસમુદ્ધ માત્ર એક પ્રતિક કે ક્રિયાને મૂકીને બીજીને વગરે છે. મુસદ્દામાન એમ માને છે કે તેમના સિવાયના બીજા જે લોકો જે પણ ક્રિયા, વિધિ, પ્રતિમા પૂજા અથવા કર્મ કરે છે તે સર્વ પાપકર્મ છે, પરંતુ એક મુસદ્દામાન પોતેજ ત્યારે કાળા બાવળ તેની પોતાની મરજીમાં આવે છે ત્યારે તે એમ માનતો નથી. પ્રત્યેક ધાર્મિક મુસદ્દામાન ત્યારે ત્યારે નમ્રાજ પડે ત્યારે ત્યારે તેણે એવી દાખવા કરી જોઈએ છે કે તે કાળાનીજ મરજીમાં હોય છે. ત્યારે તે ત્યાંની હજ કરે ત્યારે તે તેણે તે મરજીની ક્રિયાકર્તાના કાળા પાણીને મુંબન પણ દરજુંજ જોઈએ તેમની એવી માન્યતા છે કે જે જે માદ્યવિધિ હાજીઓએ તે પાણી-જોને મુંબનો કર્યા છે તે સર્વ કામતને કિપસે તેમના કામને ત્યારે સાધી તરિકે હજા રહેશે. એ નિવાસ કમદમતઃ રૂપને માટે મુસદ્દામાનો માને છે કે " જે માણસ તે કામમાંથી થોડુંક જણી

આપણે પરિચય કરવો જોઈએ અને આગળ વધવું જોઈએ. માન-વજનિને પીમે પીમે પ્રગટ તરફ આવતા એક વિદ્યાગ દેવ તરિકે-ઉપરના નામથી જોડાયાના અદ્ભુત મત્વને પીમે પીમે પિઠાનના અદ્ભુત છાંડ તરિકે-આપણે જોઈ રહ્યાં અને આના તરફનો પ્રથમ આવેશ-પ્રમાદો-પ્રથમર્થન દંભના જાનિતક પદાર્થ અને ક્રિયા-દારાજ માન છે.

આ સંમસ્ત ક્રિયાઓના દાદમાં મનથી આગળ પડેના એક વિચાર રહેલો છે અને તે નામની ઉપાસનાનો છે. તમારામાંના જેમણે ખિસ્તી ધર્મના પ્રાચીન પ્રકારોનો અભ્યાસ કર્યો છે, તમારા પેઢી જેમણે જન્મનના હિતર ધર્મેના અભ્યાસ કર્યો છે તેમનું મન્ય કદાચ આ વાત તરફ ખેંચાયુજ દરા કે તે સર્વમાં નામરમરણનો પ્રકાર રહેલો છે. નામ મદ્દ પવિત્ર મર્યાપ છે. જ્યારેજ્યારેમાં પશુ આપણે વાંચીએ છીએ કે હિંદુરનું નામ અનુપમ રીતે પવિત્ર, સૌથી પવિત્ર મર્યાપું હતું અને એમ ધારવામાં આવતું હતું કે સ્વર્ગ એ રાજદાન હિંદુર દનો. વત ખની છે કે નામ અને રૂપ સિવાય આ વિશ્વ બીજું હં પશુ સુધી તમે ચાંદ વિના વિચાર કરી શકો છો? ચાંદ અને વિચારને એક બીજાથી લુદા નજ કરી શકાય જ્યારે ન્યારે પશુ તમે વિચાર કરો છો ત્યારે ત્યારે તમે ચાંદો અને રૂપો દારાજ તેમ કરો છો. વિચાર ચાંદને કાવે છે અને ચાંદ વિચારને કાવે છે. આ પ્રકારે સમગ્ર વિશ્વ હિંદુરની બાજી પ્રતિકાજ છે અને તેની પાછળ તેનું મહાન નામ ઉઠેલું છે. પ્રત્યેક વિશિષ્ટ સરીર એક રૂપ છે, અને તે વિશિષ્ટ સરીરની પાછળ તેનું નામ છે. તમે તમારા અમુક મિત્રનો વિચાર કરો છો કે તરતજ તેના સરીરનો વિચાર આવે છે, અને તમે તમારા મિત્રના સરીરનો વિચાર કરો છો કે તરતજ તમને તેના નામનો વિચાર આવે છે. માનવ પ્રકૃતિજ

જ્યાં તમે જુઓ છો કે તેઓ પરસ્પર લડવા માને છે ! એક કહે છે કે " મારું નામ એજ કેવળ ખરું નામ છે; મારી વિધિ એજ કેવળ સત્ય વિધિ છે અને મારા પેશંજર થા હંમયસવતારો એજ માત્ર જયતર્થા સત્ય પેશંજર થા હંમયસવતારો છે. તમારા કેવળ બોલ છે ! તે પોતાનાં નામ, વિધિ, પેશંજરો વગેરેને ખરા કહેવા માને છે. અસજત, દાહના સમયમાં ખ્રિસ્તી ધર્મીઓ સમાર વિશેષ માયાળુ બન્યા છે, અને તેઓ સ્વીકારે છે કે પ્રાચીન ધર્મોમાં આરાધનાની જે મિત્ર મિત્ર વિધિઓ છે તે ખ્રિસ્તી ધર્મની પૂર્વ યજ્ઞો છે, ધર્મ અને ઉપાસનાનું ખરું સ્વરૂપ તો તેમણે જ માનેલાં છે તેનેજ તેઓ માને છે. ધર્મરે પ્રાચીન સમયમાં આ સર્વ વસ્તુઓને મૂર્તિ સ્વરૂપ આપીને પોતાની યજ્ઞિઓની કસોટી-અજમાયશ લીધી હતી અને તેનું તે ધર્મ ખ્રિસ્તી ધર્મમાં પરિવૃત્તિ કર્યું. નિદાન તેમની આટલી હિંમત પણ તેમની પ્રતિનિધીજ સૂચક છે. પચાસ વર્ષ પૂર્વે તેમણે આટલું પણ કહ્યું ન હોત અને પોતાના ધર્મ સિવાયનો બીજો કામ પણ ધર્મ નથી એમજ તેમણે કહ્યું હોત. આ પ્રકાર કાંઈ ખ્રિસ્તીઓમાંજ રહેતો હોય એમ નથી લગતમ દરેક ધર્મ અને પંથવાળાઓમાં એ પ્રકાર રહેતો હોય છે. તેઓ એવોજ વિચાર ધરાવે છે કે અન્યોનું કર્તવ્ય માત્ર એટલુંજ છે કે તેઓ સ્વયં જો કરતા હોય તે તેમણે કર્યું. શિન્ન બિન્ન ધર્મોનો અભ્યાસ આપણને આજ ઠેમણે મોટી સલામ કરે છે. તે અભ્યાસ આપણને દર્શાવી આપે છે કે જે વિચારોને આપણે કેવલ આપણાજ લક્ષ્યાવળા આપ્યા હીએ તે વિચારો અન્ય ધર્મોમાં પણ રહેલા છે અને કેટલીકવાર તો તે આપણી પોતાની ભાષા કરતાં પણ અધિક સારી ભાષામાં રાખાવધિ વર્ષો પૂર્વે વિદ્યમાન હતા.

ગ્રાહ વસ્તુદારાજ ઉત્પન્ન થઈ છે. પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરવાની, લક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરવાની, પ્રાપ્તિથી અતીત થવાની મુમુક્ષુની ઇચ્છાને પણ એજ પ્રમાણે જો ગ્રાહ વસ્તુએ ઉત્પન્ન કરી ન દોય અને તેને અભ્યાસદ્વારા મનુષ્યના આત્મામાં ઉતારી દીધી ન દોય તથા તેને ત્યાં જીવંત રાખવામાં આવતી ન દોય તો તે ત્યાંથી રીતે દોષ રહે ? માટે જોનામાં આ ઇશ્વરચિપાસા જાણત થઈ દોય તેને તેના લક્ષ્યની પ્રાપ્તિ પણ અવરમ થશેજ. આપણે સામાન્ય મનુષ્યો ઇશ્વર પ્રિવા-
ક્તી બીજી પ્રવેશ વસ્તુની અપેક્ષા રાખીએ છીએ; પરંતુ જે જે વસ્તુસ્થિતિઓને તમે તમારી આસપાસ સર્વત્ર જુઓ છો તે કાંઈ સસ મુખારૂપ ઇશ્વર નથી અને તેની પાછળ દોષતા કરતું એ ધર્મ નથી. એક બાઈન્ટ દિવાનખાનામાં જન્મતના સર્વ જાતોનું રાચરચીયું છે અને દાસમાં જાપાની વાજ રાખવાની ફરજ પડેલી દોષાથી તે એક વાજ ખરીદે છે અને તેને પોતાના જોરદારમાં મૂકે છે. પણા માણસો ધર્મના સંબંધમાં આવજા આવથી વર્તતા જણાય છે. તેમની પાસે ઉપજોગને માટે સર્વ પ્રકારની વસ્તુઓ દોષ છે અને તેઓ તેમાં લગ્યાર ધર્મના રસ નહિ ઉમેરે તો તેમને જીવન પમાવત રાખતું નથી; કારણ કે સમાજ તેમની દીક્ષા કરે અને તેમને નાસ્તિક કહે. એટલા માટે તેમની પાસે કાંઈક ધર્મ દોષો જોઈએ એમ તેમને લાગે છે. પણાખરા માણસો સરીરપર પાર્મિક ચિન્હો પારજ કરે છે તેમજ રેવાલપોમાં જાય છે તે માત્ર આટલાજ માટે દોષ છે. જન્મતમાં ધર્મની વર્તમાન સ્થિતિ આ છે.

એક વિષય તેના ગુણની પાસે ગયો અને તેને કહ્યું: " મહા-
રાજ, મને ધર્મની અપેક્ષા છે." ગુરુએ વિષ્ણુપ્રતિ દર્શિપાત કયો ?
! અને કાંઈ પણ કહ્યું નહિ, પરંતુ માત્ર સિમતજ કયું. આ પ્રમાણે
તે તે સમય પુરુષ પ્રતિદિન આવતો અને આગ્રહપૂર્વક ધર્મની અપેક્ષા

[illegible]

(જાતો જોવાની) જાણવાની નથી. જ્યાં સુધી તમે એક મનુષ્યને જીવનની શરૂઆત કરીને પ્રાપ્તિ કરવાને માટે આદતો બુદ્ધિ ત્યાં સુધી તમે જાણો છો કે તે સત્ય પ્રેમ નથી; તે દુઃખાનુભવી છે. જ્યાં જ્યાં જીવો અને વેચાણનો કાંઈ પણ પ્રસંગ હોય છે ત્યાં ત્યાં ખરો પ્રેમ હોવો જ નથી. માટે એક મનુષ્ય જ્યારે ઈશ્વરને એવી પ્રાર્થના કરે છે કે "મને આ આપ અને પેણુ આપ." ત્યારે તે બ્રહ્મ જાતી બ્રહ્મ નથી. તે બ્રહ્મ થી રીતે દોષ થયો છે. તે તમને પ્રાર્થના કરે અને તમે મને જલ્દીમાં કાંઈક આપો; આ તો માત્ર દુઃખાનુભવી જ છે.

એક મહાન સુખ અવસ્થામાં મનુષ્ય રમવાને જાયો અને ત્યાં તેને દૈવધોષે એક સંત મળ્યો. તેણે તેની સાથે કિંમિત્ વાર્તાલાપ કર્યો અને તે તેના પ્રત્યે એટલો પ્રસન્ન થયો કે તેણે તેને તેની પાસેથી એક બેટ સ્વિકારવાને કહ્યું. ચોગી બેટલો: "ના, હું મારી સ્થિતિથી સંતુષ્ટ છું. આ દેશો મને આધારને માટે પૂરતા રૂબ રૂબ આપે છે; આ સુંદર વિશુદ્ધ નાગઓ મને વનમાં તેટલું ખાણી પૂરું પાડે છે; આ ગુફાઓમાં હું સુષ્પન્ન કરું છું. કેવળ આથી વિશેષ મને કોઈપણ વસ્તુ થા સરવાળી જરૂર નથી." સમ્રાટે મને સુદ કરવાને માટે, મને સંતુષ્ટ કરવાને માટે કોઈક બેટ પ્રદણ કરે અને મારી સાથે નગરમાં આવે." અંતે તે ચોગી સમ્રાટની સાથે જવાને સંમત થયો અને તેને સમ્રાટના પ્રદાસનમાં સહ જવામાં આવ્યો. પ્રદાસનમાં સુવર્ણ, રત્નો, સુવિખરખર અને પરમ અરસુન વસ્તુઓ હતી. દાન્ય, વૈભવ અને સત્તા પ્રત્યેક રચાનમાં દ્રષ્ટિગોચર થતાં હતાં. ત્યાં પહેલાં આ પછી પોતાનો પ્રાર્થનાનો સમય થયેલો હોવાથી પોતે પ્રાર્થના કરે ત્યાં સુધી સમ્રાટે ચોગીને દીવાનખાનામાં બેસાડી પોતે એક

ખૂણામાં જઈને પ્રાર્થના કરવા માંગે કે " હે દેવ, મને વિદ્યે ।
મ પતિ, વિગેય સતતિ વિદ્યે । મૂર્તિ અ પ " આટલા શબ્દો સાંભ
ળતા જ પેનો થોડી તે ઉડીને ચાલવા લાગે । સમ્રાટે તેને જતા
લેશે અને તેની પૂઠ પગી તે બે દો કે " મહારાજ, થોડો આપે
હજી મારી બેટ લીવી નથી અને ચાલ્યા જાયો છો ? " થોડી
મો રો " હું જિખારીઓનો જિપ્પુ નથી તારી પામેથી કંઈ પણ
લેવા ઇચ્છતો નથી આવી પ્રામના એ ભક્તિ નથી, એ ભક્તની
દયા નથી જો તમે ઇશ્વરની પાસે જગતની આ વસ્તુ અને પેની
વસ્તુ માગો તો પછે ભક્તિ અને દુઃખનારી વચ્ચે બે શા ?
ભક્તિનું પ્રથમ લક્ષણ એ છે કે ભક્ત સાદાને ઓળખતો નથી.
ભક્તિ તો સદા આપ્યા જ કરે છે, તે કંઈ માગતી કરતી નથી.
ભક્તારૂપી પ્રયુત્તુ બાહ્ય તો ઉતડે એમ દહે છે કે હે પ્રભો ! હું
મારી જાત અને માફે સર્વેર તારા ચરણમાં અર્પણ કરું છું અને
મને કાંઈ પણ સાતારીક ઇચ્છા ચાલ્યો નહિ હું માત્ર એક તને જ
ઇચ્છવા અને ચાહવા માયું છું તું જ માફે સર્વેર છે x

બીજી વાત એ છે કે ભક્તિ ભવને ઓળખતી નથી. જ્યાં
સુધી મનુષ્ય ઇશ્વરના સંબંધમાં એવો વિચાર ધરાવે છે કે તે
વાદ ઓળી ઉપર એક હાથમાં ઈનામો અને બીજા હાથમાં ચિત્ત મો

x તેની એજ આવડ દોષ છે કે,

સ્વદેષ માતા પિતા સ્વમેય, સ્વમેય પશુપક્ષ સર્વા સ્વદેષ ।
સ્વમેષ વિષા પ્રવિણ સ્વમેષ, સ્વમેષ સર્વ મમ દેવદેવા ॥૧૧॥

" નેરા મુ મે મ્મુ નહિ જે મ્મુ હું મો તે ન

તેરા તુલ્યે સાધને, ક્યા જાગત હું મોદ " શુર નાનકો

જિજ્ઞાસે કરી છે, આ પુણી કાંઈ સંભરી જો ક નાંદ તમા કામ
 હરખમાં કામથી પ્રેમ ઉપજ્ય કરી હોય છે. હુ મારુ મન
 જિજ્ઞાસે કરે છે. હુ તમા વિચારને કરે છે. હુ હુમ્મ
 ધિતાના ક્યાંકિને કરે છે. મુકામે કેટલાંકાં પદ કર્યાં છે
 ખેંટુ હુ મિ મારે પ્રેમ દેવ છે. અરખા તમા કાં પદ
 કામો પ્રેમ હુમે છે. ન હમકાં અમલ ન દેવ તે ન
 પ્રેમથી કાર્ય કરી પદુ જાવો વિચાર દોવો નથી. ખારો કે કદો
 ત્યાંમાં કંઈ તરફુ માતા રહે છે. જતા અવતા જે એક કંઈ
 દુતરો તમા કિયા પદા. નાં તુ તે તરત ન હોયી વિચરતા ખામ
 નાથી જશે. બીજા પ્રેમને પેતાના જાણતી કાર્ય પદાકામથી
 પસાર કાર્ય છે, અને ખારો કે એક કદ તેના અમારો પસાર
 આવે, આ પ્રમને તેના કાં રિચીત થઈ. ન પેતાના અમારુ
 કાર્યકુ કરી કરી સિદ્ધા હુમ આમજ પસાર થઈ. તેનો
 પ્રેમ તેના સમજા કામને હતી સે છે. અધિકારીના કાંખમાં
 પદુ આમજ છે. પ્રેમર અમાના અપનારો છે કે કિહા કાનારો.
 છે તે પાવો. જાણત વિચારજ દાવા નથી. એક અપાપીક
 મિદ આવે ત્યારે તેનો કા તેનામાં હુ હુમે છે. તે તેને એક
 અપાપીક તરિ, એક રત્નના અપનાર તરિ, એક રિહા કરનાર
 તરિ જેતી નથી, પરંતુ પેતાના પત તરિ, પેતાના પ્રિયતમ તરિ
 ન હુમે છે, તેના કતાને પદુ તેના કામે પ્રેમ પિતા તરિ ન
 હુમે છે; રિહા કરનાર કે ન્યાય અપનાર તરિ જેતતા નથી. તેજ
 પ્રેમર પ્રિયતા અમ અમા તેને-પ્રિયને કદિ પદુ રિહા કરનાર રિયા
 પ્રિયને અપનાર તરિ જેતતા નથી. માત્ર જે સેડાએ કદિ પદુ સાચા
 પ્રિયને અપનાર તરિ નથી તેઓજ કામ પ્રમે છે અને કપે છે. સર્વ
 નામને. કામ કરો. જે કે પ્રિય રિહા કરનાર કે કતામે અપનાર

પ્રાણી તૈયાર કરી છે, જેની અંદર તેમજે પોતાના હૃદયનું રજૂ રહેતું છે અને જેમાં પારિતોષિકની અવેશ રાખ્યા વિના ઈશ્વરની કૃતિ કરનાર—મન કૃતિને આતરજ કૃતિ કરનાર—માનુષ્યોની સર્વ આશાઓ એકજ ઘડી છે તે પ્રાણી તેઓ પીંછા ખાંચે છે, કૃતિનું પારિતોષિક કૃતિજ છે અને તે કુ માં પારિતોષિક હોય એવું વળી સર્વ કોનું હરજી કરે છે, રેવડ અંજ માત્ર પીંચાળી આ સંસારનો રોગ અન્ન ઘડી જાય છે. કૃતિની મનુષ્ય ઉપર મના જાય છે અને તે મનુષ્ય હોય તો પશુ જુદી જાય છે.

આ + આ + નું + નું + પા + પા + ક + આ + ત + મા + તિ + નિ + પથો અતમાં નો એકજ રથા - ૧ અને પૂજી એકજ. જુદી રહે છે. આપણે સર્વ પ્રારબ્ધમાં કાચલાળા હોઈએ છીએ. ઈશ્વર જુદા અને ઉપાસક પશુ જુદા હોય છે. પ્રેમ આ નકલે ચલમા પુરવ અને મનુષ્ય ને શરૂ નીત્ય પાસા સામે હો તથા ઈશ્વર મનુષ્યની તરફ આપણ તો આ મમતા તિ + નિ + નિ + સંજી—પિત્ર, માતા, મિત્ર અથવા સમાનજા પરિજ્ઞા સંજીને મનુષ્ય પ્રેમથી મદજી કરે છે, અને હરે જ્યારે ન મનુષ્ય વિશ્વ સાથે તાણ-અ પ્રાપ્ત કરે ત્યારે તેને અનિષ્ઠ બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે આજે મનુષ્ય કદાચ કુ ન પુ જ્યારે તમે કુ ના તમારી પુત્ર કરતા કુ માંથી પાતળ પુત્ર કરી છુ અને પ્રાણી જાનની પુત્ર કરતા કુ તમારો પુત્ર નહીં મનુષ્ય નો સુખ-પ્રેમથી પ્રાપ્ત કરે છે તથા અન્ન તરફ અર્પણ આપણ એવામાં આવે છે. હરજમા હાન્ય અન્ન ખારી પ્રેમ તેવજ. કોઈ, પાતુ પેનાની - ૧૩ માં ન હાન્ય અન્ન પ્રેમને પ્રાપ્ત કરીને અનિષ્ઠ સુખ પ્રાપ્ત થઈ અને અનિષ્ઠ અન્ન અન્ન નહીં અન્ન પ્રેમ નો હાર કા-ક રથા - ૧૧ એક પ્રાણી કુદી ને અન્ન

व्यावहारिक अध्यात्मज्ञान विधि
सूचनाओ.

-

ન્યારે પુરુષ અને સ્ત્રીનાં કાર્યોની ચર્ચા કરે છે ત્યારે આરીજ બૃહ
કરવામાં આવે છે. તેઓ ખારે છે કે પુરુષ પુદ્ગ કરી શકે છે અને
પ્રેમ્યઃ શારીરિક ઉદ્ધોમ કરી શકે છે, તેથી તે સ્ત્રી કરતાં ઉચ્ચતર
છે; તેના આ ગુણોને આ પ્રમાણે સ્ત્રીના શારીરિક દૌર્બલ્ય અને
'પુદ્ગલજ યત્નના'ની સામે મુકારમાં આવે છે તે અન્યાયજ છે.
ખરી વાત એ છે કે સ્ત્રી પણ પુરુષના નેટલીજ સાદસિક છે.
ખતેમાંનું પ્રત્યેક જીવ તેના પોતાના ક્ષેત્રમાં એક સરખી રીતે સાફ
છે. ક્યો પુરુષ સ્ત્રીના નેટલી ધર્મ, સદનયીયતા અને પ્રેમથી વ્યાપ-
કને ઉઠેરી શકે? એક દાર્શનિકોનો વિશ્વાસ ક્યો કે તો અન્યો
મદનચક્તિનો વિશ્વાસ ક્યો છે. ને સ્ત્રી દાર્શ કરી શકતી નથી તો
પુરુષ મદન કરી શકતો નથી. આ પ્રમાણે સમય વિષયમાં પૂર્ણ
સમતા રહેલી છે. હું જાણતો નથી, પરંતુ મોઝક દિવસ આપણને
આ વાતની પણ અવરજ પ્રતીતિ થઈ કે કુલ્યક જાંતુમાં પણ મોઝક
એવી વસ્તુ રહેલી છે કે જે આપણા પુરુષત્વની ખગાખરી કરે છે.
ફુટમાં ફુટ મનુષ્યમાં પણ કદાચ મોઝ એવા સારા ગુણો રહેવા દશે
કે જે મારામાં વિશ્વકુલ નદિ દોષ. માથા જીવનમાં પ્રતિદિન હું
આવી વસ્તુસ્થિતિ રહેલી નેડું છું. એમાં જાંતુની મનુષ્યપ્રતિ
દ્રષ્ટિપાત કરો. હું જાણું છું કે મારી શરીર તેના જેવું મજબુત દોષ.
તે પરાઈને ખાખ છે અને પીએ છે અને કદાચ ગિમારી થું છે, તે
વાતજ તે જાણતો દોતો નથી, ન્યારે હું સદામાજ રાખી નેકેજ
રવા કરતો દોડું છું ! કેટલાએ પ્રમથિ મારાપર એવા વીન્ય દોષ
છે કે ન્યારે મેં ખુછીની સાથે તેને મારી વિદ્વાન મસ્તિક અર્પીને
તેનું આદોષ શરીર લીધું દોત. મતલમ એજ કે તમારામાં એક
-મદાન વસ્તુ રહેલી છે તો તમાગ પાંચાથીમાં બીજા મદાન વસ્તુ
રહેલી દોષ છે. મારે ન્યારે તમે પુરુષ અને સ્ત્રીની તુલના કરો

મનુષ્યોએ મનુષ્યો સમરત વરનાઓ, પ્રમાણે અને અન્યોએ
એક જ કંઈ અને જુદા-જામા સુખરિત થવેલી સમરત અનુભવોને
જામ લીધી અહીંના પાખાત્મ દેશોમાં એમ થીજવવામાં આવે છે
કે જગતને કારણે અપેક્ષાએ-હાથી માર્ગનોવગ ૧૮૦૦ વર્ષો પૂર્વે
શ્વેત દનેશ, પાખાત્મ દેશોના રાજાઓ આ વાત મનુષ્ય દશે, પરંતુ
મમમ જગતના મનુષ્યમાં આ વાત મનુષ્ય નથી. હું અ્યારે લંડનમ
આજમાન આપને દશે ત્યારે પૂછાર મારો એક અંતિ જુદામાન
અને દુર્ગાત્મક મિત્ર મારી નાથે વાર્ધવવાદ કરેલો, અને એક વિવન
મારી સામેના નેતા મમમત નેતા વાપરી રવા પાડી ને એકએક
ચોક્કસી ઉપાધે છે " પરંતુ તમ મ વાપરીએ અમને જોષ કરવાને
ઉચ્ચાક કેમ ના અ.બ. " એ અનુગત આવે " કારણે આવ-
વાને ઉ.મ.ન. આપે અનુ ઉચ્ચાકા અ વળને નટોડ. એકદં આપીને
શું તેઓ પચ્ચોને જોષ આપે " "

અન્યોએ મને કહ્યું હતું કે " ને પચ.મ વર્ષો પૂર્વે તમે આ
દેશમાં જોષ આપવાને આવ્યા હોત તો તમને કાંઈએજ સદાચો
દેશમાં આવ્યા હોત; જરૂર નાગો મૂરચામા આવ્યા હોત અથવા
તો પચમે પ્રજાને રીદા સદવામાં આવ્યા હોત " મારે કારણે
પૂર્વે ૧૪૦૦ વર્ષ પહેલાં પશુ સંસ્કૃતિ અસ્તિત્વ ધરાવતી હતી
એમ મારતું એ જુદા વિરદ નથી જણા સમૂહિત સદા નિજા ગિયતિ-
મીધીજ હાજર રિચિતને પ્રમ થઇ છે એ વાત પશુ હજી સુધી
નિર્મિત થઇ નથી આ પ્રતાવ સિદ કરવાને ને દસોંતો અને
પ્રમાણે આજમા પરચામા આવ્યાં છે તેમનો ઉપયોગ એમ પશુ
સિદ કરવાને કદી ચકાવ કે જગદો મનુષ્ય એ કેવળ પતિત સંસ્કૃત
મનુષ્યજ છે. હાજરમાય ગીતના લેખો કદિપશુ એમ માની સાચી
નિદ કે સંસ્કૃતિનો ઉદ્ભવ જગદો રિમનિમાંથી થયો છે, કારણે
તેમનો એથી જિન અનુગત છે.

પર્યાયરેણી સાવધ રહેવું જોઈએ તેવી રીતે આપણે પૈતાનિર્માણી
પણ સાવધ રહેવું જોઈએ. અપ્રકાશી પ્રારંભ કરે. મત્સ્યેક વસ્તુનું
અન્વેષણ અને પરીક્ષા કરે. અનેક વસ્તુને શિક્ષ કરે અને પરીક્ષ
તેને મદજુ કરે. આધુનિક વિજ્ઞાનની રીતથી વિરોધ પ્રતિનિવ માન્ય-
તાએ પેલાની કેટલીક દ્રવ્ય સુધી શિક્ષ થઈ નથી અર્જુનસાગર જોય
આમત્ય પણ પુષ્કળ મિદનિ રવળ કામચલાઉ મિદનિ છે અને
વિરોધ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં તેમને નિર્માણથી અપાવાનો સંભવ છે

હવે આપણે મુગ મુગપર આવીએ. કાર્પેટ પૂર્વે ૧૪૦૦ વર્ષો
પર મદર્ષિ પત્રજ્ઞિએ કેટલીક માનસિક પદનાઓ અરરિયન કર-
વાનો, તેમનું પુષ્કળ કરવાનો અને તેમાંથી સાધાન્ય નિર્માણ
તારી કાઢવાનો પ્રયત્ન કર્યો. અન્ય મદા માણસોએ તેનું અનુકરણ
કર્યું તેણે ને શોધ કરી હતી તેના અંશો તેમણે મદજુ કર્યા અને
તેમનો વિશિષ્ટ અવધાન કર્યો. સમસ્ત પ્રાચીન પ્રાણીઓ પૈકી એકલા
દિંદુએએજ આ પ્રમાણે ખરી આનુરૂપી જાનની આ રાખાનો
અવધાન સંસ્કાર લીધે હતો. હમજુ ફક્ત દ તથા તેજ જાતન
અમાનનું પુ: પરંતુ તમાચખાના કેટલા ચોક્કસ તેને આચારમાં
મુકો? જ્યારે તારતત્ત્વના લોહો કુએના કુએ પર્વત તેમાં આધારી
રહેશે. તમે સીમળીને આધર્મચકિત થશે કે તેઓ તમારા જેવાં
અરરિયન આર્વર્જનિક પ્રાર્થનાના સ્થાનો ધરાવતા નથી, છતાં પણ
તેઓ પ્રતિદિન પ્રાજ્ઞાવામ કરે છે મનને એકાગ્ર કરવાનો પ્રયત્ન
કરે છે અને આ જામતો તેમની નક્કિનો મુખ્ય જામ દોષ છે.
અનેક દિંદુએ આ ક્રિયાઓ કરવીજ જોઈએ. વિશિષ્ટતા માત્ર એટ-
લોજ છે કે પ્રત્યેક જલુની પ્રાજ્ઞાવામ પદ્ધતિમાં ફેર દોષ છે. ખાનગી
પણ પ્રત્યેકની વિશિષ્ટ પદ્ધતિ દોષ છે અને એક માણસની ને
વિશિષ્ટ પદ્ધતિ દોષ છે તે તેની પત્નીને પણ અખર નથી હોતી;

તેમ કુચી વિચિત્ર પદ્ધતિને પિતા જાણતો નથી. આ પ્રમાણે
 મગન પોતપોતાની કિયાઓ કરવાની હોય છે; છતાં તેના સર્જ-
 નના યુગના જોડુ કાંઈ છેજ નહિ. "યુગ" શબ્દને તેમની સાથે
 કઈ સંબંધજ નથી. ગયાનરે નિત્ય સદસાવધિ માણસો જરા જરા
 અંત પાતળી છેદા બેગીને પ્રાણાયામ કરતા તથા જપ, ધ્યાન, વગેરે
 રીતિની તા સાધન સાધના જણાય છે. અમુક કિયાઓ માત્રારજી
 મેળવી ન કરી હો તેનાં બે કારણો હોઈ શકે. એક એ કે આત્માથી
 અંત અંતરના પગલે છે કે સાધારણ માણસો તેને માટે ભાવ્ય દેવતા
 નથી. અંતરના કાંઈકે સાત્ત્વ દમો, પરંતુ એમ માનવાનું કારણ મુખ્ય
 વસ્તુ તો તેમનું અભિમાનજ હોય છે. બીજું કારણ સંભામ-ગીતો
 જાત જુદાં હોવાથી હોવાદરજાર્ય, આ દેશમાં એક મનુષ્ય જુદો
 નથી. એ જુદાં કરવાનું પસંદ કરી નહિ, કારણ કે અહીંમાં
 જુદાં નથી. એ જુદાં નથી અને તેને જુદું વિચિત્ર કારણમાં
 આવડે. અંતરના પદ્ધતિ જાણવાવામાં એ એક માણસ એમ કરી
 પ્રાપ્તિ કરે કે "હું જાણું" આજે અમને અમરો નિવડે રોડે
 આજે ના મોડો મેનેજ ઉપદ્રામજ કરશે. "અમારો દરજમાં રહે
 પિતા" એ જાણે વિદુત જોડના મજતા કરી જાણે છે તેથી વિદે
 નામ - જાણે છે તેને મન બીજા કોઈ દોષ ન હોય. વિદુત આ
 જાણે છે તેને જાણે છે કે જાણે તેના હાથમાં છે.

જાણે છે તેને જાણે છે પ્રમાણે જાણે મુખ્ય તારીઓ છે, એક
 જાણે છે તેને જાણે તેઓ વિવેકાનંદ છે. અને જાણે
 જાણે છે તેને જાણે છે આ જાણે તારીઓ. કોઈથી અંતર આવે
 દેવતા. જાણે છે તેને જાણે જાણે જાણે છે તેને જાણે છે
 તેને જાણે છે તેને જાણે છે તેને જાણે છે તેને જાણે છે તેને જાણે છે
 જાણે છે તેને જાણે છે તેને જાણે છે તેને જાણે છે તેને જાણે છે

છે. એનું અસ્તિત્વ પણ નથી અને અસ્તિત્વ ઘનતા પણ નથી. એને તમે છાત્રન અથવા અસ્તિત્વ પણ કહી શો નહિ, કારણકે અસ્તિત્વ તો માત્ર તેમ વસ્તુ ધરાવે છે કે જે વસ્તુ સ્થગ અને કાગથી પર છે—અતીત છે અને જે વસ્તુ ખીછ કાઢ વસ્તુમાંથી બનેલી નથી, પણ સ્વયંબુ છે. " વસ્તુ " પણ આપણે રહન એવી વસ્તુનેજ કહી શકીએ. અન્ય સર્વ વસ્તુઓ તે વસ્તુ નહિ, પણ " વસ્તુ-આભાસ " છે—પ્રતિતી માત્રજ છે. એજ પ્રમાણે આ સમય જન્મતનું નજરે પડતું અસ્તિત્વ પણ ઉપર અ.પેલો અસ્તિત્વની વ્યાખ્યા પ્રમાણે ખરેખર્ અસ્તિત્વ નથી. ખરેખર્ અસ્તિત્વ—સર્વવ્યાપી તે સ્વયંબુ અસ્તિત્વ કે જે આ પ્રતીત યત્ના જન્મતમાં અને વસ્તુસ્થિતિઓમાં પણ છે તે પણ તેના પર સ્વરૂપમાં—અવિદ્યુત—અપરિણામી—સ્વરૂપમાંજ છે. જેમ માટી સિંચાય પડેા દોઢ રાંધે નહિ; જેમ જળ સિંચાય સમુદ્ર નથી, શીશુ, તરૂંજ, પરપોટા, જરૂં એમાંના કશાનુંજ અસ્તિત્વ દોઢ રાંધે નહિ; તેમ જો અવિદ્યુત સત્ય વસ્તુના અસ્તિત્વ સિંચાય આ જન્મત અને તેમાંની કાંઈ પણ વસ્તુસ્થિતિ દોઢ રાંધે નહિ.

આટલા વિવેચનથી સમજાશે કે એ અનંત અને ગત્ય અસ્તિત્વજ પ્રત્યેક વસ્તુમાં રહેલો સત્યાંશ છે. જન્મત અસ્તિત્વજ ધરાવતું નથી એમ નથી; પણ જે જે નામરૂપેના સ્વરૂપ તરીકે આપણે તેને જોઈએ છીએ તે રૂપમાં તે સ્વયંબુ, અપરિણામી અને ત્રિકાલા-બાધિત નહિ હોવાથી તેનું ખરેખર્ વસ્તુત્વ કે અસ્તિત્વ છે નહિ. એનું અસ્તિત્વ સાપેક્ષ, પરિણામી અને અશાશન છે. ઉદ્વિગ્ને તે વિવેક પુરા પાડે છે ખર્, પણ જો ઉદ્વિગ્નેનું કે વિવેકનું અને આખા જન્મતનું પણ સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ નથી રેય, કાગ અને કારણથી અતિત એવી પૂર્વ સત્યતાના અસ્તિત્વને લીધેજ એ અસ્તિત્વ ધરાવે છે. હું બહુ દુઃખી છું. હવે ચાલો, આપણે આપણા મુખ્ય

જુને જાત નથી, તોપણ તેઓ આપણામાં છે અને અજ્ઞાત રીતે આપણા શરીર અને મનને ગતિમાન-પ્રસ્થાવિત કરે છે એ તો નક્કી જ છે. પાંચાની કે મનની સદાય વિના શરીરના અંતરમાં કે બહાર કરવામાં આવતી પ્રત્યેક દિલ્લચાલ, પૂર્વે જ્ઞાન અને ઇચ્છાપૂર્વક જ કરવામાં આવતી હતી અને તે સમયે તેને એટલી બધી ગતિ (વિ-લાગતે ચાલી અપાવ તેમ) આપી રાખવામાં આવી છે કે પડી તેના તરફ મન કે ઇચ્છા નહિ રહેવા જતાં પણ તે આપોઆપ કામ કરી જ કરે.

સમસ્ત નૈતિક પંથોની મહાન શૂંચ એ છે કે તેઓ જે સાધનોદ્વારા મનુષ્ય દુષ્ટ થ કરતાં જાણી શકે તે સાધનો શીખરીમાં નિષ્ક્રમ થયા છે, સમસ્ત નૈતિક પંથો એવેજ ઉપદેશ આપે છે કે "ચોરી કર્યો નહિ!" નહિ સારું. પરંતુ મનુષ્ય ચોરી સા મારે કરે છે! કારણ કે ચોરી, લૂટ અને હંતર દુષ્ટમાં સાધારણ રીતે આપો આપજ થાય છે. હમેશનો લૂટારો, ચોર, જૂરો માણસ, અપ્રમાણિક પ્રભુ અને સ્ત્રી, એ સર્વ પોતાની ઉડી ઇચ્છાથી ચિત્ત જાન-તેજ શું લૂટારો, ચોર આદિ દોષ છે! વસ્તુતઃ આ એક પ્રમુદ માન-સિક પ્રમ છે અને આપણે એવા મનુષ્યને પરમ ઉદાર દ્રષ્ટિથી જોયો જોઈએ. સંજ્ઞન થવું કાંઈ રહેલું નથી. જ્યાં સુધી તમે સુજ્ઞ ન થાઓ ત્યાં સુધી તમે માત્ર ૧૧ નહિ તો ૩૫૫ છે! તમે સંજ્ઞન હો એટલા મારે શું તમારે મર્જિત થવું જોઈએ? નહિજ. તમે સંજ્ઞન છો તેનું કારણ એ છે કે તમે સંજ્ઞન થયા વિના રહી શકાજ નહિ, અને તેજ પ્રમાણે બીજાને માણસ ખરાબ દોષાનું કારણ પણ એજ છે કે તેને ખરાબ થયા વિના મત્વંતરજ નથી. અને તમે તેની રિયનિમાં દોષ તો તમે કેવા થયા દોષ તેની કાને નહિજ છે! રસ્તામાં રખડતી બિખારી સ્ત્રી અને કારાહુદ.

જનમથી હો છે. વિચાર કરો; પુરુષો અને સ્ત્રીઓ ! તમારા જનમમાં આ પ્રથમ વિષે સારી રીતે વિચાર કરો આ મત્ત છે ! પ્રાદ, ઉદ્ધત્ત છે ! હું જેમ જનમતનું વિદેષ દર્શન કરું છું, હું જેમ કુન્ડો અને સ્ત્રીઓનું વિદેષ અવલોકન કરું છું તેમ તેમ ધારી આ માન્યતા વિદેષ કરીશું મત્ત છે. કાનો દોષ કાદું અને કાનો પ્રયોગ કરી ? એકજ દાસની ઉમ્મદ બાલુઓ છે અને નિર્જન કારણ પૂર્વે તે જોવાનું જોઈએ.

આપની મગજ યદાકારન કામ પડેલું છે; અને સોષી પૂર્વે અને સોષી પ્રથમ આપણે આપણા સંસ્કૃત જની મરેશા પુષ્કળ વિચારોને અંતુલમાં ગ્રામતા રીતિનું જોઈએ. પુષ્કળો માલુ કરીને જ્ઞાન અવસ્થામાંથી માલુ છે, પરંતુ તેને જનમ આપનારી જે ખરેખર કારણ તે તો આપણી જાત અવસ્થાથી જાદુ દૂર, અજાત અને અદૃષ્ટ પ્રદેશમાં રહેલું દોષ છે; અને તેટલા માટે ને વિદેષ અગત્યન દોષ છે. રેવ, રવજાવ અને જનમ પ્રકૃતિના નામથી આપણે જેને જોઈએ છીએ, તે જોઈને કઈજ નહિ, પણ એ અજાત અને ઉદ્ધત પ્રદેશમાં રહેલા કારણથી મનનીજ કામ પાંખડી છે.

જાવહારિક માનસશાસ્ત્રી સોષી પ્રથમ પોતાની સર્વ સજિ-એનો પ્રયોગ એ અજાત કારણ ઉપર-એ મુમ અને અદૃષ્ટ કારણ ઉપર કાણ મેગરવા માટેજ કરે છે. અને આપણું જાણીએ છીએ કે આપણે તેમ કરી છોડીએ નહીં. આપણે જાણીએ છીએ કે એ અજાતનું કારણ પણ જાણ્યું છે. આપણા રાવ પાર્વતી વિચારો, આપણા દલ રવજાવો, આપણા પ્રકૃતિમાં જનમને જ જાણે મમેશા શુભ દોષ, તેમજ આપણા પરીના અત-સત્ય તો આપણી અંધા સિદ્ધિ આપ્યા કરતાં અનેક રીતે કિનારો, એ સવ જાણી

જેથી તમે જોશો અને સર્વ બાહ્ય ચિંતનોથી વિમુક્ત રહી શો. જે મનુષ્યો બહારની સુખ સંસ્કારોયુક્ત જીવન ગાળવા પસંદ છે અને તેની સાથેજ આત્માની પ્રતીતિ કરવા માગે છે એ તો “હસ્તાં હસ્તાં રામ હૃદી મજે તો મને પણ કહેજો” એના જેવો છે. નદી જોળાવવા જતાં મગરને બૂમથી કાદુ પારીને તેને પકડી લેવારના જેવો પણ તેને કદી ઘસાય માટે સર્વ બાહ્ય વસ્તુસ્થિતિઓની આસક્તિઓ અને ઈષ્ટાઓ તથા દોષોમાંને પડતી મુકીને પ્રથમ તમે કંઈરેતું સામગ્રીય માત્ર કરેજો એટલે વધારામાં તમને પ્રત્યેક વસ્તુ આપવામાં આવશે. પ્રથમ વસ્તુને મેળવે એટલે હાથા તો એની મેળેજ એની પાછળ ચાલી આવશે. બાહ્ય વસ્તુસ્થિતિઓ રૂપી હાથા પાછળ ગમે તેટલાં કાંઈં મારવા છતાં મુજ આત્મવસ્તુથી દૂર નહોતરથી ત્યાંસુધી દુઃખ સિવાય બીજું કંઈંજ મળનાર નથી. હા, ધણું દુઃખ અને સ્વલ્પ સુખ દેવા છતાં પણ જેમને દુઃખમાંજ સુખશુદ્ધિ થઈ ગએલી દોષ તેમને તો અનેક પુનઃ પર્વતના દુઃખાનુભવેજ જગાડે નહિ ત્યાંસુધી જઈતા પણ સમજાવી શકી તેમ નથી. અમારે કહેતું ને. જેઓ સાચાસાર વિશે જુદા જુદા ધરવાના દોષ તેમને મારે છે. આત્મ-સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવી અને તેને ખાતર બાહ્ય શોધો અને ચિંતનોને દૂર કરવા, એ તેમને મારે એક સર્વથી મહાન અને સરથી વધારે જીવંતુ દોષજ સર્વથી પ્રથમ કરવા જેવું હતલ છે. એનુજ નામ મહાન, તથા છે. એક સર્વોત્તમ આદર્શને મારેજ હશે અને મર્ત્ય-ધર્માં છતર કાંઈ વસ્તુને મારે રવાનજ રહેવા ન ને. એકવાર પ્રાપ્ત કરી પછી જે વસ્તુ કદિ પણ ખોવાતી નથી અને જે વસ્તુ આમજ એટલું મહર્વિં શબ્દ પણ કોઈ જેટલી વિચાન ધરવતું નથી. એવી આત્મવસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાને મારે-આપણી અધ્યાત્મિક રજુતા

પરમાત્મામાં ઐક્ય પામવું એજ ધર્મનું લક્ષ્ય છે.

(ઈ. સ. ૧૮૯૧ માં ન્યૂયૉર્કમાં અપારહુ વ્યાખ્યાન)

ધર્મના વિષયમાં આ જગતમાં અનેક પ્રશ્નો, અનેક જનાનો, અનેક વિધિઓ અને શોધઓએ ચાલી રહેલી છે; પરંતુ તત્વતઃ ખરેખરો ધર્મ એ કંઈ ઉદ્ધિરોનો વિષય જની શો તેમ નથી. એ તો ઉદ્ધિગતીત ભૂમિકાનો વિષય છે, એ સર્વ વાદ્યો પર છે અને શુદ્ધિની ભૂમિકાનો પણ વિષય નથી. એ એક દર્શન છે, એ એક ક્ષેત્રી પ્રેરણા છે. ઉદ્ધિરોથી જ્ઞાન અને અન્વેષ એ પરાતપર પ્રદેશમાં એ એક જુરો છે, કે જે જુરો અદેવનો અનુભવ કરાવે છે; એટલુંજ નહિ પણ એમાં તન્મય-તદ્વૃષ્ટ જનારીને પછી ઉત્થાન દશમાં પણ ફલત્વત્વનાં અને સર્વોત્તમાવનાં તથા પરાતપરમાવનાં સ્ફરણો આપ્યા કરે છે. આ પરાતપરજેવને એ પ્રિવાય બીજી કોઈપણ રીતે જાણી શકાતું નથી. માત્રી માન્યતા પ્રમાણે એની શોધ માનવ મસ્તિષ્કમાં એક માનવ જાતિના આરબ કાળથી ચાલી રહેલી છે, જગતના હનિદ્વસના કોઈપણ યુગમાં આ પ્રવલ વિના, આ અતી-તની શોધ વિના માનવ વિચાર અને શુદ્ધિ દયાનીમાં પણ દોષ સ્વકાં નહોત. આપણા આ માનવ મસ્તિષ્કમાં તાના વિષયમાં આપણે એક વિચાર ઉદ્ધિગતો નેપ્રએ છીએ- પરંતુ તે ક્યાંથી ઉદ્ધ-જવે છે તે આપણે જાણતા નથી, તેમજ તે ક્યારે અદમ્ય ચાય છે અને તે ક્યાં જાય છે તે પણ આપણે જાણતા નથી. આજ પ્રમાણે સર્વ જાણતોમાં પિકના જેવીજ રિચનિમાં સદ્ગતિ પણ છે. તેઓ

આપણને જાતની સેવા કરવાને કહે છે. તેઓ જણાવે છે કે સપ્ત
પર્ષ એમાંજ સમાવિષ્ટ થયેલો છે અને અતીતના પ્રભો વિષે માયા-
દેહ કરવી વ્યર્થજ છે. એટલા બધા ભોમની આવી માન્યતા
યજ્ઞ યજ્ઞ છે કે તે સત્ય બની ગયું છે, પરંતુ સદાતાબવશાત્
આપણે સમજવાજ માનતા દોહાએ તો આપણને અતીતની તપાસ
કરવાની જરૂર ખુબી ખુબી સમજાઈ રહે તેમ છે. આપણે આટલું
તો કહે સહેલાઈથી સમજી શકીએ છીએ કે આ હાલમાં જાત-
આ બધા જાત એ નો અવસ્થા જાતનો માત્ર એકજ જાત છે.
આ હિંદુઓનું વિષય નો તે અતન અને આખ્યાનિક વિષયો કેવલ
એક નાનોજ જાત છે, કેવલ એક દુકાંડો છે. જ્યારે એમાં
તો પછી એ અતીતને જાતના વિના આ નાના દુકાંડોને વાસ્તવિક
ખુલાસો થી રીતે મળી શકે અને તેને થી રીતે સમજી શકાય !

સોફિસ્ટના સમયમાં જેમ કહેવામાં આવે છે કે એક દિવસ
ક્રિષ્ણના આખ્યાન આપતી વખતે તેને મીસની માત્રાએ આવેલો
એક જ્ઞાતિજ મળ્યો અને સોફિસ્ટે તે જ્ઞાતિજને કહ્યું કે, મનુષ્ય
જાતને માટે મદાનમાં મદાન અભ્યાસ મનુષ્યનો છે. તે જ્ઞાતિજ
તરતજ પ્રત્યુત્તર આપ્યો કે “ત્યાં સુધી નમ કંઈરને ન
ઓળખો ત્યાં સુધી નમે મનુષ્યને શી રીતે ઓળખી શકીશ ?”
છપર સદા અંગે, અર્જન, અત્તાની અથવા તમને જમે તે નામ
તેને આપ્યો; પરંતુ તેજ એક માત્ર એ જાત અને જંગનો અને આ
વર્તમાન માનવ જીવનનો વિવેકપુર ખુલાસો છે. તમારી સામેની
કાંઈ પણ વસ્તુ લો; ભૌતિકમાં ભૌતિક વસ્તુ લો; રસાયનશાસ્ત્ર
અથવા પદાર્થવિજ્ઞાન, ખગોળવિજ્ઞાન અથવા જીવનશાસ્ત્ર જેવાં
ભૌતિકમાં ભૌતિક શાસ્ત્રો પૈકીનું એક મદજુ કરો. તેનો અભ્યાસ
કરો, અભ્યાસ આગળ અને આગળ વધારતા રહો; એટલે પછી

અપણ કરાપણું રહેવું છે, તે વસ્તુનું નામજ મોટું અથવા યુક્તિ
 છે; કે એને મેળવતાં સુધી માનવ સ્વભાવ કદી પણ તમ
 થાય કે જાણીને એણે તેમ નથી મનુષ્ય એમ કીધા ઉપે જવા સામે
 છે તેમ તે આ યુક્તિની તરફ કીધા પ્રગતિ કરે છે આ મોક્ષને
 અપણ કરવાથી ધર્મ અથવા સ્વભાવ કદિ તમાગા કરમાં રહેલા
 નથી, તેમ તે તમારો વચ્ચેમાં કે તમારા બામાં પણ રહેલા નથી.
 પરંતુ તમારા અસ્તિત્વમાંના અપ્રમાણિક વિચાર બહારમાં
 રહેશે છે. એ વિચાર બહારના પ્રત્યેક માનવની પ્રતિનિધિ છે.
 સમસ્ત જૈનિક અને માનસિક પ્રગતિનું તેજ મૂળ છે. તેજ ન
 વિચારો, સંજ્ઞાઓ અને ક્રિયાઓની પાછળ રહેલી મંત્રા છે.
 છે. તેજ માનવ જાતિને આનંદ પાલનવારો બતાવે છે.

એ સત્યધર્મનો નિવાસ રોડમાંમાં પણ નથી અને મહાનમ
 પણ નથી. જ્યાં વારંવાર તમે આંખો વિરોધ પ્રવર્તિત થતો સાંભળો
 છો કે "ધર્મ અમને શું લાગે રહી રહી" શું એ રોડની દરિદ્રતા
 નહીં કદી રહી છે." પાંચ કે એ રોડની દરિદ્રતા દર કદી રહી
 નથી, લોકો તેલના ઉપરથી શું ધર્મની અસત્યતા પ્રમાણિત થઈ
 મારો કે આરો તમે ખરો ખરો વિચાર સંજ્ઞાની સિદ્ધાંત તિલક કર-
 વાનો પ્રવળ કરતા હો ત્યારે એક ન્યાયક ઉભું થઈને કહે કે "શું
 એવી બરડી મગરી" તમે પ્રવુત્તર આપો કે "ના." તો જાણ
 તરતજ કહેવનું કે "ત્યારે હો એ નિરપેક્ષી છે." કારણ કે સવળ
 પો આપો પણ તેમજ પોતાનાજ દર્શિનિદુષ્ટી સર્વ જાણકેવી
 તુલના કરે છે. કહે એક જાણક નમ જરૂરી મંગલવાળા દર્શિનિદુ-
 ષ્ટીજ વિષયી તુલના કરે છે, તેમ જા અવતરણા અવાની મનુષ્યોર
 મોટા સૌંદર્યમાં વિગુણો પણ તેમજ કરે છે. બધી વાત એ છે કે
 દર્શિનિદુષ્ટી અવતરણા વસ્તુઓની તુલના નહીં દર્શિનિદુષ્ટી નમ કરવી

वैदिक धर्मना आह्वान.

[illegible]

વૈદિક ધર્મના આદર્શો.

આપણો સૌથી વિશેષ સંબંધ આત્મા, ઈશ્વર અને ધર્મ સાથે સંબંધ ધરાવતી સર્વ વસ્તુઓ સંબંધી વિચારની સાથે રહેલો છે. બારતવર્ષમાં વેદ સંહિતાઓ એ પ્રાચીનમાં પ્રાચીન આર્ચ-સાહિત્ય છે. સત્ય દેહીએ તો જન્મનું સૌથી વિશેષ પ્રાચીન સાહિત્ય પણ એજ છે. કદાચ તે કરતાં પણ પ્રાચીન સાહિત્યના કેટલાક દુકામો આઠી તડી પડેલા હશે, પરંતુ તે મર્યાદા અથવા ખરે સાહિત્ય નથી. સંમંદિત મધ તારીકે તો એજ જન્મનો પ્રાચીન પ્રાચીન પ્રાંથ છે. તેમાં આર્યોની પ્રારંભિકમાં પ્રારંભિક બાવના, તેમની આશાઓ, તેમની રીતબ્રાનો અને પ્રજ્ઞાસિઓ વિશે ઉપ-રિષ્ટત થયેલા પ્રાંથો વચ્ચેનું ચિત્ર આમેજવામાં આપ્યું છે. પ્રાર-ભમાંજ આપણને એક અતિ વિચિત્ર વિચાર એમાં જણાય છે. એમાં આવેલાં સ્ત્રોતો બિન્ન બિન્ન રહેલે અને પ્રકાશિત વસ્તુઓની સ્તુ-તિ રૂપે આપમાં આવેલાં છે. આ રહેલે સખ્યજન્ય છે. ઈદ, વચ્ચુ, મિત્ર, પર્વન્થ, વચ્ચે કેટલાક પોરાણિક અને અલકારિક દેવતાઓને સત્તી દર્શાવતે એક પછી એક એમાં આવે છે દેવદરજ્ઞાથ, જર્મનાનો રજામી દંદ માનવાર્જાતને વચ્ચેથી વચ્ચિત રાજનર સર્વને મારે છે, તે પોતાનું વચ્ચે કહે છે, સર્વે મરજુ પામં છે અને વર્ગદનાં કાપલાપર કાપલાં જન્મમાં રૂંડી પડે છે. દંદો. પ્રત્યક્ષ થાય છે અને તેઓ જર્મનાનોદારા ઉત્તો મુખ્ય રૂંડે તેઓ વિચાર પડી છે, કેટલાક પદ્યોનો વધ કરે છે, તેમજ માંસ સખ્ય-આપર દો છે અને તે માંસ દંને અપજુ કરે છે. તેમનો જન્મ નખનો એક સિદ્ધિ છે. દંદો તે કંપો છે. દંદો તે દંડ કેટલું જાણતું નથી; પરંતુ મર્યાદા આપણને પ્રતીત થાય છે. તેને મુદ-

તમ સ્થિતિના વર્ણનવાળા કેટલાક શ્લોકો હું વાંચીયા એટલે માગ
કહેવાનો અર્થ થું છે તે તમે સમજશો. આ શ્લોકોનું અંગ્રેજી
શાસ્ત્રમાં આવાનર કવિમાં આલ્યું છે; માટે હું તેને તે સ્વરૂપમાં
લેલી છે વધારે સાફ પણ પડશે.

“ The mighty Lord on high our doeds,
As if at hand, espies;
The gods know all men do,
Though men would fain
Their acts disguise;
Whoever stands, whoever moves;
Or steals from place to place;
Or hides him in his secret cell—
The gods his movements trace.
Wherever two to-gether plot,
And deem they are alone,
King Varuna is there a third,
And all their schemes are known,
This earth is his, to him belong
Those vast and boundless skies;
Both seas within him rest,
And yet in that small pool he lies.
Whoever far beyond the sky
Should think his way to wing,
He could not there elude
The grasp of Varuna the King.
He spies, descending from the skies,

સાધનાનાં દોષ છે. વળી વસ્તુના સંબંધમાં જો બીજીને પણ વિચાર ઉત્પન્ન થયો હતો; પરંતુ અર્ધમસ્તકે તેને તત્કાલ દાખી દીધો હતો. તે બધાનો વિચાર હતો. અન્યસ્થાનમાં આપણે વાંચીએ છીએ કે લેખાને જોયો બપ ઊત્પન્ન થયો કે તેમણે પાપ કર્યું છે અને તેઓ હુમાને માટે વસ્તુને પ્રથના કરે છે. આવા વિચારોને કારતવર્ષની જામિ પર છા માટે વિદ્યાર્થ પામવા દીધા નહિ; તેનાં કારણો તમે પાછળથી સમજશો, પરંતુ બધા અને પાપના વિચારની બીજીને તો ત્યાં અંકુરિત થતાં જ રહ્યાં. આપણે જાણીએ છીએ કે એકેધરવાદ પણ કારતવર્ષમાં અતિ પ્રાચીન કાળમાં આવ્યો હતો. સર્વ સદિતાઓમાં પ્રથમ અને પ્રાચીનમાં પ્રાચીન બ્રાહ્મમાં આ એકેધરવાદનો વિચાર રહેલો છે, પરંતુ આપણે આચર્ય ઉપર જોઈશું કે તે વિચાર આપોને માટે પુરતો સિદ્ધ થયો નહિ. તેમણે તેને અતિ સ્પષ્ટ પ્રમાણનો વિચાર જણી ફેંકી દીધો અને તેઓ આચર્ય સાથા, કિંદુઓનો આવો અભિપ્રાય છે. અશ્વમેધ, વેદપર પુરોપિતોએ સમેલા મયો અને દીધાઓ વાંચનાં કિંદુ ન્યારે એમ વળે છે કે અથરા લેખોનાં લખાણો માત્ર આ પૂર્વે વિચલુથી જ ભરપૂર હતાં ત્યારે તેને હાલ્ય ઉત્પન્ન થયા વિના રહેતું નથી. જે પાશ્ચાત્ય માણસોએ પોતાની માતાના દુષ્કર્મથી જ એવો વિચાર મદલ્ય કર્યો છે કે સાકાર કંઈકરનો વિચાર જ હપર સંબંધી ઉચ્ચતમ વિચાર છે, તેમને ન્યારે પ્રાચીન ધાર્ય છે કે સદિતાના જે બ્રાહ્મમાં એકેધરવાદ ભરપૂર હતો તે બ્રાહ્મને પાછળથી આપોએ નિરુપેક્ષથી તથા દર્શનિયો અને વિચારોને માટે અપાત્ર જણી મદયો હતો અને વિદ્યાર્થ દાર્શનિક તથા સર્વોત્તમ વિચાર સાધી મદયને માટે સુખ્ત પ્રથન કર્યો હતો; ત્યારે તેઓ સ્વાભાવિક રીતે જ કારતવર્ષના આ પ્રાચીન વિચારોની અપાત્ર વધેલી વિચારશક્તિ મદલ્ય કરવાનું સોદસ કરી શકતા નથી. જો કે સદિતાઓમાં તેમણે

છીએ ત્યાંથી લોકો પચમાં પછ આપણે એજ મંથમાં તેનું સ્પર્શ-
કરણ પણ લેઈએ છીએ.

એણે પ્રથમ ઉપરિચિત થાય છે કે હવે સમસ્ત પુરાણોથી
હિંદુ પુરાણો આટલાં પૃથક, આટલાં ભિન્ન કેમ ? એમલોનિયન
અથવા મોક પુરાણોમાં આપણે એક દેવને ઉન્નાતિને માટે પ્રાન્ન
કરેલાં જોઈએ છીએ, તે એક દેવને પ્રાપ્ત કરે છે અને
ત્યાંજ રહે છે, જ્યારે અન્ય દેવો નષ્ટ થાય છે. સમસ્ત મૌલોમાં
જેહોવાહ એકતમ બને છે અને હવે મૌલોને વિમરી જવામાં
આવે છે, તેઓ સદાને માટે નષ્ટ થાય છે; અને જેહોવાહ દેવોનો દેવ
બને છે. તેજ પ્રમાણે સમસ્ત મોક દેવોમાંથી ઋગ્વેદ અગ્રગ આવે છે. પરમ
ઉન્નાતિ પ્રાપ્ત કરે છે અને વિષ્ણુ પ્રતુ બને છે, અને હવે સમસ્ત
દેવો પતિત થઈને ગૌરવ રાહને બને છે. પાછળના સમયોમાં જોહો
અને જેહોવાહ પણ તેમના દેવો પૈકી એકને ઉત્તર કરીને હવેર પદ
આપ્યું અને હવે સમસ્ત દેવોને હુદ અથવા જિતના દાદ નીચેના
બનામ્ના દતા. આ પ્રમાણે સમય જગતમાં આ ક્રિયા પ્રચલિત છે,
પરંતુ હિંદુઓના મંથમાં આપણે અપવાદ લેઈએ છીએ, એક
દેવની સ્તુતિ કરવામાં આવે છે અને તાત્કાલને માટે કહેવામાં આવે
છે કે હવે સમસ્ત દેવો તેની આગળોનું પાલન કરે છે, અને આ
પ્રમાણે જે દેવને વરુણે ઉન્નાત કરેલો કહેવામાં આવે છે તેનેજ
શ્રીમત મંથમાં ઉત્તર કરીને ઉચ્ચતમ સ્થાન આપવામાં આવે છે,
આ પ્રમાણે તેઓ, અનુભવે સામાન્ય હવેરનું સ્થાન મહત્ત્વ કરે છે.
પરંતુ એનામે મંથમાંજ તેનું સ્પર્શકરણ પણ દોષ છે અને તે
મહાન સ્પર્શકરણ છે, તે એનું સ્પર્શકરણ છે કે જેણે ભારતવર્ષના
સમસ્ત પાછળના વિચારોને વિવર અર્પણ કર્યો છે, અને જે
સમય ધાર્મિક જગતનો પણ વિવર બની રહેશે, તે સ્પર્શકરણ આ છે

દમજી પશુ ખિસ્તી રેવામરો બાંધવામાં કિદુઓએ કેટલી મહત્ત્વ
 હી છે તે સુધ્ધનંદ પાન તે જે વિવેકી જાણનાની પદર દેવાય
 છે તેમની ઉપર પશુ તેમજ અન્ય ધર્મ જાલન-જુલો પોદ-
 પર્મ, બૌદ્ધ ધર્મ કેટલીક જાણમાં એક મહત્ત્વ ધર્મ છે. પરંતુ
 બૌદ્ધધર્મને બેદનની સાથે મિલકત હી રંગ ને નવજાન્ય રાન
 ખિસ્તી ધર્મ અને મુખિયોજ રંગ જે ને જાન કે જાન પડ
 સમજાય એવા છે. બૌદ્ધ ધર્મમાં જાન અને જાન મુદ્દાઓ છે,
 પરંતુ આ મહત્ત્વ મુદ્દાઓ એવા માજુએના દાયમાં પડ્યા છે જેઓ
 તેમને સુરક્ષિત રાખી શક્યા નહિ હાથનિશા પાનેલી જે રંગો તીક-
 ના દર્શા તે સાધારણ જનમુદ્દના દાયમાં પડ્યા અને તેમજ તેમના
 વિચારો મદજુ હર્ષા તેવામાં પડ્યા છે-જાલ દત્તો, કેટલાક અદનુર
 વિચારો જુદપદની પાસે દતા. મહત્ત્વ અને સમજાવપુજા વિચારો
 તેની પાસે દતા. પરંતુ એકદર પ્રત્યેક વસ્તુને સુરક્ષિત રાખવાન
 માટે મોડક જીજી વસ્તુ-વિચાર અને જુદિ-આરસક દોષ છે. જ્યાં
 જ્યાં તમે સૌથી વિશેષ સમજાવપુજા વિચારોને સાધારણ જનમન-
 દના દાયમાં પડ્યા જુઓ તો ત્યાં ત્યાં તમને જાણી છે તેનું
 પ્રથમ પરિણામ દુરખંડામમાં અને અપઃપાતમાં આવે છે. જાન અને
 જુદિજ એવી વસ્તુઓને સુરપોષમાં રાખી શકે છે. બૌદ્ધધર્મ પ્રથમ
 ધર્મ પ્રચારક સંસ્થા તરીકે જાણ પડ્યો અને પછી તે સમજાવ
 પ્રથમ સંસ્કારી જાનમાં હી પડ્યો. તે જાના તે ધર્મને મટેરજાનું
 એક નિંકુ પશુ પડ્યું નદતું આપણે વાંચીએ છીએ કે ચીનમાં
 બૌદ્ધ ધર્મોપદેશીપર અત્યાચાર કરવામાં આવ્યો દત્તો અને એક પછી
 એક બે કે ત્રણ સમ્રાટોએ સદસાવધિ ધર્મ પ્રચારકોના વધ કરી
 દત્તો. પરંતુ ત્યારપછી યાહોના ઉપર બે અદેશીની કૃપા થઈ અને
 એક મમ્મટ અત્યાચારીઓ ઉપર વૈદ સેવાને તત્પર થયો, પરંતુ ધર્મ

આચારીનું કૃપા પ્રાપ્તિન આપે આપ્યા હતા. પરંતુ કે કૃપા કરી ગયો તેમ આ પ્રાપ્તિન એકપરવાદના વિચારથી હિંદુ પ્રતિષ્ઠા સંતુષ્ટ થયું નહિ; કેમકે એ વિચાર પૂરતો આરણ જતો નહોતો; તે આ દશ જગતનો ખુલાસો આપતો નહોતો; માત્ર જગતના સાધનાતંત્રિઓ નિર્વેશ કરવાથી જગતનો ખુલાસો થતો નથી. વળી તેમાં પણ જગતની બધાના એક સાધનાતંત્રિઓ નિર્વેશ કરવાથી તો તે ખુલાસાનો સંભવ જન્ય થઈ જાય છે. તે એક નેતિ નેતા દર્શક વિચારની મદાનમાં મદાન સચા દર્શક, એટલુંજ ને પરથી સમજી શકાય; પરંતુ તેથી રિત્વનો ખુલાસો થતો નથી. દરે આપણે જે પરોક્ષેન પ્રત્યક્ષ ઉપરિચિત થતો અને મદાન નવતો જોઈએ છીએ તે વિષય વિષેનો પ્રશ્ન છે. "વિષય સામાન્ય ઉત્પન્ન થયું ?" "તે ક્યારે અને શી રીતે ઉત્પન્ન થયું ?" "તે શી રીતે અસ્તિત્વ મેળવી રહ્યું છે ?" આ પ્રશ્ન પર પહોંચી સ્તોત્ર રચાયેલ છે અને નીચલા સ્તોત્રમાં તે પ્રશ્ન જોઈ શકાય અને અહમ્મી રીતે પ્રદર્શિત થયેલ છે તેટલી સુદર અને અદ્ભુત રીતે તે જ્ઞાન પણ પ્રદર્શિત થયેલ નથી. આચારી સ્તોત્રોનો જ્ઞાની જૂગ સરજી વાણીમાં તો સંખ્યાબંધ હોય છે અને અનુવાદ કરવામાં કાચું પડ્યું હોય નહિ થાય છે.

"ત્યારે સદા કે અમર નહતા; તેમજ દવા કે આશય નહતા; તેમજ કોઈ પણ વસ્તુ નહતી. શીમાં એ બધાં પુષ્કાર્થ રજાં હતાં કે સર્વ ક્યાં રહેતાં હતાં ? ત્યારે કાંઈ કે અમરતા નહતાં કે કવિ દિવસનો દર નહતો. તે ત્યાસ જાણે કંપરના અતિથિને આજ્ઞા કરીને રહ્યો હતો; પરંતુ તે આલવા સામ્યો નહિ. "

તે જ્ઞાન રહિત રહ્યો હતો એ એક વિચાર સમજાવવા સમયે

જોઈ એ કલ્પેન છે તે "વાસતીય સ્તોત્ર" નામથી જાણી

તે દેશાધીને મન થયું અને એ મન ઇચ્છાએ વ્યક્ત થયા સામ્યું કે, ને ઇચ્છાના આપણી સમસ્ત સંપત્તિનું કારણ હતું. મન વિષેનો આ વિચારજ બૌદ્ધમત અને વેદાંત મત એ ઉત્પન્ન થયો છે અને પાંચમથી તે જર્મન તત્ત્વજ્ઞાનમાં પ્રવિષ્ટ થયો છે. યોગનાદોરના તત્ત્વજ્ઞાનનો આપાર પણ તેજ છે; પરંતુ વેદ સંદિ-તામાંના સર્વથી પ્રથમ આપણું તેના વિષે સામ્યજીએ છીએ.

“ હવે જુઓ કે ને મનનું દુઃખ બીજા છે તે પ્રથમ ઉદ્ભવ થયું. ને સતો કુદિદારા પોતાનાં હૃદયોમાં તપાસ કરતા હતા તેમને સવ અને અસવ વચ્ચેની મર્યાદા પ્રાપ્ત થઈ. ”

આ બહુ વિચિત્ર વસ્તુ ને અને દરિ અને જાણીએ છે કે “ કસમ ઈન્દ્રે પશુ જાણ્યો નથી. ” આ સ્તોત્રમાં આપણને તેના કામ તરિનોના ગુરો ઉપરાંત જાણાય છે કે વિન્દ્ર વિષેનો આ પ્રા. સંપૂર્ણ નિમિત્ત થયો નહોતો અને આ કાળજીનાં મન ઉત્પન્ન થઈને એવી રીતિતને પ્રાપ્ત થયા હોવા જોઈએ કે સાધારણ પ્રયુ તથા તેમને સંતોષ આપે નહિ. તેના આ ઉપરચાળા કાલકર્તા પણ સંતુષ્ટ થયા નહોતા એવા બીજા વચ્ચે નાન છે કે જેમાં આ સર્વની ઉત્પત્તિ થી રીતે થઈ. મનને એનાએજ વિચાર આપે છે અને આપણે આમજ કંઈ થયા નથી તેમજ વિશ્વને સામ્ય-આપાર ઈન્દ્રે દોર દોર કરતા કરતા આજ જેમ તેઓ એક પાડી એક દેવને નહાણ કરતા અને તેને ને દરજગે મના થતા તેમ હવે આપણને પ્રતીત થાય છે કિન્ન નિત્ય રને ગોમ એવી આમજ વધીને એક અથવા પાંચે વિશ્વ નહાણ કરતા અથવા, તેને અનત વિશ્વાને કરતા આપણે અને ને વિશ્વાન ન વિશ્વમાંની પ્રત્યેક વસ્તુને મારે જાત નહારે જનવરમાં આપણે એક વિશિષ્ટ વિચાર જેમાં પ્રત્યેક વસ્તુ રહેલી છે તે આ આપણે

વામાં આવે છે, પરંતુ હું હમણી જ તમને જણાવી ગયો તેમ આ વિચારે પણ તેમને સતોષ આપ્યો નહોતો.

જાતિ આપણે અતિ વિચિત્ર સ્થિતિ જોઈએ છીએ. અત્યાર સુધી આર્થિક અસ્થિતિ આ પ્રકારે ઉત્તર ગદ્યથી શોધતું હતું અને તેઓ જે જે વસ્તુઓને જોઈ શક્યા તે સર્વ વિશે પ્રથમ ઉદ્યવતા; તેઓ સર્વ, યદ અને નક્કર વિશે પ્રથમ ઉદ્યવતા અને આ રીતે મારફતે તેમને જે જે સમ્પાદન મળી શક્યું તે સર્વ તેમણે શોધી કાઢ્યું. પરંતુ એમાંની સમગ્ર પ્રકૃતિ તેમને જલ્દી જલ્દી તે એટલેજ એક આપી શકતી હતી કે કોઈ એક સામાન્ય ઇશ્વર વિશ્વનો શક્તિ છે. એવી વિશેષ એક તે આપી શકતી નહોતી. સંયોગમાં જાણ જન્મતમાંથીજ આપણે તે વિશેનો ખુલાસો શોધવા માગીએ તો તેમાંથી આપણે માત્ર એક સામાન્ય કર્તાનોજ વિચાર પ્રાપ્ત કરી શકીએ છીએ; આપણે માત્ર આ જન્મનો માત્ર કર્તા હોયો જોઈએ એ સિદ્ધાંતનોજ વિચાર મેળવી શકીએ છીએ. પરંતુ આપણે સર્વ જાતીએ છીએ તેમ આ કોઈ જલ્દી જોગ્ય દલીલ નથી- તેમાં કોઈક બાધીશના રહેલી છે. છતાં જાણ જન્મતદ્વારા આપણે ઇશ્વર સંબંધી જે કોઈ આપ જાન મેળવી શકીએ તે માત્ર એજ છે કે આ જન્મને વિધાતાની આવશ્યકતા હતી. પણ વિશ્વરચનાનો આ કોઈ ખરો ખુલાસો નથી.

આ જન્મતની સામગ્રી એ ઇશ્વરની પૂર્વે હતી અને આ ઇશ્વરને આ સર્વ સામગ્રીની આવશ્યકતા હતી, એમ માનવા જતાં મોટામાં મોટા વધિ એ આવે છે કે તે સામગ્રીથી મર્મોદિત બને છે. જે સામગ્રીથી થઈ જને છે તેના વિના એક ધર બાધિતાર કદિ પણ ધર બાધી શકે નહિ એટલા માટે એવી માન્યતાદ્વારા માન્યતાનો ઇશ્વર સામગ્રીદ્વારા મર્મોદિત હતો; કેમકે સામગ્રીએ તેને જે

પ્રથમ કરી રહી છું તેની સાથે એ વિકાસના એક બીજા અંગ વિશે પણ હું તમને સંદેશ મુકના હઈ છું. એ અંગ ને કર્મકાંડોના વિકાસ છે. એ બાળનને આપણા વિષયની સાથે કઈ પણ સંબંધ નથી, માટે તે વિશે બહુ બેઠવાની મને જરૂર નથી. આધ્યાત્મિક વિષયોએ મજબૂતના નિયમે પ્રગતિ કરી તેા કર્મકાંડ મનની વિચારોએ બૃહિતિ સામન્ય નિયમે પ્રગતિ કરી. જૂના જ્ઞેના બારન વર્ષમાં આમજ જતાં વિશામ પામી પામીને કિયાએના એવા તેા પ્રચંડ સમુદાયે બની ગયા કે તે સમુદાયે દિંદુ છવનનો સમજામ નાદાજ કરી નાખ્યો. અને તે દશા અદ્યપિ ચાલુ છે. તેને દિંદુ છવનના પ્રત્યેક જાગને પકડીને બામ કપો છે અને અમન જામગી જ દામ-ચુદામ બનારી દાવા છે. જતાં આ વાન પણ ખરી છે કે કર્મકાંડની આ પ્રગતિની સદે સાદેજ તેની વિરુદ્ધમાં પણ અને પ્રાચીનકાળથી આપણે સમાર્થ ચાલતી આવેલી જોએ છીએ.

એ સમયમાં એક વધિ. એ દેશવચમાં આવ્યો છે કે કિયાએ પ્રત્યેનો પ્રેમ, અમુક સમયે અમુક વચો પરિપાત કરવા, અમુક પ્રકારે જોજન કરવું, ઇત્યાદિ તમારાએ નહ. આદ્યજો એ બાજ બદાર રેખાડવાનો જ પર્મ છે. અને એના બર્ધ એક કે તમે બદારના વિષયોમાં જ પડવા રહો છો. અને તેની અજાન જ્યાં બાજના નથી. પ્રત્યેક માનવ પ્રાણીના સમયમાં આ પ્રચંડ મુશ્કેલી છે. એક માણસ તાવડાનુ હજાર અને આધ્યાત્મિક જાગણે વિરોધી મર્ષા સાંભરે છે અને તેટલાક દિવસો ગુપ્તી લામજ્યા પછી તે પૂછે છે કે " અને એ વસ્તુઓ તેટલું અમ પેલા ક્યારે ? તેઓ તેટલું હિંસ મુખ અપરણ ? " દારણી રજામવિક રીતે જ તેનું સમ બાજ કિદિયોમાં જ દોષ છે. પરંતુ અમાસ જાણે કહે

ધાર્ય છે કે તેમની સર્વ તપાસો આંતર જગતમાં જ આસેસી છે. આરંભથીજ તેઓ એમ જણાવતા હતા કે: "સત્યને માટે ખીન્ને દોષ પશુ રથને તપાસ કરેલા નહિ; તે અર્ધીઆ-મદાનમાં મદાન ચમ-હારરૂપ માનવ આત્મામાં-સર યાગના જહારરૂપ, સર્વ જીવનના નિષિરૂપ માનવ આત્મામાં જ રહેયું છે. તેને અર્ધીઆના શોધો ને અર્ધીઆ નથી તે ત્યાં-આજીવનમાં દોષી થયે નહિ." તેમણે કમઘા: શોધી કાઢ્યું કે ને જહાર છે તે જહુ જહુ ત્ય ને અહર છે તેનું માત્ર કાણું પ્રતિનિધ જ છે. વિષયી જહાર રહેલા વિષયના ચાસકને ધમતા આરંભના પ્રગીન વિચારને તેમણે કેવી રીતે કદજુ કર્યો અને પછી તેમણે તે સાસકને કેવી રીતે વિષયી જહારથી વિષયી અહર મુક્તી દીધી; તેમણે તેને જહારથી હંચકાને તેમનાં ચાતાનાં અતઃકરણોમાં કેવી રીતે મુક્તી દીધી; તે અર્ધીઆ, મનુષ્યના હૃદયમાં, આપણા આત્મામાં જ છે અને હજી તેજ આપણામાં રહેલી સત્ય વસ્તુ છે. એ સત્ય તેમણે કેવી રીતે શોધ્યું અને અનુમત્યું એ વિષય પશુ જહુ જહુ જહુ નેયો છે.

પરંતુ વેદાંતદર્શનને યોગ્ય રીતે સમજવાને માટે પ્રથમ કેટલાક મહાન વિચારોને સમજવાની જરૂર છે. પ્રથમ નો આપણે કાન્દ અને દેવજ્ઞતા તન્વજ્ઞાન વિષે ને અથમા બ્રહ્મોને ટીંચે ન અથમાં એ વેદાંતજ્ઞાન નથી એ એક મથ નથી અથમા એક માણુસની કૃતિ નથી. વેદાંત એ સિન્ન સિન્ન સમયે જન્માવતા અનેક મથાં સંઘા છે. આપણે એકાદ મથમા કદલીકવા- ૧૭૧ ગિન્ન પચમ વાતો આવેલી હોય છે. ૧૭૧ ને મથોને ગિન્ન ગિન્ન જનરિથન પશુ કરેલા નથી; વિચારોનો-અન-અજ્ઞતા સાકાને-માન નેમ્યા નેમીજ લેવામાં આવ્યા . . . ૭૧ એક ૧૧ હૃદયમાં રાખવા માંડ્યું છે કે ઉર્ધ્વતરફોમાંના આ વિચારોના દ-મેમાં આર્થિક દોષ છે.

आहतवर्षीय धर्मसंस्था संस्था

（附註）（一）（二）（三）（四）（五）（六）（七）（八）（九）（十）（十一）（十二）（十三）（十四）（十五）（十六）（十七）（十八）（十九）（二十）（二十一）（二十二）（二十三）（二十四）（二十五）（二十六）（二十七）（二十八）（二十九）（三十）（三十一）（三十二）（三十三）（三十四）（三十五）（三十六）（三十七）（三十八）（三十九）（四十）（四十一）（四十二）（四十三）（四十四）（四十五）（四十六）（四十七）（四十八）（四十九）（五十）（五十一）（五十二）（五十三）（五十四）（五十五）（五十六）（五十七）（五十八）（五十九）（六十）（六十一）（六十二）（六十三）（六十四）（六十五）（六十六）（六十七）（六十八）（六十九）（七十）（七十一）（七十二）（七十三）（七十四）（七十五）（七十六）（七十七）（七十八）（七十九）（八十）（八十一）（八十二）（八十三）（八十四）（八十五）（八十六）（八十七）（八十八）（八十九）（九十）（九十一）（九十二）（九十三）（九十四）（九十五）（九十六）（九十七）（九十八）（九十九）（一百）

WILLIAM H. WARD

[illegible]

તે રથૂન-પ્રાચી - ૧ મા પ્રત્યેક સ્વપિના મન્ત્રિકાની ક્રિયા જેવી
 થઈ જાય છે. આ વિચિત્ર રીત છે. એ વિચારે પ્રથમ મન
 ૧૧ ૨, ૪ છે, પછી તેઓ અધિકાધિક સદ્ગુણ થતા ભવ છે અને
 અને તેઓ વેદાત્મક રીતે પ્રાપ્ત કરે છે અને એ સદ્ગુણ સાંનિક
 ૮ ૨૨ કરે છે પ્રથમ જેવી ગોપ કરવામાં આવી, પછી
 ૧૨થી છે. ૧૧ ૫ કરવામાં આવી અને તેમ જોઈને અધિક
 ૧૩ ૨૨ કરે છે. આવીને તે ૧૩ કરવામાં આવે છે,
 ૧૪ ૨૨ કરે છે. આ પ્રત્યેક ૧૨૨ કરવામાં રહે છે
 આ ૧૨૨ કરે છે. ૧૨૨ કરવામાં આવીને નિર - પૂર્વે પરમાર્થની
 ૧૨૨ પ્રતિ ૧૨૨ કરવામાં આવીને ૧૨૨ થાય છે. "
 ૧૨૨ ૧૨૨ ૧૨૨ કરે જોઈને ૧૨૨ થાય છે. જેના જેવું
 ૧૨૨ ૧૨૨ ૧૨૨ કરે જોઈને ૧૨૨ થાય છે. જેના જેવું
 ૧૨૨ ૧૨૨ ૧૨૨ કરે જોઈને ૧૨૨ થાય છે. જેના જેવું

હે કે પ્રકૃતિ એ સ્વતંત્રતા અને પરતંત્રતાનું—સસતતા અને તરંગનું મિશ્રણ છે. આપણા મન અને શરીરો બાહ્ય જગત ઉપર અવસંનિત છે અને આ અવસંબન તેની સાથેના તેના સંબંધના મધ્યર બનુસાર જિન્ટ લિન્ટ છે. પરંતુ અંતરાત્મા તો જેવી રીતે હજી સ્વતંત્ર છે તેવીજ રીતે સ્વતંત્ર છે અને આપણા મન તથા શરીરોની દિશ્યાલેને તેમના વિશ્વસના પ્રમાણમાં થલે કે થોડે અરી દોરવાને શક્તિમાન છે.

મૃત્યુ એ તો માત્ર રિષ્ટિતો ફેરફારજ છે. આપણે સર્વ એક જ વિશ્વમાં રહીએ છીએ અને પૂર્વેના નિષ્ક્રોધોનેજ આધીન દોહએ છીએ. જેઓ છવનમુક્ત થયા છે અને જેઓ સૌંદર્ય તથા જુદાયા વિશ્વસની હિચ્છ શુભિકાઓને પ્રાપ્ત થયા છે, તેઓ માત્ર તેમનું અનુસરણ કરતી સાર્વજનિક સેનાની મિત્રતાની—આગલી—પસદજ છે. જેમ એક મોટા સૈન્યમાંના નાના મોટા સર્વ ફેનિકા એક બીજાની સાથે જોડાયેલા દોષ છે, તેમ નિષ્ક્રમાં નિષ્ક્ર પ્રણીનો આત્મા પણ ઉત્તમમાં ઉત્તમ પ્રણીના આત્માની સાથે જોડાયેલો છે અને અનંત પરિપૂર્ણતાનું બીજ તે સર્વમાં રહેલું છે. આપણે આશામય સ્વભાવનો વિશ્વાસ કરવો જોઈએ અને પ્રત્યેક વસ્તુમાં રહેલું મંદ જોવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જે આપણે માથે હાથ દાને મેસીએ અને આપણા શરીરો તથા મનોની અપૂર્ણતા વિરે વિશ્વપ કરી રહીને તો આપણને કાંઈ પણ સામ ન થાવ પ્રનિઃશ્વ સંયોગોને છતી હેવાનો પરાક્રમી પ્રયત્નજ આપણા આત્માને દિગ્ગત કરે છે.

આત્મા પ્રકૃતિના નિષ્ક્રોધ બાજુએ એ પણ આપણું મુન્ન કરતું છે. તમારા જાણીતા મનપર આ સન 'ક્રોધ' કે સત્ત્વ ધર્મ નિષ્ક્રોધ છે, નિષ્ક્રોધમાં નથી આ અનંદનો ત્યાગ કરવામાં તે

વિકાસમાં મદદ કરવાને આધીન હોઈ તેના અનેક સ્વરૂપો થયા છે અને આજે ઘણાં, પણ અને તે પૂર્વગામે પ્રમથન નેનામાં કાંઈ પણ પરિવર્તન થયું નહિ.

પરિવાર એવો પ્રથમ પૂછવામાં આવ્યો છે કે જો વસ્તુસ્થિતિ આવી હોય તો આપણાં ગતિ છવનોની કેઈ પણ વાનગી આપણને સ્થરજી કેમ રહેતું નથી અમારો ખુવાસો આ છે સ્મૃતિ એ તો માન્ય નથી માનસિક મદદમામરતી સત્તાનીવૃજ નામ છે અને તેના અંદર આપણા સમસ્ત સુખ અને દુઃખમય અનુભવો સંચિત થયેલા છે કેટલેક સ્થાના અવિનાશી-વસ્તુને શીધી કાઢી એજ માનવ આત્માની મુખ્ય ઇચ્છા હોય છે મન, શરીર અને મત્ત્ય કદાચ તો કિંમતિન્ન સમસ્ત પ્રાકૃતિક વસ્તુઓ નિરંતર પરિવર્તિત થયા કરે છે પરંતુ જે પરિવર્તિત ન થાય અને જે સત્તાની પ્રાપ્તિ થાય એવી કોઈક વસ્તુને શીધી કાઢી તે મનુષ્યની મહાનમા મહાન આકાંક્ષા હોય છે. મનુષ્યને અનંતનેજ શીધી કાઢવાની માનવ માનની સ્પષ્ટ કે અસ્પષ્ટ આકાંક્ષા હોય છે આપણે નૈતિક અને માનસિક વિકાસ જેમ જેમ અમગ વધવા માંડે છે તેમ તેમ છાપન પરમાત્મા કે જે પરિવર્તનને પ્રાપ્ત થતો નથી તે પ્રમથન કરવા હી આપણી આકાંક્ષા અધિક દૃઢ અને સ્પષ્ટ થતી જાય છે.

આધુનિક લોકો અવા અવા આવે છે કે પવેન્દ્રિયો દ્વારા જાણી ન શકાય એવી પ્રત્યેક વસ્તુ અસ્તિત્વ ધરાવતી નથી અને મનુષ્ય સ્થતિના કાલે એમ ધારવું એ પ્રમથ છે અન્ય પક્ષે વિચારવાદીઓ (idealists) એવો દાવો કરે છે કે પ્રત્યેક મનુષ્ય સ્થતિના અક્ષિત છે અને જાણ જગત તેની મન કલ્પનાની જડાર અસ્તિત્વ ધરાવતું નથી પરંતુ આ પ્રકરે નિઃપ્રમાણ નિષ્ક્રમ એ

કે જે કૃતિ એ રચનાના અને પરાગનાત્મકતા અને તરંગનું મિશ્રણ છે. આપણાં મન અને ઘડીંગા જાણે જ્યારે ઉપર અવતરે જિન છે અને આ અવધાનને તેની સાધેના તેના સંબંધના પ્રમાણ અનુસાર જિન (જિન) છે. પરંતુ અંતરમાં તો જેવી રીતે કષ્ટ-સ્વતંત્ર છે તેવીજ રીતે સ્વતંત્ર છે અને આપણાં મન તથા ઘડી રાની દિશ્યાએને તેમના વિકાસના પ્રમાણમાં પહેલે જે થોડે અને પેરવાને શક્તિમાન છે.

પ્રાણ એ તો માત્ર રિપતિનો દેશાસન છે. આપણે સર્વ એક જ વિષમાં રહીએ છીએ અને પૂરેના નિયમેનેજ આપીન દોષએ છીએ. જેઓ જીવનમુખ થયા છે અને જેઓ સૌંદર્ય તથા હૃદયમાં વિકાસની ઉચ્ચ કૃમિકાએને પ્રાપ્ત થયા છે, તેઓ માત્ર તેમનું અનુસરણ કરતી સાર્વજનિક સેનાની ગોખરાની-આગલી-પદ્મજ છે. જેમ એક મોટા મૈત્ર્યમાંના નાના મોટા સર્વ કૌનીકા એક બીજાની સાથે જોડાયેલા દોષ છે, તેમ નિષ્કૃષ્ટમાં નિષ્કૃષ્ટ પ્રણીને આત્મા પણ ઉત્તમમાં ઉત્તમ આણીના આત્માની માથે જોડાયેલા છે અને અનંત પરિપૂર્ણતાનું બીજ તે સર્વમાં રહેલું છે. આપણે આસામા સ્વભાવનો વિકાસ કરવો જોઈએ અને પ્રત્યેક વસ્તુમાં રહેલું ઈષ્ટ લેવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જે આપણે માથે હાથ રાખે ખેડીએ અને આપણાં ઘડીરા તથા મોંની અપૂર્ણતા વિશે વિધાય કર્યા કરીએ તો આપણને કંઈ પણ સામ ન થાય. પ્રતિકુલ સંધિઓને છતી લેવાનો પરાક્રમી પ્રયત્નજ આપણા આત્માને ઉત્તમ કરે છે.

આત્મિક પ્રવૃત્તિના નિયમે જાણવા એ પણ આપણું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. તમારું આયોજન મનપર આ વાત ઠાવો કે સાત મુખ નિયમીત છે, નિયંત્રીત નથી. માત્ર અનિદનો ત્યાગ જોઈએ.

છે; હવેર અમારામાં રહેલો છે અને અમે હવેરમાં રહેલા છીએ. અમે માનીએ છીએ કે સર્વ ધર્મોમાં સત્યનું બીજ રહેલું છે અને દિંદુ તે સર્વને નમરહાર કરે છે. આ જગતમાં સત્ય કશું બાળ્યાપોમાંથી પ્રાપ્ત થતું નથી, પરંતુ સર્વજામાંજ પ્રાપ્ત થાય છે. અમે સમસ્ત સિત્ત સિત્ત ધર્મોમાં રહેલાં સુદરમાં મુદર પુણ્યોની માલા પ્રણુને સમર્પણ કરીએ છીએ. આપણે ભક્તિને ખાતરજ ઈશ્વરની કલ્પિત કરવી નોંધ્યે, બદલાની આશાથી કલ્પિત ન કરવી નોંધ્યે. આપણે પારિતોષિકની આશાથી નહિ, પરંતુ કર્તવ્યને ખાતરજ આપણું કર્તવ્ય જગતનું નોંધ્યે. આપણે પારિતોષિકની આશાથી નહિ, પરંતુ સૌદર્યને ખાતરજ મુદરની પૂજા કરવી નોંધ્યે. આ પ્રકારે આપણું હૃદય વિશુદ્ધ થતાં આપણે ઈશ્વરદર્શન અવરણ કરીશું. જહલો મેળાવવાના દેવુથી થતા ચટ્ટો, કંચલ પ્રણુમાં અને મયોચ્ચારો એ ધર્મ નથી, પણ આપાર છે. ને તેઓ નિષ્કામ બાવે કથન અને આપણને સાદસપૂર્વક સારાં અને પરાક્રમી કાવો કરવાને ઉત્તેજિત કરે તથા આપણા વિચારોને ઉત્તમ કરીને આપણને પૂર્ણ બલનું તાજ મેળાવવાને કલ્પિતબલ કરે તો જ માત્ર તેઓ ધર્મરૂપ છે અને સામઘવક છે.

ને આપણે આપણી પ્રાર્થનાઓમાં એવો સ્વીકાર કરીએ કે હવેર આપણા સર્વનો પિતા છે અને બીજા હવેર આપણા નિત્યજનમાં પ્રત્યેક યતુષ્પતી સાથે નહુ તરિકે ન વડીએ તો તે શા મર્મનું ? મધ્યાની રમના માત્ર એવલાજ મારે થઈ છે કે તેઓ ઉચ્ચતર જીવનનો માર્ગ પ્રદર્શિત કરે; પરંતુ તે માર્ગનું અનુસરણ હંતાપૂર્વક કલ્યાણી ન આવે તો સારાં હતા ન જ એ. પ્રત્યેક માનવજાતિને એજા હવેરમાં ધ્યાનેલ કાવના હુદ્ય હુદ્ય બોલે અને બીજનીઓની ઉપમા આવી તમાજ એ સર્વના િન્દર્ધ

ચિથોસોશી વિષે થોડાક વિચારો.

ચિથોસોશીરો આ વર્ષે બહુ આનંદાસન કરી રહ્યા છે, અને
ચલ પગથીસ વર્ષો દરમિયાન તેમણે કરેલાં કામો અને પ્રવૃત્તિ સમગ્રી
દેશમાં વર્તમાનપત્રોમાં આવેલાં વિવેચનો અધારી સમક્ષ પોતા જે.

દબે કામને પણ એમ કહેવાનો અધિકાર નથી કે હિંદુઓ
દેવિત થતાં સુધી હુદાર રહી રહ્યા નથી. અમેરિકન પ્રતિવિધાન
આ વિગતો જાણે અને મદદગારી જોઈનારના કામો પામ્યાનો
પણ તેમણે તમ્બુ હિંદુઓ દબે સત્કાર કરતા જણાવ્યા છે.

ચિથોસોશીરો વિષનું મુળદેવીદાન પામવાનો કામો કરે છે.
એ ચાત સામગ્રીને અને દર્શ પામ્યા અને તેઓ તેને દે રીતે ગ્રામ
રાખવા જાય છે એ જાણીને અધિક દર્શિત થયા. તેમને એ જાણ
સર્વ જાન એકમ આપણી ઉપર વર્ષોથી રેવામાં આવે તે જાણ.
જોઈના દેકે હિંદુઓના પુરા એકમ મળે. મીસીસ નિસાદિ એ આપણ
નિકે ચિથોસોશીરો અવતાર છે. બર્ધેદશીમત અને બોરોદશીમત
દબે પાછળ કોઈ જાણના છે નિવાન બોરોદશીમત નિસાદનો રેગુ સુખ
છે અને કામ પણ તેના જાત તથા ઉત્સાહની અવગણના કરી કો
મિત્ર નથી અજાણ, તેમણે રીતકારો નિષ્ક્રમેજન રીત કરે છે.
અને પાલે તે ચિથોસોશીયા સાથે વિવાહ બોલુ કાર્ડ પણ મેળા
નથી. એ પ્રત્યક્ષ સામગ્રીક દોષ છે તેમાં પણ અમે સાથ નેત્રોએ
કામને અને સોમા એને કાનિષ્ઠક કરે છે તેમાં પણ પોષક રીતે
અમે સાથજ રહેણે એકમને કામને. ચિથોસોશીરો મિત્ર મિત્ર
મર્ષો અને અન્ય વધારે કામ આવેલાં છે તેનું તથા ત્યાં જ નાચ-
શોનું એ પ્રત્યક્ષ જાણે છે તથા દર્શ જુલિયાપર અગ્રવિવરો એ
મુગ્ધજ કાર્ડ કામ જાણ છે તથા દર્શન ચિથોસોશીરોની સાથે રીતે

દશાનંદ સરસ્વતીનું અનુકરણ કરીને તટસ્થતા ધારણ કરી છે.

જ્યાં પ્રસ્તુત લેખક અને તેઓ પસંદગી કરનારો દોષ તોપણ આં કલિયુગમાં પણ દિંદુએ પૂરતું ધાર્મિક ચિંતણું અને પૂરતા ધર્મચારો ધરાવે છે, અને તેમને રસિયનો તથા અમેરિકનોનાં પ્રેરોની આવશ્યકતા નથી.

પ્રસ્તુત લેખમાં દિંદુએ અને તેમના ધર્મની બદનકો કરવામાં આવી છે. પ્રસ્તુત લેખના લેખક જોવાએ દમ્ભેશને માટે જાણી લેતું જોઈએ કે અમે દિંદુએને પશ્ચિમમાંથી ધર્મને આપાત કરવાની જરા પણ આવશ્યકતા નથી અને ઇચ્છા પણ નથી. વસ્તુઓ બદલથી આજુબાજી અમારી અધીનતિ ઘટી છે.

અને ખાતરી પૂરેક માનીએ છીએ કે પણ અહીં પશ્ચિમને બદલથી ધર્મ આજુબાજી આવશ્યકતા છે. અને અમારું કાર્પ સદા તે માટે બધું રજુ છે. ધિયોસોશીસ્ટોએ પશ્ચિમમાં દિંદુધર્મને જો કાંઈ પણ સદાય કરી દોષ તો તે નૈવાર કૌવદારા નહિ, પરંતુ દાષ આચારી જરેલી પ્રજાસિઓથી વધેં સુધી અતિ લમ જરેહું કામ કરવાની દરજ પાડીને કરી છે. મંજુમુખર સમાન પંડિતો અને એક-વિન આનોઈઝ સમાન કવિઓના પશ્ચે પછીને ધિયોસોશીસ્ટો પાખાત્ય સમાજના હ-યમાં પ્રવેશ કરના માનતા દતા, છતાં તેઓ ખુદ આ માણસોની નિંદા કરતા દતા અને 'સંપૂર્ણ જ્ઞાનના કેવલ જાંઘર અમેજ છીએ' એવો દાવો કરતા દતા ! અને આ અદ્ભુત જ્ઞાન ગુપ્ત રાખવામાં આવે છે એ જાણીને આપણે સંતોષના ઉદગાર કાઢીએ છીએ ! ભારતીય વિચાર, અર્ધજગત અને મદારીના આંખા હિમાવાના ખેસો એ સર્વ એકજ છે એમ પશ્ચિમના સિદ્ધિ-લેખો માનતા દતા અને ધિયોસોશીસ્ટોએ દિંદુ ધર્મને માત્ર આજ સદાય કરી દતી !

અમ ન નીએ એ યા સુધી અત્યેક દેશમાં વિપોસીરીની
 રાજ્ય એ સહ છે કે સુખમનોર્થ
 ચાલી લે વે પ્રેસર હોકની ઓરિખિની પેડે
 ૧. ૧૩-૧ માર્ચ ૨૦૧૬ મુકિય અને ગવેશાલિ-
 ની નીચેનાં અ. ૧ મંગની દોવાનો હાથે કરનાર મૂખ,
 ૧૩૬ ૪ અને નિર્મિત ની ગુના પાડી આપ્યા છે.

વેદાંત અને વિશિષ્ટ ઉક્ત.

(આ બ્યાખ્યાન સ્વામીજીએ લંડનમાં આપ્યું હતું.)

અદૈતનું દાર્શનિક અંગ પુરિયુદ્ધ સમજવામાં એક મુદ્દો કે જે સમજાવે સૌથી વિશેષ રીતિ છે તે ઉપર હવે આપણે આવીએ. આપણે જાણી ચૂક્યા છીએ કે જે જે વસ્તુઓ આપણે જોઈએ છીએ તે સર્વ અને આ સમગ્ર વિશ્વ તે પૂર્ણાત્માનું પરિણામ છે. વેદાન્તમાં એ પૂર્ણાત્માને જ્યાં અથવા પરબ્રહ્મ કહે છે. તે જણાવે છે કે એ પૂર્ણાત્મા પરિવર્તિત થઈને સંપૂર્ણ પ્રકૃતિ માને જનવસ્તુને બન્યો છે. પરંતુ અત્રે એક મોટી મુશ્કેલી એ ઉપરિચિત થાય છે કે પૂર્ણાત્મા પરિવર્તિત થી રીતે થઈ શકે ? પૂર્ણાત્મા પરિવર્તિત થાથી થયો ? પૂર્ણાત્મા પુરૂષ તેની બ્યાખ્યાયીત અપરિવર્તનીય કહે છે, અને અપરિવર્તનીયનું પરિવર્તન એ તો વદનોબ્યાપ્તાત્મ છે. જેઓ સાદાર ઈષ્ટરને માને છે તેમના સંબંધમાં પણ આજ મુશ્કેલી ઉપરિચિત થાય છે. ઉદાહરણાર્થ, આ વિશ્વની ઉત્પત્તિ થી રીતે થઈ ? એ સ્વભાવથી તો ઉત્પન્ન થઈ શકે નહિ; એ તો વદનોબ્યાપ્તાત્મ થઈ શકે તોઈ પણ વસ્તુ સ્વભાવથી શકિ ઉત્પન્ન થઈ શકે નહિ પ્રત્યેક કાર્ય એ અન્ય સ્વરૂપમાં કારણરૂપ હોય છે. બીજામાંથીજ પ્રસંગ થઈ શકે છે; બીજ તથા તેણે મદ્ય કંચેલી દવા અને પાણી મળીનેજ થઈ જાય છે. અને થઈ જનાવવાને માટે લીધેલી દવા તથા પાણીનું પ્રમાણ કાઢવાની જો કોઈ પ્રજ્ઞાધિ હોય તો આપણને તેના દ્વારા દુરતજ પ્રતીત થાય કે તે બરાબર કાર્ય અર્થોત્તર થયેલ જેટલું છે. આધુનિક વિદ્યાને પણ નિઃશંક રીતે સિદ્ધ હતું છે કે કારણ એ અન્ય સ્વરૂપમાં કારણ છે. કારણની અગ્રિની બરસ્યા દેરવા,

વર્તનીય અને અતંત પરમાત્માના આ વિષયો છે, તે જન્મત
એકલે છે. આપણા પ્રમતો મૂળ પ્રાયોગ જોડે છે. આ સમય
જન્મત દેવતા દેખાવ માત્ર છે, એ સત્ય વસ્તુ નથી. આ સૂર
નાના પ્રકારની વસ્તુઓ અને પ્રાણીઓ સુવ દેખાવ માત્ર છે, મત
નથી. હવે સેષ પણ પરિવર્તિત થશે નથી અને વિષય પણ બન્યો
નથી, હતાં આપણે હવેરને વિષય તરિકે માનવા દોરાઈએ છીએ,
તેનું શરણ એક છે કે આપણે દેશ, કાળ અને કારણરૂપી પદ્ધતિ
ઓમાંનાં નાનાં નાનાં હિંદો દારણ જોયું પડે છે. પરંતુ એ દેશ,
કાળ અને શરણ પણ માત્ર આપણી દ્રષ્ટિમાં એવો બેદ જમ
ઉપગતવે છે. મૂળ વસ્તુમાં તેથી દરીને કાંઈ પણ પરિવર્તન કે અપ-
ર્ણતા થેથી થતી નથી. દોષને સર્વ માનવારની દ્રષ્ટિમાં જમ-
રૂપી વિમાર અને તત્ત્વજન્ય વસ્તુઓ વિકારો અને પરિવર્તનો
ઉદ્ભવે છે. દેશમાં તેનું કાર્યન થતું પામતું નથી.

દેવે આપણે આ મહાપ્રજાગ સિદ્ધાંતની વધારે રપષ્ટ વ્યાખ્યા
કરીએ. આદ્યપતીજીએ સાધારણ રીતે જે અર્થમાં સમજાવ્યામાં આવે
છે તેવો કાર્થ આ સિદ્ધાંતનો અર્થ થતો નથી. આ સિદ્ધાંત એમ જણા-
વતો નથી કે આ વિષય અસ્તિત્વમાં પરાવતું નથી; તે અસ્તિત્વ પરાવે
છે ખરું, પરંતુ તે સાધેજ આપણે તેને જેનું જોઈએ અને માનીએ
છીએ તેનું લે નથી. આ વાત સમજાવવાને માટે અદ્વૈતવાદ ખીનું એક
ઉદાહરણ આપે છે તે પણ સુવિખ્યાત છે. રાત્રિના અંધકારમાં એક
વૃક્ષના કુંડાને એકાદ વહેમી માણસ ખૂન પારે છે; તે એકાદ ચોડીદાર
તેને કુદારો પારે છે! વળી પોતાના માથોની શેષમાં નિહાળેલા માણસ
તેને પોતાનો સાથીજ પારે છે! આ સર્વ પ્રસંગોમાં વૃક્ષનું કુંડું
જમ પણ પરિવર્તિત થયું નહોતું, અને તે જ્યાં બાજુ પરિવર્તનો
થતાં હતાં. આ પરિવર્તનો કુંડાને જોનારાઓનાં મનમાંજ થતાં

જદાહાં તે બાજુ જગત્ પશુ મારે માટે બદલાયો. એટલા માટે વેદાંતનો સિદ્ધાંત જણાવે છે કે તમે અને હું અને વિશ્વમાની પ્રત્યેક વસ્તુ તે પૂર્ણાત્મા છે. તે તેના જુદા જુદા બાજો નથી, પરંતુ પૂર્ણ અવજ છે, તમે પણ તે પૂર્ણાત્મા છે. અને ઇતર સર્વ પણ તે પૂર્ણાત્માજ છે. તેમાં વિભાજનો વિચાર આવી શકતો નથી. આ દેખાતા વિભાજો-આ સર્વ મર્યાદાઓ માત્ર બહારનીજ છે, ખુદ વસ્તુમાં તે જગત્ પશુ નથી- હું સપણુ અને પરિપણુ હું અને હું હાંદ પણ બદલ થયો નહોતો. વેદાંત સાદસપૂર્વક એવો ઉપદેશ આપે છે કે " જો તમે એમ ધારના હો કે તમે બદલો છો તો તમે બદલ રહેશો અને જો તમે એમ માનો કે તમે મુક્ત છો તો તમે મુક્તજ છો. " આ પ્રકારે આ દશગુણુ પેળ અને સદૃશ "આપણે સદા મુક્ત છીએ અને આપણે સદા મુક્ત રહીશું" એમ આપણને જણાવતું એજ છે. આપણે કદિ પરિવર્તિત થતા નથી, આપણે કદિ મરતા નથી અને આપણે કદિ જન્મતા નથી. ત્યારે આ સર્વ પરિવર્તનો શું છે ? આ દશ જન્મતનું શું થાય છે ? આ જગત્ દેખાવ માત્ર છે અને તે દેશ, કાગ અને કારણતરી બદલ છે. સંસ્કૃતમાં જોને ' વિવર્તનાદ ' કહેવામાં આવે છે તે એજ છે કે જગત્ એ પ્રકૃતિની ઉત્પત્તિ છે, પૂર્ણ અવજનું પ્રાકટ્ય છે. પૂર્ણ અવ પરિવર્તિત થતો નથી અથવા વારંવાર ઉત્પત્તિ પામતો નથી. નાના જંતુમાં પણ તે અનંત પૂર્ણતા ગુણ રહેલી હોય છે. માત્ર તે તેના જંતુના છતીરને કીધે જંતુ તરીકે દેખાય છે તે કહેવાય છે. જંતુથી કદને પૂર્ણ અનુભવપરિત જે વસ્તુ બદલ છે તેમાં તે એ નામ અને આકારને કીધે કશુંજ પરિવર્તન થતું નથી; તે તે તેની તેજ-અપરિવર્તનીયજ રહે છે અને નામરૂપમય આવર-જમાંજ સર્વ પરિવર્તનો થાય છે.

જ્યાંને મધી રહ્યો છે અને મેડો વહેશે--અથવા કુદાઈને તે પણ ખરે રહે આગળ વધીને તે સ્વપ્ને પારજી કરશે તથા પ્રાપ્ત કરી. પણ જેમ્મી સવેજાથીજ સમજણ પૂર્વક મુક્ત થવાનો પ્રયત્ન કરે છે તેઓ શીખ મુક્ત થાય છે. વળી આ સિદ્ધાંતદ્વારા જે એક લાભ થતો આપણે પ્રાપ્ત્ય નોમ્મએ જીએ તે એ છે કે સાચા સાર્વત્રિક પ્રેમનો વિચાર પણ કેવળ આ દ્રષ્ટિ બિંદુદ્વારાજ શક્ય બને છે. " સર્વ વસ્તુઓ આપણા પ્રવાસી બધુઓ છે. " સમસ્ત પ્રાણીઓ, સર્વ વનસ્પતિ, સર્વ પશુઓ; માત્ર મારો મનુષ્ય બંધુજ નહિ, પરંતુ મારો પશુ બધુ અને મારો વનસ્પતિ બંધુ મુદ્દા; માત્ર મારો સજ્જન બંધુજ નહિ, પરંતુ મારો દુઃખ બંધુ મુદ્દા; મારો અપ્રાપ્તતાની બંધુજ નહિ પરંતુ મારો કુષ્ટ બધુ મુદ્દા; એ સર્વ આપણા પ્રવાસી બધુઓ છે. એ સર્વ એકજ ખ્યેવ પ્રતિ પ્રયાજી કરી રહ્યા છે. પ્રત્યેક જણ તે અનંત સ્વતંત્રતા તરફજ શીખર્ગતથી દોડી રહ્યું છે. આપણે કે બીજા કોઈ પણ તેમને અટકારી રાકવું નથી. તમે તેટલો પ્રયત્ન કરે તોપણ એ માગેથી કોઈ પાત્ર કરી રાકવું નથી. તે આગળ અને આગળજ પહેલાઈ જશે અને અને તેને મુક્તિ પ્રાપ્ત થશે. મુક્તિ કે જે આપણા જીવનનું કેન્દ્ર છે અને જ્યાંથી આપણે બહાર ફેંકાઈ તથા જીએ તેને પુનઃ પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયાસ એનું નીર્મજ માન્ય સદ્ધિ છે. જુદા આપણે અહીંયાં જીએ, આપણે મનુષ્ય જીએ એ પદનાજ દરબિ છે કે આપણે કેન્દ્ર પ્રતિ પ્રયાજી કરી રહ્યા જીએ અને એ કેન્દ્ર પ્રતિયા આ આકર્ષણના બળત સ્વરૂપનેજ આપણે પ્રેમ કહીએ જીએ.

એવો પ્રમ પૂજ્યમાં આવે છે કે આ વિષયની ઉત્પત્તિ જ્યાંથી થાય છે, એ જ્યાં રહે છે, અને એ જ્યાંથી થવ પામે છે ? આ પ્રશ્નનો હાર એ છે કે પ્રેમમાંથી (પ્રેમસ્વરૂપ આત્મામાંથી) જ

જાપાને મધી રહ્યો છે અને મોઠો વહેલો—અથાઈ કુટાઈને તે પણ ખરે રસ્તે આગળ વધીને તે સમ્યકને ધારણ કરી તથા પ્રાપ્ત કરી. પણ એઓ સવેળાથીજ સમજણ પૂર્વક મુક્ત થવાને પ્રયત્ન કરે છે તેઓ શીઘ્ર મુક્ત થાય છે. વળી આ સિદ્ધાંતદ્વારા જે એક સામ થતો આપણે પ્રાપ્ત્ય એકાએક જીએ તે એ છે કે સાચા સાર્વત્રિક પ્રેમનો વિચાર પણ કેવળ આ દ્રષ્ટિ નિંદુદ્વારાજ શક્ય બને છે. “ સર્વ વસ્તુઓ આપણા પ્રચલી બધુઓ છે. ” સમસ્ત પ્રાણીઓ, સર્વ વનસ્પતિ, સર્વ પશુઓ; માત્ર મારો મનુષ્ય બંધુજ નદિ, પરંતુ મારો પશુ બધુ અને મારો વનસ્પતિ બંધુ સુદા; માત્ર મારો સન્નત બંધુજ નદિ, પરંતુ મારો દુર્ગ્ગ બંધુ સુદા; મારો અધ્યાત્મગાની બંધુજ નદિ. પરંતુ મારો દુષ્ટ બધુ સુદા; એ સર્વ આપણા પ્રચલી બધુઓજ છે. એ સર્વ એકજ ખેવ પ્રતિ પ્રચલુ કરી રહ્યા છે. પ્રત્યેક જણ તે અનંત સ્વતંત્રતા તરફ શીઘ્રગતિથી દોડી રહ્યું છે. આપણે કે બીજું કોઈ પણ તેમને અટકાવી રાકવું નથી. અમે તેટલો પ્રયત્ન કરે તોપણ એ માર્ગથી કોઈ પાકુ કરી રાકવું નથી. તે આગળ અને આગળજ ખોલાઈ જશે અને અંતે તેને મુક્તિ પ્રાપ્ત થશે. મુક્તિ કે જે આપણા ઈવનનું કેન્દ્ર છે અને જ્યાંથી આપણે બહાર ફેંકાઈ ગયા જીએ તેને પુનઃ પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયાસ એનું નામજ માતા સૃષ્ટિ છે. પુરૂષ આપણે અહીંયાં જીએ, આપણે મનુષ્ય જીએ એ ધરનાજ દરબિ છે કે આપણે કેન્દ્ર પ્રતિ પ્રચલુ કરી રહ્યા જીએ અને એ કેન્દ્ર પ્રતિતા આ આકર્ષણના બળ સ્વરૂપનેજ આપણે પ્રેમ કહીએ જીએ.

એવો પ્રસ પૂજ્યાર્માં આવે છે કે આ વિશ્વની ઉત્પત્તિ ત્યાંથી થાય છે, એ ત્યાં રહે છે, અને એ ત્યાં સર્વ પામે છે ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર એ છે કે પ્રેમમાંથી (પ્રેમસ્વરૂપ આત્મામાંથી) જ

નારને ઉપન્ય કરી રજુ દોષ છે અને બીજું નગ તેનો
 નાર કરી રજુ દોષ છે; ખાંચમાં કીચે તો કીચ નગ વિદિષ્ટ
 હજને ઉપન્ય કરી રજુ દોષ છે અને બીજું તેનો નાર કરી રજુ
 દોષ છે. ત્યારે ત્યારે વિદિષ્ટ દશનો નાર કપવામાં આવે
 કે ત્યારે ત્યારે પ્રગતને અધિસાધિક પ્રકાર અનં પ્રગતિ પ્રાપ્ત
 થાય છે. આ વિશેષ દશનો વિષય આપણે આપણી આનન્દાન
 સર્વન આદી રસો નેત્રમે છીએ. અસંગત, પ્રથમ વિદિષ્ટ દશનો
 પાશવ વિચારજ મનુષ્ય ઉપર સગા થવાને છે, નિર્ગત ઉપર સગ-
 મના વિદિષ્ટ દશનો અને નિર્ગત ઉપર ધનવાનના વિદિ-
 દશનો અધિસાર અત્યારે આદી રસો છે ધનવાનો નિર્ગતનો
 ઉપર ઘોડો વિદિષ્ટ દશ માને છે; તેજ પ્રમાણે વળી ભુદ-
 માનો ધનવાનો ઉપર પોતાનો વિદિષ્ટ દશ દોષાનો દાવો થાય
 છે. જે કીચ માણસ અન્ધો કરતાં અધિક જ્ઞાન ધરાવતો દોષ
 છે, તો તે અધિક વિદિષ્ટ દશનો દાવો બીજાનો ઉપર કરે છે.
 અને સૌથી અર્થતમ તથા સૌથી ખરાબ-સૌથી લુભગી-તો વળી
 અખ્યાતમનનો વિદિષ્ટ દશ છે. કેટલાક મુઠ્ઠાને કાંઈ ગાંધી થઈ
 મોંઘાએ અથવા તો મોખણીયુ લખવાનું પ્રાપ્તનારો અથવા અપૂર્ણ
 જ્ઞાન ધરાવનારો અધુરા થાત નેવા માણસો પોતે પોતાનો ઉપર
 સંબંધી વિશેષ જ્ઞાન ધરાવવાનો દાવો રજુ કરીને હંતર પ્રત્યેક માણસ
 ઉપર ઉચ્ચતમ વિદિષ્ટ દશનો દાવો કરે છે. તેઓ કહે છે કે, “ હે
 સાધારણ મનુષ્યોનાં રાજાઓ, આવો અને અમને પૂજો; અમે ઈષ-
 રના સ્ત્રીસ વાદ્યો છીએ અને તમારે અમારી પૂજા કરવાની છે !”

ખરી વાત તો એ છે કે જે માણસ કાંઈને પણ માર્ગદર્શક,
 સારીરિક કે આધ્યાત્મિક વિદિષ્ટ દશ પ્રાપ્ત છે એમ માને, તે યાત્રી કે
 વેસ્ટીંગ દોઈ થો નદિ આ જગતમાં કાંઈને પણ બિમુક્ત વિદિષ્ટ

દોષ-રીત નહિ મોટા કે નાનાં સર્વ પ્રાણીઓ સમાન રીતે ઉપવર્તનાં થોતાનાંજ સ્વરૂપે છે; એક માત્ર પ્રાકટ્યમાંજ છે. જે કામ્યત સંદેશો ખુદ ઉપવર્તની થોતાની તરફથી અનાદિથી આપી મુકવામાં આવ્યો છે તે તેમને ખુદ તેમના અંતરમાંથીજ ધીમે ધીમે પ્રાપ્ત થાય છે. એ કામ્યત સંદેશો પ્રત્યેક પ્રાણીના લક્ષ્યમાં લખા-
 મેલો છે; તે ત્યાં પૂર્વથી જેજ અને સર્વ કોઈ તેનેજ પ્રદર્શિત કર-
 વાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યાં છે. જેઓ અનુકુળ સંધિઓમાં છે એવા
 કેટલાક માણસો તેને અન્યો કરતાં સગાર સારી રીતે પ્રદર્શિત કરી
 શકે છે. પરંતુ મોટો પરાવનાર તરીકે તો સર્વ કોઈ મમાનજ છે.
 એમાં ઉચ્ચતાનો શું રાવો રહ્યો છે ? એક અજ્ઞાનમાં અજ્ઞાન મનુષ્ય
 અને અજ્ઞાનમાં અજ્ઞાન જાણક પણ જન્મતમાં કદિ પણ થક
 ગયેલા અને કદિ પણ યનારા મહાપુરુષના જેટલોજ મદાન ઉપવ-
 ર્તનો સંદેશવાદક છે. કારણ કે અનંત સંદેશો પ્રત્યેક પ્રાણીના લક્ષ્યમાં
 મુદાને માટે અંકિત થક મરો છે. ત્યાં ત્યાં પદાર્થ છે, ત્યાં ત્યાં રિધિત
 છે, ત્યાં ત્યાં પરમાત્માનો અનંત સંદેશો રહેલોજ છે. એટલા માટે
 આ સમસ્ત વિદિષ્ટ દેશોનો વિખંડ કરવો એ પણ અદૈતનું કામ
 છે. છતાં વિચિત્ર વાત એ છે કે હતર કોઈ પણ જુમિ કરતાં
 એની (અદૈતની) જન્મજુમિમાંજ એ કાર્યની પ્રવૃત્તિ ઓળખમાં ઓછી
 છે; છતાં જો એ વિદિષ્ટ દેશની કોઈ પણ જન્મજુમિ દેખે તો તે પણ
 આ અદૈત દર્શનને જન્મ આપનાર આરતજુમિજ છે. એ જુમિમાંજ
 અખાતમણની દેવાનેમદાને વિદિષ્ટ અધિકાર અન્ય સર્વ સ્થલો કરતાં
 વધારે પ્રાવધમાં આવે છે, તેમજ કુલવાન મનુષ્ય પણ વિદિષ્ટ
 દક્ષ પ્રાપ્ત છે. ત્યાં દમચાનનો એટલો નધી વિદિષ્ટ દક્ષ નથી અને
 કે પારી પુ કે આ એક જાલ છે, પરંતુ પ્રત્યેક સ્થલે અખાતમણની
 અને કુદીન મનુષ્યનો વિદિષ્ટ અધિકાર એ અવસર છે.

છે, પણ વિચાર તો ચિંતારની પુત્ર મુકતું નથી અને માઈ પણ સપિ મુકતું નથી. આ વિચારની પેઠેજ કહેવાતા પરમાચાર્યોના સ્વભાવ દૂર અને નિર્લય હોય છે. આજ કારણથી જ્યાં પરમાચાર્યો ઉપરિચિત થાય છે ત્યાં પરમનું અધઃપતન થાય છે. વેદાંત કહે છે કે, આપણે વિશિષ્ટ દક્ષના વિચારનો ત્યાગ કરવો જોઈએ અને ત્યારેજ પરમની સ્થાપના થશે. તે પૂર્વે લેઈ પણ પરમ હોતો નથી.

તમે કાલ્પરૂપનાં વચનો માનો છો : " તારી પાસે જે હોય તે સર્વ વેળી નાંખ અને જરિએને આપ. " અહીંઆંજ બ્યવહારિક સમાનતા રહેલી છે. એ મહાન પુરુષના એ અર્ત ઉત્તમ વચનનો આગ્રહ અવગણી અર્થ જોડી કહાડીને તમારો બચાવ ન કરતા, પણ સત્યને જેવું હોય તેવુંજ પ્રદર્શ કરજો. મેં એવી વાત પણ સાંભળી છે કે ઉપરોક્ત શબ્દો મુઠ્ઠીબર માફડીએનેજ ગ્રિહસે કલા દતા અને સર્વને સાચુ પાડવાના નથી; પરંતુ બીજા વચનોને પણ એજ દલીલ સાચુ પાડે. ખરા સત્યની સન્નિધિ ઉભા રહેવાનું સાદ્ય કરો. જો આપણે આદર્શને પ્રાપ્ત ન કરી શકીએ તો આપણી નિર્બલતા સ્વિકારવી; પરંતુ આદર્શનો નાશ ન કરવો. આપણે એવી આશા રાખવી કે આપણે કોઈક સમયે તેને પ્રાપ્ત કરીશું અને તેને માટે પ્રયત્ન કરવો. નામજલમાં એકખાજ શબ્દો છે કે : " તારી પાસે જે છે તે સર્વ વેળી નાંખ અને જરિએને આપ અને મને અનુગ્રહ. " માટે વિશિષ્ટ દક્ષ અને તેના નિન્નાવને માટે કાર્ય કરનારી આપણામાં રહેલી પ્રત્યેક વસ્તુને પાછાકાંઠ કરો અને તે જ્ઞાનને માટે કાંપ કરો કે જે સમય મનુષ્ય જાતિને સમાન મજુવાની શ્રુતિ ઉત્પન્ન કરે. તમે ખરો છો કે તમે સમાર વિશેષ સંસ્કારી જાણમાં વાત કરો છો તેથી તમે સામારજી મનુષ્ય કરતાં ઉચ્ચતર છો; પરંતુ આ વાત અવગણી સ્મરણમાં રાખો કે જ્યારે પણ તમે આવો વિચાર મનુષ્ય

હું, પણ સિવાય તેા ચિદાત્મી પુનઃ માત્ર નથી અને માત્ર પણ સંધિ બૃહત્ નથી. આ સિવાયની પેઠા રહેવાના પર્માણ્વોનો સ્વભાવ ૧૨ અને ત્રિસ દોષ છે. આજ માન્યથી નવું પર્માણ્વો ઉપરિધન થાય છે આ પર્માણ્વ અપરિધન થાય છે. વેદાંત કહે છે કે, આપણે વિચિટ દ્રષ્ટા વિચારનો ત્યાગ કરવો જોઈએ અને ત્યારેજ પર્માણ્વ સ્થાપના થઈ. તે પૂર્વે જેવું પણ પર્માણ્વો નથી.

તમે કાલ્પના વચનો માનો છો. " તારી પાસે જે દોષ ને સર્વ વેદી નામ અને ઝરિઓને આપ. " અહીંજાજ અવધારિત સમાનતા રહેલી છે. એ મહાન પુરુષના એ જ્ઞાન ઉત્તમ વચનનો આગ્રે અરથા અર્થ જોડી કદાચીને તમારો ખ્યાલ ન કરતા, પણ સત્યને જેવું દોષ તેવુંજ મદજ કરતા. એ એવી વાત પણ સામગ્રી છે કે ઉપદેશન જ્ઞાનો પુનઃજ વાક્યોઓનેજ ગ્રિસથે કલ્પ દત્તા અને સર્વને સાધુ પાઠ્યના નથી; પરંતુ ખીજ વચનોને પણ એજ કસીત સાધુ પડે. ખરા સત્યની સન્મુખ હિમા રહેવાનું સાદસ કરો. જે આપણે આદર્શને પ્રાપ્ત ન કરી શકીએ તેા આપણી નિર્મલતા સ્વચ્છ રવી; પરંતુ આદર્શનો નાશ ન કરવો. આપણે એવી આશા રાખી કે આપણે માત્રક સમયે તેને પ્રાપ્ત કરીશું અને તેને માટે પ્રયત્ન કરેલ. માહત્તવમાં મોડખાજ સંદો છે કે; " તારી પાસે જે છે તે સર્વ વેદી નામ અને ઝરિઓને આપ અને મને અનુસર. " માટે વિચિટ દ્રષ્ટ અને તેના નિજાવને માટે કાર્ય કરનારી આપણમાં રહેલી પ્રત્યેક વસ્તુને પાઠ્યાંત કરો અને તે જ્ઞાનને માટે કામ કરો કે જે સમય મનુષ્ય જાતિને સમાન મજુરાની શક્તિ ઉત્પન્ન કરે. તમે પારો છો કે તમે સમાર વિશેષ સંસ્કારી કાપામાં વાત કરો છો તેથી તમે સાધારણ મનુષ્ય કરતાં ઉચ્ચતર છો, પરંતુ આવાન અવસ્થ સમરજમાં રાખો કે ત્યારે પણ તમે આવો વિચાર ધરાવો

રામાયણ.

(પ્રારંભિક-કોલોઈરિવાની-પીટીપોર ૭૪૫માં ૩૨ માં અનુચ્છાસી ૧૧૦૦

૨૨ એ રીતે રજામાંથી આ અભ્યાસ આપ્યું હતું.)

સંસ્કૃત ભાષામાં જે મહાન વીરરસ પ્રધાન કાવ્યો જાણી પ્રાચીન
 છે. બીજા પક્ષે ઇત્યાદિ વીરરસ પ્રધાનકાવ્યો સરુપમાં છે; પરંતુ
 આ જે કાવ્યો સિમાં વધારે મદત્વનાં દેવાથી મુખ્ય મજાન છે.
 સંસ્કૃત ભાષા વધારે જે કવિ કરતાં વિશેષ રંગોળી મેલાળી નવ
 થઈ છે, તથાપિ તે આપ આને તેનું સાક્ષિત આજપત્ર બારતવર્ષમાં
 જગવાઈ રહ્યાં છે. કમળાં હું તમારી સમગ્ર રામાયણ અને મહાભારત
 જાણનાં જે સૌથી અગ્રામ વીરરસ પ્રધાન કાવ્યો સંજોળી વિવેચન
 કરવાનો છું. એ કાવ્યોમાં પ્રાચીનમાત્રના બારતવર્ષીઓના રીત-
 રિવાજો, સામાજિક રિચિત્ર, સંસ્કૃતિ આદિનું વર્ણન છે. આ કાવ્યો
 પિત્રી જે સૌથી પ્રાચીન છે તે રામાયણ-રામનું છબનકાલ-કહેવાય
 છે. એની પૂર્વે રેરકાં પદ્યસાહિત્ય અસ્તિત્વ પામવતું હતું. હિંદુઓના
 મુખ્ય ધાર્મિક પ્રથા જે વેદો, તેનો મોટો ભાગ પણ એક પ્રાચીન
 કાવ્યમાં જ લખાયેલો છે; પરંતુ પ્રસ્તુત મથ બારતવર્ષમાં સર્વની
 સમ્મતિથી કાવ્યો આપ મથ મજાન છે.

એના પ્રવૃત્તિ કવિ કિંવા કાવ્યોનું નામ વાંચનારી હતું. પાછળથી
 મુખ્ય પદ્યમથ વાંચનાર કાવ્યો તરિકે તેમને કાવ્યો બતાવવામાં
 આપ્યું અને તેમનાં રચેલાં નામો એવા કાવ્યો કાવ્યોનું કાવ્યો તેમને
 આપોષિત કરવાનો બરદાર નહીં સાધ્ય. રજા થઈ પડ્યાં. એક પ્રમાણે
 મુક રામાયણમાં પણ એ કવિનાં રચેલાં ન હોય એવા કેટલાક નામ
 પુત્રી નામો હોય, પરંતુ તે કાવ્યો નહીં આ મહાન કાવ્યોના નામમાં

રામાયણ.

આશાસિના-કૃતિમેર્નિકાની-ચીપોવા કવનમાં ૩૧ ની વસ્તુઓની ૧૬૦૦
ને હીરે કવચાલ્લભિ આઃ વશાધાન આપ્તુ દત્ત)

મરુત જાણમાં જે મહાન વીરરમ પ્રવાન કાપો ભળી પ્રાચીન
એ, ભીમ પશુ સનાર્થમ વીરરમ પ્રવાનકાવ્યો સરુતમાં છે; પરંતુ
આ જે કાવ્યો તેમાં વધારે મહત્વના દોષાથી મુખ્ય રજુાય છે.
મરુત જાણા વર્ણને જે હાલર કરતાં વિશેષ વર્ણાથી બેઠાળી ગય
યછ છે, તથાવ તે જાણ અને તેજ સાદિત્વ ન જવત નારતરર્થમાં
જગવાઈ રહી છે. હમણા હ - મ ન, તમેક રામાયણ અને મહાભારત
નામનાં જે સંધ્યા નાનાન વીરરમ પ્રવાન કાવ્યો સનાર્થમ વિવેચન
કરવાનો છુ. જે કાવ્યોમાં પ્રાચીનકાવ્યના ભરતવાનીઓના રીત-
રિવાજો, સામાજિક નિર્માન, સરુતિ આદિનું વર્ણન છે. આ કાવ્યો
પૈકી જે સૌથી પ્રાચીન છે તે રામાયણ-રમતુ હવતવાન-૨૬૬૫
છે. એની પૂર્વે કેટલુક પદ્ય સાદિત્વ આપના નાવતુ દત્ત હેંદુનાના
મુખ્ય ધાર્મિક ગ્રંથો જે વેદો, તેનાં મોરો જાન વજુ એક મહારત્વ
કાવ્યમાંજ લખાયેલો છે, પરંતુ મરુતન ગ્રંથ નારતવપમાં લખની
સમ્મતિથી લખ્યો આદ્ય ગ્રંથ રજુાય છે

એના મરુતના હવત વિંધા કરીતુ નામ વર્ણામયી દત્ત પા.જા.પૈ
પુસ્તક પદ્યમય વર્ણામીના કતા તર્કિક તમન તારા જે રાજામાં
આપ્યા અને તેમના રમણા નદિ એના ૧૭૦૦ કાવ્યનુ કટુત્વ તેમને
આરોપિત કરવાનો ભરદ્વાર જહુ સાવરજુ યછ પડ્યો. એના મનાજુ
પ્રુદ રામાયણમાં જહુ એ હવિએ રમ્યો ન દોષ એણ કેરમ્લેક જાન
કુસી મરો હરી; પરંતુ તે છતાં જહુ એ મહાન કાવ્યના નાદવમાં

રામાયણ.

પાશ્વરના-કેલિનિવાસી-શીવપીઠ ૬૬૫માં ૩૧ માં અનુભાસી ૧૦૦૦
 ૧૦૦૦ ને તરીકે સ્વામીજીએ આ બ્યાનવાન બાપુ (૬૦)

સંસ્કૃત બાપામાં જે મહાન વીરરસ પ્રધાન કાવ્યો બની પ્રાપ્ત
 છે. બીજાં પણ યુગાર્થે વીરરસ પ્રધાનકાવ્યો સંસ્કૃતમાં છે, પરંતુ
 આ બે કાવ્યો તેમાં વધારે મહત્વનાં હોવાથી મુખ્ય ગણાય છે.
 સંસ્કૃત બાપા વર્ણવે જે હાલ કરતાં વિશેષ વર્ગોથી બોલાતી બધ
 થઈ છે, તથાપિ તે બાપા અને તેનું સાહિત્ય બ્યાનપરંપરા બારતર્કમાં
 જળવાઈ રહ્યાં છે. હમણાં હું તમારી સમક્ષ રામાયણ અને મહાભારત
 નામનાં બે સૌથી અત્યંત વીરરસ પ્રધાન કાવ્યો સંબંધી ચિત્તેશ્વર
 કરવાનો છું. એ કાવ્યોમાં અત્યંતમગના બરતચારીઓના રીત-
 રિવાજો, સામાજિક રિવાજ, સંસ્કૃતિ આદિનું વર્ણન છે. આ કાવ્યો
 પેલા જે સૌથી પ્રાચીન છે તે રામાયણ-સમગ્ર હરનરણાંત-કહેવાય
 છે. એની પૂર્વે ૧૨૩૦૦ વર્ષ સાહિત્ય અસ્તિત્વ પામવું હતું. હિંદુઓના
 મુખ્ય ધાર્મિક પ્રમાણ જે વેદો, તેઓ મોટા કામ પણ એક પ્રમાણ
 કાવ્યમાંજ સમાવેલો છે; પરંતુ પ્રસ્તુત પ્રમાણ બારતવ્યમાં સર્વની
 સમ્મતિથી કાવ્યનો બ્યાન મધ્ય ગણાય છે.

એના પ્રણેતા કવિ કિંવા કવિનું નામ વર્ણનથી હતું. પાશ્વરથી
 પ્રખ્યાત પ્રથમ વર્ણનમાં કવિ તરિકે તેમને કાળી નેસાડવામાં
 આવ્યા અને તેમનાં રમેશ નદિ એવાં પ્રખ્યાત કાવ્યોનું કર્તવ્ય તેમને
 આપેલું કરવાનો બ્યવહાર પણ સાધારણ થઈ પડ્યો. એજ પ્રમાણે
 પુરુષ રામાયણમાં પણ એ કવિએ રચ્યો ન હોય એવો કેટલોક કામ
 સુધી ગયો હશે; પરંતુ તે ખતાં પણ એ મહાન કાવ્યના સૌંદર્યમાં

“આખો” ના. ” પુત્ર કહ્યું “ હટ અને જુદાવા હું તમારી પોષણ
 મેં પુ. ” માતા પોષારી ઉઠી “ કેરું બંધન રૂત ! ” પુત્ર કહ્યું :
 “ પરંતુ તમે મારા પાપમાં પણ જાન લેશો કે નહિ ! ” માતાએ
 પ્રત્યુત્તર આપ્યો : “ તારા પાપમાં મારે ત્યાં મારે જાન લેશે નેહએ ?
 મેં કહી પણ સુદંડ કરી નથી ” ત્યાર પછી તેણે પોતાની પત્નીની
 પાસે જઈને એજ પ્રમાણે પ્રશ્ન કર્યો. પત્નીએ પણ એજ ઉત્તર
 આપ્યો કે “ તમારા પાપમાં જાન લેવાને હું કશું પણ પ્રાર્થે તેવાર
 નથી; નમે મારા પતિ છે અને મારી પોષણ કરું એ તમારું
 કર્તવ્ય છે. ”

હવે દુર્યાસની આજ ડંપડી કે નેમને મારે હું આ સુદસાદનો
 પપો સર્પ મોઠા પુ. તેમો સુદા મારા પાપમાં જાન લેવાને ચાહ
 નથી. ” ને સ્વયં તેણે કાળીને આખ્યા હતા તે સ્વયં તે પાડો
 આખ્યો, તેમને હવે કર્મ અને તેમને ચરણે પડી પ્રત્યેક વાત કરીને
 બોલી : “ મહારાજ, મારા હૃદય કરે! હવે મારે શું કરવું તે
 કહે. ” કાળીએ કહ્યું : “ તારા હાથના હવનામનો ત્યાગ કરે હું
 સુખિ છે કે તારા કુદંબનું કશું પણ માલુસ વસ્તુતા: તને આશ્વ
 નથી, મારે આ સર્વ બોલેલો ત્યાગ કરે તારા સ્વજનો તારી
 અર્પિયા જાન લેશે; પરંતુ ને કહે હું સંપત્તિશૂન્ય નાનો તે સુલેખ
 તેમજ તારો ત્યાગ કરશે. કશું પણ માલુસ તારા પાપમાં જાન
 નહિ મે, પરંતુ સર્વ માલુસો તારી સંપત્તિમાં જાન લેશે. મારે
 આપણે સતર્પ કરીએ કે પુરસ્કર્ષ કરીએ, તેપણ ને પરમાત્મા
 અપેક્ષી નામુનાં હોયે રહે છે તેનીજ આરાધના કરે તે કશું પણ
 અપેક્ષો ત્યાગ કરે નથી. કારણ કે ક્રિમ કશું પણ પતિન થયે
 નથી, તે મરણને કે સ્વાર્થિતાને યોગ્યવસ્તુ નથી. ”
 ત્યાર પછી તે કાળીએ તેને અશુભના કેવી રીતે કરી તે

કવિએ યોનાના મનમાં વિચાર કર્યો કે "આ શું ? હું શું બોલું ?
શું ? હું કુર્વે કદિ પણ આ પ્રકારે બોલી નથી." સ્વાર પછી
એ જ અગ્નિ કર્યોઃ "મહાશયો નરિઃ આ તો તમારા મુખમાંથી કાળ
નીકળે છે. જગતના કલ્યાણને માટે કાળમાં રામનું જન્મ લખેલ."
આ પ્રકારે કાળનો પ્રથમ સૂત્રપાત થયેલ પ્રથમ કવિ વાસ્તવિકતાના
મુખમાંથી પ્રથમ કવિતા કૌશલને લઈને જદાર પડી સ્વાર પછી
તેમણે ભુદર રામાયણ-રામનું જન્મજતાંન લખ્યું. હવે એ રામાયણનો
સારાંશ તમને કહું છું.

અવોખ્યા નામનું ભારતનું એક પ્રાચીન નગર હતું અને તે વર્તમાન સમયમાં પણ અસ્તિત્વ ધરાવે છે. જે પ્રાંતમાં તે અઘાપિ સ્થિત છે તેનું નામ પણ અવોખ્યા કહેવાય છે; અને તમારામાંના યજ્ઞોએ તેને ભારતવર્ષના નકશામાં જોયું હશે. ત્યાં પ્રાચીનકાળમાં દક્ષિણ નામના એક રાજા રાજ્ય કરતા હતા. તેને પણ રાણીઓ હતી, પરંતુ રાજાને તેમનાદ્વારા કંઈ સંતાન પ્રાપ્તિ થઈ નહોતી. એક દિવસની રીત પ્રમાણે સંતાન પ્રાપ્તિને માટે રાજા અને રાણીઓએ અનેક પ્રાર્થના ઉપાય કર્યા. રાણીઓને પેટ ચાર પુત્રોના જન્મ થયો. તેમાં સૌથી જ્યેષ્ઠ પ્રાર્થનું નામ રામ હતું.

હવે નિપજ પ્રમાણે આ ચાર ખંડુઓને સવ પ્રકારની વિદ્યાઓ શિખવવામાં આવી. જાણે કેલદોષી મુક્ત રહેવાને માટે કારતવર્ષમાં પ્રાચીનકાળમાં એવો રિવાજ હતો કે રાજા પોતાના છવન કોળમાં પોતાના જ્યેષ્ઠ કુમારને રાજ્યાભિષેક કરતા અને રાજના ઉત્તરાધિકારી તરીકે તેને "સુવચન" નામે સુચન રાજના નામથી ઝોળખતા. એજ સમયે જારતવર્ષમાં જનક નામે એક બીજા રાજા હતા અને તેને સીતા નામે એક સુંદર કન્યા હતી. આ સીતા તેને એક ખેતરમાંથી મળી આવી હતી. તે જમીનની પુત્રી હતી અને

શીખવ્યું. પછી આ માણસ બીજી સર્વ બામતેનો ત્યાગ કરી અરણ્યમાં ગયો. ત્યાં આરાધનામાં મગ્ન થઈ જતી તે પોતાની જાતને એટલી બધી બૂલી ગયો કે કાંઈકોએ આવીને તેના શરીર પર માંદાનાં દર બાંધ્યાં તે વાતની પણ તેને ખતર પડી નહિ. ધર્મી વર્ષો બનીત યથા બાદ એક દિવસે એકાએક એવી દેવતાપૂજા તેને સંભળાઈ કે, “હે સ્ત્રી, બચુલ થાઓ” આ ખનિ સંમિતતાજ તે જામત મળતે બોલી ઉઠ્યો કે, “સ્ત્રી! હું તો વૃદ્ધો છું.” ખનિએ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો “હવે તમે વૃદ્ધા રહ્યા નથી તમે શુદ્ધ મયેશ્વર સ્ત્રી છો. તમારું જૂનું નામ હમણે છે. તમે પરમાત્મ ધ્યાનમાં એટલા મધા નિમગ્ન થયા હતા કે તમારી આસપાસ કાંઈકોએ ને સારા કર્યા હતા તે પણ તમે જોયા નહિ એટલા માટે હવેથી તમે વાલ્મિકીના નામથી- કાંઈકોએ કરેલા સારા થાને વાલ્મિકી માંથી પાડો ને મિત્ર એ નામથી-જોડા જાઓ.” આ પ્રકારે તે વૃદ્ધો બન્યા ન-યો.

આ રીતે તે કવિ-કર્મી જ-યો. એક દિવસ આ વાલ્મિકી સ્ત્રી પર્વત મધા નરિમા સ્નાન કરવા જતા હતા તે વખતે તેમણે બે કણુરોને કુદાગામી કરતા અને એક બીજાને સુખન કરતાં જોયાં સ્ત્રી આ દસ્ય જોઈને સુપ્રસન્ન થયા, પરંતુ તેજ કણુમાં એક તીર લીધ મનથી તેની નિઃકટ થઈ મધુ અને તેણે નર કણુરોને પ્રાણુ હયા નર નમિપર પડ્યો એટલે માથા શિઘ્રતર ધર્મ પેશના સાધીના મૃત શરીરની આસપાસ આકાશ જેવી જમણુ કરવા થાઈ. આ કાવ્યકાર પ્રસન્ન જોઈને આ મહાન કવિ શિઘ્રતર થતા આસપાસ જોતાં તેને શિઘ્રતર દેખાયો. તે ઉચ્ચ સ્વરે તેના પ્રત્યે એવી મન્દજનો શ્લોક બોલ્યા કે, “હું કુજ મનુષ્ય છું, તારામાં મેલ પણ હયા નથી તારો ખૂબી દાવ પ્રિયને ખાતર પણ ન બદલો.”

વિશે પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો કે “આ શું ? હું શું બોલું ? હું પૂર્વે કદિ પણ આ પ્રકારે બોલી નથી.” ત્યાર પછી એક જાનિ થયો : “મનસૂઝો નરિ; આ તો તમારા મુખમાંથી કાબ્ય નીકળે છે. જન્મન્યા કલ્પણને માટે કાબ્યમાં રામનું જીવન લખ્યો.” આ પ્રકારે કાબ્યનો અથમ સરપાત થયે. અથમ કવિ વાલ્મીકીના મુખમાંથી અથમ કવિતા કહેવાને લીધે બહાર પડી. ત્યાર પછી તેમણે મુરાર રામાયણ-રામનું જીવનરંગાન સખ્યું. હવે એ રામાયણનો સારાંશ તમને કરું છું.

અયોધ્યા નામનું બહારનું એક પ્રાચીન નગર હતું અને તે વર્તમાન સમયમાં પણ અસ્તિત્વ ધરાવે છે. એ પ્રાંતમાં તે અઘર્ણિય રિચન છે તેનું નામ પણ અયોધ્યા કહેવાય છે; અને તમારામાંના મજાએ તેને ગદ્યતર્જના નામમાં જોયું હતું. ત્યાં પ્રાચીનરાજા રામના નામના એક રાજા રાજ્ય કરતા હતા. તેને વજ્ર રાજાએ હતી. પરંતુ રાજાને તેમનારાજા કાંઈ સત્તાન પ્રાપ્તિ થઈ નહોતી. એટલે દિંદુએની રીતિ અમાણે સત્તાન પ્રાપ્તિને માટે રાજા અને રાજાએએ અનેક પ્રાર્થના ઉપાધ કરી. રાજાએને જે સાર પ્રયોગો જન્મ થયે. તેમાં લીધો અર્થેક પ્રાર્થન નામ રામ હતું.

કહે નિર્મલ પ્રાણે આ સાર જ પ્રયોગને સર કાઢી વિદ્યાએ વિખરણમાં આવી. કર્ણાવ કહેવાથી મુગન રહેવાને માટે બહારન-વર્તમાં કાચીનારાજાએ એવો રિચાજ દેવે કે રાજા પોતાના જીવન કાળમાં પોતાના અર્થેક પ્રાર્થને રાજાશિવે કરતા અને રાજાના સત્તાધિકારી નહીં તેને “કલમ” અને પશવ રાજાના નામથી

પુરાણમાં લખેલ અસાધ્યતા પ્રતિ યશ ક જો મોર પુર પા
 સીમાના એકપીઠ જગ્યા હતા, કિંવા જેમના મતાપિતા હતાજ
 નહિ, અથવા જે પાત્રની અમિત્રાથી તેમજ એતર આદિમિત્રી જગ્યા
 હતા-જાણે આકાશમિત્રીજ પડ્યા ન હોય ! આ સર્વ પ્રકારના અમ-
 તકારિક જગ્યો ભારતવર્ષના પૌરાણિક સાદિશમાં સામાન્ય હતા.

સીતા ભૂમિની પુત્રી હોનાથી વિશુદ્ધ અને નિષ્કલંક હતી. તેને
 જનક રાજ્યએ ઉછેરી હતી. તે જ્યારે મોટી થઈ ત્યારે રાજ્ય તેને
 માટે યોગ્ય વરની તપાસ કરવા જાગ્યા.

ભારતવર્ષમાં પૂર્વે “ દશવંશ ” નો પ્રચાર હતો જે દશ
 રાજકુમારીઓ વર પસંદ કરતી. દેવના મિત્ર મિત્ર બાળોમાંથી
 મળ્યાનપ રાજકુમારો નિમગ્ન કરવામાં આવતું અને રાજકુમા-
 રી માત્ર ન માર મઠી દસ માં તપદાન હર્ એક સેવકજનસંહિત
 મહા સ્થાનમાં આવતી એકાંત ધર્મના રાજકુમારોની મધ્યેથી
 પસાર થતી વખતે ઉત્ત સેવક તેને પરજુરાના અભિમાનો પ્રત્યેક
 રાજકુમારના વિરુદ્ધ ગુણ ગુણ નજીક નો અને તે પોતાને જે
 રાજ્ય મંડ પસંદ તેના ગણમાં પડે પડે તે નો પોતાના
 નામ નથી લેવાડી ને એ ના અને સામાન્ય
 માફક નેમ,

કુલકા રજા ન ગા સીતાર દરદર અન્ય ગણના હતા
 અન્ય ના દરદર મંડ ન ક રાપ ને નર ની અમ પરીપ્રા
 મુકત કરવા ન અ દ આ કર કરવા મંડ મર્
 રાજકુમારે અ રે , અર મળ રા, પ જ ને ન રિદેશ
 ના અને રાજા ને રચક વડુ બને ના દશમ માં અને

સરથનાથી તેના બે દુહા કરી નાખ્યા. આ પ્રકારે રીતાએ રાજ્ય
દરબારના પુત્ર રામને પોતાના પતિ તરિકે ધૂંટી દાદવા અને પરમ
કૃત્ય મહિત તેમનું હાથ કરવામાં આણ્યું. ત્યાર પછી રામ પોતાની
પત્નીને પોતાને ઘેર લઈ ગયા અને તેમના જુદા પિતાને સાચું કે
દેવે તેમને માટે વાનપ્રસ્થ થવાનો અને રામને રાજ્ય સોંપી દેવાનો
સમય આવી પહોંચ્યો છે. પરિણામે રામને મુવરાજપદ આપવાની
ક્રિયા કરવા માટે પ્રત્યેક નૈવારી દરવાખાં આવી અને સમગ્ર પ્રજામાં
થળીજ ખુલાવી ફેલાઈ રહી. એવામાં સૌથી નાની રાણી કુંડીનો
વિચાર રહી ગયો, કેમકે તેની એક દારીએ રાજ્યએ તેને દાર્દ્રાળ
પૂર્વે આપેલાં બે વચનોનું સ્મરણ કરાણું. એક પ્રશ્નને રાજ્યને
મુદમાં રચની ધરી ગાગી જતાં રાણીએ તે જગ્યાએ પોતાનો હાથ
રાખીને એ માર કરી હતી તેથી રાજ્યએ અતિશય પ્રમત્ત થઈને
કહ્યું હતું કે, “મારી સલાખાં દોલ એવી શાસ્ત્રને બે વસ્તુઓ તું
માગ અને હું તે તને આપીશ.” પરંતુ તેણે એ સમયે કાંઈ અગત્યની
કરી નહોતી અને તે વાત એ મર્વશા બહો પછુ કંઈ હતી. પરંતુ
દાહને પ્રમત્તે તેની દુહા દાખી રામના રાજ્યાભિષેકના મહાપ્રમા તેની
સ્ત્રી ઉત્તેજિત કરવા દાખી તે બોલી “એ આપનો પુત્ર રામનો
ઉત્તરાધિકારી બને તો કેવ માફ.” અને રાજ્ય સ્ત્રીમાંથી ક્રોધ
ઉન્મત્ત બની ગઈ. ત્યાર પછી રામાએ તેને વચનજુદા રાજ્ય પાસે
બે મામળાંમાં કરવાનો ભૂચના કરી એક એક જગ્યાને રાજ્ય માગ
અને બીજી એક રામ દાસ પપ વનવસતે બેઠાવ.

દેવે રામ જુદા રાગનું જીવન અને પ્રાણુ હતો અને આપે
તેમની પાસે આ દુહા મ.મળાં કરવામાં આવી ત્યારે એક રાજ્ય
તરિકે તેમને સાચું કે તેઓ પોતાની પ્રતિજ્ઞાનો જામ કરી રહી નહિ.
તે નહિ તેમને રાજ્ય કે તેઓ પોતાની પ્રતિજ્ઞાનો જામ કરી રહી નહિ.

ન હાથે એટલા માટે રાજ્યનો ત્યાગ કરવાને અને વનવાસ ભોગવવાને ખુલીથી તૈયાર થયા. આ પ્રસારે રામ પોતાની પ્રેમાળ પત્ની સીતા અને પોતાના ભક્ત જાણુ લક્ષ્મણ કે જેઓ તેમના પશુ પ્રાણી તેમનાથી દૂર રહેવા મામતા નહોતા તેમની માથે ચૌદ વર્ષ પર્વ-વનવાસ ભોગવવાને અરવ્યર્ષા મળી રહ્યા.

આ ઘીચ જગપોમાં એ સમયે અનાર્થ જાતિની વસ્તી હતી પરંતુ તેમના વિષે વધારે માહિતી આપેલી હતી નહિ. એ જગંમુની જાતિઓમાંથી એકને તેઓ “વાનર” નામથી ઓળખતા અને ખીન્ન એક જાતિના સોઠા જેઓ અસાધારણ જગ અને કૌશલ્ય ધરાવતા હતા તેઓ “રાયસ” કહેવાતા હતા.

આ રીતે રાક્ષસો અને વાનરોથી વસાયેલાં અરણ્યમાં રામ-
લક્ષ્મણ અને સીતા ગયા. સીતા ત્યારે રામની સાથે જવાને તૈયાર
થયાં ત્યારે રામે કહ્યું હતું કે, "તમે કે જે એક રાજકુમારી છો તે
સકરો સદન કરીને અસાત જાયોથી પરિપૂર્ણ એવા અરણ્યમાં મારી
સાથે શી રીતે આવી શકો છો?" પરંતુ સીતાએ પ્રયુગ્મર આપ્યો કે
"જ્યાં રામ જશે ત્યાં સીતા પણ જશે. ઘરીરની જાણ કર્કિ ઘરી-
રથી છે. યોડીજ રહી શકો છો." સીતાના અત્યંત પ્રેમ અને આમદને
રામ રોડી શક્યા નહિ અને કનિઠ બધું લક્ષ્મણ પણ તેમની સાથે
ગયા તેઓ ત્રણે અરણ્યમાં પહોંચી જઈ વનુના નદી આમગ
આવી પહોંચ્યા. નદીના તટપર તેમણે નાની પર્ણગુલિઓ બાંધી અને
રામ તથા લક્ષ્મણ જંગલો ઘિઘાર તથા ફેંચેનો સંચય કરતા. આ
પ્રકારે તેઓ કેટલાક સમય પસંદ રહ્યા પછી એક દિવસ એક
રાક્ષસી એ રથને આવડ તે લગા (સિદ્ધહોષ)ના રાણાસાગની
બહેન હતી. તે જ્યંત્રના પૂવક અરણ્યમાં બેઠકની બેઠકની રામની

પામે-આવી અને તેમનું પરમ મુંદર સ્વરૂપ જોઈને તેમના પર
આમણ નવી મઠ. પરાંત રામ પવિત્રમાં પવિત્ર દુરુષ હતા અને
વળી વિવાહિત પણ હતા, એટલે તેઓ તેના પ્રેમનો સ્વિકાર કરવાને
અમંજી હતા. આ અપમાનથી નજાતી તે પોતાના મંધુ સહસ્રરાગની
પામે મઠ અને રામનાં પત્ની સીતાના અહોશ્લિ રૂપલાવણ્ય મંજી
સર્વ ઈશ્વર તેને નિવેદન કરી. રામ સર્વ મનુષ્યોથી નજવાન હતા.
ચક્રો ૩ દેવો ૩ કાર ૩ર્ષ બ્રહ્મા તેમને ઇતવાનું સામર્થ્ય
પ્રદાવતી નરોલી. આથી સહસ્રરાગને પ્રપંચનો આશ્રય મદલુ કરવો
પડ્યો. જીને એક સહમ ૩ ને જૈનભક્ષિ હતા તેને તેણે સહાયમાં
લીધા. આ સહમ એક મુંદર સોનેરી નાલવાળા હરિજનું રૂપ ધારણ
કરીને રામ બંધી રહેતા હતા ત્યાં તે આજતેમ દુઃખ મારતો રચા
હયો. અંતે જાના તેનું સોઈર્ષ જોઈને એકદિન રાખા અને રામને
કહ્યું ૩ “આ પત્ર મને પહોં આપો.” રામ સીતાનાં સહજનો કાર
લક્ષમજીને સીધીને મૂકને પાસા આરવમાં મવા. ત્યાર પછી લક્ષમજી
પર્ણક્રિતી અવસાન મંજનજથી અમિનો એક વર્તુલ દેવો અને
સીતાને કહ્યું: “અને આજના પર મંજ વિપતિ આવી પડે એમ
મને શામે છે અને એટલા માટે હું આજે આ જૈનભક્ષિ વર્તુલની
નધાર પત્ર નહિ પાવતી પ્રાર્થના કરી છું. જે તમે એથી વિમ્બ
કરીશો તો તમારા પર અંદર મંજી સંકટ આવી પડશે.” લક્ષમજી
રામે પાનાના નાજુવની જૈનભક્ષિ મૂકને વિધી નીચે અને
તરતજ તે પત્ર મનુષ્યના રૂપમાં દેરકર્ષ અને જાણુ પામે.

એમ કહે પર્ણક્રિત આજના રામને મંદિ આ ક્રમજી મંજ-
જાયો. “હે લક્ષમજી, આવી પડે પડે” ત્યારે સોનાએ ૩
“લક્ષમજી, રામને સહાય કરવે એટલે આરવમાં જાઓ
લક્ષમજી આ કામે વિશેષ કાર્ય કરી કહ્યું: “એ રામને.”

દેવો હતો તે રામને કહ્યું અને પછી તેની શોધ કરવાને નીજી પડ્યા.

હવે વાનર રાજ્ય વાલી અને તેનો બધું સુખીર એ તે સમયે રાજ્યને માટે માંદોમાંદો લડતા હતા. કિન્તુ બધું સુખીરને રામે સદાચ આપી અને વાલી કે જોણે તેને હાજી માંડ્યો હતો તેની પાસેથી તેણે પુનઃ રાજ્ય પ્રાપ્ત કર્યું અને બદલામાં તેણે રામને સદાચ કરવાનું વચન આપ્યું. તેઓ આસપાસનો સમસ્ત પ્રદેશ ખોળી વગ્યા; પરંતુ સીતાનો કોઈ પતો લાગ્યો નહિ અંતે હનુમાન ભારતના તટથી એક દૂરોઃ મારી સિંદસદ્વીપમાં ગયા અને સમગ્ર લંકામાં સીતાની તપાસ કરી, પરંતુ ક્યાંય તેઓ તેને જઝા નહિ.

લંકાના રાક્ષસ રાજ્યએ દેવો, પુરો, ઓઓ, અને સમગ્ર જગતને છત્યું હતું; અને તેણે પુષ્કળ સૌંદર્યવાન ઓઓને પોતાની રાજ બનાવી હતી. હનુમાને પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો કે “સીતા છ તેમની સાથે, મહાલયમાં તો હોઈ જશે નહિ, તેઓ તો એવા રથાન નમાં રહેવાને બદલે મરણજી પામે.” આવો વિચાર કરી ‘હનુમાન’ તેમની ખોળ કરવાને માટે અન્યથ ગયા અને તેમણે સીતાને એક વૃક્ષની નીચે શોધી માંડ્યા. કિન્તુ જ્યાં જણાવા બીજાના અંદોશની પોટે તેઓ નિસ્તેજ અને કુદ ચર્ધ ગયા હતા. હવે હનુમાન એક નાના કોટનું રૂપ લઈને જગતને મેડા અને સીતાની પાસે રાવણની મેકલેલી રાક્ષસીઓ આવીને સીતાને કવયી વશ કરવાનો કેવો પ્રયત્ન કરતી અને તેમ છતાં સીતા રાક્ષસરાજનું નામ સુધી સાંભળતી નહિ તે જોયું.

ત્યાર પછી હનુમાન સીતાની વધુ નિહા આગ્યા અને તેમને “હું રામનો દુ પુ. તેમણે મને આપની શોધ કરવાને

હનુમાન પાસેથી સર્વ દર્શિત સાંભળીને શમે સેના ક્રીડા કરી
 અને કારતકા દરિયુ ઉઠા તરફ ફર કરી ત્યાં રામના પાનરોએ
 કારતકને સિંદુરદીપ સાથે ભેગાંરો સેતુનાંચ નાખનો પ્રપદ પુર
 નાખી, દમકાં પમુ ત્યારે પાણી નાટુ દેડુ દેવ ઉ ત્યારે ન્યાના
 રેલીના દર્શકાઓ પર મહને કારતકર્થી સિંદુરદીપ અજ કાઢવ છે.

દિગ્ગિની માન્યતા પ્રમાણે રામ અધિરાવતા હતા અસ્તુ-
 વામીઓ તેમને ધિમરનો સાનમે ભવનાર માને છે

પાશ્વરો અને વાનરોએ ભાના દુશ્મના દુશ્મનો બેટી પ્રાપ્તિ
 અપુરુષો નાખ્યા અને તેના ઉપર પાશ્વરો અને રાજોશ-વિરોધને
 પ્રેમ ભવાનો પ્રાર્થ નેવાર રવો. કરે હે કે ભેક નરો! વિરોધથી
 રેલીનાં આધારથી અને પુત્ર ઉપર ભાગન રેલીને મંદિરી રાખતા
 આ પ્રમારે ને તેની ભાગ દાંભથી ૧૫ નાજરોં સિદ્ધા રાજી

પ્રથેક દમ લાવતા, તેથી તેઓ રેતીમાં આનાગિને રેતી ખ
આ નાની ખિસકોલીને ઉપક્રમ કરતા પરંતુ રામ તે
ઓસ્થ " આ નાની ખિસકોલીનું કાવણુ ચાઓ એ પોતા
ખની ચકતું વિશેષમાં વિશેષ કાવ કરે છે અને એટલા માટે
પણ તમારા જોટલીજ ધન્યસ ૧૦ યાવ છે ત્યારપછી તેમ
ખિસકોલીની પીઠ ધીમેથી ચામડી ઓ ખેંચતાન છે કે એજ કાર
ગરદનથી પુછડી તરફ જતા અચુલિઆના નિ નો આજો
ખિસકોલીની પીઠ પર જોવામાં આવે કે

પૂજ જાણઈ રહો એટલે ૧૦ મમમ નેન્ધ
અને તેમના જાણુની આગેવાની નીચે લકામાં દાખ ૫૩ પાર
જેટલાક માસ પગલ પ્રથેક પુરુ અને અત્યંત રકાપાત થતા
અતે રાહસ રાગ સવણુને પરાસ્ત કરીને તેનો નષ કરવામાં આવે
અને તેનું પાટનગર તથા ૫૪ સુવણુથી જનતા મહાનયો
સર્વ વસ્તુઓ દરતમત કરવામાં આવી કારના ૧૦ અતસ્થ ના
આવેના દુર્ગા ગાઓમાં હું જ્યારે લોકોને કહું છું કે હું લક
જઈ આવ્યો છું ત્યારે તે સરળ હૃદય મનુષ્યો કહે છે કે, " આપ
મધોમાં જજાઓ છો તે પ્રમાણે ત્યાં તો સુવણુના ખરા છે "
પ્રકારે આ સમસ્ત સુવણુમય રો રામના દાધમાં આન્યા ર
જુના કનિજ જાણુ વિગીતજે કુલ કરમ્મન તેમની જે કિમતી સે
કરી હતી તેના જલ્લા તરિકે તેમજે આ સવ તેને સમર્પણ
અને તેના જાણુના રથાનમાં તેને રાજગાદીએ બેસાડયો

ત્યારપછી રામે સીતા અને પોતાના અનુયાયીઓ સહિ
સકાનો ત્યાગ કર્યો. વનવાસની મુદત પૂર્ણ થયા પછાત કનિજ જ
જતો આગીરે રામને સિંહાસન પ્રહણ કરવાની પટ્ટીજ આપી પૂર્વ

પ્રાર્થના કરી. રામના અરવ્યવાસ દરમ્યાન પણ ચરતે રાજ્યગાદી નું રસીકારનાં રામની જે આખરીએ મારીપર પ્રતિજિત કરીને તેમના સેવક તરીકે રાજ્ય ચલિત ચલાવ્યો હતો. પછી રામ પોતાના પાટનગરમાં પાછા આવ્યા અને પોતાની પ્રજાની સામાન્ય સમ્મતિથી અયોધ્યાના રાજ્ય બન્યા. અફ પ સમય પછી તેમની પ્રજામાં ગેણુ-મણ્ડાટ શરૂ થયો કે સીતાજી સંક્રમાં સંપૂર્ણ નિષ્કર્ષક રહ્યા હતાં જે વાતની ખાતરી થી રામે કહ્યું: “સીતા વિશુદ્ધ છે. જે પવિત્રતાનો અવતાર છે.” પણ લોકોએ આમ કહ્યો કે “તે છતાં અને કસોટી માગીએ છીએ.” ત્યારપછી એક પ્રયત્ન ચિતા ખડક-વામાં આવી, જેમાં સીતાને બુરફા મારવાનો હતો. સીતા મરણ પામશે એવી ચિંતાથી રામ શોભતુર બની ગયા; પરંતુ એક ક્ષણમાં અમિતેવ પોતેજ સિંદામુન પર સીતાને લાંબે દાગર થયા, હવે સમય રાજ્યમાં હવે ફેલાઈ રહ્યો અને પ્રત્યેક જણને સતેવ થયો.

પ્રાચીનકાળમાં રાજ્યને પોતાની પ્રજાના કલ્યાણને માટે જે પ્રતિજ્ઞાએ લેવી પડતી હતી તે આવશ્યક પ્રતિજ્ઞાએ રાજ્યગાદીએ બેઠા પછી રામે લીધી. જે સમયમાં રાજ્યએ પોતાની પ્રજાના અભિલાષને માન આપીને વર્તવું પડતું અને તેએ પોતાને પ્રજાના સેવક સચળતા હતા. રામે સીતાની સાથે યોદ્ધા વર્ષો મુખમાં બલીત કર્યા, એવામાં લોકો વળી પાછા મજુમણાટ કરવા લાગ્યા કે સીતાને એક રાક્ષસ હતી તથા હતો અને સમુદ્ર પાર ઘર્ષ થયો હતો, માટે રામે તેનો અરવ ત્યાગ કરવો જોઈએ.

લોકોને સંતોષવાને માટે સીતાને દરબાર કરવામાં આવ્યા. જે અરવ્યમાં કપિ કવિ વાલ્મીકીનો આશ્રમ હતો તે અરવ્યમાં તેમને મૂકી આવવામાં આવ્યા. મણીએ રાંક સીતાને રોતા અને એકલા જોયા અને તેમની દુઃખમય વાર્તા સંભળીને તેમને પોતાના

અને તેમણે બે જોડીઆ પુત્રોને જન્મ આપ્યો. પ્રિયે તે કુમાર
તેઓ કાણુ હતા તે કહિ પણ કહ્યું નહિ. તેણે તેમને બ્રાહ્મચારી ત
હોયે. ત્યારપછી તેમણે રામાયણના નામથી પ્રસિદ્ધ થયે.
-૧૨- અને તેને સમીતમાં તેમજ નાટકમાં પણ ઉત્તમું

ભારતવર્ષમાં નાટક અને સમીત એ બંને કલાઓને અત્યંત
મહત્વ આપાયું છે. સમીતને તો પચમરેલીજ ઉપમા આપેલી
કાંઈ પણ પ્રયત્નમના સમીતને માણસ જો નયનર તેના અર્થ
તક્ષીન જાનીને જાણે તો તે મુક્તિ પ્રાપ્ત કરે છે, અને તેને જ
તથાદિ અન્ય સાધનો માધ્યમ પડતાં નથી. આનાદિ સાધનોએ
મેળવવાનું છે તેજ સાધ્ય સમીતથી પણ પ્રાપ્ત થાય છે એ
અમારી માન્યતા છે. આટલે વાદિમજાએ રામાયણની કથા નાટક
તેજાર કથા પછી તે રેવી રીતે જાણુ તે રામના એક પુત્રોને સીમ

હવે આ તરફ અથોપ્તમાં રામે પ્રાચીનકાળના અન્ય પરાક્રમ
રાખ્યોની પેઠે એક મદદ થઈ કરવાનો વિચાર કરે. પરંતુ આસત
વચમાં જો પણ ધર્મ વિના જે ન પતી વિના ધર્મ હાજરી નથી
તેની સાથે તેની પત્ની—સદય મે, જેમ મદદ કરનારી
રોતીજ અમને હિંદુ દરમિયાન સાર્વત્રિક રામ - કરમને
હોય છે પરંતુ તેની મેં જે દરક નહિ તેની પત્ની ન હોય ને
ઠાઠાનુસાર જે છે પણ કિંમત વધારે વિધિ થયેલી જણાઈ નથી

દર ને સમયે રામનાં પત્ની દેહપાર હતા. આથી મોતોએ
દમન કે મ કરવાને કહ્યું પરંતુ આ પ્રસંગ થતાં રામ પોતાના
છત્રમાં પડેલીજવાર દેહની અંજાની સાથે થયે તેમણે કહ્યું

“અમ જની યો નહિ સીતા મિત્રાવ અન્ય જનીન અ
મા હું તરણ કરી રહીશ નહિ” આથી વર્તમાન કરી કમન

એટલા ઘાટે સીતાના સ્થાનમાં પદ્માવિન કરવાને તેમજ એક સુવર્ણ-
 મય પુત્રનું નૈવાર કરવામાં આવ્યું. આ મહાન ઉન્નતમાં પદ્મિનિ
 અમરજીની કદિ કૃપા ઘાટે નાટ્યપ્રયોગની પણ ભગમ્બા કરવામાં
 આવી હતી. મહાન કાળી-કવિ ચાત્રિમણી પણ પોતાના કિયો તેમજ
 [રામતા અઘાન પુત્રો] તર તથા કુલ મદિન વજમાં પદ્માવલિ રંગ-
 મુખિ તૈયાર કરવામાં આવેલી હતી અને નાટ્ય પ્રયોગને માટે પ્રવેશ
 નૈવારી કરી હતી. રામ, તેમના ભદ્રુઓ, તેમના સમસ્ત ઉમરાઓ અને
 પ્રભાવનોના આવવાથી શ્રેષ્ઠ મંડળ ભટ્ટ મોહન યજ્ઞ કનુ વાત્રિમણીય
 મેતુલ નીચે સ્થ અને પુત્રે રામનું છાનચરિત્ર મામું. તેમણે
 પોતાના મોહક રાજ અને દેખાવથી સમાપ્ત મંડળને એવિન કરી ઠીક.
 રંગ રામ તેા પ્રથમ ઉન્નતજન જની મયા અને નાટ્યમાં ન્યારે
 સીતાના દેહનિશાગનો પ્રવેશ આવ્યો ત્યારે ચા કરનું તે તેમને સ્વ
 પદ્મું નદિ. ત્યારે જાણીએ તેમને કહ્યું " શાક કરો. મા, હું
 આપને સીતા બતાવીશ." ત્યાર પછી સીતાને રંગમુખિપર આજુચમાં
 આવ્યા અને રામે થી જીને તેમને આભિનયન કરું. હવે એકદમ
 રેસા જૂનો મંજુનલાદ પાઠો ઉપરિધન જવેલ " કસોટી ! કસોટી !"
 પોતાની કદિતિપર ચારંચાર ને સુરનાપુત્રા કથકે જગાડવામાં
 આવનું હતું તેને રંગ સીતા હવે સહન કરી રાખાં નદિ. તેમણે
 પોતાની નિર્દોષતા પ્રમાણિત કરવાને દેવોને પ્રાર્થના કરી અને તરતજ
 પુત્રી કાઠી અને સીતા " આ રહી ' કસોટી ' " એવા ઉદ્ભવ
 સવિત જૂનર્મમાં અદભુત સર્થ ગર્ભા આવેલો શેઠમય અંત જોઇ મેલો
 કાંઈ ઉભાં અને રામના શોકને તેા પારજ ન રહો.

સીતાજી સમાપ્ત ગયા પછી થોડા વિતરે એક કન સમતી પાસે
 આવ્યો અને જણાવ્યું કે; " પુત્રીપરનું આવનું માય સમાપ્ત થયું
 છે અને હવે આપ સ્વધામમાં પધારો." આ સમાચાર સાંભળનાજ

માટે જળસમાધિ આપી

આ પ્રમાણે જારતવર્ષના આ સર્વથી મદાન, પ્રાચીન અને વીર
રસ પ્રધાન કાવ્યનો સાર છે. રામ અને સીતા એ જારતીય પ્રજાના
આદર્શો છે. સમસ્ત બ્રાહ્મણ, ખાસ કરીને હોહીઓ સીતાને પૂજે
છે. સીતા સમાન પવિત્ર, શ્રામીજ્ઞાન અને સદનયીજ્ઞાનો અનુતા
બનવું એ આર્ષ સ્ત્રીઓની મહત્વાકાંક્ષાનો અર્થ છે । રામાયણ
વાંચીને તમે આ પાત્રોનો વિચલવાર અભ્યાસ કરો ત્યારે જ જારત
વર્ષનો આદર્શ પશ્ચિમના આદર્શથી ઠેકથો બધો જિન્ન છે તે તમે
સમજી શકો તેમ છે. પ્રજાને માટે સીતા સદનયીજ્ઞાનો આદર્શ
છે પશ્ચિમ કહે છે " કાર્પ કરો. કાર્પદારા તમારી સ્ત્રી પ્રાર્થિત
કરો " જારતવર્ષ કહે છે " સદનયીજ્ઞાદારા તમારું સામર્થ્ય
પ્રાર્થિત કરો " મનુષ્યની પામે ઠેકથું વિશેષ દોષ દોષ એ પ્રજાનો
નિર્જન પદ્ધતિ કયો છે, અને મનુષ્યની પાસે ઠેકથું શેડુ દોષ દોષ
એ પ્રજાનો નિર્જન જારતવર્ષ કયો છે. એ ને ઉગ્રજો છે. સીતા
એ જારતવર્ષનો આદર્શ છે. તેઓ જનનમાં કહિ જન્મમાં કુતારી
નદિ, આ વાત ઐતિહાસિક છે ના નદિ, એ પ્રજા અદી નથી, પરંતુ
આપને એટલું તો નક્કીપણે જણાવું છું કે એ આદર્શ છે.
સીતાનો આ આદર્શ મમમ જારતીય પ્રજામાં એટલો બધો જાણ
વધુ થયો છે, રસ પ્રજાના હૃદયમાં એટલો બધો પ્રવિષ્ટ થયો
જે આ નેના સંપરિવાર પ્રત્યેક પિંડુમાં એટલે બધો પ્રિય થઈ
થયો છે કે એ જાનમાં કહાર માર્ગ પત્ત પીણદ્રિ વગેરે તેથી
રક્ષા કરી દી એમ નથી જારતવર્ષમાં પ્રત્યેક જરી, વિદુર અને
વિર વાતુને માટે અને સીતા સપૂર્ણ સીતાને માટે સીતાની

જાન પડેલા આવીને આંતરે મારું કાન કરવાના હૃદય પરા-
જાએ છીએ. તમે તમારી પદ્ધતિ પ્રદર્શ કરો અને અપને આમારી
પ્રત્યક્ષ પ્રદર્શ કરાવો. આપણે આપણને વિશ્વસ ન કરીએ છીએ.
હું પાંચમી એક નથી કહેતા કે " આમારી પદ્ધતિ પ્રદર્શ કરો. "

પરંતુ એક છે. પરંતુ તેની પ્રાપ્તિ કરવાની પ્રત્યક્ષિએ
મારી પોર્ષ માટે કદિ પણ એક દોષ હોઈ નહિ એવા માટે હું
આપ રાખું છું કે મારાતરફ આપણે કરવું કયા પગી તમે પણ
એમજ કહેશો કે, " અમે જાણીએ છીએ કે પોપ-આપણે આપણે
કેમજ માટે એક છે તમે તમારા માર્ગન-તમને પણ માટે
પ્રત્યક્ષિને તુરંતી અનુસરો, હવે તમને મદદ કરો. " આપણે
આપણે તમારું મિત્ર અને વિદ્યાર્થી અજ્ઞાત તોપણ કૃતજ્ઞતા
પર અજ્ઞાત કે અજ્ઞાત કરીએ છીએ. અજ્ઞાત તમારું પદ્ધતિ
કરો. આપણું કાન આપણે છીએ તમારું કાન હું આપણે છીએ તમારું
આપણે તમારું કાન આપણે છીએ તમારું કાન આપણે છીએ તમારું
કાન આપણે છીએ તમારું કાન આપણે છીએ તમારું કાન આપણે છીએ

મહાભારત.

(આ બ્યાખ્યાન ૧લી ફેબ્રુઆરી ૧૯૦૦ ને દિને પાસુડેના-

મહોદિનિંશાની ઘેરપીયાર મંદળમાં અપાકું હતું.)

ખીજ ને વીરરસ પ્રધાન રાખ્યા સંબંધમાં હું અત્યારે
આપની સમક્ષ વિવેચન કરવાનો છું તે મહાભારતના નામથી ઓગ-
ળાય છે. તેમાં રાજા ભરત કે ને દુષ્યંત અને સકુંતલાનો પુત્ર
હવે, તેના ડેટલાંક વંશજોના જ્ઞાતિનો સમાવેશ થાય છે. મહા એટલે
મુદાન અને ભારત એટલે ભરત કે જેનાદારા દિવંતે બાસત નામ
ગ્રામ થયું છે તેના વંશજો. મહાભારત એટલે મહાન ભારતવર્ષ અથવા
ભરતના મહાન વંશજોનો જ્ઞાતિ. આ વીરરસ પ્રધાન રાખ્યું હોય
દુર્યોધન પ્રાચીન રાજ્ય છે અને કૌરવો તથા પાંડવોની વચ્ચે થયેલું
મહાન યુદ્ધ એ આ જ્ઞાતિનો મુખ્ય વિષય છે. આ યુદ્ધ રથગતો
વિસ્તાર મદુ મોટો નથી. આ વીરરસ પ્રધાનરાખ્ય ભારતવર્ષમાં
અન્યંત લોકપ્રિય છે; અને દોષધર્મનાં સબો મોડા ઉપર નેટલી સગા
ધરમે તેટલીજ સગા તે ભારતવર્ષમાં ધરાવે છે. જેમ જેમ સમય
જતો ગયો તેમ તેમ અધિશ્લેષિક સખાણુ તેમાં ઉમેરાયું ગયું અને
અતે તે કાલ્ય પ્રાયઃ એક લક્ષ ગ્લેરોનો પ્રચંડ પ્રંથ જની ગયો છે.
સર્વ પ્રધારની વાર્તાઓ, કંતકથાઓ અને કલ્પિત કથાઓ, ઇતિહાસિક
નિર્ણયો, ક્ષતિદાસના દુઃકથાઓ અને વિવિધ પ્રધારની ચર્ચાઓ
વખતો વખત તેમાં ઉમેરવામાં આવી છે અને અતે તે સાદિત્વનો
એક અતિ વિશાળ, પ્રચંડ સમુચ્ચય જની ગયો છે. છતાં તે સર્વની
વચમાં થઈને મહાભારતનો મૂળ જ્ઞાતિ જેવાને તેવા રૂપમાં વહે છે.
- ભારતવર્ષના રાજ્યને માટે એ સગા બાધઓવચ્ચે-મે કુટુંબ-

જપુએની વીરના તથા એકનિજ નેર્ધ અંધરાજના પુત્રોના તદ-
 થમાં હર્ષી સ્વપ્ન થઈ અને તેમાંના સૌથી મોટા દુર્યોધનની સખ-
 ન્યકરથી પાંડવ જપુએ શરણાવરનો પાર્થિવ મહોત્સવ જેવા જ્વાળે
 તન્ધર થયા. ત્યાં દુર્યોધનની યુવના પ્રમાણે સજ્જ, સામ અને ઇતર
 ન્યાયાધારી પદાર્થોના બનાવેલા એક મહાસભા તેમને ઉતારે
 આપણમાં બાબો અને પાછળથી યુગ રીતે એ મહાસભાને આજ
 સમયમાં આવી. પરંતુ પૂતરાઈના સારમ જપુ, બસા વિદુરને
 દુર્યોધન અને તેના પડવના કુટુંબીઓની ખજાર પડેલી દોષથી
 તેમણે એ યજ્ઞન વિષે પાંડવને ચેતાવ્યા હતા અને તેઓ કેાઈને
 પણ બળ પડવા દીધા સિવાય ત્યાંથી નાસી દેવાને સક્તિમાન
 થયા. દૌર્યોધને જ્યારે જોયું કે ધર જણાને બાળીશૂલ થયું છે ત્યારે
 તેમણે સતોષપૂર્વક રમ એવો અને ધાતું કે દહે તેમના માર્ગમાંથી
 સમક્ષ વિધો દૂર થઈ ગયા છે. ત્યારપછી પૂતરાઈના પુત્રોએ રાજ્ય
 હસ્તગત કર્યું. પાંચ પાંડવ જપુએ પોતાની માતા કુંતી સહિત
 અરણ્યમાં નાસી ગયા. ત્યાં તેમણે સિંહાદારા નિર્વાહ ચલાવ્યો અને
 પોને બાળકો વિદ્યાદીઓ છે એમ કહી યુગ વેળમાં આમતેમ ફરતા
 રહ્યા. ઘીષ અરણ્યમાં તેમના પર જદુ સંદેહ પડ્યા અને તેમને
 જદુ સાહ્યો કર્યા પડ્યા; પરંતુ પોતાના મનોબળ, સામર્થ્ય અને
 વીરતાથી તેમણે સર્વ બરો છુટી લીધા. એક નિહટના દેશની રાજ-
 કુમારીના નજીક આવતા હમની વાત તેમના સંકળવામાં આવી
 ત્યાંથી આ પ્રમાણે ચાલ્યું.

ગત રાત્રે હું આપને પ્રાચીન ભારતીય હમની એક વિચિત્ર
 પ્રજાતિ વિષે કહી ગયો છું. તે પ્રજાતિ સ્વર્ણવરના નામથી ઓળ-
 ખાતી રાજકુમારો અને ઉમરાવોનો એક મોટો મધુદ એકત્ર થયો
 અને તેમાંથી રાજકુમારી પોતાને પતિ ચૂંટી લેવાની હતી.

પુષ્પમાલા લઇને તે આવવાની હતી. તેના હસ્તના પ્રત્યેક ઉમેદવારના
 સિદ્ધાસનની આગળ તજીમદારો તે રાજકુમારીની પ્રથંસા કરવાના
 હતા અને તેણે સમર્થગજુમાં કરેલાં સમસ્ત મહાકાર્યો જાહેર કર-
 વાનાં હતાં. રાજકુમારી જ્યારે પોતાના પતિનો નિષ્વ કરે
 ત્યારે તે તેના ગળામાં લમ્બો દાર નાખીને એ વાત પ્રસિદ્ધ કરવાની
 હતી. ત્યારપછી લમ્બ ધરાવું હતું. પાંચાલોનો રાજા દુપદ એક
 મહાન રાજા હતો અને તેની પુત્રી દૌષદી કે જે તેના સૈદ્ધ અને
 વિદ્યા કલા સંપત્તિનાને માટે દૂર દૂર સુધી પ્રસિદ્ધ હતી તે આવા
 સ્વર્ધ્વરદ્વારા એક વીરપુરુષને પોતાના પતિ તરિકે પસંદ કરવાની
 હતી. સ્વર્ધ્વર પ્રમંથે કેટલીકવાર ઉમેદવારોની પુદ્ગ કૌશલની ખાસ
 પરીક્ષા ધની અથવા એવું બીજું કંઈક યત્ન. આ પ્રમંથે મત્સ્યના
 આધારનું એક નિશાન આકાશમાં જુએ રાખવામાં આવ્યું હતું.
 મત્સ્યની નીચ એક ચક્ર હતું અને તેના મધ્યમાં એક જાડું હતું.
 ચક્ર નિરંતર ફર્યા કરતું અને નીચે જળનું એક લીપ હતું. ઉમેદવારને
 મત્સ્યનું પ્રતિગિંબ જલના પીપમાં જોઇ, જુએ જાણુ ફેંકી, ચક્રમાંથી
 જાણુ મોકલી મત્સ્યની આંખનો વેધ કરવાનો હતો અને તે કાર્યમાં
 જોને સફલતા મળે તેનું મમ રાજકુમારીની સાથે ધરાવું હતું. દરે
 બારતર્વના બિન બિન જાણેમાંથી રાજાઓ અને રાજકુમારો ત્યાં
 આવ્યા હતા. સર્વ રાજકુમારીનો હસ્ત છતવાને આગુર હતા
 અને તેમણે એક પછી એક જદાર પડી પોતાનું કૌશલ અજમાવ્યું.
 પણ તેમણે પ્રત્યેક જણુ મત્સ્ય વેધ કરવાને નિષ્વજ થયો.

તમે જાણો છો કે બારતર્વમાં ચાર વર્ષ છે એમાં વલ
 પરંપરાગત ધર્માંચાર્યનું કાર્ય કરવારે બાકીનું વર્ષ સર્વથી ઉચ્ચ
 ત્યાર પછી દ્વિતીય વર્ષ છે જે રાજાઓ અને પેદાઓની

[illegible][illegible]

બાળકો મધ્ય પાંચ પાંચ વાગ્યાં બેઠા હતા. કોઈ તરીકે
મધ્ય બાળકો મધ્યવિદ્યામાં પાસ થઈ રહેલા. તે જોઈને જોઈ રહેલા અને
આમજી પાસે હવે બાળકોની તારીખ જુદી થઈ અને કોઈક નીક
દોષ છે, વધુમાં વધુનુસાર તેમનામાં કોઈકને રાજી કરી દેવા
નહી, આસિ પાસે કરી દેવા નહી, કોઈકને કમકામ કામકામ પાસે
માફ દેવા નહી. મિતલ કરતું, આમજી કોઈક અને આમજી
કોઈકને આમજી કામકામ નીક તેમજ કમકામ કોઈક દોષ છે, આ
કોઈકને મિતલ કરી નીક તેમજ કોઈક અને કોઈક દોષ છે તેનો
તુલના કરી, બાળકોને આમજી આમજીને જોઈને તેમજ તેમજ તેમજ
તેમને આમજી કે કોઈક કોઈક તેમજ કોઈક આમજી કોઈક અને તે
મકામો વધુ કરવામાં આવશે. તેથી તેમજ બાળકોને કમકામને મેકામો
કોઈકે મકામ કરી, પરંતુ બાળકોને તેમજ કામ વધુ આમજી
નહી, કામજી કે તે કોઈક દોષ તેમજ કોઈક કામકામ વધુ
મકામપૂર્વક તે વધુ દોષી મકામો અને તેને બેઠાને મકામ
મકામ કોઈક કામકામો વધુ કોઈક મકામો બેઠાને વધુ કરી
કોઈક દોષ બાળકો મકામો વધુ કોઈક બાળકોની વધુ કરી

અર્થ તરીકે પોતાને જાહેર કરવા માટે રાજસૂય કરવાનું
 નિર્ણય કર્યું. આ ચરમાં કૃતાયુષ્ઠ રાજાએને ખંડેથી લઈને આવવું
 પડ્યું. ખંડીઆ રાજા તરીકે પ્રતિષ્ઠા સેવી પડતી અને અમન સેવાથી
 મંડપાર્થમાં સંકાષ કરવી પડતી. શ્રી કૃષ્ણ કે જેઓ તેમના મિત્ર
 અને આત્મ જન્યા હતા તેઓ તેમની કને આવ્યા અને તેમણે આ
 નિર્મારને સમ્મતિ આપી પરંતુ યજ્ઞની પિદ્ધિમાં એક વિગ્રહ હતું
 જરાસંધ નામનો એક રાજા સે ગમ્ભ્યોને બંધિ આપવાનો ઇરાદો
 ધરવતો હતો અને તેણે જ્યાંસી રાજાએને તે જાણવાનું જણ
 બતાવ્યા હતા. શ્રીકૃષ્ણે જરાસંધ પર આક્રમણ કરવાની સલાહ
 આપી અને બીમ તથા અર્જુને તેની ઉપર આક્રમણ કર્યું.
 રાજા સામે થયો અને બીમે નિરતર ચાર દિવસ પૂર્ત કુદ કરીને
 અંતે તેને મારી નાખ્યો. ત્યાર પછી નવાવાન ગમ્ભ્યોને વિમુક્ત
 કરવામાં આવ્યા. ત્યાર પછી ચાર દિવસ બાકી સેનાઓ લઈને
 દિગ્વિજય કરવાને નીકળ્યા. અત્યેક મિન્ન દિશામાં થયો અને તેમણે
 સમસ્ત રાજાઓને મુદિચિરની સત્તા નીચે આવ્યા. પાછાં રૂમાં પછી
 તેમણે જો પુષ્કળ દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કર્યું હતું તે સર્વ તેમ જો મહા યજ્ઞના
 અચન પહોંચી જગવાને પોતાના અયેક બધુના ચરણ આજગ
 સાદર કર્યું.

આ રીતે આ રાજસૂય યજ્ઞમાં વિમુક્ત થયેના સમસ્ત રાજાઓ
 તથા પાંડવ બંધુઓએ હૃદેતા બીમ સર્વ રાજાઓ આ ચરમાં
 આવ્યા અને તેમણે મુદિચિરને નમન કર્યું. રાજા ધૃતરાષ્ટ્ર અને
 તેના પુત્રોને પણ આવીને ચરધાર્થમાં બાજ સેવાને નિમંત્રણ કરવામાં
 આવ્યું હતું. યજ્ઞની પૂર્ણાવુતિ થતાં મુદિચિરનો ચારવર્ત તરીકે

ચોક્કસાભિરેક કરવામાં આવ્યો અને તેમને મહર્ષિ તરીકે જાહેર
 કરવામાં આવ્યા. જાવી કલકનું આ બીજાનો પણ હતું. દુર્યોધન
 ધુષિહિર પ્રત્યેની ઈર્ષ્યાથી પરિપૂર્ણ થઈને વતમાંથી પાછો ફર્યો;
 મારણ કે તેમનું મહર્ષિત્વ, તેમનો વિદ્યાગ આકંઠર અને તેમનું
 કબ્જ તેનાથી કેબી ખમ્બાતું નહોતું. તેણે પ્રપંચથી તેમનો
 અધરપાત કરવા માટે વાધરૂપ રચ્યા; કારણકે તે જાણતો હતો કે
 તેમને જગમ્પોચથી છત્તપાનું સામર્થ્ય તેનામાં નહોતું. આ ધુષિહિર
 ચાળ છૂત રમવાનો શોખ ધરાવતા હતા અને એક અશુભ મુકુતમાં
 રૂઢી કે ને છૂત રમવામાં પ્રપંચ વાપરતો હતો અને ને દુર્યોધનનો
 કુદ્ધસલાહકાર હતો તેની સાથે ઘન રમવાને તેમને કહેવામાં આવ્યું.
 ભારતવર્ષમાં પ્રાચીનકાળમાં હરિષ વર્ણના એક માણસને બુદ્ધ
 મારે આવ્યાહન કરવામાં આવતું તો તેને પોતાનું માન જાળવવાને માટે
 જો તે જોએ તે આવ્યાહન સ્વિચારવું પડતું. તેજ પ્રમાણે જો તેને
 છૂત રમવાને આવ્યાહન કરવામાં આવતું તો છૂત રમવામાં પણ માન
 અને નફા રમવામાં અપમાન મળ્યાતું. મહાભારતમાં જણાવ્યા પ્રમાણે
 ચાળ ધુષિહિર સર્વ સદ્ગુણેના અચતાર હતા. તેઓ મહાતાની
 ચાળ દોવા છતાં તેમને પણ ઉપરાજા આવ્યાહન સ્વિચારવું પડ્યું.
 રૂઢી અને તેના પછે જોદા પાસા જતાવ્યા હતા, આથી ધુષિહિર
 એક પછી એક ઘણ દારતા મથા અને દારથી ઉત્તેરાઈ પોતાની સર્વ
 સંપત્તિ જાણમાં મૂકી નાશકારક છૂત ખેલતા મથા. પુષ્પાએ તેમની
 સર્વ સંપત્તિ, તેમનું યાજ્ઞ અને તેમની પ્રત્યેક વસ્તુ ગ્રામાઈ ગઈ.
 અતે તેમને પુનઃ આવ્યાહન કરવામાં આવ્યું ત્યારે તેમની પાસે
 અન્ન કંઈ સાધન નહિ દોવાથી તેમણે પોતાના જંબુઓને જાણમાં
 મૂક્યા. પછી પોતાની જાતને અને અંદે મુંદર કૌપદીને પણ જાણમાં
 મૂકી અને તે સર્વને તેઓ ગ્રામાવી બોલ હવે તેઓ સંપૂર્ણતઃ

ન્યારે ત્રોટી થઇ ત્યારે તેના પિતાએ તેને વર પસંદ કરવાને કહ્યું. પ્રાચીન ભારતની રાજકુમારીઓ બહુ સ્વનંત હતી અને પોતાના રાજવંશી પતિએ પોતેજ પસંદ કરતી હતી.

સારિત્રીએ પિતાની આજ્ઞા માથે ચઢાવો અને પિતાએ સારે મોઢાએલા સરેશ્વરી તથા જદ દરબારીઓ સહિત સુવર્ણમય રથમાં બેસી દૂર દૂરના પ્રદેશમાં પ્રવાસ કર્યો. તે બિજા જિજ્ઞાસુ દરબારોમાં ગઇ અને બિન્ન બિન્ન રાજકુમારો બોલા; પરંતુ તેમણે એક પણ તેનું હૃદય હટી શક્યો નહિ, એટલે તે એક પવિત્ર ઝાંખીના આશ્રમમાં આવી. આ આશ્રમ એક એવા અરણ્યમાં આવેલો હતો કે જે પ્રાચીન ભારતમાં કેવળ પશુઓનેજ આરે રાખવામાં આવતો હતો અને જેમાં પશુવધ થવા દેવામાં આવતો નહોતો. એ પશુઓ પણ મનુષ્યથી ડરતા નહોતા અને સરોવરમાંની માછલીઓ પણ મનુષ્યના હાથમાંથી ચોરાઇ શકતી હતી. સદાશ્રમધિ વર્ષોથી ત્યાં પોષ્ટિએ પોષ્ટપણુ પ્રાપ્તિનો વધ કર્યો નહોતો. ઝાંખીઓ અને જુદો ત્યાં મૃત્યુ અને પશુઓની વચ્ચે રહેવાને જતા. અપરાધીઓ સુદાં ત્યાં સુરક્ષિત હતા. એક માણસ ન્યારે જીવનથી ઉપચમ થતો ત્યારે તે અરણ્યમાં જતો અને ઝાંખીઓની સંગતમાં ધર્મચર્યા તથા જમખાન કરતાં પોતાનું શોષ જીવન બચીત કરતો.

હવે દુમત્સેન નામનો એક રાજા ન્યારે જદ થયો અને અંધ બન્યો ત્યારે તેના લગ્નઓએ તેનો પરણવ કર્યો અને તેનું રાજ્ય સર્જી લીધું. આ રંદ, વુદ, અંધ રાજાએ પોતાની રાણી અને પુત્ર સહિત ઉપલાજ અરણ્યમાં નિવાસ કર્યો હતો. તેઓ સખત તપશ્વર્યામાં પોતાનું જીવન બચીત કરતા હતા. તેના પુત્રનું નામ સત્યવાન હતું.

હવે એમ બન્યું કે સમસ્ત જિમ મિમ રાજ દરબારોની

કુસાહત સામે રહેવા સાવિત્રી અને આ પાવન ક્ષેત્ર
 આવી. મહાનર્મ મહાન રાજ્ય પણ આવા આશ્રમેની પામે
 વસતા ઋષીઓને નમન કર્યા વિના જતો નહિ. મારણ કે
 પુરુષોને પરમ પૂજ્ય અને સન્માન્ય મહુવામાં આવના.
 વર્ષનો મહાનર્મ મહાન સમાદ પણ ધણી પુણીથી પોતાને
 અરપ્ય નિવામી, કદમ્બ અને ફળોદ્ધાર નિર્વાહ વ
 ઋષીનો વદન જણાવવામાં ગૌરવ લેતો, કમકે અને સર્વ
 વાસીઓ. ઋષીનાંજ સતાનો છીએ, ધર્મને આ પ્રકાર
 આપવામાં આવતું હોવાથી રાજાઓ પણ ત્યારે ઋષી-આ
 પાસેથી જન્મ ત્યારે તેઓ તેમાં જન્મ ઋષીઓને નમન કરવા
 સમજે છે. ને તેઓ અધારૂં હોય તો તેઓ આશ્રમની
 આવતા નામે ઉતરીને આસે છે. ને તેઓ રથમાં બેસીને આ
 રથ અને રાજાઓ બદાર રાખીનેજ આશ્રમમાં પ્રવેશ કરે
 થોડો આ પ્રમાણે ધાર્મિક, સાત અને નખ મનુષ્ય તરિકે
 નથી તે ઋષી-આશ્રમમાં પ્રવેશ કરી શકતો નથી.

સાવિત્રી આ આશ્રમમાં આવી અને ત્યાં તેણે ઋષી
 ગાંગતા રાજના પુત્ર સત્યવાનને જોયો અને તેનું હૃદય છતાઈ
 મહાનયો અને દરબારેના સમસ્ત રાજકુમારો તેની ઉપર
 પાડી શક્યા નહોતા. પરંતુ અહીંઆ-રાજા શુભવર્સેનના અર
 આશ્રમમાં તેના પુત્ર સત્યવાને તેનું હૃદય છતી લંકુ

સાવિત્રી ત્યારે પિતૃયજ્ઞે પાછી ફરી ત્યારે તેના પિતાએ
 પૂછ્યું કે, " તું જેને પરજીવાનું પસંદ કરે એવો થોડા માણસ
 જોવામાં આવ્યો ? " ત્યારે મુકુતાથી યરમાતાં યરમાતાં સારી
 બોલી " હા, પિતાજી. " " તે રાજકુમારનું નામ શું ? "

રાજકુમાર નથી; પરંતુ રાજા શુભવર્સેન કે જેણે પોતાનું રા

શ્રમાન્નું છે તેનો તે પુત્ર છે— નારદા વિનાનો મગધુમાર છે. તે અરવ્યપાં સદી કંદકુલ નથા વનરપતિ એકત્ર કરીને તેનાં પર્જાકૃતિ નિવાસી જુદા માન, પિતાનુ પોષણ કરે છે નથા તેમની સેવા આંતરી કરે છે.”

આ વાત સાંભળી પિતૃએ નારદ કાળી કે જાંઘો દૈવવોએ ત્યાં આવી મહત્વ દત્તા તેમની મહાદ દીધી. તેમણે જાણ્યાં કે આ પશંદથી સોયી વિગત અમાર્ગાલક હતી. રાત્રીએ તેમને તેનુ સ્પષ્ટી-કરણ પૂછતાં નારદે કહ્યું કે, “ આજાતે બાર મહિનાની અંદર એ તમ્મુ મરણ પામ્યાં. ” આ સાંભળી રાત્રી કાલથી ચોંટા ઊડ્યો અને બોલ્યો: “ સાવિત્રી, એ તરણ બાર માસની અંદર મૃત્યુ પામવાનો છે અને તું નિષય જનની. મારે પુત્રી, તારી એ પશંદથી રહ કર. ” સાવિત્રી બોલી: “ પિતાજી, કાંઈ ચિંતા નહિ. અન્ય પુત્રાને પરણી મનની પરિરત્નાનો બોલ આપવાને મને કહેશે મા; હું તો વાર સત્સચનનેજ ચાહું છું અને મનથી હું તેમનેજ વરી ચૂકી છું. એક કુમારિકા માત્ર એકજવાર વર પશંદ કરે છે અને તે કદિ પશુ પેતાની જદાપુત્ર કરેલી પશંદથીને તિલાંજલિ આપતી નથી. ” રાત્રીએ જવાબે પ્રતીત થયું કે સાવિત્રી મન અને હૃદયથી દદ નિષયચન હતી ત્યારે તે સમ્મત થયો. પછી માવિત્રી રાત્રીકુમાર સત્સચનને પરણી અને તે પેતાના પશંદ કરેલા પતિની સાથે રહેવાને અને પેતાના પતિના માત પિતાને સદાપ કરવાને ચાંતિપૂર્વક પેતાના પિતાના મહાસપનો ત્યાગ કરી અરવ્યપાં ગર્ભ. સાવિત્રી જે કે સત્સચનના મૃત્યુની ચોક્કસ તિથી જાણતી હતી, તોપણ તેણે તે તેનાથી ગ્રામ રાખી સત્સચન નિત્ય ધીમ અરવ્યપાં જલો, રૂઠો અને પુષ્પો અને જગતજુ એકત્ર કરતો અને પછી તે પર્જાકૃતિમાં પાછો આવતો. સાવિત્રી આજમમાં રસોઈ કરતી અને જલોની

વપરાજની પ્રાપ્તિ થવા અને આ માણસના પ્રાણ શા માટે મેળવી ન શક્યા તે વિદિત હતું.

ત્યારપછી મૃત્યુને દેવ અને મૃતોનો ન્યાયાધીશ થયે આવ્યો. તે પૃથ્વીપર મૃત્યુ પામેલાં સર્વ માણસોમાં પ્રથમ દનો અને તેથી તે સર્વ મૃતોનો દેવ જન્મે દનો. એક માણસ મૃત્યુ પામ્યા પછાત તેને સિદ્ધા કરી કે પારિભોગિક આપતું તેની તૃપ્તના તે કરે છે. આ પ્રસંગે તે સ્વયં આવ્યો. અણગમ, તે દેવ દોષાથી એ પ્રતિજ્ઞાપિત વર્ણસમાં જન્મ શકેના દતો. સાવિત્રીની પાસે જઈને તે બોલ્યો: "પુત્રી, હવે આ મૃત કરીરનો ત્યાગ કર: કારણે મર્ત્ય મોક્ષની સમસ્ત મનુષ્યો મૃત્યુને આધીન છે અને તેવાં માણસો પૈકી હું સૌથી પ્રથમ મરણ પામ્યો હતો. ત્યારપછી પ્રત્યેક જન્મને મરતું પામું છે. માણસ માત્ર મરણને વશ છે." તેના આ સંખે સમિત્તા સાવિત્રી વર્ણસમાંથી જન્મ નીકળી અને યમે પ્રાણને કરીને ૧૫૮ થય તે તરુણના પ્રાણ લઈને ઘોડે દૂર ગયો એવામાં તેણે શુભ પદો પર પડ્યા સમિત્ત, તે પાછો ફર્યો અને બોલ્યો: "પુત્રી સાવિત્રી, તું મારી પાછળ શા માટે આવે છે? મર્ત્યલોકનાં સમસ્ત માનવીઓની આજ દશા થઈતી છે." સાવિત્રીએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો: "પિતાજી, હું આપની પાછળ આવતી નથી; પરંતુ મારી પણ આજ રીતિ થવા ઈ છે. તેનો પ્રેમ જ્યાં તેને મર્ત્ય જન્ય છે ત્યાં તે જન્મ છે અને જન્મતનો અવગ નિયમ પ્રેમ પતિ અને પતિવતા પત્નીને પૂછી કરતો નથી." ત્યારે વપરાજ તેના ઉત્તરથી ખુબ મર્મિ બોલ્યો: "તારા પતિના જીવન અતિરિક્ત પોષક વરદાન માત્ર." સાવિત્રી બોલી: "હે મૃત્યુદેવ! મેં આપ પ્રસન્ન થયે વરદાન આપના દો તો હું વાતું છું કે મારા સસરાની અપેક્ષા નિરૂત કરો અને તેમને મુખ્ય જન્યો." વપરાજએ કહ્યું: "હે ધર્મ વપરાજ

તેમનું અનુભવજી કરીય. " " મમ પુત્રી, તારા હૃદયે રસાણુમય છે. હું તારાથી પ્રમુખ થયો છું. દહીં બીજું પણ કંઈ વરદાન માગ્યું પરંતુ મૃત પુત્રઃ હવંત યતી નથી. " " જ્યારે આપ મને વરદાન માગ્યાનું દરો છો ત્યારે હું શાનું હું કે મારા સમયનું રાજકુલ નહીં ન થયું હો. તેનું રાજ્ય સત્વચાનના પુત્રોને મળે. " મૃતુરેવ સંમિત બોલ્યોઃ " મમ પુત્રી, તારી હૃદય પરિપૂર્ણ થશે આ રસા તારા પતિના પ્રાણ; એને પુત્રઃ હવન પ્રાપ્ત થશે. એ છતીને પિતા જનશે અને તારા સંતાનો પણ પોત્ત સમયે રાજ્ય કરશે. હવે ધેર પાછી રૂ. પ્રેમે મૃત્યુ પર પણ વિજય મેળવ્યો છે. કંઈ પણ કીએ કંઈ પણ તારા જેવો પ્રેમ કોઈ નથી અને તું આ વાતનું પ્રમાણ છે કે મૃત્યુનો દેવ એવો હું પણ સત્ય પ્રેમના સામર્થ્યની આગળ બચીતી છું. "

આ પ્રમાણે સાવિત્રીની વાર્તા છે અને સાવિત્રી કે જેના પ્રેમને મૃત્યુ પણ છતી ન શક્યું અને જે આ અમાપ પ્રેમદાયા થયેલી પણ પોતાના પતિના પ્રાણને ખુંમરી લાવી તેના સમયનું મૃતુ એ અપરવર્જની મત્તેજ નાશની મદત્વાઝ્ઝા દેવ છે.

અનુત મંથ આના જેવી ઘટાવધિ મુદર વાર્તાઓથી પરિપૂર્ણ છે. હું પ્રારંભમાં જાણતી થયો કે મદદાહારત એ જન્મતાના મદદનમાં મદદન મલો પેટી એક છે અને તેમાં અલાર પર્વો તથા પ્રાયઃ એક લાખ મ્લોકોનો સમાવેશ છે.

હવે આપણે આપણી મુખ્ય વાર્તા તરફ પાછા આવીશું. આપણે પાંચ જાણીએ રચનાકાલની રિચ્છિમાં મુડી બીજી વાત પર થયા હતા. એ દશામાં પણ તેઓ કુર્ષોપનતા કુદ પડ્યોથી મુજબ નરોતા; પરંતુ તેના સર્વ પડ્યોના નિષ્ફળ થયા.

અને હું તેમના અરણ્ય છવનની એક વાત કહીય. એક

અનંત રોડનું પુનઃ નામ રાખવાની જાહેરાત
જાહેરાતના અંતિમ અંગે : થયેલા નામના ને કાગળ
પાંચકે રોડનાંકે અનંત થયેલા

५५५५५५ ६६ ७७ ८८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५
 १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५
 ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५

[illegible]

આર ૫૭૧ કુર્ચિડે પૂનસાગ્રી પાસ એક પ્રાંતીન ઠી માડના
બને એવી માન્યતા કરી કે તેમના માનવ ભૂત યાજ્ઞ ૧૫૦૦ મા
૫૫૦ પરંતુ કુર્ચિડે એવાના પિયરનાને પિયરના હતા ૧
૧૭૦૧ થી ૧૮૦૦ સ્વિકારવાને મંજૂર થયે નહીં ૧૮૦૫ મા
એકાદ પ્રાંત ભાગે પાસ મા. મા. સ્વિકારવાને સુધી પહોંચી હતા ૧૮૧૦
૧૮૧૦ કુર્ચિડે ભાંડર કાઢે કે તે કુલ વિનય તો એક માનવી અજીવ
કેકે ૧૮૨૦ માં ૫૫૦ નહીં આને પૂનસાગ્રે વારંવાર સુનેક કમવાને

જોય આપો; પરંતુ તે પાંચરપર પાણી જોવો નિષેધ. શ્રીકૃષ્ણ
પણ થયા અને તેમણે માથે ઝડપી રહેતું મુદ્દ અને આખોનાં
પત્તુ અટકાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો. દરબારના મુદ્દિમાન રહીએ પણ
તેવો પ્રયાસ કર્યો. પરંતુ રાજ્યના સ્થિતિમય વિભાગ મારેની સમસ્ત
મમલનો નિષ્ફળ થઈ. અને ઉત્તમ પછે મુદ્દની તૈયારી કરી અને
સમસ્ત સૈનિક જાનિઓએ તેમાં ભાગ લીધો.

ભારતીય સૈન્યોની પ્રાચીન રીતિઓ પ્રમાણે મુદ્દનો આરંભ
થયો. એક તરફ દુર્બોધનનો પક્ષ હતો અને બીજી તરફ મુધિશિરનો
પક્ષ હતો. મુધિશિરે આસપાસના સમસ્ત રાજ્યો પાસે પોતાના
દુર્બોધને તેમની મિત્રતાની વાચના કરી. સૈન્યોની રીત
એવી હતી કે એ પદ્ધતિથી જ પ્રથમ તેમની પાસે પહોંચે તેની
માત્રણી સ્વિકારે. આ રીતે સર્વ ભાગોના પોદાઓ જોણે પ્રથમ
માત્રણી કરી તેની માત્રણી સ્વિકારીને માર્ગ પાડ્યોને તે કાષ્ઠ
દોરવોને સદાય કરવાને એકત્ર થયા. આ પ્રકારે એક બંધુ
આ પદ્ધતિ જોડાયો તે બીજો બંધુ પેલા પદ્ધતિ બળ્યો;
પેલા એક પદ્ધતિ રહ્યો અને પુત્ર બીજા પદ્ધતિ રહ્યો. તે
મમલની મુદ્દ નીતિ દાસના કરતાં મુદ્દજ પ્રકારની હતી. દિવસ
પુરો થઈ સાંજના થયો કે તરતજ મુદ્દ બંધ પડતું અને રાત્રે
નિરોધી પણ સન્નિવેશ બની જતા અને એક બીજાના તણુ-
ઓમાં પણ જતા. પ્રાતઃકાળ યનાંજ પાછા પુનઃ તેઓ એક બીજાની
સામે લડવાને દટિત થતા. આ વિચિત્ર યુદ્ધ દિ દુઓમાં મુમલ-
માન આક્રમણના મમલ પર્યંત ચલ્યો હતો. પણ અધારોદીને પદાતિ
પર પ્રકાર કરવાની આજ્ઞા નહોતી કાષ્ઠને વિષમય સત્તાએ બનાવ-
તાની આજ્ઞા નહોતી; કાષ્ઠએ સમુદાયે અસમાન મુદ્દમાં પરાસ્ત કરવો
નહોતો અથવા અપ્રમાણિતતાથી પરાસ્ત કરવો નહિ, અને

સામાની ખરાબ અવસ્થાનો અયોગ લાગ લેવો નહિ, આવી આવી
આવાઓ હતી તો ઠાક આ નિયમોનો ભંગ કરતો તો તે માન
ભંગ થતો અને તેનો ત્યાગ કરવામાં આવતો. સુત્રોને આ પ્રમા-
રુપ ઇશ્વર આપવામાં આવતું. ત્યારે મધ્ય ઐતિહાસિકી
આક્રમણ થયું ત્યારે હિંદુઓએ આક્રમણકારીઓ પ્રત્યે તેજ પ્રમા-
રુપ વર્તન કર્યું હતું. તેમણે તેમને અનેકવાર પંચસત્ત્વ કર્યા અને
કરેક વખતે ભેટ આપી આપીને તેમની માતૃમૃતિમાં પાછું વિદાય
કર્તા હતા. નિયમ એવો રાખેલો હતો કે તેમણે ઠાકિયા દેવ ખુંખરી
લેવો ન જોઈએ અને એક માણસને ત્યારે પંચસત્ત્વ કરવામાં આવે,
ત્યારે તેને તેની પ્રતિજ્ઞા અનુસાર માનપૂર્વક તેના દેવમાં પાછો વિદાય
કરવો જોઈએ. મુસલમાન વિજેતાઓએ હિંદુ રાજાઓ પ્રત્યે આવી
સિદ્ધ વર્તન યજ્ઞાઓ અને તો એકવાર તેમની જ્વાળમાં તેઓ
આવ્યા તો તેઓ સઘ પશુ સંગ્રામ કર્યા વિના તેમનો વધ કરતા.

આ વાત આનંદા રાજા ને તે સમયમાં-અપરુપી વર્તન
સમયમાં-હજીઅલ્લામની પુણ્યતા કેવળ પડખ અને નાજુલ કરોગ
માંજ જોવીને બદલતી નહોતી; પરંતુ તેમાં મર્યાદા, આન પ્રતિભા
આક્રમણના મુખ નાજુલિયાનો પણ સમરેક થતો હતો એ
નિવાળા જાગરે એક મનુષ્ય બધાઈપિ મનુષ્યોની સાથે પુર કરી
કરતો તે એક નાજુ ઉપરો તે તેમાંથી મદદગારી કરીતી હદિ
હદિ અને મજના પણ થઈ તે ઠાકણુ મનુને નાજાને મદદ-
જન કરી કરતો, તે આવા આવા અનેક કારો કરી કરતો અને
તે સર્વ દિવ મુખ નિવાળું પરિણામ હતું આ ઉત્તમ પ્રત્યોર્થ
સમયજ અને મદદમાસતમાં એક પછેક ધારી પિરિય છે અને
તે એ છે કે તમે આ સુમન્યો પ્રત્યક્ષી કરો તેપરો પણ
કારેક થતો મુખો છે હિંદુઓ અને મોઢાઓ અતિ પ્રચીન

કાચી દોષનો ઉપયોગ કરતા બાળા ઠી, નજરના ઠોરેપર મોઝની નળીઓનાં બનાવેલાં હનાચંપિ વિચિત્ર દરિયામાં રાખવામાં આવતાં હતાં અને તેમાંનાં હિંદમાં જન્મ્યો (એક ઉપ તરણી સંગમી રહેલી રેવટી) જ્યાંનામાં આવતાં તેમનો ગોઝા કાચંકર અવાજ શ્રદ્ધા નીકળતો અને ઘણાં મોઝોને મારી નાંખતો.

તે પ્રાચીન સમયમાં યાર પ્રકારની સેના રહેતી. તેમની પાસે પશ્ચિમ 'પરવતિ'ના નામથી ઐગખાતી અને અપારોદા પશ્ચિમ 'પરવતિ'ના નામથી ઐગખાતી. અન્ય જે જે પ્રકારની ઈશ્વીઓને આધુનિક સમયના ધોરણે ત્યાગ કર્યો છે તેમાંની એક દાષીઓની ઈશ્વી હતી. પોરપર માણસો મોડા દોષ એવા કનાચંપિ દાષીઓની એ ઈશ્વી જતાવવામાં આવતી. રક્ષણને મારે મોડાનું પ્રચંદ જખ્તર પહેરાવીને સુખ પછપર તેમનો પસારો ઘર્ષ જવામાં આવતો. એથી રક્ષોની ઈશ્વી હતી.

જરનીય પુદ્ગમાંનાં જને પછે સીટુંજીની મિતતા સંપાદન કરવાની હિંમત રાખતા હતા; પરંતુ તેમણે આ પુદ્ગમાં સક્રિય ભાગ લેવાની અને લડવાની ના પાડી. ઉપરે અર્જુનની હિંમત પ્રમાણે તેના સારથી અને પાંડવોના મિત્ર તથા સાસાદકાર તરિશે કામ કરવાને તેઓ સમ્મત થયા અને દુર્યોધનને તેની હિંમત પ્રમાણે તેમણે પોતાની મંજવાન સેના આપી.

ત્યાર પછી કુરુક્ષેત્રના વિલાસ મેદાનમાં મહાન યુદ્ધ ચાલુ થયું. જોઈ બીમ, દોહ, કર્ણ, દુર્યોધનના જંધુઓ, ઉભય પટ્ટના આપ્તો અને ઈતર સદસ્યવર્ષિ વીર પુરુષો મરણ પામ્યા. યુદ્ધ અદ્યાર દિવસ પૂર્વે ચાલ્યું. અદ્યાર અણાદિણી ચોદાઓમાંથી ઘણાં ચોદાજ અમ્બા, દુર્યોધનનું મરણ થતાં પુદ્ગનો અંત આવ્યો અને પાંડવોનો વિજય થયો. ત્યાર પછી મહારાણી સંધારી અને વિપવા થયેલી બીઓની

રૂપીના ઘર ધર્મ અને નીચેના બે દેશોના આ બે રૂપીના ઘરોના આ બે

પુસ્તકોની મદદથી મદદનીશ મદદનીશ પાત્રો પાત્રો આ, ન અને અમર ગીતાના
કામ્ય સ્વર્ગમાં મીલે છે એ જાગૃતતાનું સાવજીવન ગામ છે અને
એમાં સર્વોચ્ચ ઉપદેશનો સમાવેશ થાય છે. તે અમર ગીતાના મમ
રાયજીમાં પુસ્તકોના ઘરોને પૂરે આજીવન અને પાછા પાછા થયેલો
સવાર આવેલો છે તમારા મના જામત એ થાય તો તે દેવ
તેમને હું તે રાચવાની મહાદેવ આ છે અને દસાવ તમને રૂપીમાં
પણ કેટલી મધો પડે છે તે જો તમને આ અમર ગીતા
જો તમે અમલ નવા રાચવા મુજબ જાણવા મહાદેવ તો
તો તે આ 'ગીતા' છે. તમારા માટે તમારા માટે તમારા માટે
અને કારણે તેને ગીતા બોલે આપી હતી ને પા
અમર કોનકોઈ આદેશનો જામત તો અર્થોર્થ સમજા
મદદનીશ આદેશ તો એક તો એક પ્રકારે તે પુસ્તક આજીવન.

ગીતાનું પ્રથમ પાઠ (૧૫) ને તે પાઠ, તે પાઠ
વળા નિમિષને ઉપદેશનાર તો આજીવન તો તો તે પાઠ
જગત - જગત પાડેલો પુસ્તક છે. તેમાં અને છે કે રૂપીનું પાઠ અને
અમરનો તાજા જગતને માટે માત્ર એક કે એક ઉપદેશનારો થયા
નથી, પરંતુ તમારા સમગ્ર જાગૃતતાના પાઠ ઉપદેશનારો થયા છે.
તે પાઠ જગતનો આજીવનના અનુભવ તમારો જાગૃત આજીવન માટે
કોઈ છે, આજીવન તમારો પ્રત્યેક પાઠ એક કે એક જગતને આ
છે અને આજીવનના પાઠ અજીવન છે. આજીવન તમારો
જગત જગત પાડેલો ઉપદેશનાર તો પાઠ પાઠ અનુભવના આજીવન
છે તે પાઠ અજીવન છે અને છે કે તે પાઠ પાડેલો જગતનાર
જગત એક જાગૃતના અજીવન તેમાં જાણે છે કે જગત પાડેલો
તે પાઠ જાગૃતનાર માત્ર જાગૃતનાર છે. પરંતુ પાઠે જાગૃતનાર

દીને પુત્ર, માળ, પર્ણ, જ્યોત્ષ્ઠિ, વિના, મિત્ર, મત્યદિ તરીકે તેમણે
 જાના સમય જનનમાં પોતાના અદ્ભુત વિચારોને આધારમાં
 રાખી દેતા. "તે કર્મમાં આર્થને અને આર્થમાં કર્મને રહેયું
 હોય છે તેજ મનુષ્યોમાં ખરા જુદાવાન છે અને તેજ ચોખ્ખો છે."
 જુ આ કથાઓને સિદ્ધ કરવાનો માર્ગ દર્શાવે છે-અન્યસમિ-
 તા આ માર્ગ સિદ્ધ થાય છે. પ્રત્યેક માર્ગ કરો, પરંતુ તેમાં
 મની આકાંક્ષા રાખો નહિ તમે સદા સર્વદા વિશુદ્ધ, વિમુક્ત
 તમા હો; તમે સાચી હો. માર્ગ એ આપણા દુઃખનું મારણ
 થી; પરંતુ જોની આસક્તિજ દુઃખનું મારણ છે. કૃષ્ણ કરે છે કે
 મને દમ્ય પ્રમદ કરવાની ઈચ્છા હોય તો તે પ્રાપ્ત કરો; પરંતુ
 વાપર મોદ ન થયે. સંતતિ, પત્ની, પતિ, આપ-લે, કીર્તિ અને
 ચેક વસ્તુના મંગલમાં પણ આમજ મુમજનું. તમારે તેમનો
 ભગ્ન કરવો જોઈએ એમ નથી; પરંતુ તેમના પર આસક્તિ ન
 બે. આસક્તિ તો માત્ર એજા કેમણે રાખવાની છે અને તે
 જ મોટા પ્રત્યે નહિ. પરંતુ પ્રમુ પ્રત્યેજ રાખવાની છે. સંતતિ,
 ની, મિત્ર, દેવ, સમાજ આદિને જારે માર્ગ કરો, તેમને આહો,
 નું કલ્યાણ કરો અને આવશ્યકતા હોય તો તેમને ધારે તમારે
 જરિયાન પણ આપો; પરંતુ તેમના પર મોદ ન રાખો અને
 જાણની આટા તેમજ જ્યાજ્યાની આસક્તિ ન રાખો. શી કૃષ્ણનું
 પોતાનું જનન માનું સંપૂર્ણ ઉદ્ધારણ હતું.

સ્મરણમાં સખજે કે જે પ્રથમમાં કૃષ્ણનું જનન ચરિત્ર આપેલું
 છે તે કેટલાક દબાર વર્ણના જુનો છે અને તેમના જનનના કેટલાક
 અંદા નકરેલવાના અસહનના કેટલાક અંદાને બદલ મળતા
 આવે છે. કૃષ્ણ રાજકુમારમાં હિતમ થવા લા. કંઈ નામનો એક
 જુદાથી રાજા હતો અને એવું કવિજ્ઞ કથન પ્રચલિત થઈ હતું કે

જયંતેર રક્તપાન તથા ક્રોધ અને વ્યાપ્ત કરીનેના વિદ્યાર્થીનેમને
શ્વેરે બેઠ મર્યો; અને ત્યાર પછી વ્યાસની સલાહથી તેમણે અપમેય
વ્રત કર્યે.

પુત્ર પછી પંદર વર્ષે પર્વત પુતંગદ્વ દર્શિત અને માતપૂર્વક
રહે. પુષ્કિરિર અને તેમના જપુએ તેની વ્યાતાનું પાત્રન કરતા
ત્યાર પછી તે ૧૬ રાત્રી પોતાના અર્પિત દિવસે તપશ્વર્ષીમાં
જ્જીત કરવાને માટે પુષ્કિરિરને મન્ય સોપાને પોતાની પત્નિવત્તા પત્ની
અને પાંડવ જપુએની માતા કુંતી સહિત અરવ્યમાં ગાલ્યો મર્યો.

પુષ્કિરિરને રાત્રી મન્યાને ક્ષત્રીસ વર્ષો મર્યા ત્યારપછી
તેમને જોતા સમાચાર મળ્યા કે શ્રી કૃષ્ણ આ યોગનો ત્યાગ કરી
મર્યા છે. તેમના ક્ષત્રી, તેમના મિત્ર, તેમના માર્ગદર્શક અને તેમના
સલાહકારક શ્રી કૃષ્ણ પચત્તને પ્રાપ્ત મર્યા અર્જુન નરતમ દ્વારકા
તરફ ઉપડી મર્યો અને પાછા આવીને તેણે કૃષ્ણ તથા સર્વ વાદ્યો-
ના યોગ સમાચાર સત્ય છે એમ જણાવ્યું. ત્યાર પછી રાત્રી અને
તેમના જપુએએ યોગને વદ્ય વર્ષ જાહેર કર્યું કે તેમનો પશુ
જવાનો સમય દને આવા પટોએ છે. તેમણે રાત્રીનો ખાર કેડી
દર્શિત. અર્જુનના પીત્ર પરીક્ષિતને તેમણે રાત્રીસતપર આજ્ઞ કર્યો
અને મહાપ્રસ્થાન કરવાને દિમાધવપર મર્યા. આ એક વિચિત્ર
પ્રકારનો સંન્યાસ દેવ. જે 'વીર સંન્યાસ' ના નામથી યોગજ્ઞાપ
છે. ૧૬ રાત્રીએએ ૫૫ સંન્યાસ મહાશુ કર્યું એવી રીત જ્ઞાતવર્ષમાં
પ્રચલિત હતી. જ્ઞાતવર્ષમાં પ્રચીનકાળમાં માણસો જ્ઞાતવે ૫૬ વર્ષ
ત્યારે તેઓ પ્રત્યેક વસ્તુનો ત્યાગ કરતા. રાત્રીએ ૫૫ તેમ કરતા.
તેમાં ૫૫ જે માણસ વિશેષ જીવતા મામતો ન દોષ તે જ્ઞાત
જ્ઞાતો ત્યાગ કરી દિમાધવ તરફ જતો અને ઘડીર પડે ત્યાં સુધી
ગાલ્યવાની ત્રિપા આણુ રાખતે તે સમયે વખત પ્રશુનું જ્ઞાત મર્યો

પરંતુ રાજ્ય એકલા દોરા છતાં મેં પશુ ચમિત થયા વિના આશા અને આશન આલના રવા. પાછળ દષ્ટિપાત કરતાં તેમણે જોયું કે નિમારસાથ ફૂતરો અગ્રાપિ તેમનું અનુસરણ કરી રહ્યા હતા. રુમ્બ અને ફૂતરો દિગ અને ગરમીય પદાર અને ખીજીમાં થઇ આશન ચાલ્યા. ઉચે અને ઉચે ચડના થયા. અંતે તેઓ મેરુ પર્વતપર પહોંચ્યા. ત્યાં તેમને સ્વપ્નનું સંજીવ કહ્યુંજોયર થયા લાખું અને રોએએ મહામારી રાજ્ય ઉપર સ્વર્ગમાં પુષ્પોની રાષ્ટ્ર કરી. ત્યાર પછી રોએએ રથ તોચે ઉતરે અને ઉડે તેમને પ્રાર્થના કરી કે, “મત્વલોક્ત્રા મૌથી મદાન પુરુષ, આ રથમાં આદિ થાઓ. માન આપને એકલાનેજ પરિચર કરીર નામ્યા સિવાય સ્વર્ગમાં પ્રવેશ કરવાનું સદ્માઅ પ્રાપ્ત થયું છે. ” પરંતુ ના, ગુપિધિર પોતાના એ કનિષ્ઠ બંધુઓ અને પોતાની રાણી મિત્રાપ સ્વર્ગમાં જવાને રાજી નહોતા. ત્યારે ઉડે પુણ્યસે ક્યો કે તેમના બંધુઓ તેમની પૂર્વે સ્વર્ગમાં જઈ ચૂક્યા હતા.

પછી ગુપિધિરે આસપાસ જોયું અને પોતાના જાતને કહ્યું: “એટા, રથપર ચડી જા.” આ કહ્યો સાંભળી હંદ તો દિંબુડ જ બની ગયો. તે જોયો: “હું ફૂતરો પશુ આવશે ! આપ આ ફૂતરાને ત્યાગ કરો ! ફૂતરાથી સ્વર્ગમાં ન અગાથ ! મદારાજન, માનવજાતિમાં મૌથી વિશેષ સદાચારી એવા માન આપજ સરેદે સ્વર્ગમાં જઈ શકો.” ગુપિધિરે કહ્યું: “પરંતુ જરા અને દિવમાં એ મારો એકાંત સાથી રહ્યો છે. જ્યારે મારા સપરત બંધુઓ મરણ પામ્યા—મારી રાણી મૃત્યુ પામી ત્યારે એણે એકલાએ કદિ-પશુ મારો ત્યાગ ન કર્યો. હવે હું એનો ત્યાગ છોડી રીતે કરી શકું. ” કહે કહ્યું: “સ્વર્ગમાં જેમની પાસે ફૂતરા દોર એવા માનસોને સ્થાન નથી. એને પાછળ મુકવો પડશે. આમાં કંઈ

અન્યાય નથી ” રાજાએ ઉત્તર આપ્યોઃ કૂતરા વિના હું સ્વર્ગમાં જનાર નથી જેણે મારો આશ્રય મહાજી કર્યો છે તેનો જ્યાં મુઘી માંગ પાતાના ઇચ્છાને અંત ન આવે ત્યાં મુઘી હું કદિપણ ત્યાં કરીશ નહિ. સ્વર્ગના આનંદને માટે કે એકદેવની ચિંતા નથી પણ હું કદિ ધર્મથી અપૂર્ણ થઈશ નહિ. ” હૃદિ કત્યુઃ “ ત્યારે એક મરતે આપ જાનને સ્વર્ગમાં લઈ જાયો. આપ મત્ત નાકના માનવીઓમાં સૌથી વિશેષ સહાયારી છો અને એ પગલેને ૧૧ થા આદાર કરનાર કૂતરો છે. એણે જાપ કર્યું કર્યો છે, એણે અન્ન જીવેનો ધિકાર કર્યો છે, અન્ન જીવેનો નાશ કર્યો છે આપ એને આપને મદદે રાગમાં મોકલો છો. ” રાજા ત્યાં “ અ પછી મરત મને માન્ય છે. કૂતરાને સ્વર્ગમાં લઈ જાઓ. ” અને તેને નક્કે મને નકમા લઈ જાઓ. ”

૬૧ એકદમ દરમ જદલાઈ મધુ. મુષિધિરના આ ઉદાત્ત જનો સાતમી કૂતરો ધમના સ્વર્ગમાં પરિવર્તિત થઈ ગયો. કૂતરો અન્ન ખાઈ નહિ, પરંતુ ખુદ ધમ, મૃત્યુ અને ન્યાયનો દેવતા હતો. તે બોલ્યો “ હે રાજા, કદિ કોઈ પણ માણસ આપના જોરો નિરવાય નહોતો. આપ એક જુ મકે કૂતરાને આપને ખદલે સ્વર્ગમાં મોકલતા. અને તેન ખાતર પોને નરકમાં પણ જવાને તૈયાર થયા છો, માટે હે રાજાએના રાજા ! આપ કુલીન છો હે જાહેર ! આપ સર્વ પ્રાણીઓ પ્રત્ય આત્મતાન રાના છો અને તેજુ આ ઉજાવન ઉદાદરણ છે માટે આ સર્વ જાણત સ્વર્ગીય જીવન પ્રદેશ આપનાજ છે હે રાજા ! આપે તેમને છીંકી લીધા છે અને આપનું લક્ષ્ય અતિશય ઉચ્ચ છે. ”

ત્યાર પછી મુષિધિર ઈદ્ર, ધર્મ તથા અન્ન દેવો સહિત એક સ્વર્ગીય રથમાં બેઠી સ્વર્ગ તરફ ગયા. ત્યાં તેમણે સ્વર્ગ નંબામાં

જ્ઞાન કૃપુ અને સ્વર્ગીય સગીર પારણ કૃપુ. તેમના જપ્તોએ કે જેઓ
 હવે અપાર ધન હતા તેમને તેઓ મળ્યા અને સર્વ આનંદમાં
 નિમગ્ન થયા.

મન્યોઃ કષ્ઠ અને પાપનો ધ્રુવ દર્શાવનાર જન્મનર્માના સર્વોત્તમ
 કાવ્ય મહાભારતની વાતો આ રીતે સમાપ્ત થાય છે.

મહાભારતમાં વ્યાસની મધ્યે હૃદિએ જે અનંત મહાવીરોના
 જન્મ અને નેતૃત્વની પાત્રો વર્ણવ્યાં છે તે મર્વ આપની સમગ્ર
 માદર દરવાં એ મારે મારે રેવળ અગ્રકર છે. કૃષ્ણની જાતિ રાજ-
 નાર હતાં અગ્રાણ, જદ અને અષ્ટ એવા રાજા મુનરાજના ધનમાં
 કાવ્ય અને પુત્ર પ્રેમ વગેરે કાલનાં આકર્ષક પુરો; વસિષ્ઠ કૌભર્તુ
 કાવ્ય પાત્ર; રાજા કુ.પરિરને કૃદાલ અને સદાચારી સ્વમાન;
 તેમજ મહારીર, એનિઃ તથા રાજનિષ એવા તેમના માર
 જપ્તોએ તેઓ સ્વમાન; જન્મનર્મા સૌથી હૃદિમાન અને અના-
 મન એવા મી કૃષ્ણનું અનન્ય પાત્ર; અને પુત્ર પાત્રોથી મેઘ પજ
 એણે ઉત્તર નદિ એવાં મી પાત્રો મહાન રાણી ગાધારી,
 પ્રિયાજી માતા પુતી, સદા એનિષ્ઠ અને સર્વ સંકરો સદન કર-
 નારી દ્રોપદી; આ વીરસ પ્રધાન કાવ્યનાં આ અને કૃતર કતા-
 વપિ પાત્રો તથા રામાયણનાં પાત્રો; એ છેલ્લાં કેટલાક સદા
 વર્ણોથી ચાલ્યો આવતો સમમ દિંડુ પ્રાણનો પ્રિય વારસો છે અને
 જેમ તેમના વિચારો તથા તેમની નૈતિક કાવ્યનાંએનો પાત્રો છે.
 વસ્તુતઃ રામાયણ તથા મહાભારત એ પ્રાચીન આર્ષ છત્ર તથા
 આર્ષ હૃદિ રિતે માદિની આપનાર એ જ્ઞાન રાણો છે અને તેમાં
 એવી આદર્શમૂલ મરુતિ આતેખી છે કે જેને મારે માનવ જાતિને
 હવે પછી આદર્શ ઉત્પન્ન થશે.

પોતાના હાથથી બાંધી. હાં તેઓ પોતાની બનેજ કંઈમૂળ વગેરે
 હર્ષ આવી ઉદર પોષણ કરતા અને ખુબખતા આત્મામાં સદા વસ-
 નાર પરમાત્મદેવનું નિરંતર ચિંતન કરતા. આ રીતે દિવસોના દિવસો,
 મહિનાના મહિના અને વર્ષોના વર્ષો વીત્યા પછી એક દિવસ ત્યાં
 તે રાજર્ષિ ધ્યાન પરતા હતા ત્યાં આગળ એક દરિયો જલપાન
 કરવાને આવી અને બીજી તરફ તેજ હાલે ધોડે દર એક સિંદુ
 ગર્જના કરી. આ ગર્જના સંભળી દરિયો એટલો બધો ડાકમીન બની
 ગયું કે તેણે પાણી પીધા વિનાજ નદી દૂદી જવાને માટે એક મોટો
 દેવો આપે. તે દરિયો સમજાઈ હતી અને આ અત્યંત પરિશ્રમ
 તથા આપરિમય કાપને લીધે તેણે એક બચ્ચાને જન્મ આપી દીધો,
 અને ત્યાર પછી તરતજ તે મરણ પામી, બચ્ચું પાણીમાં પડીને
 તણાઈ જતું હતું, એવામાંજ રાજાની દષ્ટિ તેની ઉપર પડી. રાજા
 ધ્યાન છોડીને હાથો અને દરિયાના બચ્ચાને જલમાંથી બચાવી
 પોતાની પહોંચુટિમાં લઈ આવ્યો અને શેઠ વગેરે ઉપચારો કરીને
 તેનામાં ચેતન્ય આવ્યું. ત્યાર પછી તે મામાતુ ક્ષપીએ એ
 બચ્ચાને નિરાપાર સમજીને પોતાની પાસે રાખ્યું અને તેને ખુ-
 ધાસ તથા રૂઝો ખવડાવી ઉછેરવા માંડ્યું. આમ કરતાં કરતાં એ
 બચ્ચું નિર્હતિ પરાયણ રાજાની મગજ બરી સંભાળ નીચે મોટું
 થયું અને મુંદર દરિયું બન્યું, જેણે સત્તા, પ્રતિષ્ઠા અને કુટુંબ
 પ્રત્યેની આમા છવનની આગ કિતો ત્યાગ કર્યો હતો એવા આ
 વિરહા પુરુષને પ્રેમ સ્વદરવે બચાવેલા આ પુત્રપ્રત્યે જેમ જેમ
 વધતો વધતો દેમ તેમ તે મુંદર ઉપર પોતાનું મન ઓણું અને એક
 એકામ કરી સક્યો. બચ્ચને ચરીને પાછા ફરતાં મોટું થયું તો રાજ-
 િનું મન ચિંતાગુર થયું.

આ પ્રસારે કેટલાંક વર્ષો વીત્યા પછી એક દિવસ રાજર્ષિનો

અંતકાળ આવ્યો; પરંતુ તેમનું મન ઈશ્વરનું ચિંતન કરવાને બદલે
મુગ્ધ વિષેજ ચિંતન કરતું હતું અને એવામાંજ તેમના પ્રાણ નીકળી
ગયા. આના પરિણામે તેઓ બીજે જન્મે મુગ્ધ તારિકે જન્મ્યા. પરંતુ
કોઈ પણ કર્મ નિષ્ફળ થતું નથી અને તેમણે રાત્ર તથા સપ્તી
તરિકે જે મહાન તથા મહત્કર્મે કર્યા હતા તે સર્વ ફળીશૂન થયા.
આ મુમને જો કે વાચા નહોતી અને ને પશુના સરીરમાં હતો તે
પણ તેને પોતાના મત જન્મનું સ્મરણ હતું ને સદા પોતાના સાથી-
ઓનો ત્યાગ કરી જતો અને સદા આજ્ઞાઓ કે જ્યાં બાલકાને
આપવામાં આવતા અને કુર્પા તેના પ્રવચનો થતાં તે તરિકેજ તે
ચરવા જતો. મુમનું મામાન્ય આગુ ૫ બામનના પછી તે મરણ
પામ્યો અને ત્યાર પછી તે એક શ્રીમંત બ્રાહ્મણના સર્વથી નાના
પુત્ર તરિકે જન્મ્યો. તે જીવનમાં પણ તેને તેના સર્વ ગત-
જન્મોનું સ્મરણ રહ્યું અને તેણે પોતાની બાળપણમાંથીજ જીવનના
ધર્મનિષ્ઠા પુનઃ નિદિ હસાવાનો નિષ્પન્ન કર્યો. તે ઊકરો જેમ જેમ
મોટો થતો ગયો તેમ તેમ સુદૃઢ અને નિરાગ્રી બનતો ગયો; પરંતુ
તે એક સ્વપ્ન પણ બોલતો નહિ અને સાંસારિક કાર્યોમાં મુગ્ધવાદ
પડવાના લાક્ષણિક જડ તથા ઉન્મત્ત મનુષ્યની પેઠે રહેતો. તે નિર્ગત
અર્નાતનુંજ ચિંતન કરતો અને પોતાનું પ્રારબ્ધ જૂગડી નાંખવાના
આશયથીજ જીવતો. વખત જતા પિતા મરણ પામ્યો અને પુત્રોએ
સપત્તિ માઢોમાઢો બેઠેથી લીધી અને પોતાના કનિષ્ઠ બહેને મુક
તથા સત્વગદિત પારીને તેમણે તેનો ભાગ પણ સડી મીચો.
તેમણે માત્ર એટલી ઉદારતા દર્શાવી કે તેને જીવન નિર્વાદને
માટે પૂરતું અન્ન પૂરે પાડ્યું. તેના બધાઓની પત્નીઓ ધળીવાર
તેના પ્રાણે બહુ કોર વર્તન કરતી અને તેની પાસે સખતાં કાઢી
કામ કરાવતી અને જો તેમનાં સોરેનાં સર્વ કામ કરી નહિ હોતો

તેઓ તેઓ તેઓ પ્રત્યે જુદું દૃષ્ટિ કરતી. તે સ્ત્રી કે અપ-
રંધ્રાઓ નહિ અને કોઈ એકનો પણ નહિ જ્યારે તેઓ તેની
ઉપર જુદું અભિપ્રાય કરતી સારે તે તત્કાળને ખરેખર જવાબ નીકળી
એક જણની નીચે મેળવે. અને જ્યારે તેમનો કોઈ કાંઈ થતો જાય
તે પાછો મુઠા મુઠા ખમ્યા આવે.

આ દિવસ જ્યારે તેઓ બધાઓની કીચીએ તેઓપ્રત્યે દબેલ
કરતાં અધિક કોર વર્તન ચલાવ્યું ત્યારે તે ખમ્યાથી જવાબ નીકળ્યો
અને એક જણની જાણમાં મેલીને વિખાળી લીધી. દરે એવામાંજ
એવી થતી હતી કે તેના આગળથી એક પાસખી નીકળી દેતો. રાત્ર
"રુઝલ" પાસખીમાં બેઠો હતો અને બોલ્યો તેને ઉઘડી જતા
હતા. આ રાત્ર કપિલ મુનિની પાસે અખ્યાત વિદ્યા થવલું કરવા
સારું હતું હતું. એવામાં એકએક એક બોલ મારો પડ્યો અને
તેથી રાત્રના નોકરો તેઓ સ્થાનમાં કામ સાથે એવા એક માણ-
સની રીતમાં હતા તેઓ જુદું નીચે બેઠેલા જરતની પાસે આજ્ઞા
અને તે સુદ તથા તરલું છે એવું જોઈ તેમણે તેને રાત્રની
પાસખી ઉઘડવામાં એ નિમાર માણસની જગ્યા પૂરતી કે કેમ એવો
પ્રશ્ન કર્યો; પરંતુ જરતે ઉત્તર ન આપ્યો. તેનું સચડત ચરીર
એણે રાત્રના સેવાએ તેને પાડ્યો અને પાસખીને દાંડી તેની
સાથે ઉપર મૂકે. એક વલુ યજ્ઞ બોલ્યા વિના જરત માસવા
સાથે; જલુ એવો જ્યારે ઉઘડી માસવાનો તેને મદાવે. નહિ
દેવાથી આપ સમયમાંજ રાત્રએ હજુ કે, પાસખી સરસ રીતે માસલી
નથી. પાસખી જવાબ દાંડી કરીને તેણે આ નીતન વાદ્યને હજુ કે
"અલ્પ મૂર્ખ, જે તારી અધિક દુઃખથી દોષ તો યોગ્યવાર વિધાતિ
શે." ત્યાર પછી જરતે પાસખીનો દાંડી નીચે મૂકી રાત્રને પોતાના
અન્નમાં પડેલીજવાર ઉઘડ્યાર કરીને હજુ કે, "દે રાત્ર, તું જોને

મૂર્ખ કહે છે કે ન તો નીચે મૂકવાનું તું કાને કહે છે ! તું શ્રમિત
કાને કહે છે તું 'તું' કહીને કાને બોલાવે છે ? હે રાજા, તું 'તું'
શબ્દનો અર્થ જો આ શ્રમિતો સાચો કરતો હોયતો તારૂં માંમ જે
પદાર્થનું બનેલું છે તેજ પદાર્થનો એ બનેલો છે, એ જડ છે અને
એ શ્રમને એળખતો નથી, એ હું બને જાયનો નથી. જો 'તું'
શબ્દનો અર્થ તું મન કરતો હોય તો મારું મન અને તારું મન બંને
એકજ વસ્તુનાં છે અને જો 'તું' શબ્દનો અર્થ તું છીરરે મનથી
પર એવી ઊર્ધ્વ વસ્તુ કરતો હોય તો તે આત્મા પણ જેમ મારામાં
છે તેમ તારામાં પણ છે. વિષમાં કેવળ તેજ એક વસ્તુ છે.
પરંતુ હે રાજા, તું તું અમ કહેતા માને છે કે એ આત્મા કદિ પણ
શ્રમિત થઈ શકે છે ? તે કદિ પણ યાગ્ય હોય છે ? તેને કદિ પણ
જાળ થઈ શકે છે ? હે રાજા, માર્ગમાં ફરી રહેનાં અનેક રક છવ-
જંતુઓ રસ્તામાં ચાલતે ચાલતે પગ નીચે ચમદાર્ધ જાય એટલા
માટે હું વારંવાર ચાનવામાં ખચકાતો અને તેથી પાલખીને આચકા
લાગતા દતા એ વત ખરી પરંતુ આત્મા તો એવી જરા પણ
શ્રમિત કે દુર્ગંધ થયો નહોતો અને તેણે કદિ પણ પાવખીનો જાર
વઢન કર્યો નહોતો; કારણકે તે તો સર્વ સક્તિમાન અને સર્વ-
વ્યાપક છે. " આ પ્રકારે તેને આત્માનું સ્વરૂપ, ઉચ્ચતમ
જ્ઞાન, વગેરે વિષે સારી રીતે વિવેચન કર્યું એ સાંભળીને રાજા કે જે
પોતાની વિદ્યા, જ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાન વિષે આંતરમાન પરાવતો હતો
તે તરતજ પાલખામાંથી નીચે ઉતર્યો અને કારતને ચરણે પડીને બોલ્યોઃ
" હે સમર્થ પુરુષ, હું આપની હમા વાચુ તું જ્યારે આપે મારી
પાલખી ઉંચકી ત્યારે હું જાયનો નહે તો કે આપ મહાત્મા છે. "
કરતે તેને આશ્ચર્ય આપી પર તરફ પ્રયાણ કર્યું. ત્યાર પછી તેણે
પૂર્વવત્ સમતાવાળું છવન ગળિયા માંડ્યું અને આગુખ્યપૂર્ણ થતાં
પંચત્વને પાખી સદાને માટે જન્મ મરણના બંધનમાંથી મુક્ત થઈ
પરમાનંદ પદને પ્રાપ્ત થયો.

भङ्गलाहनी चार्नी.

1. 2001年12月1日，甲企业向乙企业借入期限为3个月的借款100000元，年利率为6%。甲企业于2002年3月31日偿还该笔借款。甲企业应确认的利息费用为（ ）元。

[illegible]

નિરવશ્વદિપુને પ્રજ્ઞાદ નામનો પુત્ર હતો. આ પ્રજ્ઞાદે
તેની આનંદવશ્યામીજ પ્રજ્ઞા જ્ઞાના નિ-રો રસાવશ માંડ્યા
હતા. રેતોના રાગને પોને અવતરણી ને અનિરોને તર
પ્રજ્ઞા માટે છે તે રહેને તેના પેતાના પ્રજ્ઞામાજી હામી નીકળે

ખ્યાન કરતાં તેને પ્રતીત થવા માગ્યું કે વિશ્વ તેનો નિઃઃ કલ્પા ક્રિયાના તેઓ તેના પોતાના આત્મામાં જ હતા અને તેને પ્રતીત થવા માગ્યું કે તે સ્વયં વિશ્વ હતો અને પ્રત્યેક વસ્તુ તથા પ્રત્યેક સ્થાન તેનાથી પરિપૂર્ણ હતું.

તેને આવી પ્રતીતિ થઈ કે તરતજ સમસ્ત સર્વ બંધને છિન્ન બિન્ન થઈ ગયા, જ્યોતો વિગળી ગયા સમુદમાં ભરતી આવી, તે ધીમેથી તરંગોપર ઉચ્ચાઈ આવ્યો અને સુસંચિત રીતે કિનારે પહોંચ્યો. પ્રદક્ષાદ બધારે સમુદ્ર તટપર ઉભો ત્યારે તે રૈત્ત હતો અને તેનું ભૌતિક શરીર હતું એ ચાલતું તેને સ્પર્શ્ય નહોતું તેને પ્રતીત થયું કે તે વિશ્વ હતો અને વિશ્વની સમસ્ત રચનાઓ તેનામાંથી નીકળતી હતી. પ્રકૃતિમાં એવી મેળખણ વસ્તુ નથી કે જે તેને ઈન્દ્રિય કરી શકે તે સર્વ પ્રકૃતિનો દાસ્યો હતો આ પ્રકારે અખડ આનંદમાં તેનો સમય બતીત થયો અને ધીમે ધીમે તેને સ્પર્શ્ય થવા માગ્યું કે તેને સગીર હતું અને ન દરખાસ દેતાં તેને પુનઃ સંચિત્તે પ્રતીતિ થઈ કે તરતજ તેણે જાણ્યું કે અંધાર અંધાર થયું હતો અને જહાજ પણ હતો અને પ્રકૃતિ તરફ તેનું વિશ્વ રૂપે અભ્યર્થ.

શાલ દિવસકાલિયુએ જ્યારે જાણ્યું કે તેનામાં હતું વિશ્વના હતું જહાજ એક પ્રવચન પ્રવચન કર્યું કે સમસ્ત દૈવિક ઉપાયા નિષ્ફળ નિષ્ફળ થઈ ત્યારે તે કલ્પ વિષય બની ગયો. શાલએ તે જ જાણે પુનઃ શાલનો સમય તેમજ અને તેને નમત પૂર્વક પુનઃ સમજાવવાને પ્રયાસ કર્યો, જોકે પ્રવચને તેને તેમ જીવર શાલે જ્યાં જાણકાર આ જ પદ નરક વખતે રહ્યા હતાં તથા વિદ્યેય કિલ્લુ મનનાં નષ્ટ થઈ ગઈ એમ ધારી લેતું અને પુનઃ શાલ અને અખર્ચ દિગ્ગજના કમળમાં સે.પો. અને

તેને રાગની કર્તવ્યોત્તું ધિયુજી આપવાની તેમને આજ્ઞા કરી; પરંતુ તે ધિયુજી પર પછી પ્રદુષાદનું ચિત્ત યોગ્યું નહિ અને તેણે તે પોતાનો સમય પોતાના સદાખ્યાયીઓને વિષ્ણુ ક્ષત્રિનો માર્ગ દર્શાવવામાં જીવંત રાખ્યો.

તેના પિતાએ જ્યારે આ વાત જાણી ત્યારે વગી પાડે તેને અત્યંત ક્રોધ થયો અને જાણકને પોતાની પાસે બોલાવીને તેના વધ કરવાની ધમકી આપી તેમજ વિષ્ણુને ખરાબમાં ખરાબ ઝાંઝા દીધી; પરંતુ પ્રદુષાદે પુનઃ આમદપૂર્વક જણાવ્યું કે વિષ્ણુજી વિષ્ણુનો પ્રહુ છે, તે અનાદિ, અનંત, સર્વશક્તિમાન અને સર્વબ્યાપક છે અને એટલા માટે માત્ર તેનીજ પૂજા કરવી જોઈએ. રાગ ક્રોધથી મર્જના કરીને બોલ્યો: “કુહ, જે તારો વિષ્ણુ સર્વબ્યાપક દેવ તો તે પેલા સ્વંભમાં કેમ નથી?” પ્રદુષાદે નમ્રતાપૂર્વક કહ્યું કે “તેમાં પછી તે અવસ્થ છે.” રાગ હિમ્મત સ્વરે બોલ્યો: “જે તેમ દેવ તો તે તારું રક્ષણ કરશે. હું તારો આ તલવારથી વધ કરીશ.” એમ કહીને રાગ હાથમાં તલવાર લઈ તેની તરફ ખસ્યો અને તેના પર એક બળકેર પ્રહાર કર્યો તલવાર એક મહા મર્જના સંભળાઈ અને સ્વંભમાંથી વિષ્ણુ પોતાના ત્રિસંક સ્વરૂપમાં-અર્થ ત્રિસંક-અર્થ મનુષ્ય એવા સ્વરૂપમાં જલાર નીકળ્યો. દેવો બધા પામીને પલાયન કરી ગયા; પરંતુ દિરવ્યકલિપુ છત્રપર આવીને તેમની સાથે લડ્યો અને વિષ્ણુએ તેનો પરાજય કરી વધ કર્યો.

ત્યાર પછી દેવો સ્વર્ગમાંથી ઉતરી અને વિષ્ણુની સ્તુતિ કરી તેમજ પ્રદુષાદ પછી તેમને મરજે પડ્યો અને ઉત્તમોત્તમ સ્તોત્રોદાય તેમની સ્તુતિ તથા ચુલ્કાનુવાદ માવા લાગ્યો. પ્રભુનાં આ વચનો તેના સંભળવામાં આવ્યા: “પ્રદુષાદ ! જે વસ્તુની તને ઈચ્છા દેવ તે તું મામ; તું મારો પાનીનો પુત્ર છે, મારે જે વસ્તુની તને

કામના હોય તે માગ. " પ્રદ્વાદે કામજીઓથી રૂપાવેલા સ્વરે પ્રત્યુત્તર આપ્યો " હે પ્રભા ! મેં આપનાં દર્શન કર્યાં. શ્રીકૃષ્ણે કૃષ્ણ માગી શકે ? ઈદિસૌકિક વા પારલૌકિક કોઈ પણ સુખોથી હવે મને પ્રત્યાજિત કરશો મા. " પુનઃ પ્રશ્નનો સ્વર સંજગાયો. " જાતી પુનઃ કૌંઈક માગ. " ત્યારે પ્રદ્વાદે કહ્યું. " હે પ્રભો ! અત્યંત માણસો પારિવ વસ્તુઓ પ્રત્યે જે ચાહ પ્રેમ ધરાવે છે તેવો ચાહ પ્રેમ મારો આપના પર હો, અને તે માત્ર પ્રેમને ખાતર હો ! "

ત્યારે પ્રશ્નએ કહ્યું " પ્રદ્વાદ, વગરપિ મારા પરમ ભક્તો ઈદિ-સૌકર્ષા વા પરસૌકર્ષા કોઈ પણ વસ્તુની વાંચિના રાખતા નથી, તથાપિ મારી આઠાથી તું ઈદિસૌકર્ષા સુખા વર્તમાનમુગ્ધના અંત-પર્યંત ભોગ્ય અને અતઃકરણપૂર્વક મારા પર ખ્યાન રાખી ધાર્મિક કાર્યો કર. જેમ કરવાથી વખત જતાં તારા દેહનો નાશ થવા પચાત તુ મનેજ પ્રાપ્ત થશે " પ્રદ્વાદને આપે આશિર્વાદ આવી વિશ્વ ભગવાન અદત્ય ધમ વગા નતપચાત જન્માના નેતૃત્વ નીચે દેવોએ પ્રદ્વાદને દેવોના સિદ્ધાસનપર અધિકૃત કર્યો અને પછી પોતપોતાના સ્થાનમાં ચાલ્યા ગયા.

જગતના મહાન આચાર્ય

૧૬ આ આખ્યાય પાંચગાના-મોર્ચોર્ચોવાની ઉદયપર કલ્પમાં બંધાયું હતું.)

૧૭ હિંદુઓનો સિદ્ધાંત અનુસાર આ વિષ ભરતી અને મોર્ચોના નિષેધનો પો ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને સ્વભાવ આથી જાણ કરે છે. તે ઉદિન થાય છે, તેના સિધ્ધર પહેચે છે, પછી નીચે પડે છે અને અલ્પે પેટલા સમવર્તન સ્વભાવ રહે છે, વળી પાખું ઊંચત થાય છે અને અન્ન પ્રિયમ્ણી કરે છે. તેવું વિષના સંબંધમાં અને તેવું જ તેના પ્રત્યેક ભાગના સંબંધમાં પણ અને છે. માનવ જીવનના સંબંધમાં પણ એક નિષેધ પ્રતિ રહ્યો છે. પ્રભુઓનો ઇનિહાસ પણ આરોગ દોષ છે. તેમનો અનુદય થાય છે અને અપમાન થાય છે. ઉદયની પછી અસ્ત આવે છે, અને આતમ્યાથી પુના વિશેષ જગ સંદિત ઉદય થાય છે. આ પ્રિયા નિરતર આસ્થા કરે છે. પાર્થિવ જગતમાં પણ આગુજ પિરજી અર્દસ્તાવ પચાવે છે. પ્રભુ આખ્યાત્મક જીવન નહ થતાં નીચે દરેક જાગતમાં તેવું પાન થાય છે. ત્યાર પછી પુનઃ તે આખ્યાત્મિક સામર્થ્ય યાત કરે છે અને તેનો ઉદય થવા પ્રતિ છે. ઉત્પત્તિનો અપારે સર્વથી પ્રયંક તરંગ એક પ્રભુમાં ફરી વળે છે ત્યારે તે મોળના સિધ્ધર ઉપર એક પ્રકાશિત આત્મા-પચમ્મર દોષ છે. તે સદા પણ દોષ છે અને સદા પણ દોષ છે. રાષ્ટ્ર તેને સજે છે અને તે રાષ્ટ્રનો ઉદય કરે છે. સમાજ તેને ઉત્પન્ન કરે છે અને તે સમાજને પોતાની પ્રયંકસંજિ સમર્થજી કરે છે અને સમાજ પાછો તેને પોષે છે. આવા પુરોષ આ જગતના મહાન વિચારી દોષ છે; આ જગતના પચમ્મરો દોષ છે; જીવનના દિવ્ય સંદેશવાદો દોષ છે. ઉપિષ્ઠ-

મોઢી ધોડી સુધાં વાતુકીય કાપના કા પુઃ પાંતુ અપાં ફે માગી
 બોલે દેવાડું મુ અને કામના બદ મદપુત્રોના અવધ દેવનાર્જીત
 રાજિયાતુ કો નું આજ બેદ પુ કે ફે હજારની ગાણત્વ કાપના
 ફેરી-માડું જે વરતી તેમજી કામના દોષ છે એક માણસ જે આ
 કોષકે ધોડી અપ દો નેતી જાણ ફે ફેડું અને તેને કામના ૧૦૦૦
 બાપો માણસ તે દવાની દો કાપના કરી દો । અને કામના કારી
 કામના કામ કાપના દો દોષ દો । આગી જાનથી કામના જેથી
 જાણ કાપના તે અને દોષના નીક નમાયમાંનું મેજુ ફોને તેના
 પેતાના ફોરની જાણ નીકના કો તેમ ફે । નમાયમાંનું મેજુ ફોને
 તેના પેતાના જાનની જાણ નીકના કો તેમ ફે । એક પણ જાણ
 તેમ ફોર કો નીક નમાયમાં વાતુના જે પાપ દોષ તે જાતિદિગ
 મેજુ કામની બીજી દો કાપના તમે કરી દો । જે વાતુને અપ-
 કુને કો અનુભવના બાપો નથી નેતી કામ પણ કાપના અપજી
 ન કરી દોષને માટે કામના કાપના કાપના માણ દોષને અપ
 અપને પણ નિયમ બધી. પરતુ મદાન આપાપો અને પવન-
 બોધમાં તે ૨૫૨ મદાન દોષ છે, તરંમ નથી દોષ. મેષ, દવા
 અને પવિત્રતા કે એન્ડ ફે કાપના સુધાં કરી કામો નથી નેતી
 મેજુ પદના દોષ છે. આવી રિવાજમાં ફે અપ મનુષ્યોને મરજે
 પુ અને તેમને પ્રપર તરિતિ અપાયુ તેમાં મુ અપાર । અને જાણ
 પણ માણસ બીજું મુ કરી દો । જે માણસ બીજું કાંઈ કરી
 કો તેમ દોષ-પણી દે વાત મેષે તેમજી કરતો દોષ તેનું અને કામ
 નથી-તેને ફે જોવા માણું પુ. વાત કરવી એ કાંઈ સાધારણ કાપ
 નથી. હજારની વાત કરવી અને નિહાસ હજારની વાત કરવી અને
 અપ તથા પેલી વાત કરવી એ સો કારી વાત છે; પરતુ આ મનવ
 મનુષ્ય તે સમાવ ૧૦૦૦ અને સમાવ મનુષ્યના માણ હજાર

કહે છે કે ત્યાં ત્યાં પ્રેમરૂપી પ્રભાસ દોષ છે ત્યાં ત્યાં આનંદ
રૂપી પ્રભાસ દોષ છે ત્યાં ત્યાં હૃદયની ઉપસ્થિતિની ગિજગારી રહેલી
જ દોષ છે. કારણ કે તેજ ભાગ મર્વ આનંદ, મયમ અને પ્રેમના
અભારરૂપ છે. તેનાજ પ્રભાસથી મર્વ પ્રગટિત વસ્તુઓ પ્રગટી રહી
છે. શ્રી કૃષ્ણના ઉપદેશનું સદા આતુજ વલણ હોય છે તેણે તે
પોતાની પ્રજા ઉપર અંકિત કરી દીધું છે. આથી એક જાતિમાન
દિંદુ કાંઈ પણ કાર્ય કરે છે—જ્યારે તે પાણી પીએ છે—ત્યારે પણ
તે જોએ છે “ ન્હો આ પ્રકાર” હોય તો તે શ્રોતૃજ્ઞને સમર્પણ
થાઓ. ” (કરોમિ વચ્ચત સર્વ વસ્તુભે, પરાત્પરાયેતિ સમ-
ર્પવામિ ।) જૈન ને કાંઈ સત્કથા કરે તો તે કહે છે કે “ આ
સત્કર્મ જગતને સમર્પણ થાઓ અને જગતના અગ્નિને મને પ્રાપ્ત
થાઓ. ” દિંદુ કહે છે કે તે મદાન હૃદય અમર અમર છે. તે
સર્વ કલિમાન છે અને પ્રત્યેક સ્થળે રહે । દોષ તે મર્વ આત્મા
ઓનો આત્મા છે, અને નથી કુ મારા મમન । મ મે હૃદયને
સમર્પિત કરે છું. તેજ મારો મદાન પણ છે કમલ ને દારા તે
સત્કર્મો સમમ વિધને પ્રાપ્ત થાય છે.

અને કૃષ્ણનો બીજો સંદેશ શું છે ? “ સસારમાં રહીને જે
અનુષ્ઠ પોતાનાં સર્વ કર્મકલ્પ ઈશ્વરને અપણુ કરે છે તેને જગતનાં
અનિશ્ચો કદિ પણ સ્પર્શ કરતાં નથી જે માણસ સાંસારિક કાર્યોમાં
રત રહે છે અને પોતાનાં કર્મોનાં સર્વ ફળો હૃદયને સમર્પણ કરે
છે, તે પાણીમાં પેદા થઈ પાણીની ઉપર આવી વિકાસ પામનાર
કમળ સમાન છે. ”

વળી કૃષ્ણ બીજો ઉપદેશ સનત્ કાર્યપરાપણુ રહેવાનો આપે
છે. ગીતા કહે છે કે શાંતિ દિવસ કામ કરો, કામ કરો, કામ કરો.
તમે પ્રમત્ કરશો. “ ત્યારે શાંતિ-કરવાવારો-કર્મો છે ? ને મારે

સમગ્ર જીવનમાં પાડતી જે કામ કરવાનું હોય અને કામ કરતી કરતાં જાણ પામવાનું હોય તેનું જન્મતમાં આ મારે ઉત્પન્ન થયેલું છે. "જન્મ કરે છે" એ, તમને કાંતિ પ્રાપ્ત થશે; પરંતુ કરના ત્યાજ કરશે એ કહી પણ કાંતિ પ્રાપ્ત કરવાનો માર્ગ નથી. "તમે જન્મનો ત્યાજ કરીને જન્મમાં જા પરંતુ પર જશો તો પશુ તમારું મન તો કિંમત કરીને કરવાનું. અહીં એ ચોરની વાત તમને કહીશું કે જો ચોર એ વાગ્યાથી એ પેટાને ચોરી જવાનો વિચાર કરે" ચંતને વખતે તેમના એ ચોર વાગ્યા પેટા એ વડે પણ એ ચંતે એ વાગ્યા પુત્રી ગયો હશે અને એમાં નાનકડા પેટાને પકડી જવાની તો શોધી રહ્યો હશે. અપાણને લીધે આ ચોર પેટા વડેનું પેટું સમજાને પકડી લીધા. એટલે વડે પણ પોતાને આપણા પિયાર આવી મળેલો સમજાને એવો તો જાણી પડેલ કે જેમ ચોર છુટવાને પડેલ મળે, છતાં વડે તેને છોડે નહિ. વાર મળ્યાથી જલદના ચોર તેને કાંઈ મારી ત્યારે તેણે કહ્યું કે; પેટું તો પકડાયું છે, પણ તે એનું વિચિત્ર છે કે ઉશ્કડું મને જ કુળ દે છે અને વસત્યા દેતું નથી !

આપણે પણ એ ચોરની જે મનથી પેટાને પકડ્યું છે અને મને આપણને પકડ્યા છે. દરે નથી આપણે તેને છોડી શકતા અને નથી તે આપણને છોડી શકતું. આપણે સર્વ મનુષ્યોએ મન-કૃષ્ણ પેટાને પકડ્યું છે અને તેમ કરવા જતાં આપણે જ પકડાઈ ગયા છીએ. આપણે બીજાઓને કહીએ બેઠે છે સાંન થાઓ, સ્વસ્થ થાઓ, જલદ નીકળી આવો; પરંતુ એમ તો જાણીએ પણ બોલ્યા કરે. છોડવું ને છૂટવું એ જલદ કહિત વાત છે. ધર્મમથિના કેવળ પાક કરી કરવાથી, માત્ર કથાવાનાઓ કદા કરવાથી કે સમજ્યા કરવાથી અથવા તો માત્ર જન્મમાં જન્મ વસવાથી શો શ્રામ ? આપણે

મમે ત્યાં જઈએ અને કયુ પણ કય વિના મેસી સ્ત્રીએ તોપણ
આપણું મન તો આપણી માવનું સાથે / હે વ છે જ્યારે તેને
આપણે કાંઈ અતરના અન્યામમાં કે નાજી ત્યાં મા નેડેલું નથી
હોતું ત્યારે તો એક મૂખ આમકની પડ આયોઆજ ને જ્યાં લી
અમણ કરવા મડી પડીને ઉઠ હેરાનજ થાય છે અને હરીગને પણ
હેરાન કરે છે. જ્યાંસુધી આ આનસ્યા મનરો માનકને આપણે
સમજણપૂરક યોગ્ય કાર્યમાં ન જોડી હકીએ- આ સુધી આપણ એ
મનરો વરૂથી ન હી સહીએ ત્યાંસુધી નીજાઓના રોષ જોવાનો
અને તેમને ઉપદેશ આપવાનો આપણને કોજ અધિકાર નથી.

એટલા માટે કૃષ્ણ આપણને એવો મોઢ આપ છે કે કર્તવ્યનો
સાગ ન કરો, પરંતુ વીરતાપૂર્વક કત અ ન ના અને રૂજની રૂપા
ન રાખો. ઘસને રાક્ષ કરવાનો અધિકાર નથી, ટ્રેનકને રાફતિવાદ
કરવાનો હક્ક નથી આમજ ધસો અને તમારી પ્રકૃતિના જ્ઞાને કયા
પ્રકારનું કામ કરવાનું આવ્યું છે તે જુઓ એટલુંજ ધ્યાન રાખો કે
તમે સર્વજ્ઞાને તે કામ જળવો છો કે નહિ અને તમે નિસ્વાય-
પણે તે કાર્ય જળવો છો કે નહિ / જો તમે નિસ્વાય અને એકનિષ્ઠ
હોશ તો કાંઈ પણ વસ્તુ તમારો અવરોધ કરી હકરો નહિ ફરી
પડો-દષ્ટિ સમીપનું કર્તવ્ય કરો / જ્યારે તમે એ કર્તવ્ય કરશો
ત્યારે ધીમે ધીમે તમને આ સત્યની પ્રતિતિ થશે કે 'જે માણસને
અત્યંત પ્રકૃતિની વચ્ચે શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે, જે માણસ મદાનમાં
મદાન શાંતિની વચ્ચે મદાનમાં મદાન પ્રકૃતિ કરી શકે છે તે યોગી
છે, તે મહાત્મા છે, તે પૂર્ણતાને પ્રાપ્ત થશે છે."

હવે તમે જુઓ છો કે આ ઉપદેશનું પરિણામ એ આવ્યું છે
કે સમસ્ત સમાચિક કમો મનુષ્યોને મારે પવિત્ર બની મયા છે અને
આ જગતમાં કાંઈ પણ કર્મ એવું નથી કે જેને દસડું કહેવાનો
આપણને હેક પણ અધિકાર હોય.

જનનના સુર હરે છે કે તમારી અર્થતા મમતાઓ અને તેને
 રોડ આપનાર નેમજ સ્વામિનાથ પ્રત્યેક વસ્તુનો ત્યાગ કરો. ખતી,
 આયક કે કુટુંબ સહુ તમને તેડું કાઢે તો ખોસાડી નાખો, મંપૂર્ણતા
 નિઃસ્વાર્થ બને. એક સંઘારી માણસ પારે છે કે ને નિઃસ્વાર્થ બનશે,
 પરંતુ જ્યારે તે પોતાની પત્નીના મુખ પ્રત્યે દષ્ટિપાત કરે છે ત્યારે
 તે સ્વાર્થી બની જાય છે. માતા પારે છે કે તે મંપૂર્ણતા નિઃસ્વાર્થ
 બનશે, પરંતુ તે પોતાના બાલક પ્રત્યે દષ્ટિપાત કરે છે કે તરતજ
 સ્વાર્થી બની જાય છે. આ જગતની પ્રત્યેક વસ્તુના મુખપ્રેક્ષા
 આમજ બને છે. સ્વાર્થી કામનાઓ દહિન થાય છે કે તરતજ કેઈક
 સ્વાર્થી કામનો આરંભ થાય છે અને તરતજ અથા મનુષ્ય નદ સપ્તને
 પશુ મમ્માન બની જાય છે. તે ક્રમેનો અને પરિસ્થિતિઓનો
 ગુણમ બની જાય છે અને હમ્ય આદર્શને વિસરી જાય છે. "હું
 તો માનવ સંસ્કારવાનો, બીજા પોતપોતાનું ઠાડો ભેરો." આ તેડું
 જનનમુગ બની જાય છે.

ટે પુરોષો અને સ્ત્રીઓ ! તમે ઉત્પન્ન આદાર કરો છો, સુંદર
 વસ્ત્રો પહેરો છો અને રૈબરચાળા મમ્માનમાં રહેો છો; પરંતુ તુષા
 પાંડિત અને મૃત્યુના મુખમાં સપ્તપ્રેક્ષા દષ્ટાવધિ માણ્યોનો તમે
 કદિ પણ વિચાર કરો છો ? આ જનન દુઃખથી પરિપૂર્ણ છે એ
 મહાન સત્યનો વિચાર કરો. બાલક જ્યારે જનનમાં પ્રવેશ કરે છે
 ત્યારે તે સૌથી પ્રથમ શ્વેતજ કરે છે અને તે દશવિ છે કે આ
 જનન રોવાનું સ્થાન છે ! ને આપણે દિવ્ય સૌંદર્યવાદક ધીરૂખ્જના
 વચનેપર સદ્મ આવીએ તો આપણે સ્વાર્થી બનતુ ન ભેદમે.

બીજા એક દિવ્ય સૌંદર્યવાદક પ્રત્યે—નરેદરાગા માધરદ પ્રત્યે
 સદ્મ આવે. તે એવો બોધ આપે છે કે; "કદિ બદલાયો, મારણ કે
 સર્મનું ચત્ત સમીપજ છે." મેં કુખ્જના સૌંદર્યપર વિચાર કર્યો છે

સાર તેમના પોતાના વિચારોને અનુકૂળ આવે એવાં લાખો તેમજ સ્પષ્ટીકરણો રજુ કરીને તેને આ મદાન આચાર્યોની ઉપર આરોપિત કરે છે; પરંતુ ખરૂં જોતાં તો પ્રત્યેક મદાન પયગમ્બરનું જીવન એજ માત્ર તેના ઉપદેશની દીક્ષા હોય છે. તેના જીવન પ્રત્યે દષ્ટિપાત કરો; તેનાં કર્મજ તેના ઉપદેશોનું સમર્થન કરશે. ગીના ત્રિશી એટલે પ્રતીત થશે કે શ્રી કૃષ્ણમતવાનનું જીવન તેનું સંપૂર્ણતઃ સમર્થન કરે છે.

મદમદે પોતાના જીવનદારા દર્શાવી આપ્યું કે મુસલમાનોમાં સંપૂર્ણ સમાનતા અને બંધુત્વ દોરાં જોઈએ. જાત, નાત, પંથ, વર્ણ કે ક્ષિત્રનો પ્રસન્ન નહોતો. તુર્કિસ્તાનનો સુલતાન આફઘાના બાબરમાંથી એક સીદીને ખરીદ્યો અને તેને સૂખસાજક કરીને તુર્કિસ્તાનમાં આણ્યો; પરંતુ જો તે મુસલમાન બનશે તો તરતજ તેની સુલખાનો અંત આવી જશે અને તેનામાં પૂરતી યોગ્યતા અને સક્તિ હશે તો તે સુલતાનની પુત્રીને મુદ્દા પરણશે. આની સાથે સીદીઓ અને અમેરિકન કન્ડીયનો પ્રત્યે આ દેશમાં (અમેરિકામાં) કેવી રીતે વર્તવામાં આવે છે તેની તુલના કરો ' અને કિંદુઓ છું કરો ' જો દૈવશેષે તમારો એકાદ પાલરી જૂના વિચારની એકાદ બંધિત બોજનને સ્પર્શ કરે તો તે તેને ફેંકી દેશે ! અમારું તન્નજાન મદાન દોવા જતાં આચાર્યમાં અમારો દુર્જલના જુગલ.

અન્ય અને વિશેષ મદાન પયગમ્બરો દહે આવશે નિશ્ચય તેઓ આ જગતમાં આવશે; પરંતુ તેમની અપેક્ષા ન રાખો. એના કરતાં તો તમારામાંનો પ્રત્યેક જણ પયગમ્બર બને અને આ મત્ત નવીનસાત્ર કે જે સમસ્ત જૂનાં સાત્રાનું બનેલું છે તે પ્રત્યેષે. એને ફક્ત અધિક પસંદ કરો છો. સમસ્ત પ્રાચીન સંદેશોને મદજુ કરો, તેમાં તમારી પોતાની પ્રતીતિનો ઉમેશ કરો અને અપેક્ષાને

અને હથિર પ્રાપ્તિને આ મ... પ્રમાણે મૌએ પોત
પોતાનો મન મરે કયે નેમજી રાત્રિ ૬ ક નેમની વાત શ્રવણ
કરી અને પછી અનુક્રમે ૬૫૫... પ્રથમ એમ
જણાવ છે કે થર કોવ કરે છે... ન કરે છે
અને તે અપવિત્ર છે... મદરજ મર... કરે છે
કે હથિર પવિત્ર અને મન... પ્રમાણે, ૧મે
પ્રથમ પવિત્ર અને મન... કરે જયો હથિર
કેવો છે તે તમે જેને આપ આપ...

અનન્ય, નેમજી મન... અને મન... તથા-જણી
જામતોમાં હુ મનમદ મયજી હુ... એટલા
માટે હુ મારે ને મદાન પુરાની સુર... પ્રે મા
વાર્ધા તમારો ઉદર યશે અંતુ નેમજી... કહી નથી શુદ્ધ
પોતાના મુખ શ્રવણ હુ કહ્યું હતું... નેમજી પછી સદા
કરી ચક્રે નહિ તમજી ૧૫૫... કરે
તમેજી કરો. ' તેમજી પોતાની અનન્ય... થુ નું જે,
" શુદ્ધ એ અનન્ય રાત્રિ-આશય સુમાન અનન્ય રાત્રિ નાથ છે
મને-મૌતમને તે રિષિતિ પ્રાપ્ત થઈ છે... પ્રથમ
કરેલા તો તમે સર્વ પછી તે રિષિતિન આપ કરો... નિમજી
દેવગી રહિત થયેલા દોવાથી તેઓ સ્વમે જવા માયતા નહોતા તેઓ
દ્યુ માયતા નહોતા, તેમજી પોતાના શિક્ષકનને અને માર પ્રત્યેક
વરતુને ત્યાં કયો હતો, તેઓ કારત વર્ષની પેગાથા મિત્ર
મામીને ઉદર નિર્વાજ કરના અને સપ્ત... નિદાન અતર-
જયો મનુષ્યો તથા પશુઓના કલ્યાણને માટે ઉદ્દેશ કરતા, પશુ-
ઓને યદે પોતાના કલ્યાણ નિદાન આપવાને તાવર જ્યાર
મનુષ્ય તેઓના કલ્યાણ તેમજી એકાદર એક રાત્રિને કહ્યું હતું

“ જો એક પેશાનું ભાજિયાન આપને ફરવું કમ લગ્યાનો કદાચ કરવું દેવ ને, ધનુષ્યનું ભજિયાન વિગેષ મહાત્મ કરો, આરે ખરું ભંજન આપે. ” રામ આત્મર્પણ કરે. અને તે જાડી આ માણસ કોઈ પણ દેવું ધરાવેનો નહોતો. તેઓ કર્મની પૂર્ણતા હવે હતા અને તેઓ ને કર્મ કરવાનું નહોતું. મરં દેવ કાંઈક દેવર વિરાજતા હતા તે ફરવું છે કે કેવળી યજ્ઞદાસ આપણે પણ હવેનમ આજ્ઞાન પડેને પ્રાપ્ત કરી કહીએ.

પર્યા માણસો જિવા છે કે તેઓ ને પ્રધારે જાને તો તેમને આરે કાર્ય આપેક કરમ કમ પડે; પરંતુ પુરુષ હવેન કહીને ને કે ને માણસ મધારે માનવો ન દેવ, અખ્યાત જાન પધારેનો ન દેવ, કોઈ પધારેનો અનુચારો ન દેવ, કેઈ રીસમય કે મરિયામાં જતો ન દેવ અને તાન જ્યાંતકયાં દેવ તે પણ હવેનમ પડેને ।મ કરી છો કે તેમની હુકમ કરવાનો આપણને કોઈ અધિકાર થી. હું કમણું પુરુષે આગમાં પુરુષ દાવનો એક મુઠામાં મુકમ પડે દેવ, પુરુષ આસ્તિક દેવ નાસ્તિક દેવ, તે પ્રાપ્ત થાય આપ-ની મને આજ્ઞાવતા નહો. ને પૂર્ણતાની સિધ્ધિને લીન્યો દિનિયોગ અધરા યાનસા પ્રાપ્ત કરે છે તે સિધ્ધિને તેમણે કમ કરી હતી. માત્ર મધારે હું માનુ પુ, એવી આસ્તિકપથી ને સિધ્ધિ પ્રાપ્ત થતી નથી અને ચાલિયાર તો એ આર્જમાં કંઈ રાજમાં નહી. હવેન્યાર તો પડે. પણ કરી છો છે, નિષ્કામ મં કરવાથી એ પૂર્ણતા પ્રાપ્ત થાય છે.

हेवफत काउन्सिल

१ व्याख्यान (निर्वाह) २ ।

ਸੁਖਮ ਭ ਸ ੧ ਮ ਘ ੩

જાસ્તી સમયે મદમ । મ એ ૧૫૦ ગ્રામ ૨ અને
પરે છે, છતાં પાણી નહીં પુરવડે તેમ આ ૧ પક્ષ આમજ
વધવા કરે છે પરંતુ પક્ષ આ આ ૫ નહીં અને પક્ષી
જાને મરણના છે આ ૧૦ મ ૧૦
સમાજમાં અથવા આ ૧૦૦ ૫૦ ૧૦૦
માટે એ ઉદ્યમ અને અસ્ત એક ૫ ૧ ૧
અહીં પક્ષીનાં મોજા એટલે જ માટે આવે છે આ ૧૦
લોકો તેમાંથી રચાયો ઉત્પત્તિના તત્વોને મદય કરે અને પચાવતા
આમે તેઓ જૂનકાગપર વિચાર કરે તેમના પચવન ૧૦૦૦ કરે
અને ઉદ્યમે માટે-અધિક ઉદ્યમે માટે ૧૦ ૧ ૧ ૧

પ્રજાઓનો ઇતિહાસ પણ હમેશાં અલગ રહ્યો છે ને મહાત્મા, જે દિવ્ય સદૃશવાદકનો અભ્યાસ કરવાને આપણે આજે અહીં મળ્યા છીએ તેઓ તેમની પ્રજાના ઇતિહાસના એવા સમયે આવ્યા હતા કે જોને જો આપણે મહાન પતનનો સમય કહીએ તો તે યથોચિત્ત જ છે તેમનાં વચનો અને કાર્યોની જે છૂટી છવાઈ નોંધ રાખવામાં આવી છે તેની માત્ર છૂટી છવાઈ જાંખીજ આપણે કરીએ છીએ તેનું કારણ એ છે કે જો તે મહાત્માનાં સમસ્ત વચનો અને કાર્યોની નોંધ થઈ હોત તો તેથી જગત્ બરાબર ગ્રથિત હોત. તેમણે જે ત્રણ વર્ષ ધર્મોપદેશ આપ્યો તે ત્રણ વર્ષો તો જોમ એનાક મુસાફરીની પેઠીમાં એકાદ એકરીસ કે એ રૂપમાં પણ જ જાય તેટલો સામાન એકરી દીધો હોય તેમ હજારો વર્ષને

ભેટા કરીને-તેને દાસી દાસીને ત્રણ વર્ષથી નાનું બંડમ
જનાવી લીધું હોય તેવાનું છે. ત્રણ વર્ષના એ ઉપદેશથી બંડમ
અથવા પેટીને બોલીને બચાવવા કરતા-એ ઉપદેશને ચચાવત સમ-
જના અને આચારમાં હિતારતા બોલણીએ વર્ષે ત્રણ છે અને હજી
દેવદાસ જોયે તે ત્રણ જણે છે ! તમારા અને મારા જેવા કુદ મનુ-
ષ્યોને તો માત્ર થોડી રક્તિ પ્રાપ્ત થયેલી હોય છે અને તેથી તેને
અર્થ નાંખવાને માટે, તેને પૂરેપૂરી દેશી દેવાને માટે થોડી લાગે,
રોમ કાઢીને કે બહુ બહુ તો થોડાક વર્ષો પૂરતા હોય છે; પરંતુ
આ જે પ્રચંડ રક્તિચાતી પુરુષ બાળ્યો હતો તેને તો ચતુર્વિદ્યો
અને યુગો બ્યતીત થઈ ગયા, તોપણ તે જનતમાં જે રક્તિ મૂકી
તથા છે તે હજી પૂરેપૂરી દેશી રહી નથી. ઉલટું જેમ જેમ યુગો
બ્યતીત થતા જાય છે તેમ તેમ તેમાં નવીન બળ ઉમેરાતું જાય છે.
કાષ્ટરિટના જીવનમાં આપણે સમય જૂતકાળના જીવનનું દર્શન કરીએ
છીએ, એક પ્રકારે પ્રત્યેક મનુષ્યનું જીવન પણ એ જૂતકાળનું જ
જીવન હોય છે. તેને તેના કુલનો તેમજ આગલા જન્મોનો જૂતકાળ
પરિચિન્નિ, સિદ્ધિ તથા તેના ચેતનાના પુનરાવતારદ્વારા પ્રાપ્ત થાય
છે. પૃથ્વીનો જૂતકાળ-સમય જનતનો જૂતકાળ પ્રત્યેક આત્મા
ઉપર અક્તિ થયેલો હોય છે. એ આપણે તે અનંત જૂતકાળના
દાશમર્તિ માત્ર પરિણામ-માત્ર અસર ન દોષીએ તો આપણે શું
છીએ ? આ જનતમાં થતાં જોનો જે અનંત પ્રવાહ અભાષિત રીતે
આગળ અને આગળ થાય જાય છે અને જે સેક પછી વિખાતી
થેતો નથી તેમાંથી થોડીક તરંગમાલાઓ મિચાય આપણે શું છીએ ?
પરંતુ તમે અને હું એ તો માત્ર આ અનંત મહાસાગરની નહીં જ
વસ્તુઓ-માત્ર વસ્તુઓના પરોપદાન છીએ. જનતરૂપી મહાસાગરમાં
દમેકા દેવદાસ પ્રચંડ તરંગો પણ હોય છે અને તમારામાં તથા

મારામાં ગત પ્રાપ્તિનું જીવન માત્ર યોગ્ય છે; પરંતુ કેટલાક પ્રયંત્ર પુરુષોમાં પ્રાપ્તિ સંપૂર્ણ જીવનમાં ઉતરેલો હોય છે અને તેઓ અવિધ્યને માટે પણ પોતાના હાથો પ્રસારે છે. એ આ અનન્ત કાળ-રૂપી મહાસાગરમાં અત્યંત આવેલા માર્ગદર્શક રત્નમો છે, જે મનુષ્યોએ કેટલી દુઃખ કરી છે તે દર્શાવે છે. એ સ્તંભ એવા તો પ્રયંત્ર છે જે તેમની હાથથી પૃથ્વી આરૂઢ થઈ ગયેલી હોય છે. તેઓ અમર અને અનન્ત હોય છે. એજ દિવ્યસંદેશવાહકો કહ્યું છે તેમ "ગાઇપણ માણસને ઇશ્વર પુત્ર એટલે જે અવતારી પુરુષ સિવાય ઇશ્વરનાં દર્શન થતાં નથી". અને જો આપણે તેનામાં ઇશ્વરદર્શન ન કરીએ તો પછી ક્યાં કરીશું? આ વાત સત્ય છે જે આપણા પૈકી કુદમાં કુદ મનુષ્યમાં પણ ઇશ્વર રહેલો છે, અને આપણે સર્વ તેનેજ પ્રતિબિંબિત કરીએ છીએ; પ્રમાણનું અસિસન પ્રત્યેક સ્થળે રહેલું હોય છે; છતાં આપણે પ્રકાશને જ્વેલાને અક્રિયમાન થઈએ તે પૂર્વે આપણે હીપક સજાગાયે જોઈએ. ન્યાસિધી જન્મતના આ પ્રયંત્ર હીપકો-આ પપગનરો-મનુષ્યના સ્વરૂપમાં રહેલા ઇશ્વરો-ઇશ્વરાવતારો-ઇશ્વરનાં સ્વરૂપો-ઇશ્વરને પ્રતિબિંબિત ન કરે ત્યાંસિધી વિધના સર્વઆપક પ્રભુનાં દર્શન ન થઈ શકે. આપણે જાણીએ છીએ જે ઇશ્વર સર્વજ્ઞ અસ્તિત્વ ધરાવે છે અને તે છતાં પણ આપણે તેનાં દર્શન કરી શકતા નથી. પરંતુ આ મહાન પ્રમાણમય અવતારો અથવા દિવ્ય સંદેશવાહકો પૈકી એકને પ્રદણ કરો અને તેના ચારિત્રની સાથે તમારા મનમાં ઇશ્વરને જે ઉચ્ચતમ આદર્શ હોય તેની તુલના કરો. એટલે તમને પ્રતીત થશે જે તમારો ઇશ્વર ઉચ્ચતમ નથી અને તે દેવદૂત થાને અવતારનું ચારિત્ર્ય તમારી કલ્પનામાં રહેલા ઇશ્વર કરતાં આગળ થઈ જાય છે. એવા અસામાન્ય મનુષ્યોએ ઇશ્વરનો જે આદર્શ મેળવ્યો હોય

અને આપણી કામના પનો દોષ તેના કરતાં કમ્પનર આપણી કમ્પના પણુ શુભાન્વ મનુષ્યો કરી શકે તેમ નથી. આપણું દોષ સંપૂર્ણ આ પવનગમ્યને હપર તરિકે પૂજ્યા એ શું જોઈ છે ? આ મનુષ્યના કરાપમાં રહેલા હપરને બાણે પાતુ અને તેમને જમનનુ દેવો તરિકે આશપવા એ શું થાય છે ? ને તેઓ હપર મંત્રોથી આપણી કમ્પનાઓ કરતાં કમ્પનર દોષ તે તેમની આશ-પના કાપામાં દાનિ રી છે ? તેમ કરવામાં કાંઈ દાનિ નથી, એટલું જ નહિ પરંતુ હપરાશપનાનો ગ્રાહપણુ પ્રત્યક્ષ, સુશક્ષ્મ અને નિષ્કલ-ત્મા ખાવું દોષ તે તે એજ છે. તમે તમે તેટલો પ્રયત્ન કરો, કર્મદારા, ખ્યાનદારા કે જમે તે પરતિદાર પ્રયત્ન કરો, તેજણુ ત્યાંસુધી તમે આ મોહમાં મનુષ્ય તરિકે રહ્યા છે. ત્યાંસુધી તમારું જમનુ પણુ માનુષી છે, તમારો કર્મ પણુ માનુષી છે, અને તમારો હપર પણુ માનુષીજ દોષાનેદ નેત્રું વાસનર સ્વરૂપ આપણી કમ્પનામાં ન આવતી શકે તથા રપૂત સાધન સિવાય નેત્રી પાસે પદોચિત્તું કલિન ધધ પડે એવી વસ્તુને જતી કરી તેને જાણે તે વસ્તુ નેમાં નિહારી રહી દોષ એવા પ્રવશ્ય ચરીરધારી પવનગમ્યનો સ્વીકાર કરે એવો જ્વહારગ્ન્ય ગોણુ દોષ ! એટલા માટેજ સર્વ દેશીમાં અને સર્વ દુષ્ટોમાં હપરના એ પવનગમ્યો-અવતારો પૂજ્યા છે.

હવે આપણે વાકુલીઓમાં હિતપત્ત ઘણેમા હપિસાવનાર કાવ્યકાવ્યના કાંઈક જીવનનો અવધાસ કરીશું. ત્યારે કાવ્યકાવ્યનો જન્મ ઘણે ત્યારે વાકુલીઓ એવી સિધ્ધિમાં દત્તા કે નેતે દુ એ તરંગો વચ્ચેના આગની સિધ્ધિ કદ્દ મું. તે સંરક્ષણની સિધ્ધિ રહી. તે એવી સિધ્ધિ રહી કે નેમણી આગળ ધસવાનો મનુષ્યને કંટાળે આવે છે અને તે માત્ર પ્રાપ્ત વસ્તુનેજ સાચવીને બેઠી રહે છે. તે એવી સિધ્ધિ રહી કે નેમાં મનુષ્યનું ચિત્ત જીવનના મદાન, સાધાન્વ અને વિદ્યાગ

દુષ્ટી-ચેરાયેલી એક પ્રજા એવા વંદપરંપરાગત, સંરક્ષક, પ્રયંત્ર
ખંડથી ઉભી હતી કે જે તેના વંદનને એ અઘાપિ ગુમાવ્યું નથી.
એ પ્રજાને પોતાની સર્વ યજ્ઞિત નેદસસેમ તથા માફુદી ધર્મ ઉપર
એકામ ધરાની દરજ પડી હતી; અને એકવાર સચિત થયેલી સમસ્ત
યજ્ઞિતો પોં તે સ્વસ્થ રહી રહી નહિ; અર્થાત્ અને વિભક્ત પામવા
સિવાય તેને વત્સંતરજ નહોતું. પૂજી પદપર એવી કોઈપણ યજ્ઞિત
નથી કે જેને હિપંદાગ પર્વત સંક્રુચિત મર્વાદમાં બદ કરી શકાય
તે પાછળથી વિભક્ત પામે એટલા માટે અતિ હિપંદાગ પર્વત તેને
કાળી યજ્ઞિત ન કહાય.

માફુદી પ્રજાની આ એકામ યજ્ઞિત ત્વાર પડી ખિસ્તી ધર્મના
ઉત્પત્તિ પ્રદર્શિત થઈ, સિન્ન સિન્ન કથાએ એક રથને એકન થયા.
ધીમે ધીમે નાનાં નાનાં સમસ્ત નાનાં એકન થયા અને ઉજ્જવળી
રેશના સ્વરૂપને પ્રાપ્ત થયા. જેને આપણે નકરેશયાગા વિશ્વસનું
અવિષ્ય એકેએ હીએ, આ રીતે પ્રત્યેક પપગમ્મર તેના પોતાના
સમખી ઉત્પત્તિ છે; તેની પ્રજાના મતજીવનની ઉત્પત્તિ છે; તે સ્વયં
અવિષ્યનો વિધાતા છે. આજનું કારણ એ મુલકાજનું કાર્વ અને
અવિષ્યકાજનું કારણ છે. હિન્ન સંદેશાદકની આ સ્થિતિ છે. તેની
પોતાની પ્રજાની સમસ્ત ઉત્પત્તિમ અને મહાનમાં મહાન તરથો
તેનામાં અંતર્મૂલ થયેલાં હોય છે. જે રદસ્થને પાડે, જે જીવનને
ચાડે તેની પ્રજાએ કુચોના કુચો થયા પ્રયાસ કયો હોય તે તેનામાં
અંતર્મૂલ થયેલાં હોય છે, અને તે સ્વયં અવિષ્યને માટે માન તેની
પોતાની પ્રજાનેજ નહિ, પદનું જીવનની નર અસ વ્ધ નર્તિએ, તે
પણ ઉત્પત્તિના પ દેશ છે.

આપણે એક ખીજ માન મહાનમાં મહાન થયેલે, અને તે એ
છે કે નકરેશયાગા મહાન પપગમ્મરના જીવનનું અવસાનનું કું પૂર્વ

દેશવાસીના દ્રષ્ટિબિંદુથી કરીશ. વળી ધર્મીવાર તમે આ વાત જૂઠી જાણો છો કે ઇશુખ્રિસ્ત, પોતે પશુ પૂરેપૂરા પૂરે દેશવાસી હતા. તેની આખિતે જૂરી અને તેના વાગને પીંગા ચીતરી દેખાડવાના તમારા સમસ્ત પ્રયત્નો છતાં આ વાત નકીજ છે કે હજરત ઇસા આલ્ય દેશવાસી હતા જાઈબલમાં આવેલી સમસ્ત ઈપમાઓ, અમ-કારો, દસ્યો, રથાનો, દબો, મડો, કાચ અને સીન તમને પૂરે દેશનીજ કાપના આપે છે તમને તે સુખકાશિન આકાશ, ઊંચુના, સર્પ, રજ, તુલાતુર માજુસો અને પશુઓનો ખ્યામ આપે છે, માથે બેઠાં મૂકી કૂવે પાણી ભરવા આવતાં ઓપુરોનો કાપના આપે છે આસપાસનાં પશુઓનાં દોળાં હળધારીઓની તથા કૃષિકર્મની કાપના આપે છે, જલસયકી અને ચક્રની જલસયકી પાસે આવેલા તળાવની, ધંડીના પંડોની કાપના આપે છે અને આ સર્વ આજે એકિવામાં જોવામાં આવે છે.

એકિવાનો ખનિ એ જમનો ખનિ છે. શૂરાપનો ખનિ એ રાજાશરણનો ખનિ છે. પ્રત્યેક ખનિ તેના ગોલાના છેતમાં મદાન છે. શૂરાપનો ખનિ એ પ્રાચીન ક્રોમનો ખનિ છે. શ્રીમં પોનાની દટિ સમીપના સમાજને મર્વસ્વ માનતા હતા. તેમની કાંઈમાં તેની બહારના સર્વ માજુસો જમવી હતા-શ્રીમં સિવય રામને પણ સ્વરામને અધિકાર નહોતો શ્રીમં ને કરે તેજ ખઈ અને કલ્યઃ જગતની દીન સમસ્ત વસ્તુઓ ખરી અને સખ્ય નહોતી તેમજ તેમને રહેવા પણ ન રી જોખના, એકવા માટે ક્રોમનું જાણીત સદ ગુર્જાનએમાં અત્યંત માનુડી, અત્યંત રચાઈત અને અત્યંત સ્વાતુર થી છે. ક્રોમ મ ગુર્જાત એકિત સ્વત્ર મીજ છે તે કાપના કરવાની રચના થખનો નથી. તેની કવિના પણ આરકાઈત દોષ છે તેના દોષ અને રેડીઓ મનુચ પ્રાણીએ છે, એકમુજ નીક પગુ

આનુષી છે, અને આપણામાંના કોઈની પણ પેડે તેમનામાં
આનુષી આવેલી અને સાગણીઓ ભરેલા છે. તે સૈદ્ધિને
છે, પરંતુ આ વાત સ્પષ્ટમાં સમજાશે કે તે હમેશાં જાણ
ની સુંદરતાને માટે છે; તે કુંવરીઓ, જરા અને પુષ્પોની
ને માટે છે; તે આકારો અને આકૃતિઓની સુંદરતાને માટે
મનુષ્યના વદનની સુંદરતાને માટે છે; તે ધણીવાર માનવ
ની સુંદરતાને માટે છે. મીઠા આ પ્રકારના સૈદ્ધિને પસંદ
કરતા અને પાછળથી તેઓ સમગ્ર પુરોપના યુર જન્યા હતા
માટેજ પુરોપને ખર્ચી શકે છે.

એલિસામાં બીજો પ્રકાર છે. તે વિશાળ પ્રચંડખંડનો
કોરો કે જેના ગિરિયુઓ વાદ્યો કરતાં પણ ઉંચાં હોઈ
જનના નીચવજુ ઉપરને રૂપથી કરી રહેલાં દેખાય છે. જેમાં
જનના માઈસો સુધી રેતીનાં એવાં રણ આવેલાં છે કે જેમાં
એક ત્રિફ પશુ પ્રાપ્ત થતું નથી, તેમજ પામતો એક અંકુર
ફુટતો નથી. જેમાં અમર્યાદ ગંગાઓ અને સાંખી વદીને સમુદ્રમાં
પ્રચંડ નદાઓ આવેલી છે, આ મર પરિસ્થિતિઓની વચ્ચે
હાનીઓનો, માદ્ય અને જાન્યવ, પ્રત્યેનો પ્રેમ અન્ય દિશામાં
જ પાન્યા તેજે પદાન તરફ પડતું નવડું તેજે ત્યાં પ્રકૃતિ
ની પામ્યા પણ ન અને મર માટે વિરમા પણ છે
હિતમતા માટેનાં પામ્યા ત્યજે તરફ આ નગરીનાં વિવન
આર્થ અને અનાપનો વિવન પણ ત્યાં છે પડતું ત આપ
મહાપત્ર વિવનાં પાન્યા છે અલિસામાં અંગે પણ જનમ
વા પણ કિવા આપ ગર્ભિ જન્યાવતી નથી, માન ધમજ જનિ
પછે, જેમકે અમે સર્વ વિરતીઓ હીએ, અને મર મુમત
હીએ, અમે મર દિદુઓ હીએ અથવા અમે મર બોદો હીએ,
કર

બાળી હોઈ છે કે તે પુષ્પના મનમાં કાંઈ પણ કૈવલ્ય વિચારો
 હતા કે શું તમે એમ યોગ્ય છે કે આ પ્રસાદનો પુષ્પ-પત્ર મનુષ્ય
 નીંદ પાત્ર સંપદ-આ પરીપર પશુમાંનો જન્મ દર્શાવે અલ્પો
 દનો કે અને તેમ છતાં સંતો તેના મુખમાં આપ્યું આપ્યું પ્રસાદ
 ઉપરેથી કોઈ કે નમનામાં જ્યાં અને પુષ્પના કોઈ મનમાં વિચારો
 દર્શાવ નીંદ નાંધા અત્મા દર્શાવે તેમ આત્મા અનિર્વચ્ય કાંઈ
 ન દેવતા તેમજ દેવતા અનવર્તનના કાવ્ય જુને માં ... તે ઉપરેત
 કરના દર્શાવે તેમને તેમ સાથે આવે આત્માના ... પ દનો
 આત્મામાં ચિન્ત્ય નથી દેવદાસ આત્માને પશુ ને કે પશુ કાં
 મનમાં નથી કીર્તી સાથે પશુ કાંઈ મનમાં નથી આ નારી
 રામ અપરોઈ કાંઈક પશુ દર્શાવે દર્શાવે દર્શાવે દર્શાવે દર્શાવે
 આત્માના અવગણ દર્શાવે રાખા દર્શાવે કે એમ આત્માને આત્મા
 છે. પરંતુ અને દર્શાવે તેને પ્રાપ્ત કરી છતાં નથી. તે કાંઈ દર્શાવે
 પશુ કરશે નહોતો તે આત્મા દનો એ વિચાર સિદ્ધિ જાણે
 કે પશુ વિચાર મલકતો નહોતો તે દેવદાસ. મુખમાં દર્શાવે, તેમ
 દર્શાવે આત્મા દનો અને માત્ર મિલકત નહિ પરંતુ પોતાની આ-
 સુત દર્શાવે તેને પ્રદર્શિત થઈ દર્શાવે કે મને કે મો-પુષ્પ, પશુ તે
 પશુ દો કે અન્ન ભક્તિના દો, પીમન દો વા ન દો, સંત
 દો વા પાપી દો-નથી પોષ્ટ અમર આત્માનું રવદા છે. એટલા
 મટે તેણે પોતાના સમય છુટકા તેમને તેમના પોતાના આત્માની
 પ્રતીતિ કરાવે. એમ આપવાનું એમ કામ કરું દડ. તે દહે છે
 કે તમે નિષ્કૃષ્ટ છો અને રાંક છો, એવી બેઠી દર્શાવનાંઓ
 તમે ત્યાગ કરે. જાણે તમે પ્રમાણ દો તેમ તમને પાસાં કર-
 વામાં આવે છે અને તમારા પર અવધાર કરવામાં આવે છે
 એમ તમે પારખો નહિ. તમારી આત્મા દર્શાવે એવી વસ્તુ છે કે

જેની ઉપર કદિ પણ અભ્યાસ કરી શકાયો નથી, જેને કદિ પણ પાઠશાળાની કોઈ જાગીર નથી, જેને કદિ પણ કોઈ દર્જા આપી શકાયો નથી. કદિ પણ વધુ શિક્ષણ નથી તમે સર્વ ઈશ્વરના પ્રેમથી. અમર આત્મા પ્રેમ તેણે બહાર કાઢ્યું હતું કે " નક્કી નહોતું કે સ્વર્ગનું રાજ્ય તમારી અંદર રહેતું છે " હું અને મારો પિતા એક છીએ " " હિમા યજ્ઞો હું ઈશ્વરનો પુત્ર છું " એટલુંજ માત્ર કહેવાની નહિ, પરંતુ ' હું અને મારો પિતા એક છીએ " એવી મારા અંતઃકરણના ઉગ્ર ભાવમાં પ્રતીતિ થાય છે એમ પણ કહેવાની તમારામાં શિ મન / / નક્કરેચ્છાના જિસસે તેમ કહ્યું હતું. તે ઇશ્વરોક્ષ અને પ્રસ્તુત જીવન ॥ કદિ પણ વાત કરતો નથી, તેની સાથે તેને કદિ પણ સંબંધ નથી, તેની સાથે જો તેને કદિ પણ સંબંધ હોય તો તે માત્ર એટલોજ છે કે તે જન્મતે તેની પ્રસ્તુત સ્થિતિમાં પડ્યા માત્ર છે, તેને મહો મારવા માત્ર છે; અને સુખ જન્મત ઈશ્વરના દેહિખમાન પ્રકાશ આગળ પડેલો, પ્રત્યેક જુલુને પેતાના આત્માની પ્રતીતિ થાય, ધનુ ઉપર વિજય મળે અને દુઃખ નિરુપ થાય ત્યાં સુધી તેને આગળ, અને આગળ પ્રતિ કરવા માત્ર છે.

તેના સમયમાં જે જિત જિત વાર્તાઓ લખવામાં આવી છે તે આપણે વાંચી કે આપણે પાઠિતો અને તેમના લેખો તથા ઉચ્ચ તર ટીકાથી પરીચિત છીએ અને અભ્યાસે શુ શુ કહ્યું છે તે સર્વ આપણે જાણીએ છીએ ' ન્યૂટેરદાયમેન્ટ નો કેટલો જાગ સત્ય છે તેની ચર્ચા અને આપણે કરવા માગતા નથી, તે જીવનને કેટલો જાગ એતિહાસિક છે તેની ચર્ચામાં અને આપણે ઉતરવા માગતા નથી ' ન્યૂટેરદાયમેન્ટ ' તેના જન્મ પછીના પાંચસે વર્ષ દરમિયાન લખાયેલો છે કેમ એ લેણ પણ મહત્વની વાત તરીકે તેમજ તે

ને કુવનનો દેવો ભાગ સત્ય છે તે પણ મદનની વાત નથી. માત્ર તેની પાછળ દેવો જેવી વસ્તુ રહેલી છે કે જેનું આપણે અનુ-
કરણ કરવા માગીએ છીએ. કોઈ અસત્ય વાત કહેવાને માટે પણ
તમારે એકદમ મત્વનું તો અનુકરણ કરવું જ પડે છે. જે વસ્તુ કદિ
પણ અસ્તિત્વજ ધરાવતી ન હોય તે વસ્તુનો આપાર તમે સર્પ
દેવતા નથી. જે વસ્તુ કદિ તમારા હૃદયમાં આવી ન હોય તેનું
તમે અનુકરણ કરી દેવતા નથી. માટે એ પાપમળરમાં એક
ગેન્ડ, એક પ્રગંડ દક્ષિ આલેલી દોરી બંધાએ. આખ્યાતિક સ્થિતિનું
અદ્ભુત પ્રકટ્ય તેનામાં થયેલું દોષું બોધાએ; અને તે વિશેષ
આપણે બોધીએ છીએ. વસ્તુ સ્થિતિ આ છે. એટલા માટે પશ્ચિમોની
મરે દીઠાએથી આપણે કરતા નથી. જો મારે એક પૂર્વદેવવાસી
તરિકે નકરેવવાના નિસસની આરાધના કરવી હોય તો મારે માટે
માત્ર એકજ માથું રહેલો છે; અને તે અન્યથા નહિ, પરંતુ ઉચ્ચ
તરિકે તેની પૂજા કરવી એજ છે. શું તમે એમ કહેવા માગો છો
કે તે પ્રકારે તેની પૂજા કરવાનો આપણને અધિકાર નથી? જો
આપણે તેને આપણી પોતાની શ્રીમંત્રપર જોઈ સાચીએ અને માત્ર
તેને એક મહાપુરુષ તરિકેનુંજ સામાન્ય માન આપીએ તો પછી તેની
આપણે સેષ પણ આરાધના થા માટે કરવી બોધાએ? અમારાં ચાલો
કહે છે કે " આ પ્રકારની મદાન સંતાનો કે જે સ્વયં પણ પ્રમા-
ણનેજ પ્રદર્શિત કરે છે તથા જે પોને પણ પ્રમાણ છે, તેમની
આરાધના કરવાથી તેઓ આપણી સાથે અશિન્ન જાને છે અને
આપણે તેમની સાથે વાતચત્ત આમ કરીએ છીએ. " કારણ કે
મનુષ્ય ધર્મને જણ રીતે જુએ છે. અશિશ્ન મનુષ્યની અનિશ્ચિત
હિંદુ ધર્મને હું આપણમાં ક્યાંક સિંદુસન ઉપર એક મદાન ન્યા-
યાપીય તરિકે બોધો માને છે. તે તેને અમિની પેઠે વલ્લભ વસ્તુ

તરિક્કે લુએ છે. હવે એક રીતે એ સારી વાત પણ છે, કારણ કે
 જિમાં કંઈ પણ નુકસાન નથી. આ વાત તમારે સ્મરણમાં રાખવી
 જોઈએ કે મનુષ્યનો માગ અમલવાયાથી સત્ય તરફ જતો નથી; પરંતુ
 એક સત્યરૂપ પગથીયાથી નીચા સત્યરૂપ પગથીયે ચડે છે તે નિષ્કૃષ્ટ
 સત્યથી હિચ્ચતર સત્ય તરફ પ્રયાણ કરે. હાથો કે નમે અડીપી
 નીકળે અને સીધી રેલામાં ચાલે ત્યારે પ્રયાણ કરે. અડીપી ચૂર્ણ
 કદમાં નાના જણાય છે, પણ વાના કે નમે ફટ તાપ માર્કન
 થયા, તે ચૂર્ણ થશે મોટા જણાશે પ્રત્યેક નમે ચૂર્ણ મોટા અને
 મોટા થતો જશે વાના ન એ મકર દરમ્યાન કિલ્લ કિલ્લ રચાયો
 એ સૂર્યના વીણ દળર હોટોચાક તમામ એ ને ના ને બધાજ
 અવસ્થ એકબીજાથી કિલ્લ જણાશે. પરંતુ પ્રાપ્ત થશે એકજ નદનો
 છે. એજ પ્રમાણે ધર્મના પણ ઉત્કૃષ્ટ કે નિષ્કૃષ્ટ સમસ્ત પ્રકારો તે
 શાશ્વત પ્રકાર કે જે સ્વયં પ્રકૃત છે અને પગેચરાના મિનત્ત મિનત્ત
 પગથીયા છે માટે સમગ્ર જગતના સ્વામી ને વચમાં
 એવા કષ્ટરની કંડપના દોવા જાહેર, આ ને ન ને હા કે જે
 જગતની જહાર સ્વર્ગમાં રહીને ત્યાંથી શાસન ચલાવે છે અને
 જે કુદોને હા અને સમગ્રને પારિવારિક આપે છે પ્રવાસિ
 મનુષ્યો જેમ અધ્યાત્મજનમાં આગળ વધતા હા ને ને નમે એવી
 પ્રતીતિ થવા સામી કે હાથર મવઆપક છે નેમની અદર પમ ન
 દોવો જોઈએ તે સર્વજ દોવો જાહેર ને હા ને હા થા રજન
 સમસ્ત આત્માઓનો આત્મા છે. જેવી રીતે મારો આ મ માગ
 કરીરને ગતિ આપે છે તેવી રીતે કષ્ટર મારા આત્માને પ્રાપ્ત આ ન
 છે. તે મારા આત્માનો આત્મા છે. હવે જે થેડીક અભિઓ પૂરતા
 વિશ્વાસ પામી હતી અને પૂરતી પવિત્ર હતી તે તેથી પણ આગળ
 ગયું અને તેણે કષ્ટરને શાંધી માર્યો. ' ને ને રેસામે-દ'માં

જ્યોત્સનામાં આવી તે કે " દેવનાં હૃદય પવિત્ર છે તેઓ
પરમ આજ્ઞાવાળી છે, કામ્ય કે તેઓ દેવતાં કરતાં
હૃદયી." અને અને તેમને પ્રતીતિ થયે કે તેઓ અને તે પામ
પિતા-પર-ગીત છે.

તમે જુઓ છો તે મહાન આચારે આ જણે કોને નુ-
દેશદેશમાં કોને જાણે. તેણે જે મામાન્ય પ્રાર્થના લીખી હતી તે
મહાનમાં ને : " આપણા ગ્રામમાં પસના પિતા, તારા નામ પવિત્ર
જનો." હાવાદ, આ એક મહાન પ્રાર્થના છે. આ એક શિશુની
પ્રાર્થના છે. જાણમાં જાણતે કે આ " મામાન્ય પ્રાર્થના "
છે, અને તે આર્ચિશન જનમદને માટે જનાવમાં આવી છે.
જેઓ તમારે આજ્ઞા વધ્યા હતા તમને તેણે એના કાના અમોઘ
આપણે હોય કે, " મારા પિતામા હું રહેતો છું અને મારામાં તમે
રહેલા છો અને હું તમારામાં રહેતો છું." એ આપણા સ્મરણમાં
છે ? અને ત્યાર પછી વાદુડીએને ત્યાર તેને એવે પ્રશ્ન કર્યો કે
" તમે કેવું છો ?" ત્યારે તેણે જાહેર કર્યું કે " હું અને મારા પિતા
એક છીએ." વાદુડીએને જાણ્યું કે આ તો ઇશ્વરનું અપમાન છે.
પરંતુ તેમ કહેવામાં તેનો આશય તુ હોય ? તમારા પ્રાચીન પવન-
જ્યોત્સના પછી તેમજ કશું છે. " તમે રહે છો અને તમે સર્વ પર-
માત્માનાં ઇંતાઓ છો." હવે એ જણે કોનેની નેપિ છે. તમને
પ્રતીત થશે કે પ્રથમ પત્નીએથી પ્રારંભ કરવો અને અંતિમ
પત્નીવાની સાથે સમાપ્તિ કરવી એજ તમારે માટે અધિક
સરલ રાઈ છે.

દિવ્ય સંદેશાદક માર્ગે કહીવડાને માટે આજ્ઞા હતા. તેઓ
એમ કહીવડાને માટે આજ્ઞા હતા કે હવે વસ્તુઓમાં આત્મા
રહેશે નહીં અને તત્ત્વવાનના મુલ્યવસ્તુમારક તથા કંદાગા બરેલા

પ્રશ્નોદારા પણ તમે આત્માને જોવા ની શકશે નહિ એના કરતાં
 તો તમારામાં વિચાર ન હોય એ અધિક ગરુ છે. તમારા જીવનમાં
 તમે ક'ં તુ તક વાચ્યુ ન હોય તે પણ એના કરતાં તો અધિક
 સારુ છે. આ વસ્તુઆ માફકે માટે કે જાણે ન વસ્તુક નથી
 તેમજ દ્રવ્ય, પ્રતિ, વિદ્યા કે મતા પણ મોઝન ના આવશ્યક
 નથી, પરંતુ તેની એક વસ્તુ વિદ્યુદ્ધતા ન માત્ર એને માટે
 આવશ્યક છે જેમના અનુભવ રૂપ ને મદાભાગ્યશી
 છે " કરજુકે પરમાત્મા પોને પાવન છે પવિત્રતા નવનુ અગ છે.
 આજસની બાગમાં નીએ તો " હપરનો વાગ, અને કુરા-
 નની બાગમાં દહીએ તો " તે પ્રતો આત્મા ને. " યુ તમે એમ
 કહેવા માગો છો કે એ હપરના અત્મા-અ પવતતા-દિપશ્ચ
 અપવિત્ર જની શકે છે પરંતુ આમેમ આપણા મિત્ર મિત્ર
 કુર્મો અને કુર્મોએ તે આત્માને પુરોના પુરો થયાં અતાનની
 ધૂન અને મેવવડે આવૃત્ત કરી ગયો છે માત્ર એ મેવ અને
 મૂળજ કાઢી નાંખવાની જરૂર નેમ થતા આત્મા તાલ્લુ
 પ્રકાશી નીકળશે. " જેમના હૃદય વિશુદ્ધ છે તેમના અદોભાગ્ય સમ-
 જવા, કારણકે તેઓ હપર દર્શન કરે " " સ્વર્ગનું સામાન્ય
 તમારી અદર રહેલું છે " નહરેયવાનો જિસમ પૂરે છે " હપરનું
 સામાન્ય જોળવા તુ ક્યાં જાય છે તે તો તારી અદરજ રહેલું
 છે. " આત્માને શુદ્ધ કરો, એટલે તમારી અદરજ તમે નેને જોગો.
 તે તો તમારી પામેજ છે. જે તમારું ન હોય તેને તમે હા રીને
 પ્રાપ્ત કરી શકો ? આ તો દક્ષી તમારું છે. તમે અમરતાના
 ઉત્તરાવિકારીઓ છો, તમે અવિનાશી વિનાશ પુરો છે
 આવો દિવ્ય સરેશ્વાદકો મદાન જોષ છે. વળી તેજી જીએ જોષ
 એ છે કે જે સર્વ ધર્મોનો પાવો છે અને તે "સ્વામ" છે. તમે તમારા

આત્માને વિશુદ્ધ રી રીતે કરી રહ્યો ! માત્ર ત્યાગથીજ, એક શ્રીમંત તારો જિજ્ઞાસને પૂછ્યું કે " ભણા ગુરુજી, અમર જીવન પ્રાપ્ત કરવાને માટે મારે શું કરવું ? " જિજ્ઞાસે તેને કહ્યું કે " તારામાં એક વસ્તુની કુટિ છે. તારે ધેર ના, તારી પાસે જે જે દેવ તે વેચી નાંખ અને ગરિબોને આપી કે, એટલે સ્વર્ગમાં જાને ભંડારોના ભંડારો મળશે. આવ તારો દોસ લે અને માફ અનુસરજી કર. " આ કથન શ્રવણ કરી તે ચોક્કસ થયો અને દુર્નિબળ દયામાં ચાલ્યો ગયો, કાચ્યે તેની પાને મોટી મંપતિ હતી ! આપણે સર્ પણ કોરે બજે અંશે આવાજ છીએ. રાત્રિ દિવસ આપણા કહોંમાં પણ એજ ખર્ચિ જળજળી રહ્યો દોષ છે. આપણા વિચારો અને સંસારિક વસ્તુઓની મધ્યે આપણે ઇનર પ્રત્યેક વસ્તુને વિસરી જવા દોષ્યે છીએ ત્યારે પણ કાંઈ કાંઈવાર આપણા કહોંમાં એ ખર્ચિ જળજળાટ કરે છે કે, " તારી પાસે જે જે દોષ તે સર્જો ત્યાગ કર અને માફ અનુસરજી કર. " " જે માણસ પોતાનું જીવન પોતાના સ્વાર્થ માટે ખરચ્યો તે તેને ગૃમાવશે અને જે માણસ આદે ખાતર પોતાનું જીવન ખરચ્યો તે તેને પ્રાપ્ત કરશે; " કારણ કે જે માણસ તે પ્રભુને ખાતર પોતાના જીવનનો ભોગ આપે છે તેને અમર જીવન પ્રાપ્ત થાય છે. આપણી સમસ્ત દુષ્ક્રિયાઓની મધ્યે પણ કાંઈ કાંઈ વાર વિચારિની એકાદ ઘણુ આપે છે અને ઉપરો ખર્ચિ જળજળાટ કરે છે કે " તારી પાસે જે જે દોષ તે સર્જો ત્યાગ કર, તે રખાને આપી કે અને માફ અનુસરજી કર. " આ એકજ આદર્શનો તે ભોગ આપે છે અને આ આદર્શ અર્થાત્ ત્યાગ જીવનના સમસ્ત મદાન પદમળમાં પ્રજોપ્યો છે. ત્યાગનો અર્થ શું થાય છે ? તેનો અર્થ એ થાય છે કે નીતિનો આદર્શ માત્ર એકજ છે અને તે

સ્વાર્થગૃહ્યતા છે નિ સ્વાર્થ બનો, મપૂર્ણ સ્વાર્થ રહિનતા એજ આદર્શ છે એવા માણુમને જ્યારે જમણા માનપર તમાગેઃ મારવામાં આવે કે ત્યારે તે કામો માન પણ ધરે છે. જ્યારે તેનો કમલો લાકે મેવામાં આવે છે ત્યારે તે પીઠોડી પણ આપી દે છે.

આપણે એ ઉત્તમ આદર્શને નીચે એવી પાડવાને બદલે આપણે પોતેજ બને તેટલું તેના તરફ આગળ વધતું જોડએ, જ્યારે એક માણુમમાં કાંઈ પણ મમ વ રહેતું નથી, જ્યારે તેની પાસે કાંઈ પણ મર્પન રહેતી નથી, જેને 'હું અથવા 'મારું' કદી શકે એવી કાંઈ નરતુ જ્યારે તેની પાસે રહેતી નથી, જ્યારે તેણે પોતાની જાનનો સંપૂર્ણ ભોગ આપી દીધો હોય છે, તે જ્યારે પોતાની અહંતા મનનાનો સંપૂર્ણ ત્યાગ કરી નાંખે છે ત્યારે તેમાં સ્વયં' રહ્યોનો વામા થાય છે; કારણકે તેનામાંથી સ્વેચ્છા નીકળી ગયતી હોય છે. અને તેજ આદર્શગૃહ પુરુષ છે. આપણે ને ત્યજિને ત કામ પ્રાપ્ત થઈ શકતા નથી, તો આપણે એ આદર્શને આરાધવા જોડએ અને ત્વચી નહિ તો ધીમે ધીમે પણ એ આદર્શ તરફ આગળ વધવા માંડતું જોડએ આપણે આજે નહિ તો આવતી કાલે વા સદસ્ય વર્ષે પણ તે આદર્શને પ્રાપ્ત કરવાનો તો છેજ, કારણકે એ સાધ્ય કે એટલુજ નહિ પરંતુ સાધન પણ છે. નિ સ્વાય જનતુ-સંપૂર્ણ સ્વાર્થરહિત જનતું એ સ્વયં મોક્ષ છે

બીજે પણ એક મુતી આપણે તપાસવાનો છે. મનુષ્ય જાતિના સમસ્ત મદાન આચાર્યો નિ સ્વાર્થ છે. ધારો કે નરેશ્વરના જિસસ ઉપદેશ આપતો હોય અને એક મનુષ્ય આવીને તેને કહે કે, " તમે ઉપદેશ બહુ સુંદર આપો છો હું માનું છું કે એજ પૂર્ણતાનો માર્ગ છે અને હું તેને અનુસરવાને કટિબદ્ધ પણ છું; પરંતુ મધરના કેવળ

અવતરેલા પુત્ર તરિકે તમારૂં પૂજન કરવાની હું દરબાર કરતો નથી.”
 તેા નરેશવાણી નિસસ થું પ્રત્યુત્તર આપશે ! “ જલ્દુ સાઈ, મારા
 બધું, આદર્શને અનુસરેા અને તમારા પોતાના માર્ગે પ્રગતિ કરેા.
 ઉપદેશને માટે તમે મને માન આપેા વા ન આપેા તેની હું સ્પૃહા
 રાખતો નથી. હું દુઃખનદાર નથી. હું ધર્મનેા વ્યાપાર કરતો નથી.
 હું તેા માત્ર સત્યો પ્રયોધું છું. અને સત્ય એ કાંઈ મોર્ષ એક જાણતી
 મંથતિ નથી. સત્યનું મોર્ષ ‘પેટ-ન્ટ’ લઈ રાકતું નથી. સત્ય એ
 સ્વયં મંથર છે. આગળ ધસેા.” પરંતુ આજ્ઞાશ અને જલ્દે
 તેના સિન્ધેા થું કહે છે ! “ તમે ઉપદેશને આચારમાં ખૂઠા વા
 નદિ તેની સ્પૃહા નદિ, પરંતુ તમે તે ઉપદેશને માનેા છો કે નદિ !
 જો તમે ચુરુજને માનના દો તેા તમારો ઉદાર ધરી; અન્યથા તમને
 મોથ પ્રાપ્ત નદિ થાય !” આ પ્રકારે તે મહાન ઉપદેશના સમગ્ર
 ઉપદેશને પતિત કરવામાં આવે છે અને ઉપદેશના વ્યક્તિત્વને માટે
 જ સર્વ તકરાર અને કષ્ટ કરવામાં આવે છે. તેઓ જાણતા નથી
 કે એ કેદ લાદીને તેઓ એક પ્રકારે જે માણસને તેઓ માન
 આપવા માગે છે—જે માણસ આવા વિચારની પાસેથી લગ્નસંદિત
 નાસી ગયો હોત—તેનેજ લગ્નસમાન કરે છે. જગતમાં તેનું સમરાજ્ય
 કરનાર એક માણસ હોવા ન હો, તેની તેને થી ચિંતા પડી હતી !
 તેને તેના સદેશ પદેશોએ હલે અને તે તેણે પદેશોએ. જો
 તેની પાસે થીજ સદેશ જીવતો હોત તો તેને પણ જગતના રકમાં
 રહે ખનુખને માટે તે અર્પણ કરી દેત. દય લક્ષ તિરસ્કૃત સમરીલ-
 નેને માટે તેને દય લક્ષ્યને નરકયાતના ભોગવથી પડે અને તેમાંના
 દરેક જાણને માટે તેના પોતાના જીવનનું ખસિદાન એજ મોલની
 સરત દોષ તો નેટલીયાર પણ તે પોતાના જીવનનો ભોગ આપે અને
 તે આ સર્વ માર્ગે તેનું નામ એક પણ માણસના જાણવામાં આવે

ઓરી ઈચ્છા વિના કરે. ખૂડ પ્રભુની પેઠેજ તે પશુ તદન મૌનપૂર્વક, અગત રીતે અને યુક્ત રીતે કામ કરે છે. દલે તેનો અંશરતનો શિવ શું કહેશે? તે તમને કહેશે કે તમે કાલે પૂર્ણ મનુષ્ય હતા, તમે સપ્સર્જિતઃ નિસ્વાર્થ હસો, પરંતુ જો તમે અમારા આચાર્યને અમારા પપ્પમ્મરને નહિ માનો તો તે જુદુંજ નિષ્ફળ છે. આનું કારણ શું? આ બ્લેમ-આ અટાનનું મૂળ શું? એ શિવ પારે છે કે ઇશ્વર માત્ર એકજવાર અવતાર લે છે, અને અહીંનાંજ સર્વ જૂઠા રહેલી છે. ઇશ્વર મનુષ્યના રૂપમાં પૃથ્વીમાં અવતાર લે છે, પરંતુ જનનમાં એકવાર જો પડના જાને છે તે તેની પૂર્વે પણ જાનેલી હોય છે અને જાંત્રિકમાં પણ જાનતે. બારનવાંના સોભા ઇશ્વરાવતારોના સજ્જમાં આજ વિચાર પડાવે છે. તેમના મહાન ઇશ્વરાવતારો પૈકીના એક જવાન ઝીંજી કે જેના પર્મો-પરેશનો મહાન પ્રથ જનવડીલીતા-તમારામાંના ડેટલાં વાંચ્યા હશે તે કહે છે કે “જો કે હું જન્મતો નથી, પરિવર્તિત થતો નથી અને પ્રાણીઓના પ્રભુ છું, તો પણ પ્રકૃતિને હામી હાને હું મારી પેતાની માંસથી અવતાર લઉં છું. જ્યારે જ્યારે પર્મનો હવ યાવ છે અને અનીતિ પ્રમરે છે ત્યારે ત્યારે હું અતારૂં છું: સમજાવોનું સરકણ અને હજીનો નાશ કરવાને માટે તથા પર્મની સ્થાપના કરવાને માટે હું તમેક પુનઃ જન્મ લઉં છું.” જો તમે જન્મ પતિત થાવ છે ત્યારે તમે જેને ઉન્નત કરવામાં સહાય કરવા માટે ઇશ્વર ત્યારે જ અને તે વારવાર તથા સદા ત્યારે અવતાર લે છે. અન્ય સ્તોત્રમાં તો અથા અપાવનું કહેવા છે કે “જ્યાં જ્યાં તમને સ્પર્શ થાય ત્યાં જ્યાં જ્યાં તમારું મહાત્મા મનુષ્ય જનિને ઉન્નત કરવાના પ્રયત્ન કરે તો કહો, ત્યાં જ્યાં જ્યાં તેને મારાજ આદર્શથી જન્મેય છે અને તેના-”

૬૦ “હજી કામ કરી રહો છું”

માટે આપણે માત્ર નમોસ્તુતિ નિઃસંશય નહિ, પરંતુ તેની પૂર્વે આ કવેલી અને તેની પછી આવેલા તથા દવે પછી આવનાર મમન મહાત્માઓમાં હપતી કરીને કરીને નેપથ્યે, આપણી આશયના મીમાન્સા કિંવા એવિધી નજ દેવી નેપથ્યે, તેમાં મારે એકજ અનંત હપતી રચાયે છે; તેઓ સર્વ સ્વિત્ત અને નિઃસ્વાર્થ છે; તેમણે આપણે માટે, રક્ત મનુષ્ય પ્રણીઓને આ પ્રયાસ કર્યો અને પોતાની છાત્ર મમરણ કર્યો છે. તેઓ માર આપણામાંના પ્રત્યેક જાતને માટે તથા દવે પછી જન્મનાર સર જાતને માટે પણ પ્રાર્થના બોલે છે.

એક અર્થમાં તમે કયા જન્મ પવનગરો છે. તમારામાંના પ્રત્યેક જન્મ પવનગર છે અને પોતાની રક્ષણ જાતને બોલે છેકારી રહ્યો છે. તમે કહો એવું પુરૂષ ૧ સ્ત્રી નેપથ્ય છે ૧ ને મોન અને પૈર્વપૂર્વ પોત પોતાના છાત્રને નાનો બોલે છેકારી ન દોષ ૧ અદાન પવનગરો પ્રયંત જગતમાં દના તેથી તેઓ પોતાની ખાંધ ઉપર જમના પ્રયંત બારને છેકારતા દના. તેમની પુસ્તકમાં આપણે વેંતીમાં પ્રણી નેવા હીએ, છતાં તેઓ ને કામ કરતા દના તેમ કામ આપણે પણ કરી રહ્યા હીએ. આપણાં નાનાં જન્મોગ્રી મંડળમાં અને મુદ્દામાં આપણે પણ આપણાં નાનાં વપરનંબો છેકારી રહ્યા હીએ. તેમ પણ માણસ એટલે નિર્જન ૧ દુષ્ટ નથી અને એટલે નિરૂપયોગી નથી ૧ તેન કમમાંકમ તેનો પોતાનો વરસાં છેકારવાનો ન દોષ. આપણી સર્વ મૂર્તિ હતા, આપણા સર્વ ખરાબ વિચારો છતાં, આપણાં સર્વ દુષ્ટમાં છતાં આપણે પ્રત્યેકમાં કેટલુંક એક એક પ્રકારિત સ્થાન દોષ છે-કેટલુંક સ્વર્ગ એવા દિવ્ય તંતુ દોષ છે કે જે દ્વારા આપણા નિરંતર હૃદયની માથે સાંબંધ બંધાયેલા રહે છે.

हिन्दी लंगसाला

भाग दुसरा.

१-तेरा नाम.

(कल्प - कदरीनाथ भट्ट.)

- इस कथा में इस कथा है दुनिया में नाम तेरा
कहा जाता है, दुनिया में नाम तेरा. १
- दुखी का नाम जाना, दुखियों के दुःख दाना;
दुखों के दास बनना दुनिया में नाम तेरा. २
- बन्दी के है जिन जाना, बन्तों के है सम्मान,
गमों के है हलाना दुनिया में नाम तेरा. ३
- जो है मुझे है मजदूर, मजदूर के है रते हैं,
कष्ट भुग है जगदल दुनिया में नाम तेरा. ४
- अज्ञान ही अंधिरी भूत है यह भूत-द्विष्ट,
दीप के विमर्शमान दुनिया में नाम तेरा. ५
- इसका है मज के भजन भजन का मज लगाना
है भोज भोज ही जो दुनिया में नाम तेरा. ६

प्रतिभा-प्रकाश. १९७७

करते ज्यों वे व्यापार-वह इत्यादिमें कि निम्नता पुनर्जन्म हुआ था। उक्त उद्धरण गहोराप द्वारा संभवीत जवानों से बड़ी निष्कर्ष निष्कर्षता है कि भृत्य उद्धाराय पटना नहीं है, किन्तु वह अत्यन्त आनन्ददायक है वे जवान बुद्धिमान व्यक्ति हैं वे जो इस समय ही अपनी आनति दया का पाषाण वस्तुन करने में सज्ज प्रभार सार्थक है। उन्नी जवानों से वह सा प्रतीत होता है कि वास्तव में अभ्यर्तन करनेवाली अत्यन्त प्रवृत्त भृत्य का जन्म है और जन्म का अति भृत्य-भार्य के जो निरक्षर जाग-का अतिप्रभु कर गना है सज्ज-उक्त अत्यन्तित पीछा की अपने आप ही सोच-हो जाती है, अपने सोचों के अपने जवान में वह जान-बूझकर ही है कि जन्म इस से वह इद-रिथा जवा कि जन्म दुष्टद्वारा अवसान होता है इस समय हमें असीम प्रयत्नता का अनुभव हो रहा था। पाठकों के मनोरन्जन के लिये छन्दों जवानों में से कुछ स उद्धरण आगे दिया जाता है।

आपने पढ़ा ही आरपेक्षाक नामक सिम्बर से निरनेवाले अर्थात् सीमित का जवान पदसे दिया जाता है। वह इत्यादि है—

“ जो सोच अत्यन्त—अरिद्वार के सज्ज-य में अनुशास करने के हैं—आरपेक्षाक सिम्बर से मेरे निरने ही ज्ञात जले उद्धार सात दोमी वह दुर्पटना अपने दंत ही जो है, जहाँ तक जन्म जव सदा है, उतनी अधिक उद्धार से उन्नी का नहीं मिला, मतने अधिक उन्ने स्थान से पहले प्रदत्त में ही मिला है और सज्ज-अरिद्वार उद्धार दुर्पटना का दाय-रुद्धने का जन्म-मया है।

उक्त दुर्पटना के संघटित होने के समय हमारे इस में दो सज्ज-द्वाराभी भी वे जन्म इससे अत्यन्त सुखे निरने जन्म-मेरी अत्यन्त हैंनेगी स्वाना इन्ने में। इस समय वे दोनों द्वाराभी मेरे

के जड़ों में पहुँचना चाहता हूँ। उस मैदी का वह किनारा उस पर मैं बैठा था, सम्भवतः जहाँ के मारुत रुक गया था और मेरे जैसे से वह अपने गाँव से निवृत्त अलग हो गया था, जहाँ से वह जिसने के सिद्धे जेहज्जे उभरता है। पीछे की ओर पलटा जाकर मैंने अपने जयाव की चेष्टा की, परन्तु इसमें सफल होने के सिद्धे आरसर नहीं था, हज़र की कर में मैं दूर में काला-निर्वा आने लगा।

उस समय आंधी चल रही थी। अतएव मैं अपनी सीमाता से नीचे न आसता जितना कि मुझे आना चाहिये था। वह जात प्रत्यक्ष देण पड़ी है कि आकाश में उड़ती दुर्घ मित्रिया जिन अपने जालुओं का दुसावे उड़ती जाती है वह जात तभी हो जाती है जल वायु की गति वेगवती होती है अरु, नीचे पहुँचने में इस गति का अनुभव मैंने जडे आनन्द के साथ किया, अपने आसपास की वस्तुओं पर विचार करने के सिद्धे मुझे भारी समय मिला गया था। वह जात तो मुझे आदम की दो गल कि आज मैं मरा, परन्तु इससे न तो मुझे डर हो गया और न किसी तरह की व्याधा की दुष्ट मैं कह सकता हूँ कि यदि मुझे अपनी जन जमाने के सिद्धे व्यर्थ प्रयत्न करने का भी आरसर मिला जाता तो मैं जल से अवश्य उद्दिम हो जाता; परन्तु जल मैं अपनी सहायता अपने आप करने के सचवा असमर्थ था तब मुझे किसी तरह की चिन्ता करने के सिद्धे मेरा गुणगण्य हो नहीं था।

हज़र कर के सिद्धे मुझे अपने सोने की धरी के सिद्धे जल रन्ग हुआ। मैं हमे लगावे था और वह सीमा की बूर बूर हो जाने में थी; परन्तु वह विचार जैसे हवा, वैसे ही जाता रहा मेरी मानसिक दशा स्पष्ट रीति से प्रियभारक थी मेरी वंशी की दशा

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ४ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ५ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ६ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ७ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ८ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ९ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १० ॥

[illegible]

એરે પુરાને મિત્ર દાહર દીપ તે અગ્ની તરફ મેરી પરીણ
કરી રહા—પ્રા । એરે બી મૈયા સજ્જ નહીં રેખ પડનારૂં નિસમે

थी जैसे किसी गडुन दो साथ चलनेवाले मोटर के संचर की हो।
जैसी निजाम अपने साथियों पर न पड़े न समझाये जैसे मेरी
जो २५ रवे ये होशोआहर अपने केमेरा मुँह पर लगाये दूजे
ये वह भी मुझे दिखाए पड़ा आंटी मुझे पदाङ से उठा साथ थी
अर मञ्जवत छोटी स मेरे प्राणु मय गये छोटे कारखु मुझे
जमीन तक प यने मे कुछ विमञ्ज हो गया और छम तरफ में
मुझी यान पर गिरने से गया जम म पदाङ से कुछ दूरी पर
था तम मुँह उमग नकसा २५ दिखाए दिया वह मुझे वैसा ही
दिखाए दिया जैसे रैन के पत्ती में इरस्य स्थान दिखाए देते हैं

मेरा अस्तित्व पूरा तोल के साथ काम कर रहा था मुझे
समय का गान कुछ भी न था यद्यपि मैं वायुमण्डल में ओक दो
हो क्षुब्ध रहा हुआ तो भी मुँह जैसा ममठ पड़ा कि मैं जड़त
न नक रहा ह मुझे अपनी स्त्री और जाम-जम्हों का स्मरण
हुआ जम वह जाल मेरे आल में आया कि वे मुझसे छूट रहे
ह तम मुँह जड़त की गहरी कुछ हुआ परन्तु छम जान का
स्मरण होता ही कि छन्दे मेरी मृत्तु के जड़ नीमा अपनी से
ओक अच्छी रकम प्राप्त होगी मुँह देखो आ गज कोकि अपनी
का भीमा किये अपनी ओक की महीना हुआ था और छमे पदवी
की किरत मिली थी

जैसे नर मुँह परम तुम का अनुसर देने सत्र छम
दाङ-मछ के छर २ ५ नाम करी वे अचरत के जगद मे
नरि हो गया था अज मुझे मनुष के अस्तित्व की अवेक जान
२५ दिखाए दी सनी जगद जम और हरि ना से जवने के
त्रिजे मनुष्य हो किम अतर का व्यवहार क ना आदिमे नर जगद
देवी नम्र में अच्छी तरह आ गज परम मुँह का नदम मुझे
म मय दे गया

जिने अपने मन में कहा—यदि मैं पत्नी पर फिर बाँध
 जाता तो मैं संसार का कण्ठस्थ किसी दार्शनिक की अपेक्षा अधिक
 करता। मुझे ऐसा प्रतीत हुआ, सानो मेरे कानों में 'आनन्दपूर्ण'
 शक्ति सुन्मयमान हो रही है। और सूर्य, पहाड़ तथा जंगल
 सभी सग ग्रा रहे हों। मेरी देह किसी वस्तु से रक्त कर छित
 गई है, इसकी कुछ भी अगर मुझे नहीं थी, परन्तु वास्तव में
 मैं बहुत बार दर्शना था। ऐसी घटना सङ्घटित हुई थी और
 तो मुझे बाद का भाव्य दुःख, केवल वही मैं जपान कर सकता हूँ।
 जन्म मैं एक हजार कुछ ही वर्षों से जिरा तब मेरी देह लगभग
 पहाड़ के सीधे दृष्टि के जन्म पर न गिरी तो घने वृक्षों से आश्रित
 था। यदि मैं किसी सङ्घटित स्थान पर जिरा होता तो मेरी हृ-
 दया गूर गूर होकर होती। पर संयोगवश मैं एक नये वृक्ष की
 पतली अस्थियों पर जिरा और सीधता से लङ्घन कर उनके नीचे
 से निरुप गया। तब इससे वह पर न गिरा, फिर तीसरे पर, छत
 तरफ मैं दृढ़ दृढ़ कर जिरा जन्म मैं आभिरी वस्तु पर जिरा तब
 वहाँ से जन्म पर एक जग में न पड़ा।

जन्म मेरे आश्रितों ने मुझे जन्म दिया तब उन्हें विधास
 दो वषा कि मैं भर गया हूँ। वे मुझे एक भजन में उठा ले गये
 जहाँ उन्होंने मुझे एक नर्म पिछाने पर सिटा दिया था। मेरे
 कपड़े दृढ़ दृढ़ उठ गये थे। साँस का गन्धना की नहीं भाव्य देता
 था। मैं अर्पित हूँ, इसका प्रमाण—स्वयं एक ही मिनट मुझमें
 नहीं था; परन्तु मैं स्वयं अन्धकी तरफ होकर मैं था और पर-
 मानन्द का उपभोग कर रहा था।

मेरे पुराने भित्तों के बीच ने अन्धकी तरफ मेरी परीक्षा
 करी गई—वा। एक ही जैसा सङ्घटित नहीं देखा पड़ता है जिससे

जिसे जो पहले मेरे मातृ-पदम हो जा अंकित रहा करने के और
जिन्हे मैं अभी सम्मुख में प्राप्त न कर सकता था, मेरे भित्र
देम की कुछे वेशों हो जानाश्रित में बहुत तथा अत्यन्त मातृमे
दृष्टि, यद्यपि पहले उनमें वैसी प्रतिभा नहीं थी।

कुछ समय के बाद मेरे भित्र अन्तर्धान होकर वे वस्तु मेरी
वैश्वी हो मेरे पास रह गये। हमने मुम्बारीन्द से चिन्ता का भाव
असता था, उससे आज्ञा होता था, मानों मुझ पर कोई आपदा
आ पड़ी हो। मैंने उससे कहा कि मैं भर रहा हूँ, पर आपका है
कि हम फिर मिलेंगे मैंने कहा, "अभी थोड़ा समय है जिसमें
हम लोग एक साथ रह सकते हैं, आओ आज उसका उपभोग
कर लें।" उसने कहा-" मैं सच नहीं से राख हूँ " यह कह
कर उसने मुम्बारीन्द और वह मेरे पास आकर बैठ गये।
जब हम दोनों एकत्र बैठे थे, एक अत्यन्त आश्चर्यजनक
तथ्याख्या हो गया। हमने संसार के सम्पूर्ण सुन्दर स्थान,
जिनकी हमने जो मेरी लड़ी लाससा थी और जिन्हे समय
और मन के होने पर हमने श विचार मैंने पहले कर रक्खा था,
वे सब सिधे हम अन्तर्गत ल पड़ने और स्टैंड की हमने देखी, हमने
आदर हमने वहाँ का 'टावर' और पहिलम पैसस देखा, राजमहल
में हमने राजमहली के दखन सिधे उस के बाद हम चोरप ल
पड़ने वहाँ हमने चेरीस हा मेर की अरमादी द्विजोगरी हो
जोड़ी पर गह कर हमने नेपोसियन का महल देखा हमने वहाँ
श, सजसे लडे नालपर का बिरेटर भी देखा, भूखी नाह हमने
मेरीद्विनिपन समुद्र की बाया हो आर इलेक्ट्रॉन, शम्, नेपल्ल तम
वेनिमु में रहने, फिर आशाम के साथ स्वीजरमेंड गये, वहाँ ले
उत्तर और बाया करने दृष्टि रखन ली पर आवे, कभी नाह हम
हिर अपने प्यारे साहसेड में वापस आ गये।

दा २०५ 'निराशा'

वर्तमान समय में हरि १ ओक रिष-वापिनी समेस्था हो
 रही है २००० में अथ ओक भी देठ नही जहाँ दिसा
 में कुछ न कुछ प्रभाव पड़ोयर न होता देह भास कर पुष्ट
 के मजदूरी चेसा लेगी में तो हीनता में अत्यंत रोदन के धर्म
 में जहाँ ओक ओक पडे पडे धन पुनेर से तँ स्याही की
 हस्तोपर यत्ना करो है वहा हस्तो ओक अमे मदसों न
 कमान भी अमे जाने है जे ओक मुई अम के पिजे सुत तरफ
 करते ह आर पुषम २००५ से जीप तँ नही मान सकते धन
 दियो के दुष्पर हार कनी तप धनकी दंड सुधारने में प्रयत्न
 करना प्रत्येक ममान संवत् के सुष्प कर्तव्य है दण ही मान है
 कि विधान के समान सेवक अथ अपना नव काल में भी सुधी
 के साथ पालन कर रहे है धन कर्तव्य के पिजे उने ने अपनी
 ओक सभा जन्म रणी है अथवा नाम दे-सा २००५ निवारिनी
 सभा यह सभा दिस अजिसे के केव मायिक के पदना करने
 की में काम नही कनी कि तु उनही दिसा के धन में भी
 समुप निनय करण जो अरन मुष्प कर्तव्य समझी है धन
 ममान के धर्म कर्तव्य के अरन है कि हीन दुष्पर धनधर्म के अरन
 धने के विने केव कर्तव्य है कि हीन के काम न अयोग्य अथवा
 उनही केव समर्थि जे अरथवा सदन करो दा से केवही
 दिसा के न के धन के अरन यह अथवा के कि अनी हीन
 की न के धन के अरन अथवा के विरक्षण तप दिस न
 के ओक अनी धन के अरन के पिजे अमान दे मदन
 स उरथ के धन के पिजे के धन के अथवा के अरथवा
 करते है धन के पिजे धन के धन के धन के धन के धन

अन्तारिक्षों का भ्रमण करना, 'जीव' का अर्थ है स्थानों में निर्भरता
 भी नहीं करना, अन्तारिक्षों में ज्ञान प्रसार की चेष्टा करना तथा
 'संस्करण' का अर्थ सुधारना, अतएव यह है अपने समाज के
 लोगों का दुःख, शोक तथा अज्ञान दूर करने के-के सुखी, सजान
 और 'संस्करण' बनाना उन लोगों का परम कर्तव्य है। विज्ञापन
 के अभाव के कारणों में उन लोगों का दर्द सग से शीघ्र दूर हो
 सकेगा है।

समाज सेवकों की मददसे

अब तक जे कुछ बिधा करा उससे पाणि ने समझ दिया
 'होगा कि बिदायन में जैसी सुखों सभा में है निज ही मुज्य
 उदेर सभा ही सेवा करना है. उन सभ सभाओं के उदररूप
 जे 'सभाजसेविनी मदासभा है. इसका नाम (British
 Institute of Social Service) है. इस मदासभा में एक-
 दो वर के जे जे प्रतिष्ठित रक्षि, सौधर, वकील, अक्षर, और
 अभाषक शामिल हैं. सभ एहिसे दो मदासभा बिदायन के
 सुभाजसेविनी-अदोशन का बसिष्ठ रूप है. संसार भर ही सेवा
 संभितियों का हवा-त और उनकी कार्यप्रवृत्ति तथा धर्म जेव का
 अन्तर्धी सम्पूर्ण जातिय जाते (Facts and Figures)
 और तत्सम्बन्ध साहित्य इस मदासभा के पुस्तकालय में मदा
 बिदायन रहता है. जे बादे उससे लाभ उठा सकना है. इस
 सभा ही मदा सभा जेव रहती है कि किसी प्रकार मेकधर्म का जल
 देव वर में रहना यदिजे ओर अभाजसेविनीय नियमनद तथा
 सुसंरक्षित रूप से सभाज-सेवा का कार्य करे सभा ही इस
 किम प्रकार ही सेवाओं की आवश्यकता है. और उनी. अवरान
 में जाने के ठीक ठीक से जल जेव आ-पुनः उदाय है-हस

विद्यार्थी रहते हैं, अन्यथा पुनः काम करना पड़ेगा, इसी विवेक से समाज में मिल लेंगे। वे देखने दें, उनकी इच्छा करने का उपाय करते हैं और, इसी का मर्मही समाज सेवा समझने दें, समाज में सुखी, सम्पन्न और सहस्रों जनाने का पक्ष और मात्र उपाय है.

हम मानते हैं कि विद्यार्थी ही ही ऐसी समाज सेवा का आधार बनकर ही में भी हो सके। क्योंकि भारतवर्ष का समाज विद्यार्थी समाज से कुछ कम व्यापक नहीं है, जिस व्यापक ने विद्यार्थीवर्गों का साथ पट्टाबा है वह कुछ देर देर के साथ भारतवर्षियों का भी साथ पट्टाबा सज्जी है। इसीलिए हम जान ही नहीं आश्चर्यचकित हैं कि सारे देश भर में उमहेंड ही ऐसी नाना क्षेत्रों में काम करनेवाली मिल मिल प्रकार की सेवासमितियों स्थापित हो सकी, जहाँ कि दिन और रात उपर लिख चुके हैं अथ वेन मिलें समझें में अथवा करनेवाली सेवासमितियों से काम नहीं सज्जी वारसविक समाजसेवा ही आनन्दप्रद है, भेदों समाजों का अथवा करने ही उनकी व्यक्ति नहीं, हम पवित्र तथा भक्तिकर्मी, माई के मिले सुन्दर औरों का अर्थ में आना चाहिये, परन्तु यहाँ ही जान है कि हमारे समस्त देश में निरार्थ तथा न्यायी हमें पक्षों ही बहुत ही है.

देव के आश्चर्यचकित नवयुवा, लड़के, लड़कियाँ और अर्थ में आकर ही हमें अपनी माता के, अपनी अनुभूति के आती अर्थ निर्धारण सुनी है, सकने हो, अर्थवत् अर्थ नर नारी में ही अर्थ सुन्दरी और लक्ष्मी, सुख है, भारतवर्ष के विद्यार्थी अर्थ अर्थ समाज का नीरस तथा दण्ड पुष्ट बनाने ही नहीं आश्चर्यचकित हैं हमारे देश में कति कति नर नारी अर्थवत् आर, सुखप्रद के अर्थवत् आनन्दप्रद मते में पडे अर्थ पञ्चन

श्री ७. छद्मने ही में ध्यानी होता है इनमें आर पशुओं में
 ध्युत ही १५ अन्तर है. छद्म तो ७५ होता है. पर ध्यानी
 विषय-वासना अन्तर्गत होती है. उस विषय ५६ स्वभावों में है
 वे. जैसे 'सुखों' का ध्यान करने लगे. ध्यानी सुख में ३३
 शांति-रहित न हो. ध्यानी जो सुख ही नये नये स्वयं देखा करने
 है. नय, ध्यानी जो स्वयं सुख ही नय दे तब वे सुख
 स्वयं देने लगे हैं, ध्यानी 'अन्तर्गत' ध्यानी ही नय दे
 नय स्वयं ही ध्यानी होता. नय दे तब वे किसी और
 विषय की विषय में ३३ लगे हैं. ३३ प्रकार वे स्वयं दे आर
 सुख-स्वयं में जो सुख लगे हैं ध्यानी लगे हैं.

છાત્રાભ્યાસ કે વિષય એ એક જ્ઞાન જોઈ જી વિદ્યારૂપીય છે.
 છાત્રાભ્યાસ કરવાય તો તે પરિચ, મન-વન-હીન, મન-વન જોઈ તાર-
 બાધી છે જાન્યેન છાત્રાભ્યાસ એક છે તે નહીં હો સમજે. જનન-
 પદાર્થ જનન છે નહીં હો જનન એ તો હો જી નહીં હો. મન-
 જનન મન જી હો હો હો. મન જી જી જનન- પદાર્થ હો તો
 જે એક હો તે પદાર્થ નિર્માણ છે. જાને. જાન- નો જનન
 એક હો જનન હો સમજી છે. જાન્યેન જાન્યા એક હો છે

[illegible]

તીજેરીવાળાઓની નવી રીતની દરીકાઈ.

દરેક પદેથી એકત્રિયાથી કામગીરી જેવા પાતળા પતંગની તીજેરીઓ અને આવી જાતી અને પ્રજાને મળતી કદર નહિ હોવાથી સંખ્યામાં વેચાતી પણ જાતી હાથમાં તે તીજેરીઓ નહિ આવતી હોવાથી તેની જગ્યા તેરીજા જગ્યાની અમેરિકન અને ખીજી તીજેરીઓએ લીધી છે એ તીજેરીઓ વેચનારા એવું કહે છે કે આ રીતની તીજેરીઓ ગમે તેરી સારી હોય પણ તે અમેરિકા અને બીજા દેશોમાં જનની તીજેરીને કાંઈ પુછી શકે નહિ એવા બોલે છે. એવું કહે છે કે અમારી તીજેરીની બનામજ અમારી જાનસુક છે. જાનસુક મુખ્ય કામ વેતાના દેશના માસને પણ નસારવા હોય છે, એટલે તે બનામજ કરે તેમાં કાઈ એવું કરે નહિ કે અમેરિકા સાથે હોય.

જાનસુકની બનામજવા ને એવી એક જગ્યા તીજેરી મોટી મન આપીને જોડેને ખરીદી છે અને કામ પાંચ મિનિટમાં તે છે. જેઓને ખાતરી કરી હોય તેઓને ખતાવવા ને કારખાને લખી જોડેને પાંચ મિનિટમાં ને તીજેરી તોળી તેના મનવદ છે તે જાનસુક જોડેને એ ખરીદ કરી પણ જે કામગીરી વચ્ચે ખાનમાં સેડુ નોંધે છે તીજેરી નમણી છે ના મનજૂત છે તે જાનસુક જોડેને પણ સમજ પડી શકે નહિ. ૧૫૪ થઈ રહે પછી પાંચ મિનિટમાં તોડી શકાય તે તીજેરી, તેમજ તેડતા પાંચ સાથે તેવી, એક સરખીજ દેખાય.

જોડેને જુલું કારખાનું—

ગેસ ને પાંચ પાંચ-પરેલ-મુખ.

